PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI.

Vitarum
Illuſtrium aliquot virorum,

TOMVS II.

Quorum nomina ſequens pagina oſtendet.

Cum Singulorum veris Imaginibus, ac Indice copioſiſſimo.

BASILEAE
Ex
Officina Typographica Petri Pernæ: ſuis & D. Henrici Petri ſumtibus.

CIↃ IↃ LXXVII.

VITAE QVAE HOC VOLVMINE CONTINENTUR.

Leonis X. } *Pont. Max.*
Hadriani VI.
Pompeij Columnæ Cardinalis
Ottomanni filij Zichi
Orcannis
Amurathis I.
Baiazetis I.
Celebini siue Cyriscelebis
Mahometis I.
Amurathis II.
Mahometis II.
Baiazetis II.
Selymi
Solymanni

COSMO MEDICI, DVCI FLORENTINORVM PETRVS VICTORIVS

S. D.

EST hoc in more poſitum, conſuetudineque agricolarum, vt, quos primos arbores ſtudio domini ſatę, fructus ferunt, ad eum deferant: ipſumque antè alios velint ſapores pomorum guſtare, ac ſuauitatē illam ſentire. Nobis in hoc officioſam nationem imitari, inſtitutumque diligentium colonorum ſequi, viſum eſt. Cùm enim tu quoque campum hunc muſarum ſtudioſè colueris, ſtirpeſque nobiles multas, ac peregrinas in eo diligentia tua ſeueris, videntur ad te potiſſimum primitiæ ipſius pertinere: ampliſſimoq; nomini tuo, ac tuorum, qui agrum hunc pararunt: incultum tamen, ſpiniſque obſitum reliquerunt, conſecrari omnino debere. Cùm enim (vt aliquando præclari operis principium ordiremur) magnus aceruus librorum ſedulò à nobis euolueretur, incidimus in libros Pauli Iouij, quibus Leonis X. Pont. Max. vitam reſque geſtas ſe perſcripturum profeſſus omnem familiam veſtram mira vbertate ingenij, copiaque verborum ornauit: ac magnis, debitiſque laudibus ad cœlum tulit. Vt enim antiquis plurimis, & Græcis, & Latinis ſcriptoribus bibliotheca referta eſt, ita etiam monimentis nouorum ingeniorum abundat: nec parua inferioris ætatis auctorum copia illuc congeſta eſt. Quod ab eximia liberalitate veſtri generis, ſummoque amore in literas, cæteraſque ingenuas artes, profectum eſt. Eos igitur placuit primos excuſum dare: quòd lucem non paruam veſtris rebus allaturi ſint, quanquam domus tua per ſe clariſſima eſt: & in ſummum iam pridem honoris dignitatiſque gradum peruenit. Sed eo etiam libentius hoc fecimus, quia Coſmus ille, cuius tu, quemadmodum nomen refers, ita etiam virtutem imitaris: ac Laurentius nepos, qui in his libris valdè celebrantur, fons atque origo huius beneficij, quo tu perpetuò tibi animos ſtudioſorum obligabis, fuerunt: certos enim homines, huic conficiendo idoneos, in Græciam miſerunt, atque huc magnam vim optimorum librorum conuexerunt: ſed etiam adhibita ſumma diligentia Latinos multos ex hac noſtra terra coëgerunt, exſcribendoſque vbique magnis ſum-

ptibus curarunt. Hoc enim quoque ab amatoribus literarum ignorari, patique longitudine temporis obſcurari, æquum non erat. In hoc verò opere, vt reliquæ maiorum tuorum ſingulares virtutes illuſtrantur, ita etiam egregia hæc voluntas, operaque erga ſtudia literarum, excellénſque liberalitas in ſtudioſos earum, celebratur. Præterea (quod in omni negotio primum eſt) lętum, fauſtumque initium auſpicari voluimus, vt, quemadmodum honeſta hæc familia ab his radicibus orta, diu floruit: ſemperque magis admirabilibus quibuſdam, diuiniſque rationibus ſtatum ſuum auxit: nunc autem in primis viget, ac maiora, præſentioraque bona, virtute præſertim atque prudentia tua hominibus de ſe pollicetur, ita etiam ingens hoc beneficium, à maioribus illis tuis natum, ſtudioque eorum, qui ſequuti ſunt, retentum: à te verò nunc noua hac ratione valdè amplificatum, & in fines omnium terrarum prolatum; cotidie magis creſcat, vtilitateſque infinitas cupidis bonarum artium afferat. Quod & tota mente debemus optare: &, cognita animi tui alacritate, qua rem aggreſſus es, conſtantiaque in conſilijs tuis ad exitum perducendis, licet ſperare.

VALE.

PAVLVS

PAVLVS IOVIVS EPISCOPVS NVCERINVS, AD ALEXANDRVM MEDICEM, REIPVBLICÆ Florentinæ Ducem magnanimum.

QVVM vitam Leonis Decimi patrui tui, efflagitante Hippolyto Cardinale (is enim me ad id munus suscipiendum liberaliter inuitarat) ac demum cohortante ipso, & cuncta ordine docente Clemente Pontifice, quatuor libris absoluissem, vtrunq; magna fortunæ acerbitate hora fatalis eripuit. Itaque orbatus duobus longè maximis atque certissimis vitæ studiorumq; meorum præsidijs, me rectè persanctéque facturum existimaui, si eæ vigiliæ, quæ maiorum tuorum memoriam continerent, sub tutela tui nominis ederentur, quum iure optimo successionis, non modò principatus fortunarumq; omnium, sed etiam veræ gloriæ, cuius Medicea gens auidissima semper fuit, hæreditatem sis consecutus. Quando supra opes vetustatemque originis, & domesticam disciplinam, qua incomparabili elegantiæ cum laude maiores tui floruerunt, noua decora & augustiora quidem intra penates intuleris, nequaquam parta ludentis fortunæ temeritate, sed grauissimis quæsita virtutibus. Præbuisti siquidem vixdum pubescens non ambigua adhuc & incerta luce indolis, veram spectatis operibus virilis & viuidæ virtutis opinionem, quum Cæsaris armis recepta Florentia, rempublicam popularium dira ambitione deformatam, ad optimatium authoritatem atque consilium reuocares: promulgaretur'que subinde illud generosum & salutare Amnestiæ decretum, & quo nihil afflictæ ciuitati salubrius fuit, expeditis & incorruptis iudicijs per singula fora constitutis, æqualem cunctis synceri constantisque animi gratiam & studium pollicereris. Intra enim quatuor tãtùm indomitæ insaniæ capita, octouiralis gladius lege egerat, ac eo seueritatis & clementiæ temperamento acerbissimis & veteribus inimicis vrbem repurgasti, eaque animi constantia tulisti patrui pontificis interitum, & dum aduersus inquietorum ingenia & externam vim munitissimam arcem erigeres, ea felicitate insidiantium vitæ tuæ, propinquorum tela, & machinas euitasti, vt in his asperrimarum rerũ actionibus, neque absoluta ataui Cosmi prudentia, neque proaui Laurentij à præalto ingenio matura celeritas, neque Leonis præclara et ingens animi magnitudo, neque clementia, moderatio & patientia, quibus Clemens aliquanto clarior quàm felicior fuit, desiderari posse viderentur. Has nimirum virtutes agnouit Cæsar, filiamq; tibi maturatis nuptijs coniugali in thoro collocauit. Quo incomparabili facto & Cæsar ipse singularem præstantis iudicij eximiæque liberalitatis, et incõcussæ fidei laudem est adeptus, & opes tuæ aduersus omnem inuidiam firmissimè constitutæ. Tu verò enixè contendes, vt certam harum opum & virtutum possessionem non solùm tueare diligenter, verùm etiam promotis finibus fortiter extendas. Dabisque subinde operam liberis, vt hic qui in te vno viget, nobilissimæ stirpis sanguis felici Margaritæ vxoris fœcunditate propagetur. Speramus enim te procreaturum liberos Augusto socero, & maioribus tuis virtute persimiles.

VALE.

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI IN VITAM LEONIS DECIMI PONTIFICIS MAXIMI

PRAEFATIO.

AD HIPPOLYTVM MEDICEM CARDINALEM AMPLISSIMVM.

LAVRENTIVM *Medicem auum tuum, magnanime Hippolyte, qui domum veſtram in hanc, quam iuſta religione veneramur, auguſtiſsimæ dignitatis amplitudinem felici virtute prouexit, dicere ſolitum accepimus, nullum ex toto humanæ vitæ negocio opulentius atque præſtantius patrimonium liberis relinqui, quàm virtutis & gloriæ; harum alteram diligenti educatione liberalique diſciplina, & domeſticis maximè exemplis facilè comparari; alteram veluti ab his certiſsimis ſeminibus procreatam, enaſci ſua ſponte, & coaleſcere in immenſum. Qua præclara voce, vir ætatis ſuæ ſapientiſsimus intelligi volebat, opes propè vniuerſas, principatus, affluentis'que Fortunæ caducas & inſtabiles; egregiæ vero virtutis & laudis poſſeſsionem, non modò eſſe longè firmiſsimam, verùm etiam in vſum omnis poſteritatis maximè diuturnam. Neque id ſummi viri iudicium hactenus impotens Fortuna viſa eſt vlla ex parte fefelliſſe, quum adeo inſolenter ac acerbò, ereptis omnibus ſubſidijs ac ornamentis, familiæ veſtræ nomen afflixerit, vt nihil omnino relinqueretur, præter ingenitum inuictis animis veſtris eximiæ virtutis ſtudium, quo illud penè extinctum reuocari ab interitu, priſtinæque dignitati reſtitui, ad non dubiam ſalutem humani generis ſæpe viderimus. Hoc profectò ardentis & rediuiuæ virtutis lumen, Laurentius à Coſmo Petroque acceptum per manus, vti in curſu veteres Græci lampada ſequentibus dare erant ſoliti, Leoni Clementi'que tradidit, vt tibi demum cunctis naturæ fortunæque muneribus ornatiſsimo, lætiſsima ſucceſsione traderetur. Itaque quod tibi vni iure optimo debebatur, Leonis patrui tui effigiem veræ ſimilitudinis, quãtum fideli ſtilo præſtari potuit, latiſsimè expreſsi, in hoc non ineptè (vt arbitror) pictorum morem ſecutus, à decreto in eadem tabula, ambitioſè vagantium, ſcilicet vt maiorũ quoque tuorum vultus, illam virtutem viuidè ſpirantes, quam tu feliciter æmularis, obiter cõſpicerentur. Quibus propoſitis auguſtæ virtutis hortatoribus, facilè ſperauerim, te ab excelſi flagrantiſque animi magnitudine non modò æquaturum gentilitias laudes, ſed multò altius atque felicius ad gloriam prouolaturum; ſiquidem in ſumma indole, primæ ferè lanuginis, quũ ſingularum virtutum, quæ in maioribus tuis enituêre ſingulos flores, rara felicitate decerpſeris, ita ſtudia tua nobiliſsimarum diſciplinarum atque artium ſpectatis operibus, & incredibili quadam ingenij fœcunditate protuliſti, vt iam florentiſsima ingenia, quæ domi liberaliter alis, non plus te vti admirabilis beneficæque naturæ dominum obſeruent, quàm ab erudita ingenij ſubtilitate, magiſtrum cenſoremque ſuſpiciant. Sed hæc magna & mira fortaſſe in cæteris*

teris senatoribus in te perfecto minora angustioraque sunt illo pernobili militaris animi tui vigore, quo dudum in Pannonia Solymano, trahenti totius Orientis opes & copias armatus occurristi: Quum tam forti quàm pio constantis animi decreto, ad non dubiam spem inusitatæ laudis te ipsum pro Christiani nominis salute deuouisses. Ab hac quidem ardentis ingenij mirifica cupiditate, quando in oculis fortissimarũ totius Europæ nationum, ad vberiorem victoriam sacrato dignus exercitu spectareris, eam nominis famam prætulisti, vt secundissimo quodam fato in hanc lucem instaurati sæculi productus esse videare ad sacri ordinis amplissimum decus, & ad solidam Clementis patrui felicitatem, in cuius tutela omnis iam Italia, diuino eius consilio parta pace, conquiescit.

VALE.

Leo X. Pont. Max.

ANGELI CONSTANTII
NEAPOLITANI.

Fleuit Alexander tumulum quum vidit Achillis:
Et lixit faustos heu nimium cineres,
Quorum Mæonij testantur sacra poetæ
Carmina victrici prælia gesta manu.
Idem vitales si nunc quoque carperet auras,
Diceret ingenti liuidus inuidia:
Saluete ô Decimi felicia busta Leonis,
Quem sic facunda Iouius ore canit.

VITA LEONIS DECIMI PONT. MAXIMI A' PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO *conſcripta.*

MEDICEÆ gentis nomen, tametſi multis ante annis in Hetruria admodum illuſtre fuerit, certam tamen ac ſtabilem magni COSMI virtute claritatem cœpit. Nam Sylueſter qui Vicecomitis Inſubrum Ducis impetum in Apennino ſtrenuè retardauit, & Auerardus atque Ioannes quondam opibus ac vrbana gratia florentes, nunquam vel equeſtris ordinis dignitatem, vel ordinarios liberæ ciuitatis honores, inter multos æquales patritios exceſſerunt. Fuit autem COSMVS Leonis X. Pontificis Maximi (cuius vitam ſcripturi ſumus) proauus, eum ab ineunte ætate adeo graui, excelſoque ingenio extitiſſe ferunt, vt perſpicaciſsimi ciues (quorum ea ætas admodum ferax fuit) iuuenem COSMVM ad omnia ſumma natum eſſe iudicarent. Excoluerat enim ſe pertinaci labore cunctis ijs artibus ac diſciplinis, quæ homines vera virtutis gloria perbeatos, ac dijs ſimiles efficere conſueuerunt. Pietate inprimis eximia cum probatiſsimæ vitæ ſacerdotibus certabat: vitæ quoque temperantia, honeſtate, doctrinaque cum optimis philoſophis contendere erat ſolitus: magnitudine verò animi, magnificentia, ac liberalitate, vel opulentiſsimis regibus æquabatur. Quibus moribus tametſi ſingularem ab omnium ordinum hominibus gratiam maturè collegerat, inuidiæ tamen tantarum etiam virtutum ſubſidio fretus, reſiſtere vix potuit. Circumuentus enim ab inimicis, & ab ijs qui ſpecie honeſti nimiam eius potentiam formidabant, ceu mox obſuturam publicæ libertati, in carcerem eſt coniectus. Verùm in tanti viri capitis diſcrimine conſternata maxima parte ciuitatis, aduerſus paucorum potentium crudelitatem pluribus ſententijs atque ſuffragijs eſt impetratum, vt virtuti ac innocentię parceretur: inde quum exulatum Venetias abijſſet, tanta animi fortitudine ac induſtria apud omnes egit, vt non modò famam ac fortunas ſuas (quas inimici acerbiſsimo liuore inducti, conturbatas ac penitus conuulſas videre cupiebant) vbique terrarum egregiè conſeruarit, ſed & ſuis ciuibus, & Venetis longè prudentiſsimis ſenatoribus, multo quàm antea ſapientior ac admirabilior euaſerit. Secuta demũ eſt non toto vertente anno in Republica Florentina mira tranquillitas æquiſſimis hominibus in magiſtratu ſuccedentibus, ita vt COSMVS, qui Reipublicæ turbulentiſsimorum ciuium vi atque audacia commotæ, ſæuis fluctibus in alienam terram eiectus fuerat, incredibili ſtudio atque pudore totius ciuitatis in patriam ſit reductus. Tum verò renouata conſtitutaque Republica perniciſios vel ſuſpectis ciuibus ſenatu amotis aut expulſis probitati, boniſq;

artibus dignißimus locus est patefactus. Ab eo enim tempore Florentini eiusdem diuini hominis consilio sępe pro communi pace, pro patrię libertate, amplitudineque imperij feliciter arma tractarunt, priuatas opes auxerunt, vrbemque suam eximijs cunctarum artium ornamentis illustrarunt. Ipse C o s-mus, vt erat incomparabili iudicij grauitate, infinitaque prudentia, supra cæteras res omnes, studiosis egregijsque rerum scriptoribus fauendo, donandoque immortalitatem literarum beneficio gloriosa quadam auiditate concupiuit: quod ciues quibus ipse permulta pecunię, atque honorum beneficia contulisset, vel immemores aliquando futuros, vel omnino interituros diceret. itemque prętoria, villas, templaque ab se regio sumptu ædificata, haud multo post vel temporis vel hominum iniuria labefactari posse, ac absumi penitus arbitraretur. Erat priuatis in rebus suis domesticisque sumptibus natura, & consuetudine minimo contentus, vtpote qui ciuili cultu vixerat, frugalique & mundities potius referta, quàm lauta mensa vteretur. At quum clari hospites, & præsertim aduenæ virtute insignes occurrerent, nullis vel maximis sumptibus parcendum putabat, quin splendidißime excipiendo, largiendoque totum pecuniæ vsum, facultatesque omnes ad splendorem & gloriam reuocaret. Vixit ad summam propè senectutem integra authoritate ac florenti semper gloria rectè atque feliciter administratæ Reipublicæ, & in ea quoque parte beatus, quòd non modò Petrum filium probitati singularique prudentia præstantem, verùm & nepotes pueros auita summarum virtutum indole conspicuos relinquebat. Moriens C o s m v s P a t e r P a t r i æ decreto publico est appellatus, idque sempiterni honoris causa marmoreo eius tumulo fuit inscriptum. C o s m o vita functo, Petrus filius regendę Reipublicæ gubernacula, quæ pater plurima ex vsu præcipiens de manu tradiderat, cunctis ab initio fauentibus cepit. Sed non multò post in eum intestina occultaque odia è tenebris infensißimorum animorum eruperunt, quæ Mediceorum æmuli authoritate & fortunis admodum potentes, viuente C o s m o varia dißimulatione compresserant, quum vim inueteratamque prudentiam cautißimi ac excelsißimi senis pertimerent. Erat enim Petrus recto potius, constantique animo quàm acri atque vehementi: ob idque etiam eum opportunum iniuriæ putabant, quod ab diuturnis atque sæuißimis articulorum doloribus seipso hebetior factus, magnam partem innati vigoris amisisse videbatur. Itaq; multis rerum nouarum cupidis, aut inexpiabili liuore flagrantibus ad commutandum Reipublicæ statum intentis, duæ veluti per iocum ciuium factiones sunt excitatæ, eorum scilicet qui montana, aut plana vrbis incolerent. Quibus nominibus haud obscurè Lucas Pittus paulo antè C o s-m i ęmulus, veluti factionis principes iudicabatur. Nam Lucas ad Romanam portam editiore in loco ad effigiem munitæ arcis ingentem domum extruxerat, vt C o s m v m magnificentiæ gloria superaret, qui suas ędes trans Arnum amnem plano vrbis loco ex veteris architecturæ præceptis elegantißimas ædificasset. Coniuratum est in Petri caput, quòd aliter occupandæ Reipublicę negocium transigere posse desperabant. Constitutisq; insidijs locus ad suburbanam ædem diui Antonij, vt redeuntem è Caregia villa illigatum fascijs ac vsu pedum carentem interficerēt. Sed dij ea innocentißimi hominis salutem egregiè sunt tutati. Nam Petrus de insidijs certior factus, diuerso itinere in vrbem

vrbem est delatus: detectisque inimicorum consilijs, vt Rempublicam malis ciuibus repurgaret, nouosque subinde senatores deligeret, armatum populum ad concilium aduocauit, cuius studio atque authoritate qui res nouas moliebantur Senatu ac patria exacti sunt. In ijs fuere viri nobilitate, spiritu atque opibus insignes, Angelus Acciaiolus equestris ordinis, Detesaluius Nero, & Nicolaus Soderinus, qui summum paulo antè in ciuitate gesserat magistratum. Ii cum suis consilijs perculsi atque afflicti Florentia profugissent, adirentque longo errore cunctos Italiæ principes solicitandis tentandisque eorum animis, vndique Petro Medici bellum concitabant: sed ille Galeacio Sfortiæ, & Ferdinando Aragonio Arctissimo fœdere atque amicitia coniunctus, euocatis ad Hetruriæ præsidium eorum copijs, facilè inimicorum suorum consilia atque impetum fregit. Eo tamen anno, qui Petri vitæ vltimus, & à morte COSMI octauus fuit, illi ijdem exules Bartholomeo Coleone in Flaminiam cum veteranis ac ingentibus copijs perducto, magnos belli motus excitarunt. Qui tumultus repente exortus, cæterorum principum animos Mediceorum periculo permotos, ad tuendam communem salutem ac libertatem erexit, quod id bellum aut obscurè Venetorum auspicijs geri videretur, qui iampridem totius Italiæ imperium immoderata ac impudenti quadam auiditate concupissent. Quanquam ipsi ad eleuandam turbata pacis infamiam, se Coleonem (qui vetus eorum erat imperator) cum magna parte exercitus dimisisse, eique imperij militaris titulos abrogasse prædicarent. Galeacius ob eas res traiecto Pado, Coleoni validas copias, ac acerrimos duces opposuit: atque ipse cum vxore, ac ornatissimo comitatu ad tuendam, firmandamque Mediceorum dignitatem Florentiam est profectus. Venientem incredibili alacritate ac pompa ciues ordine obuiam egressi, ipsique Medicei iuuenes Cosmianis in ædibus exceperunt. Interim ad Ricardinam anniculum in Bononiensi collatis signis est dimicatum, & adeo pertinacibus animis, vt quum in noctem vehementissima pugna traheretur, armigeri pueri quietè extra ordines circumfusi, veluti ludicro in spectaculo concurrentibus turmis funalia præferrent. Cæterùm arte virtuteque Federici Vrbinatis, qui hostem sub occasum Solis, ab multo diei æstu fessum, positisque armis nihil iam de imminenti pugna dubitantem adortus fuerat, & tum, & in posterum Coleonis impetus fortiter est repressus. Nec multò pòst Borsius Atestinus Ferrariæ princeps, qui se inter dissidendentes pacis sequestrum obtulerat, composita omni controuersia Hetruscarum rerum statum pristinæ paci quietique restituit. Ab ipso autem Petri excessu Laurentius & Iulianus filij eximio Senatus ac populi fauore munia gerendæ Reipublicæ susceperunt. Duxerant illi naturæ ac studiorum similitudine concordes à teneris annis vitam humanitate, modestia, literis, ac omni denique ciuili virtute perpolitam. Vsi namque Gentile Aretino præceptore longè doctissimo, atque sanctissimo, ab ipsis maiorum suorum vestigijs minimè abscedendum esse didicerant. Plurimum quoque valuerat ad regendam puerorum indolem, vt in lubrica ætate, Lucretiæ Tornabonæ matris diligentia, quæ morum omnium erat moderatrix: ea enim grauitate virilis animi, pudicitia, studioque virtutis cunctas ætatis suæ fœminas superabat. Nec in postrema eius laude fuerat, Aloysium Pulcium nobilem poetam i-

ipsius matronæ ingenio ac liberalitate adiutum, Morgantis fabulosi herois admirandas vires Hetrusco, ac immortali carmine celebrasse. Accessit quoque togatis ac ciuilibus artibus exornatis armorum, equitandiq; peritia, qua tantum vixdum pubescentes excelluere, vt Iulianus iuuenilis decoris auidus proposito ingenti præmio nobilissimos ac fortissimos quosque equites è tota Italia ad ludicrum certamen inuitarit. Cui spectaculo, apparatu, frequentiaque hominum valde memorabili Petrus pater pręfuit, annotatumque est, Iulianum acclamantib. ac fauentibus cunctis, multo plures quàm quisquam alius hastas triplici ferro præpilatas in aduersis concurrentium equitum pectoribus perfregisse: eius gloriosi laboris præmium fuit triumphus Politiani diuini Poetę carminibus celebratus. Nec multò pòst Laurentius, vt fraternis laudibus ęquaretur, nouum spectaculū periculosissimę pugnę edidit: in quo nō singuli equites cataphracti de more intermedia erectarum tabularum linea discreti concurrebant, sed conglobati confertis turmis ad veri certaminis imaginem libero in campo dimicabant. Huius quoque speciosissimi certaminis memoriam Pulcius ipse Politiani emulus, periucūdo edito poemate sempiternam fecit. Iis artibus atque animis cum haud dubiè iuuentutis principes euasissent, tametsi complures illustribus familijs orti gloriæ eorum ac potentię inuidebant: vniuersę tamen ciuitatis consensu digni rerum fastigio, ac principe loco ferebantur. Nam ipsorum domus veræ munificentiæ, iucunditatis, elegantiæ, virtutumque omnium officina cunctis patebat: superbia, libidine, audacia, simulatione, liuoreque penitus exclusis. Nec multò pòst Laurentius cùm animi, tum consilij magnitudinem veris operibus ostendit, quum fortè Volaterrani occiso prætore propter imperij acerbitatem, & salinarum controuersiam, à Florentinis defecissent. Nam plerisque prudentiæ opinione clarissimis senatoribus, proposita venia potius quàm vi ad officium reducendos esse iudicantibus, ipse contrà magnificè disputando peruicit, vt ciuitatem quæ crudeliter atque superbè rebellasset, bello persequerentur: ne quodam inani ac pernicioso clementiæ lenitatisque nomine, publicam imperij dignitatem amitterent, quam omnino, & fœdè quidem apud cæteras essent amissuri, nisi in reos maiestatis, & nefaria arma tenentes, vim exercerent. Itaque eius ductu bellū Volaterranis illatū. Qui omni belli clade perdomiti, expugnatique tormentis, ac admirandis ingentibusq; ligneis machinis, ad extremum temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederunt: sic vt duplicem Laurentius, cùm industriæ militaris, tum ciuilis clementiæ laudem tulerit, quòd summa cum dignitate rebellantem vrbem recepisset, & hostibus quanq̄ sanguinarijs & maximè contumacib. vitam & libertatem, ac magnam bonorum partem concessisse videret. Cæterùm inopina vis fati humana virtute potentior, eos omni laude florentes repentino sęuoque turbine inuoluit, & obruit. Successerat Paulo Secundo Xystus IIII. Pontifex supra sacrarum literarū notitiam bonis malisq; artibus instructus. Is Pontificiam dignitatem augere, imperiū armis proferre, Hieronymumq; pręsertim sororis filium principatu vrbium, ac amplissimis fortunis honestare cupiebat, quando iam cęteros affines Petrū & Raphaelem insignibus sacerdotijs ditatos, cardinei pilei honore decorasset. His consilijs quominus ad exitum perducerentur, Laurentij ingenium, insignisque authoritas maximè officiebant; quoniam in eius manu consilióque Rei-

que Rei-

queReipublicæ Florentinæ opes sitæ erant, sensusque is habebat à Pontificis cogitationibus penitus alienos. Nam Xystus antea Laurentium pro Iuliano fratre in petitione Cardinalatus omni ope atq; industria contendentem, diu ac multum ludificatus, differendo, ac demum negãdo, animum eius ac existimationem vehementer offenderat. Quamobrem Laurentius, qui tranquillitatis atque ocij studio potentiam principum in Italia exęquatam volebat, nec pontificis vires nimio plus crescere patiebatur, aduersarium se libidini eius, immoderatisque consilijs semper ostendit. Vitellios quos Xystus, vt Tiferno patria expelleret, bello persequebatur, pecunia omnibusque auxilijs adiuuerat: & ne Pontifex Imolam Flaminiæ vrbem coemeret (quam Regulus egestate atque desidia præceps venalem proponebat) interpositis per amicos mensarios rei numariæ difficultatibus impedimentum attulerat: ita vt iam Laurentio cum Pontifice apertę simultates intercedere viderentur. Erat tum in vrbe Franciscus Pactius nobilis trapezita cuius familia Florentię vetustate, viris atque opibus erat insignis, ac ob id Mediceis admodum infensa. Is ingenio peracri & sęuo Mediceos fratres, quos rerum dominos ferre non poterat, malignè ac acerbissimè eorum gloriæ obtrectando, Pontifici facilè commisit, operamque suam audacter pollicitus est ad eos interficiendos, si Pontifex Florentinis in libertate educatis, qui graue seruitutis iugum fortiter essent excussuri, cum ipsa illustri authoritate, qua plurimum posset, tum præsentibus etiam opibus faueret. Xystus ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandam perficiendamque Hieronymo demandauit, egitque cum Ferdinando Aragonio vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Hetruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis, Florentinos sibi eò beneficio obstrictos, solenni fœdere consociaret, quorum postea auxilijs nixus, maiore cum dignitate atque potentia summi pontificatus iura tueretur. Asciscuntur inter coniuratos Archiepiscopus Pisanus è nobili Saluiatorum familia, qui priuatas cum Laurentio simultates eius sacerdotij nomine conceptas exercebat: itemque Montesiccus vir militaris Hieronymo fidus, qui vt erat manu ac ingenio promptus, patrandæ cædis negocium susceperat. Itaque alius alia de causa simulanter diuerso tempore Roma profecti, Florentiam perueniunt: eò etiam mittitur Raphael Riarius Cardinalis Hieronymi frater adolescens, vt si qui dubij ac timidiores forent, ob eius præsentiam maiore demum fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Proinde omnibus consanguineis atque gentilibus, & amicorum clientumque præcipuis scelerato consilio adhibitis, in templo diuæ Reparatę longè omnium eius vrbis augustissimo, facinus patrare constituunt. Id verò temporis momentum pro tessera ad stringendas sicas cunctis est datum, quo medijs in sacris Eucharistia populo ostenderetur. Nec mora, Franciscus ipse Pactius, Bernardusque Bandinus Iulianum, quem familiarissimè & comiter fabulando medium tenebant, repente confodiunt. Alij eodem temporis puncto Laurentium adorti, eum supra iugulum in ceruice conuulnerant. Sed ille amicis haud impunè protegentibus, in proximum sacrarium ab æditius receptus, coniuratis subinde ianua prohibitis, seruatur. In tanta trepidatione ac fuga, omnis ætatis ac sexus hominum longè tumultuosissima, populus incredibili studio ac pietate erga Mediceos arma capit, ac eorum nomen

ingeminat: optimi quippe eo immani execrabilique scelere permoti, coniuratos persequuntur, alios trucidant, alios viuos ad supplicium in curiam perducunt. Eodem quoque tempore Saluiatus Antistes, qui officij specie cum magno comitatu ad Vexilliferum, Octouirosque Reipublicæ præfectos de more salutandos ascenderat, vt curiam occuparet, audito fremitu discurrentis ad arma populi pauidè suis ipse implicitus sermonibus comprehenditur: statimque ipse affinesque eius omnes, comites, vulgata inauditi sceleris atrocitate è fenestris suspensi laqueis præcipitantur. Franciscus etiam Pactius coniurationis princeps, quem populus domi ceperat, ab eadem fenestræ columnella, è qua pendebat Antistes deijcitur, cæterique eorum satellites curia inclusi apparitoribus strenuè operam nauantibus iugulantur. Nihil atrocius eo spectaculo fuit: nam quum frequentes Curiæ fenestræ deligandis capistris non sufficerent, vt sequentium supplicijs expeditior locus foret, laquei ante deiectorum, ac morientium præcidebantur, ita vt Magistratus supremæ pœnæ loco parricidarum cadauera iratæ multitudini, vncis trahenda, ac in perfluentem Arnum præcipitanda relinquerent. Laurentius in tanta repentini casus acerbitate, de Riarij Cardinalis salute maximè sollicitus, vix impetrauit, vt ei qui ad aram maximam confugerat, parceretur; quòd propter adolescentiam, ac ingenij simplicitatem, tantæ rei consilium ei minimè commissum fuisse arbitrabatur, ac simul vt eius beneficij nomine infensissimi Pontificis voluntatem aliquando redimeret. Biduo pòst pari studio ac diligentia montanorum hominum in summis Apennini iugis ex fuga retracti sunt, Montesiccus & Iacobus Pactius dignitate atque opibus eius familiæ princeps, qui ad quæstionis examen patefacta coniuratione, eandem fœdissimi supplicij contumeliarumque omnium fortunam tulit: solus autem Montesiccus, qui ad Laurentij cædem fuerat destinatus, mitiorem supplicij pœnam sepulturamque promeruit: quòd hominem diuina virtute præditum in conspectu Deorum immortalium ante aras se percussurum omnino pernegasset. Siquidem Laurentius paulò antè Montesicci animum perhumano liberalique sermone molliuerat, adeoque benignè industriam ac opes ei fuerat pollicitus, si quædam in Apennino castella, quæ Montesiccorum fuissent, redimere vellet: vt ille commutata voluntate mirum in modum ei deuinctus abierit. Vnde iam constat, ad præclarum in omni vitæ actione præceptum, nihil in principe salubrius esse, & ad laudem præstantius, quàm humanioribus responsis, vel infimæ fortunæ homines ab se dimisisse. Iuliani demum funus maximo luctu totius populi, Pactiorum simul ac Saluiatorum nomen execrantis est celebratum. Fuit enim in eo iuuene singularis humanitas cum insigni liberalitate coniuncta, qua sibi ab omnium ætatum ac ordinum hominibus incredibilem beneuolentiam compararat. Natus ei est altero circiter atque tricesimo die filius posthumus nomine Iulius, non modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu ei simillimus: qui postea accepto Clementis VII nomine mortuo Hadriano, pontificatum maximum est adeptus: ita vt diuina ratione atque iustitia potius, quàm vlla vi vel iniqua sorte occultioris Fati, mortalium Fortunam dispensari ac regi penitus arbitremur: quando Dij ipsi non eos modò, quos nulla hominum potestas, nulla posteritatis verecun-
dia, nul-

dia, nullus deniq; sacrorum respectus à concepto nefario scelere retardarint, meritas supplicio pœnas dare coegerint: sed ipsorum etiam fratrum, qui strictis pugionibus ante aras petebantur, liberos insigni prouidentia ad supremę dignitatis fastigium nasci voluerint. Nec multò post Laurentius obligato adhuc vulnere, ad ciues longam habuit orationem, qua innocentiam suam commemoratis erga omnes perpetuæ suæ lenitatis, modestiæ, ac liberalitatis officijs abundè est testificatus. De inimicorum verò crudelitate atque perfidia, tanta animi grauitate moderationeque disseruit, vt plerisque lachrymas exciuerit, dubios, vel ante infensos ciues traduxerit in partes: ac demum vnus iam planè princeps ciuium omnium factus, Rempub. ad arbitrium administrare cœperit. Iam Alfonsus cum pontificijs paternisque copijs in Senensem agrum peruenerat: ab alijsque Pontificis ducibus in Flaminiæ finibus arma parabantur: vt quod dolis, perfidia, sceleratisque insidijs patrare nequiuerant, id vera vi ac aperto demum bello perficerent. Addit quoque Xystus profanis armis terribile religionis telum, ac Florentinos Christianis sacris interdicit, quòd Saluiatum Archiepiscopum, hominem sacratum indicta causa protinus enecassent, quando eius admissi criminis pœna ad ipsius Pontificis iudicium omnino pertineret. Porrò Laurentius inimicis ferè omnibus supplicio affectis, firmissima hominum beneuolentia munitus, pecunias cogit, exercitum parat, à Sfortianis iure fœderis auxilia petit, Venetique senatus fidem implorat, qui liberas ciuitates aduersus vim impotentium principum tueri, sociorumq; iniurias egregiè defendere consueuisset. Cæterum Alfonsus acri impetu in Florentinum agrum prouectus, priusquam iustus exercitus cogi posset, aliquot castella tormentis cepit, magnas vndique pecoris ac hominum prædas egit, totumque eum tractum villarum, colonorumque frequentia insignem bellico terrore compleuit. Interea Federicus Gonzaga, & Hercules Atestinus, in Hetruriam cum delectis copijs peruenere: conductusque est Carolus Montonius, qui veteranos Braccianæ militiæ, itemque Perusinos exules sub signis habebat, vt in Vmbria Pontificias copias amittendæ Perusiæ metu distineret. Quibus de rebus vario, sed nullo memorabili euentu bellum pluribus in locis gerebatur. Nam & Robertus Sanseuerinus, qui pontificis Ferdinandique auspicijs militabat, è Lunensi in Pisanum agrum populabundus excurrerat: & Tifernates à Nicolao Vitellio Pontificis hoste, quum patriam armis repeteret, maximè vexabantur. Iam multi menses transierant, bellumque maiore aliquanto apparatu, quæstúque Ducum ac militum, quàm virtute vel gloria trahebatur, quum ad Trasimenum lacum Pontificis copiæ à Florentinis ducibus sunt profligatæ, & Sanseuerinus in Lunēsem agrum fortiter est repulsus. In castris autem ad Pogium imperialem seditio militaris admodum cruenta inter Gonzagę Atestinique equites exarsit: quæ res sicuti exercitum in partes diduxerat, ita postea Alfonso Federicoque Vrbinati pugnæ feliciter committendæ occasionem præbuit. Eorum enim repentino aduentu perturbatæ Florentinorum copiæ singulari ignauia, abiectis fœdè armis terga verterunt. At Laurentius quanquam belli fortuna partium vices prosperis pariter ac aduersis successibus alternarat, maximis tñ curis angebatur, quum foris, maximi regis, acerrimique Pontificis non modò vehementes, sed diuturnos impetus omnibus propè re-

bus impar, ægerrimè ferret. In libera autem & maledicentissima ciuitate vix inuidiam quæ sibi passim in coronis ciuium & conciliabulis conflaretur, diutius integra dignitate sustinere se posse speraret. Exhausto enim ærario, necesse erat, vt fide quidem publica, sed priuatis opibus bellum gereretur: quod omnibus vel amicissimis graue erat, & peracerbum, quando id non ad conseruandam Reipublicæ libertatem, sed ad tuendam potius alendamque vnius hominis potentiam omnino susceptum esse videretur. Xystus enim & Ferdinandus, vt Laurentio inuidiam magis ac magis augerent, se nequaquam ad opprimendam Florentinorum Rempublicam, quam non modo incolumem, sed florentem optarent, bellum intulisse prædicabant: verùm vt pristinam eorum libertatem tyranno eiecto reuocarent. Pestilentia quoque valde atrox ac repentina, quæ vulgatis minimo contactu morbis, cumulatisque subinde multorum funeribus vrbem vastaret, magnas administrando bello difficultates afferebat, afflictis scilicet ancipiti periculo ciuibus, qui neque in agrum clementioris & liberioris cæli ad tuendam salutem euadere propter bellicum terrorem latè ac propinquo hoste circumlatum, neque in vrbe exitiabili eius morbi contagione fœdata supremi discriminis metu consistere audebant. Spes quoque auxiliorum erant imminutæ, quæ sibi à fœderatis debebantur. Nam rem Mediolanensem, quæ tum Ioannis Galeacij pueri, & Bonæ matris imbecillo ac instabili ingenio regebatur, repentina defectione Ligurum, & domesticis Sfortianorum fratrum contentionibus maximè perturbatam videbat: & Veneti vt spectatores potius, quàm eius belli socij, vel adiutores forent, inueterata eorum consuetudine lentis admodum deliberationibus de mittendis auxilijs decernebant. Quibus de causis, cum in ocij portum è tot bellicis intestinisque tempestatibus confugere vellet, ab animi magnitudine consilium sumpsit, cùm patriæ & ciuibus salutare, tum sibi necessarium atque vtile, & mox successu ipso maximè gloriosum. Inducijs enim duorum mensium facilè per hyemem impetratis, Ferdinando regi significauit, se rectè factorum conscientia fretum, continuò venturum Neapolim, futurumque in eius potestate, vt in componendis rebus nullo alio quàm regio iudicio, quod ab humanitate æquitateque minimè alienum fore speraret, vteretur. Ergo cum paucis communicato consilio magistratus ex sibi fidissimis deligit, Thomæ Soderino Vexillifero eximiæ prudentiæ viro Rempublicam commendat, filium eius tamen secum, vti obsidem fidei futurum adducit, & Pisas per causam inuisendi prædij profectus, inde mari triremibus duabus Neapolim prouehitur. Dum oram solueret, ad Senatum scripsit, se publicæ quietis causa amoreque ciuium propriam salutem in periculum deuocare non dubitasse, propterea se ad inimicum regem proficisci, vt aliqua tolerabili conditione, pace quæsita, & sese inuidia & ciuitatem bellico metu liberaret, aut certè, si Dij æquissimis ipsius consilijs infesti forent, patriæ belli finem postulanti, cum insigni pietatis laude, vel acerbissimo vitæ exitu satisfaceret. At eius profectionis fama sicuti clientium ac amicorum animos metu perculit, ita inimicos incomparabili lætitia repleuit. Nam eum sæui ac impotentis regis, qui plerosque regni proceres varijs suspicionibus inductus enecasset, sanguinarias manus nunquam euasurum existimabãt. Nec deerant Detesaluius

Nerò

Nero vetus hostis & exul, & cum eo plerique alij Florentini Mediceis inimici, qui regem ad eum omnino capiendum, tollendumque omnibus maledicentia atque odij admotis machinis impellere conarentur. Cæterùm Ferdinandus integra fide, regioque apparatu Laurentium excepit, admissumque in secretiora colloquia, tacitus ipse secum primò, ac demum palàm, propter eximiam animi magnitudinem, incredibilemque ciuilium & bellicarum rerum peritiam, tanta sensuum omnium propensione est admiratus, vt cuncta eaque insidiosè in eius perniciem ab inimicis excogitata fuerant, paucis diebus superata penitus inuidia, ad amplitudinem eius & gloriam verterentur. Adeo enim scitè ac sapienter de Italicarum rerum statu, de principū ingenijs, de facultatib. ac moribus liberarum ciuitatum, deque tota pacis ac belli ratione disceptarat, vt rex ipse aduersarum pariter ac secundarum rerum vsu longè prudētissimus, neminem eo sapientia, iudicio, memoria, ac omni denique summa virtute præstantiorem esse fateretur. Nec multo pòst Ferdinandus humanitate ac ingenio eius hominis expugnatus, pacem haud iniquis cō ditionibus dedit, fœdusque percussit, in quo disertè appositum est, vt Aragonij, & Florentini, si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia mutuis auxilijs iuuarentur. Laurentio Florentiam reuerso, vniuersa ciuitas eas laudes ac honores, qui salua libertate deferri poterant, studiosissimè congessit, egitque publicè gratias, quòd non armis publicoque periculo, sed diuina ingenij virtute, propria etiam salute pro ciuibus fortiter proiecta, exoptatam pacem affectæ patriæ peperisset. Sic enim liuorem eorum omnem, qui Mediceum nomen oderant, eius clarissimi facti gloria contriuerat, vt cunctos iam amicos pariter ac aduersarios, mediosque homines publico obstrictos beneficio in sui admirationem conuertisse iudicaretur. Authoritate enim, potentia, opibus, haud dubiè princeps euaserat, qui inter ciues cæteris omnibus cultu, modestia, humanitateque persimilis versabatur. Sed eius initi fœderis fama, & Xysti Pontificis & Venetorum animos vehementissimè pupugit. Nā qui modo belli socij fuerant, ipsa demum pace penitus exclusi videbantur. Aegerrimè in primis ferebat Xystus, quod tale de sua suaque natura Laurentij iudicium extitisset, vt cruenti potius regis arbitrio, quàm sacrosancti Pontificis clementiæ, & tota belli causa, & sua ipsius salus omnino committenda videretur: ita vt appareret Pontificem sacri imperij vim ambitiosius exercentem, & Venetos augendæ ditionis auidos primo quoque tempore res nouas esse molituros. Sed tum eorum consilia discussit repentinus Turcarum aduentus, qui Hydrunte in Salentinis vi capta, opportunitate breuissimi traiectus freti, ab Aulona, totaque Epiro accitis copijs, non modò Apuliam, sed cunctam Italiam incredibili terrore compleuerant. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille Greciæ domitor, huius Solymani proauus, qui modò Pannoniam & Noricum victo atque interfecto vna acie Ludouico rege, cum ignominia Christiani nominis percurrit. Igitur eo tumultu, depositis in præsens priuatis odijs, Christiani principes aduersus publicum hostem coiuere. Cæterùm Turcarum pertinacia, morte potius imperatoris sui, quàm nostra virtute superata est. Siquidem Mahometes, quum sibi ingenti spe felicique audacia terrarum

orbis imperium destinaret, repentino oppressus morbo, & suos in Italia fortissimè repugnantes destituit, & hostes longè maximo metu liberauit. Per eos dies cum Xystus Turcico tumultu exterritus, multum de pristina ira atque odio adursus Laurentium remisisset, Florẽtino populo conficiendorum sacrorum iura restituit: ita tamen vt vim exulcerati animi in irroganda pœna prorsus ostenderet. Nam mulctæ nomine Florentinis impositum est, vt quindecim triremes ad bellum Turcicum exornarent. Hydrunte recepta, & Turcis in deditionem acceptis, Veneti Herculi Atestino bellum atrox ac maximè repentinum intulere, fauente Xysto, qui cum eis fœdus inierat, vt ex Herculis infelicitate, si victor Venetus euasisset, Hieronymi Riarij ditionem amplificaret. Is rerum motus cæterorum principum animos magnopere commouit, quum omnes Herculem ipsum qui Ferdinandi gener esset, incolumem vellent, nec rem Venetam carpendo aliena in immensum crescere, occupataque Ferraria ad totius demum Italiæ dominatum efferri paterentur. Erant inter se fœdere cogitationibusque coniuncti Fordinandus & Laurentius Ludouicusque Sfortia, qui pro tutore pueri principis, Mediolanensi imperio potiebatur. Ii communicatis consilijs Federicum Vrbinatem, qui tum vnus in Italia erat, & vetus ac felix imperator, in Ferrariensi Venetis opponunt: Alfonsum regis filium ab Truento amne per Picentes in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent: Ab Etruriæ autem finibus Nicolaus Vitellius euocatur, instruiturque pecunia & copijs ad Tifernum repetendum, vnde Xysti iniuria paulo antè fuerat eiectus. Quæ eò pertinebant, vt Xystus domestico oppressus bello, Venetos iniqua vel immoderata cupientes, deserere cogeretur, ac tandem publicam Italiæ libertatem priuatis ipsius cupiditatibus anteferendam esse meminisset. Verùm Alfonsus qui ad Latinam portam infesto exercitu magnum Vrbi terrorẽ intulerat, nihil sese propterea animo demittente Pontifice, fortiterque armis rem gerente, in Veliterno collatis signis est superatus. Ea pugna egregiè ab vtrisque pugnata est, sed victoria penes Robertum Malatestam Pontificiarum copiarum imperatorem stetit, ab insigni maximè opera sagittariorum equitum, quos Venetis è castris adduxerat. Cæterùm Robertus in cuius virtute summum pręsidium Pontifex collocabat, triduo pòst triumphum alui profluuio celeriter est extinctus: adeo vt Hieronymum eius gloriæ inuidia excruciatum, mortiferam potionem sumministrasse plerique existimarint. Ipse quoque Federicus Vrbinas, qui Roberti Sanseuerinatis acerrimi Venetorum ducis impetum egregiè sustinebat, in castris ad Stellatam morbo ex fluuiali palustrique aura concepto, vir optimus ac inuictissimus est extinctus. Ab eius interitu Sanseuerinas acrior atque validior factus, orbatis tanto duce hostium castris, multa detrimenta intulit: moxque ad Argentam interfecto Antonio Martiano impigro hostium duce prosperè dimicauit: atq; adeo secundo vbique rei Venetæ successu bellũ gerebat, vt ad Ferrarię vsq; mœnia instructas acies promoueret. Quas ob res fœderati principes Herculis ingenti periculo perculsi, magis ac magis Pontificẽ armis premebant, vt eũ ab Veneta societate diuellerent. Alfonsus enim copias reparabat, Vitellius expulsis Iustinis qui in fide Pontificis erãt, Tifernum receperat. Et quũ Hieronymus Roberto Malatesta mortuo, occupare Ariminum, et Vitellios rursus Tiferno pellere, reducereq; Iustinos

propera-

properaret, Laurentius auxilijs maturè transmissis, spes eius, & conatus omnes infregerat. Quin etiam per Federicum Cæsarem egerat, vt concilium cunctis sacerdotibus atque imprimis ipsi Pontifici Basileæ indiceretur: cuius nomen non modò graue, sed terribile auribus ac animis Pontificum semper extitisset. Monebant quoque ijs rerum difficultatibus circumuentum principum legati, ac idonei præsertim homines, quos Laurētius abundè instructos transmiserat, vt certæ quieti honestoque ocio, quàm dubio ac exitiali bello studere mallet, quando nihil ei, qui pacificatoris personam iure pietatis sustinere deberet, gloriosius accidere posset, quàm Italiam pacare, & ex æquo & iure sublatis armis controuersias finire, vt quod ipse diu antè optasse videri vellet, aduersus Turcas bellum communi concordia, singularique omnium Christianorum alacritate susciperetur. At si Veneti Ferraria potirētur, in eorum mox potestate propinquas vrbes, Mutinam & Rhegium futuras: inde bella ex bellis serentibus, & proxima quæque maturè ac audacter immortali ipsorum imperio adnectentibus, Flaminiam omnino cessuram, Italiamque demum omnem conclamata communi libertate nouis hominibus, qui audacter è paludibus in proximam continentem pedes extulerint, omnino seruituram. His de causis adductus Pontifex, cum cæteris Italiæ principibus aduersus Venetos fœdus percussit, monuitq; vt à Ferrariensi agro penitus abstinerent. Porrò si quid in ea re antiqui iuris sibi esse arbitrarentur, id se protinus ex pontificijs legibus cogniturum. Quòd si ab armis sibi minime discedendum putarent, & Ferrarienses nihilo secius bello persequerentur: & se & cæteros belli socios eorum iniurias minimè neglecturos. Cæterùm tantum absuit vt Veneti ea ingentis belli denunciatione terrerentur, vt multo maioribus quàm antea animis atque opibus bellum omnino sibi gerendum esse decreuerint. Itaque quanto maximè studio atq; apparatu fieri potuit, ad arma discessum est. Conueneréque totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Quo in conuentu Laurentius Medices tanta grauitate atque facundia suscipiendi ac administrandi belli rationes explicauit, vt cum togatis omnibus humanarum rerum peritia præstaret, in bellica etiam facultate, castrensibusque consilijs, diuinæ prudentiæ laudem admirantibus ducibus adsequeretur. Gestum est subinde bellum magna vi ac ingentibus copijs, non modò ad Ferrariam, sed in Bergomati & Brixiano, quo nullum grauius aut periculosius antea Veneti se sensisse meminerant. Iamque Alfonsi ductu et contusę eorum vires, & fracti constantissimę gentis spiritus abundè videbantur, nisi Ludouicus Sfortia præpostero & sibi demum exitiali consilio à socijs fœdereque discedens, victis iam planeque perdomitis ęquissimam pacem peperisset. Ad eius confectæ pacis nomen, quæ maiorum motuum semina præferebat, Xystus interijt: suffectusque ei Innocentius Octauus pacis atque ocij suopte ingenio apprimè studiosus. Natumque est repente bellum in Lunensi, repetentibus Sergium oppidum Florentinis, quod Ludouicus Fregosius dolo captum Genuensibus paulò antè vendiderat. Ad id Ligures eximio studio quantas pro decore vel salute gentis efficere poterant, cum terrestres, tum nauales copias contulerunt, bellatumque est multis mensibus vario euentu. Concessere quoque in partes Ligurum Petrasanctenses, qui in Lucensi agro supra Fanum Feroniæ vetus oppidum incolunt. In eos propterea

Florentini vires atque animos ab Sergiano conuertere: oppugnataque est aliquandiu Petrasancta, defensaque fortiter. Venit demum in castra Laurentius: is prætorum, & ducum errata opportunissimo tempore correxit. Nec multò pòst militibus partim præmijs, partim pudore incitatis, ob idque acriter operam nauantibus, oppido per deditionem est potitus. Incubuere exinde Sergiano Florentinæ copiæ, totaque belli mole & obsidebatur oppidum, & tormentis maioribus oppugnabatur. Ad extremum, quum Ligurum exercitus subsidio laborantibus aduenisset, commissoque infeliciter prælio victoria penes Florentinos stetisset, Sergianenses reliquas spes omnes in vna admirabili virtute clementiaque Laurentij collocarunt, eumque adaperta porta supplices prætentis oleæ frondibus exceperunt. Confecto Lunensi bello, cum Laurentius ad pacis munia transiuisset, inter Innocentium & Ferdinandum bellum exarsit. Aquilani enim interfecto regio prætore, defecerant. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbẽ imperio adijceret, fouendos tuendosque susceperat. Rex quoque eo magis opportunus iniuriæ videbatur, quod ab eo plerique regni proceres inita coniuratione desciuissent. Itaque Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis auxilia postulauit: quæ non modò facilè impetrata, sed transmissa celeriter inexperti Pontificis consilia perturbarunt. Eum enim Florentini valde oderãt, quòd Lunensi bello Liguribus fauisset. Sed in ea causa Laurentij vehemens studium & mirifica voluntas enituerat, quum ea non modò fœderi publico, sed priuatæ etiam amicitiæ plenissimè tribuisset. Erat Laurentius Vrsinæ familiæ, è qua Claricem duxerat vxorem, affinitate sensibusq; coniunctus: Columnij verò in fide & clientela Aragoniorum erant. Quas ob res facilè accidit, vt vtriusque factionis Romani proceres stipendio conducti regijs in castris aduersus Pontificem militarent. Pugnabatur ad Anienis pontes, cunctaque suburbana oppida in Hetruria, & Latio pariter Aragonijs fauebant: nec pro vetere cùm fidei, tum virtutis opinione Robertus Sanseuerinas ad vrbis præsidium accitus eorum impetum sustinebat. Quibus de rebus Pontifex bello temerè suscepto necessariam potius quàm decoram pacem præferre coactus est: tantumque abfuit, vt ex earum offensionum memoria Laurentium odio persequeretur, vt eum tum maximè ab spectata virtute suspicere admirarique cœperit. Eximia etenim fide, constanti studio, celerique ope sociam regem ab eo non modò adiutum, sed propemodum conseruatum fuisse conspiciebat, seque propterea multo potentiorem ac feliciorem fore arbitrabatur, si eum virum qui tantum virtute, consilio, atque opibus valeret, stabili ac firmiore aliquo amicitiæ vinculo sibi coniunxisset. Nec multò pòst in mutuum amorẽ nudatis vtrinq; animis Magdalena Laurentij filia in matrimonium Francisco Pontificis filio sibi collocata est, adiectumq; priuatæ affinitati publicũ fœdus. Vnde mox ab certo veluti felicitatis gradu fortuna Mediceæ familiæ ad meritum potius quàm speratum humanarum rerum fastigium ascendit. Nam triennio pòst Pontifex salutari benignitate in honorem Laurentij patris Ioannem eius filium vix tum tertium decimum excedentem annum in Cardinalium numerum cooptauit. Tanta enim Laurentius apud omnes gratia valebat, vt singuli cardinales pleno suffragio maturius quàm per leges liceret, summæ dignitatis honorem cum ipsis coccinei pilei insignibus sine

bus, sine vlla dubitatione demandarint. Optima pace parta, ad eam tuendam in ipsis imperij finibus propugnacula erexit, à Senensi via opportuno atque edito in colle Pogium imperialem, vt eò Pogiboncij oppidi incolas transferret: in Apennino autem quà Bononiam itur, Florentiolam muro turribusq; muniuit. Finitimorum quoque regulorum amicitiam perpetuis officijs liberalitateque parauerat: ita vt Baleones Perusini, Vitellij Tifernates, Senenses Petrucij, Bentiuoli Bononienses, Fauentinique Manfredij vnum eum respicerent: atque eius consilia maximè sequerentur. Domi autem in demandandis reipublicæ muneribus æquali temperamento semper est vsus: vt cum carissimis amicorum & clientibus honores deferret, nullus vnquam antiquæ nobilitatis se præteritum esse quereretur. Opificibus autem ac infimæ plebi adeo populariter studuit, vt sæpe priuata pecunia annonæ penuriam subleuaret, & cum studio ædificandi ductus in Caiana villa extruenda sumptu atque elegantia Cosmum auum superare decreuisset, magnam operarum turbam se alere potius quàm ædificare prædicabat. Edebantur quoque statis anni temporibus hastatorum equitum decursiones, comœdiæ, theatrales ludi, omnisque generis spectacula. Quibus rebus fiebat, vt populus Florentinus quæstui pariter & iocunditati deditus effusè lætaretur. Numidicos etiam equos eximię pernicitatis domi alebat, qui in celeberrimis magnarum vrbium certaminibus cursu contenderent, victoriarumque præmia, aureos & sericos pannos singulari pietate vestiendis altaribus dedicabat: adeoque in his rebus curandis exornandisque sumptuosus erat & diligens, vt nullum vnquam popularis gratiæ decus, vel in maximarum rerum occupationib. neglexisse videretur. Optimarum autem literarum professoribus, exquisitarumque artium magistris, cum earum esset intelligentissimus, adeo perhumanè ac liberaliter fauit, vt cæteri principes felici eo seculo, quo vera virtus pro opibus censebatur, ab vno se Laurentio Medice superari indignarentur. Tum enim de paranda gloria eximijs inter se studijs certabant Matthias Pannonius regum optimus ac inuictissimus, Ferdinandus Aragonius, & Ludouicus Sfortia: ita vt mirum videri potuerit, Laurentium ab ea ciuili potius quàm principali potentia aliquanto longius nominis atque familiæ claritatem munificentiæ ac literarum auspicijs extendisse, quàm quisquam alius æqualis famam vel militarium operum fulgore protulerit. Gymnasium quoque percelebre disciplinarum omnium doctoribus tota Italia magno ære conquisitis, Pisis instituit, vt nobilissimam quondam vrbem ad solatium veteris amissę libertatis nouo decore, ac externæ iuuentutis frequentia recrearet: misitque eò Ioannem Cardinalem, vt in sacro ciuilique iure sub egregijs doctorib. erudiretur. Nec Florentiæ deerant Græcarum ac Latinarum literarum clarissimi professores, alijque ingenio atque facundia insignes quibus cum familiarissimè viuebat: in ijs fuere Picus Mirandula, Politianus, Marsilius Facinus, Christophorus Landinus: & ex Græcis Ioannes Lascares, & Demetrius Calchondiles, & Marullus Trachaniotes, qui præclaris ingenij operibus editis, cum immortali laude in omnem posteritatem viuent. Horum eruditione ac diligentia fretus bibliothecam quam Cosmus inchoarat, nobilioribus peruetustisq; codicibus, ac in ipsa præsertim Græcia conquisitis, refersit. Cuncta autem cùm publicæ tum domesticæ vitæ munia, tanta ingenij altitudine peragebat, vt vir ad lau-

dem natus amplissimis monumentis memoria nominis sui consecrare videretur, vt qui præclarissimarum actionum suarum famam, non modò ciuium, sed cunctarum gentium oculis ac auribus expositam esse iudicaret. His enim virtutibus etiam apud publicos hostes, Barbaros, ac remotissimos reges magnus & clarus euaserat. Nam et Baiazetes Turcarum imperator, Bernardum Bandinum Iuliani fratris percussorem, qui in Asiam vsque perfugerat, dignitate hominis, & sceleris atrocitate permotus ad supplicium tradidit. Et Caytbeius Memphiticus Sulthanus, quo nemo tum bellica virtute felicior fuit, studium suum atq; beneuolentiam ingentibus admirandisque muneribus Florentiam transmissis, cum insigni Laurentij gloria testatus est. In his enim camelopardalis fuit, animal Indicum enormi proceritate & conspicua varietate mirabile, quod à multis seculis Italia non viderat: atque eo etiam admirabilius, quòd neque modò Lusitani, India perlustrata, neque Hispani inuento ac peragrato nouo terrarum orbe, eius generis animantem hactenus inuenerint. At Laurentius publicis domesticisque rebus felici industria, ac optima ratione constitutis, ad ocium philosophiæ, optimarumque literarum confugit, & cum eruditissimis viris, quos suprà memoraui, modò in vrbe, modò in Caregia villa & in Caiano procul à ciuilibus negocijs exercebatur: adeoque his studijs flagranti cura incumbere erat solitus, vt modò seipsum veluti inertem, modò iniquam temporum conditionem incusaret, quòd tam serò ad philosophandum accessisset. Sed non multò pòst eum virum & cunctis secundæ fortunæ muneribus, & omni virtutis genere florentem morbus inuasit, torserequе eum aliquandiu cæliaci dolores, subsequenteque mox lenta atque tabifica febre, tertio & quadragesimo ætatis anno consumptus est. In supremis autem vitæ momentis (vti religiosissimum decebat) incredibilem pietatem, singularemque animi constantiam viuacissimis vsquequaque sensibus ostendit, cauitque ne plusquam ciuili pompa funus efferretur. Sed qui eam inanis spectaculi gloriam spreuerat, ab publico omnium iudicio multo ampliorem & speciosiorem tulit, cum ei mox veluti custodi ac authori pacis & ocij, non modò Florentia patria, sed totius Italiæ populi, externæque gentes incredibili cum dolore, ac multis cum lachrymis iustissimè parentarint. Mortem eius varia præcessere prodigia, vti magnis Regibus accidere videmus: nam & crinita stella supra tectum Caregiæ villæ, vbi tum ægrotabat, decidere est visa. Fulmen quoq; subitam secum cæli serenitatem adducens pilam auratam Mediceæ familiæ insigne, et fastigium è summa testudine maximi templi cum terribili ingentium marmorum ruina decussit: leoque omnium qui tum in cauea essent, nobilissimus, quod semper prodigij loco Florentiæ habitum fuit, aliorum sæuitia laceratus est. Ita vt hæc quoque signa eas calamitates prænunciasse videantur, in quas Italia propè omnis amissa libertate mox incidit, quũ nusquam esset in terris optimi, sapientissimique hominis ingenium cum summa authoritate coniunctum, quo ille communis pacis et tranquillitatis apprimè cupidus, cæterorum principum insanas mentes peruersis implicitas consilijs frenare omnino, atque sanare facilè potuisset. Paulò antequam Laurentius vita excederet, Ioannem Cardinalem Romam cum insigni comitatu ad Innocentium miserat, dederatque ei præcepta summæ plena prudentiæ peculiari libello ad honestissimæ vitæ rationem conscripta, adeo graui & salubri

tempera-

temperamento, vt quum in splendore atque elegantia actionum omnium, vnum maximè sacratæ dignitatis nomen tueri vellet, in filio tamen eius ætatis prætereræ nequaquam obliuisceretur. Cæterùm Ioannes supra bonarum artium notitiam, ex ea disciplina ab humanitate suauitateque ingenij omnibus iam charus, vbi de morte patris nuncium accepit, continuò Florentiam est reuersus. Abeuntem Pontifex, vt aliquid ad augendam studij gratięque famam iuueni summæ indolis, ac optimi viri patris memoriæ daret, totius Hetruriæ legationis honore liberaliter honestauit: qua vna existimationis amplificatione magis ac magis ad confirmandum rerum statum ciuibus Florentinis natura commutandæ Reipublicæ percupidis omnino conciliaretur. Itaque paternis amicis præclarè adiuuantibus, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst ad Vrbem redit, paucisque inde diebus Innocentius moritur. In comitiali verò contentione, qua Alexander VI Pontifex est renunciatus, nihil sibi iuueni honestius duxit, quàm duobus longè præstantissimis cardinalibus adhæsisse, quorum consilia ac authoritatem in ferendo suffragio sequeretur. Ii tum erant Franciscus Picolomineus, qui postea inito pontificatu, Pius III est appellatus, & Oliuerius Caraffa, inter Senatores eius ætatis maximè illustris: qui tametsi in Republica graui pioque iudicio meliora prospicerent, turbulentis tamen comitiorum fluctib. abrepti, quos ab insana dissensione diducti plerique alij cardinales excitarant, quin deterrimus eius ordinis crearetur, resistere nequiuerunt. Horum facilè princeps extitit Ascanius Sfortia, qui cum cæca ambitione auaritiaq; corruptus, de manu sacrosanctam Alexandro thiaram imposuisset, aliquanto pòst in ingrato pontifice perfidiam expertus, debitas scelerati studij venalisque suffragij pœnas persoluit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus Octauus Gallorum rex exitiabili dissidio, singularique dementia nostrorum principum euocatus, supra terribiles copias inusitato etiam curulium tormentorum apparatu cuncta prosternens. Petebat is Neapolitanum regnum impellente Ludouico Sfortia, vt Alfonsi regis spiritus, immoderata semper appetentis, immisso tanto hoste frangerentur. Erant cum Aragonijs amicitia fœdereque coniuncti Alexander Pontifex, et Petrus Medices, egregio certè ingenio iuuenis, sed virtute fortunaque patri dissimilis. Itaque ei contigit, vt descendente per Apuanos Ligures Gallo hosti primus copias opponeret, quæ sicuti per se exiguæ, & nullo, vti in longa pace, belli vsu exercitatæ erant, ita repente ab ala Gallorum equitum circa Macram amnem protritę fusęque sunt. Inde Petrus tanta belli mole incumbenti Carolo facilè impar, ad eum, iam Sergianum oppidum tormentis oppugnantem, suscepto legationis munere contendit, vt pace quæsita, acceptisque ad Regis arbitrium conditionibus, ciuitatis atque familiæ incolumitati maturè consuleret. Fœdo etenim euentu Federicus Aragonius Regis frater ornatissimam classem ad Portum Veneris adduxerat, & Ferdinandus eius filius in togata Gallia ad Sapim amnem à Regijs Sfortianisque copijs retro fuerat compulsus: adeo vt Dij atq; homines in eo rerum motu à Gallis stare viderentur. itaque deposcente rege, opportunissimas Hetruriæ arces continuò tradidit, Sergiani, Petrasanctæ, Pisarum, atque Liburni portus. Redempta per hunc modum pace, Florentiam reuersus, reperit ciuitatem indignitate eius pactionis maximè commotam, veteresq; inimicos ex

ea occasione erectos in spem afferendæ libertatis. Quibus de causis Petrus, insperati negotij grauitate subitò oppressus, quum ex antè delecto amicorum ciuiũ numero, alios nutare, alios dilabi, nonnullos planè deficere conspiceret, nullibiq; sibi certa fides aut salubre consiliũ pręstaretur, ire in curiam, atq; ibi ad magistratus cōcionari cōstituit. Sed dum ad limen intrat, à Iacobo Nerlio audacissimo ex Tribunis plebis fores occluduntur. Hoc leui rerũ momento facilè apparuit, nihil ea existimatione esse fragilius, quæ voluntati & studio hominum nixa, nullis armorum pręsidijs sustinetur. Petrus enim in ea offensionis acerbitate vehementi metu consternatus, deformi admodum regressu, ac indecoro comitatu per curiæ aream domum se recepit, ibíque inops consilij cum Paulo Vrsino vrbe excedere constituit: atque ita cum paucis, & antè ad Macram profligatis equitibus, Bononiam est profectus. Idem quoque faciunt Iulianus frater, & fidissimi familiarium: Ioannes verò ipse Cardinalis in arripienda fuga nouissimus, exuta purpura cineream cucullam ad Seraphici sacerdotis effigiem sibi induit, elapsusque inter tumultum occupatæ, & discurrentis turbæ, ad D. Marci cœnobium, vt ibi se tantisper conderet, ab impijs sacerdotibus non admittitur. Existimabat enim se in eo templo, quod à Mediceis esset conditum, in omni fortuna humanitatem et fidem inuenturũ. Eius itaque refugij spe deiectus, ad sancti Galli portam rectà perrexit, atque ibi (quòd nondum ab inimicis erat occupata) conscenso equo, quem sors obtulerat, per Marinæ amnis vallem, & deuios Apennini tramites Bononiam ad fratres contendit. Idem quoque itineris consilium Iulius est consequutus, qui quum tesseram tradendæ arcis Pisas detulisset, factusque esset in via certior de Petri fuga, per Lucensium alpes euaserat. Cæterùm Florentini eiectis Mediceis, armati in ædes impetum faciunt: diripiunt nobilissimæ suppellectilis apparatum: insignia & momumenta gentis reuellunt: summæque crudelitatis in Curia fit decretum, quo Petrus fratresque eius hostes iudicantur: ijsq; qui eos interfecissent, aut viuos tradidissent, præmia decernuntur: creatisque nouis magistratibus, instituitur domi hasta, clausaq; ad ignominiam celeberrima anteriore porta, à postico populus admittitur. Videre erat præter auleorum stragularumque, & preciosæ vestis incredibilem copiam, & multa cælati argenti pondera, antiqui operis statuas, signa ærea, tabulas pictas minimo precio addici impurissimis licitatoribus, quæ per sexaginta annos viri perelegantes, vti omni auro cariora, ad ornamentum publicę potius quàm priuatæ domus tanto studio tantaque pecunia congessissent. Neque enim vlla vnquã vel nuptialis, & festa fronde dies insignis adeò cumulatè regias Mediceorum opes detexit, quàm hæc ipsa calamitas, quæ plerisque lachrymas etiam in ipsa rapiendi libidine ex Cosmi Laurentijq; memoria nequaquam simulanter excusserat. Verùm vnus erat peracerbè sæuiendi prædandique non ignobilis prætextus, illa dulcissimi nominis, vti prædicabant, ab longo tempore recepta Libertas: quasi non moderatos ciues, & ab omni virtutis & beneficij genere, iure optimo principes ciuitatis, sed sæuos impotentesque tyrannos aliquo periculoso certamine pepulissent. At Medicei his aduersę Fortunæ fluctibus patria eiecti, quum Bononiæ haud multo tempore se tutos fore perspicerent, quòd Iohannes Bentiuolus minus propensè ac liberaliter acerbissimo casu afflictos respexisse videretur, Petrus Venetias, ipse verò Ioannes Cardinalis cum

nalis cum Iuliano fratre, & Iulio patruele Petilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugerunt. Castigarat enim Ioannes eos primo congressu haudquaquam mollibus verbis, secus acrecentis calamitatis causa postulare videbatur, subagrestius scilicet increpita ignauia, quòd aduersus hostes nullo virili edito facinore, nec in hostes districto quidem ferro, incruenti, dominatu, patria, paternisque laribus, ac exuti fortunis omnibus excessissent. Quibus sermonibus se Bononiæ frustra permansuros facilè intelligebant, quando ibi, vti pulsis profugisque sępe accidit, Bentiuolorum neque certo studio, neque firma beneuolentia niterentur. Quæ res singulare incommodum rediuiuis propè rebus impotunè attulit. Nam Carolo Florentiam ingresso, plerique duces militares & proceres, & ante alios Bresśius Allobrogum principis frater, Medicei nominis studiosus, in fœdere conscribendo, prolixas & astutas togatorum consultationes fastidire cœperant. Ipseque Carolus in Medicea domo receptus, Alfonsinam Petri vxorem complorantem immeritam infantis filij & excisæ domus calamitatem, benignè verecundéque susceperat, et non mediocrem animo dolorem præferre videbatur, quòd Florentini præter ipsius voluntatem Petrum, cui ipse dudum dextram salutarem dedisset, summis sæuissimæ proscriptionis iniurijs affecissent. Adeo vt consiliarij Proceres Petrum omnino reuocare, restituta & confirmata priore potestate cogitarent: quoniam regi multo commodius atque nobilius foret cum ea ciuitate transigere, quæ vnius principis libero expeditoque consilio regeretur, quàm in ipsis momentis tanti belli, quod in Aragonios pararetur, expectare decreta incertę multitudinis, quæ concionibus atque suffragijs per turbulentas altercationes certare consueuisset. Verùm Petrus qui nimis celeri desperatione Venetias peruolarat, cum à regijs, vt eum in patriam reducerent, Bononiæ frustra quęreretur, illudente eadem fortuna summæ spei occasioni defuit: atque ita Carolus, eo nusquam reperto, quando sibi Romam multis de causis festinandum esse iudicabat, ne diutius hæreret, cum Florentinis fœdus percusśit. Interea Carolus qui perpetuo victoriæ cursu cuncta subegerat, cognitis principum consilijs aduersum se pro Italiæ salute conspirantium, è Neapoli cum expedito delectoque exercitu magnis itineribus ad Tarrum peruenit, vbi ancipiti dubiaque victoria & cruento maximè prælio cum Venetis ac Insubribus est dimicatum. Ea die Virginius Vrsinæ familiæ princeps, & vetere militiæ gloria insignis, qui pro captiuo in Galliam ducebatur, hostium manus euasit, quum fortè pedibus æger in proximo castris pago substitisset. Is vbi in Romanum agrum redijt, euocare veteres milites, familiaresque suos paulo antè ad Nolam armis, & equis expoliatos contrahere, arma conquirere, & denique exercitum parare cœpit. Mediceis autem qui tum Romam se contulerant, pallicebatur se Florentiam eos celeri expeditione per hyemem facta, omnino reducturum, si ad augendas ornandasque copias ipsorum pecunia iuuaretur. Nec dubitauere Medicei, quin ei occasioni maturè occurrerent, ac amplisśimi hominis ingenio atque authoritati multum confisi, multa milia aureorum nummûm protinus numerarent. Nec multò pòst Virginius cum Petro Medice in Vmbriam proficiscitur, conscriptisque circum Perusiam aliquot subitarijs cohortibus, & Nucerino Gualdo ex itinere frustra tentato, in agrum Clusinum ad Rapollanas aquas laborioso

per niuosos saltus itinere confecto penetrauit. Eius improuiso aduentu Florentini Pisano occupati bello multum perterrentur, coguntur que duces, ac exercitus partem reuocare: Aretium & Cortonam præsidijs firmare: tueri agrum ab infestis populationibus: ac demum in vrbe sedulò & constanter prouidere, ne qui vetere studio Mediceis fauerent, incertæ fidei ciues, libertatis nondum firmis radicibus stabilitæ, recentem statum omnino perturbarent. Quibus de causis fiebat, vt Petrus in moliendis nouis rebus, languidiores opinione sua, segnioresque amicorum animos inueniret, ipseque Virginius vrbani motus expectatione suspensus ignobiliter hęreret, expugnandis ac incendendis villis, vt earum præda milites alerentur, qui tenui cum stipendio eius nomen sequuti per magna præmia eo bello sibi animis destinarant. Sed dum Ranucius Martianus a Florentinis cum iusto propè exercitu circa Cortonam hosti opponeret, Gimellus vir Gallus cum Camillo Vitellio ad Virginium in castra peruenit. Is cum regijs mandatis multam in stipendium pecuniam afferebat, hortabaturque Virginium, vt accepto auro, conductisque & instructis liberaliter copijs, in Apuliam maturaret, auspicijsque ibi Caroli regis, Ferdinãdum bello persequeretur: qui tum recepta Neapoli cum Mompenserio Gallorum duce acerrimè bellum gerebat. Id si alacriter egregiaq; fide belli munus susciperet, breui eum ex regia liberalitate amplissima pręmia consecuturum. Quibus pollicitationibus, & præsenti maximè pecunia adductus Virginius, quanquam enixè improbantibus amicis, atque ante alios Liuiano, Gallicas partes Aragonijs prętulit, vel ob id etiam, quod veteres hostes suos Prosperum Fabriciumque Columnas, qui à Gallis defecissent, apud Ferdinandum in honore haberi, hisque ipsius oppida in Marsis dono data fuisse cognouisset. Igitur eo capto consilio, quod sibi maximè infelix, atque summum fuit, quum Petrum in medio gerendarum rerum cursu destitueret, ac signa in Vmbriam retro verterentur, hominem eius belli improsperè suscepti fœdo exitu perculsum miti alloquio solabatur: rogabatque vt æquo animo nouis ipsius consilijs, quę non libido, sed ipsa necessitas expressisset, consentire vellet, ac in eius consilij felicitate certam spem repetendæ patriæ collocaret: quando ipse, nec veteris amicitiæ, nec affinitatis, nec communium studiorum, quibus eandem respicerent factionem, vnquam esset obliturus, quominus confecto Neapolitano bello, statim multo maioribus copijs, eius officij votique causa in Hetruriam reuerteretur. Medicei hac prima spe fœdè deiecti, alterum annum ita in exilio ocioque fuerunt, vt nunq̃ intermitterent per fidos sibi, idoneosq; homines occultis maximè artib. sollicitare in vrbe Florentia veteres amicos, atq; affines: nouos item parare, ingentiaq; demum prę mia vel infimis hominib. polliceri, vt per eos creatis ex amicorũ numero magistratibus, aliqua conditione in patriam reducerentur. Iam enim plerosq; nobiles, & opulentos ciues, eius Reip. tędium ceperat, quum in Senatum plerique audaces semiplebei, egentesq; homines irrupissent, qui patricijs despe ctis, nequaq̃ sententiarum pondere, sed suffragiorũ numero, de maximis pacis ac belli munerib. decernebant, adeoque patefactus erat in Curiam aditus, vt sæpe ab officinis sellularijs, desumpta ad tempus toga, in consilium iretur. Eratque tum maximè popularis Hieronymus Sauonarola è diui Dominici ordine, literis & admirabili præsertim eloquentia insignis, qui in sacris concionibus,

tionibus, & in priuatis colloquijs ita multitudinis animos opinione virtutis ceperat, vt illum rerum omnium, quæ imminebant, verum vatem, diuinumque deprauatis moribus censorem cœlo missum crederent. Creueratque ei tanto assensu authoritas, perpetuo omnis generis hominum sexusque & ætatis studio collecta, vt nihil priuatis in domibus, nihil in senatu sine eius viri consilio recte geri posse videretur. Is Mediceo nomini maximè erat infestus, oppugnabatque eum Reipublicæ statum, quem paucorum potentium, vti prædicabat, vis & libido regere posset: ob id ciuitatem in partes iam planè diduxerat, ita vt à grauibus sanisque ciuibus non ineptè reprehenderetur, quod à religione diuinarumque rerum contemplatione, ambitiosius quàm sacratum virum deceret, ad munia regendæ Reipublicæ transiuisset. Propterea fiebat, vt in turbidis rebus & varijs ciuium dissensionibus plerosque Medicei facilè reperirent, qui damnata præsenti Republica aliam multo honestiorem cogitatione requirerent, in qua nobilitas, rerumque peritia & probata virtus conspicuo in loco, nequaquam consessu imperitorum atque infimorum hominum polluta spectaretur. Gerebat eo tempore summum in Republica magistratum Bernardus Nerius, vir grauis, & ciuili prudentia insignis, qui Mediceis vehementer, occulteque fauebat, vtpote qui oderat eius sectæ homines, qui Sauonarolam vanitate quadam, & religionis simulatione inducti in eam existimationis amplitudinem extulissent. Cum eo sentiebant viri ex prima nobilitate ditissimi, Nicolaus Ridolfus, & Laurentius Tornabonus, Ianoctiusque Puccius. Ii domi non paruum armorum, & telorum numerum parauerant, quibus clientes suos, quum opus foret instruerent. Monuerantque Petrum, vt silentio coactis quantis maximè posset expeditis copijs ad vrbem aduolaret: fore etenim, vt amicorum studio fauoreque plebis, ac adiuuante supremo magistratu in vrbem reciperetur. Tum enim fortè ob inopiam frumenti opifices egenique homines famem sentire cœperant, adeo vt palàm acerbeque magistratibus maledicerent, magna nec tacita quidem cum laude Medicei nominis. Nam antea Mediceorum singulari diligentia, qui agrorum sterilitatem maturè præsentire erant soliti, non modò fami, sed Mediocri etiam annonæ caritati, publicis priuatisque subsidijs obuiam itum fuisse meminerant. Itaque Petrus conquisita ab amicis pecunia, cum Liuiano consilium cõmunicat, & copias occultissimè cogit. Redierat Liuianus fuga elapsus paulo antè in agrum Romanum. Nam infelici exitu eius belli, quod in Lucania ad Atellam gestum fuit, deletis Gallis, Mompenserius imperator dolore ac ignominia tantæ cladis acceptæ perierat: & Virginius Neapoli in custodia (incertũ febre an veneno) fuerat extinctus. Igitur vir militaris & impiger collectis ex clade veteranis militibus, negocium reducẽdorum Mediceorum suscepit, prouectusq; deuio nocturnoq; itinere in Senensem agrum, vbi Petrus et Iulius paternos amicos ex familia Petrucia cum multis eorum clientibus in auxilium euocarant, copias coegit, statuitque ingenti cursu ad Florentiæ mœnia prouolandum. Ea res tanto silentio composita instructaque est, vt penè priusq̃ ab agrestibus sentiretur, in vrbis cõspectum se dederint: quominus autem vti constitutum erat, ante auroram peruenirent, plenissimus imber haud dubiè à dijs Mediceo nomini iampridẽ infestis intẽperanter effusus, & cursu

& armorum pondere fatigatos prohibuit. Petrus tamen & Liuianus ingenti animo producta ala equitum processere ad portam Catellinam, vixque eam ciuibus trepidis, & improuiso in metu ad arma discurrentibus, Paulus Vitellius clausit: qui cum ex itinere Florentiam fortè venisset, magistratibus in tanto periculo, eius militaris viri consilium atque operam implorantibus, nihil plus ad tumultum delatus prçceperat, quàm vt maturè & diligenter portam tuerentur. Eo modo sicuti Mediceorum amicis, vt in præclaro & multo iam die arma capere, & prodire nequaquam audentibus, ad explicanda perficiendaque consilia, tempus, animusq; defuit, ita qui exterius appropinquabant, opportunè occlusa porta, decepti repulsique sunt. Substitit & suspenso animo Hercules Bentiuolus, inter Florentinorum duces militię clarus, qui se Mediceis (si tumultus nequaquam vanus in vrbe oriretur) minimè defuturum antea fuerat pollicitus. Signiferi siquidem regionum de more, satis constanter & opportunè ad signa contribules suos euocabant, & tormenta minora aliquot elata in portæ propugnaculum contra hostes vltra pontem ad teli iactum prouectos, emitti cœperant. Quibus de rebus Liuianus & Petrus desperato suscepti consilij feliciore euentu, ita receptui cecinerunt, vt mirabili ordine conuersis equis, qui nouissimi in aduentu fuerant, agmen ducere, & primi portæ periculoque proximi constanti regressu terga abeuntium ex modico semper interuallo sequerentur: neque quisquam aut tum aut postea armatus erupit. At Florentini Mediceos nunquam tantum facinus aggredi ausuros fuisse iudicantes, nisi clientes eorum aliqua intra vrbem inita conspiratione aduentantibus præclaram ex occasione operam promisissent, singulari cura adhibita inquirere cœperunt, an aliquis eius rei particeps inuitatione Mediceorum esset effectus, duobusque ferè mensibus, posteaquam ea acciderant, prodente quodam Antellio, ex leuibus minutisque indicijs accusati sunt Bernardus Nerius, qui paulo ante magistratu abierat, & ij quos antea nominaui, Ridolfus, Tornabonus, Pucius et Cambius, qui in quæstione torti, cõuictique demum testibus, ita damnati sunt, vt multo maxima pars ciuium in ea iudicij seueritate, reorum exilio contenti fore viderentur, nisi Franciscus Valorius in secta Hieronymi Sauonarolæ facilè princeps, turbulento ferocique ingenio magistratus à mitioris pœnæ decreto, totaque ciuili lenitate deiecisset. Erat is Bernardo Nerio maximè infensus ex vetere priuata simultate: hunc cum omnino oppressum cuperet, vlla pietate adduci non poterat, vt cæteris parceretur, vti in eadem causa pari periculo implicitis: quanquam his, & ante alios Ridolfo & Tornabono amicitia & familiaritate maximè esset coniunctus. Tantum enim capitali odio, cæcæque libidini dandum putabat, vt quatuor eosdẽ nobiles, ac sibi alioqui priuatim amicos ciues, qui inani voto tantùm, nec dira quidem cogitatione præcauissent, supremo supplicio punitos conspicere mallet, quàm Nerium publicæ clementiæ beneficio sæuissimæ morti ereptum & incolumem. Itaq; reis in tanta angustia octouiralis iudicij more maiorum à suspectissimo magistratu ad vniuersæ ciuitatis solenne iudicium appellantib. vnus Valorius in ciues ad leniorẽ sententiam proclinatos vehementer inuectus, peracerba crudeliq; oratione habita peruicit, vt per Octouiros inconsulto alio frequentiore senatu, de conuictis suppliciũ sumeret. His eo modo in custodia securi percussi, quum cadauera ad funus tradita spectaren-

ſpectarentur, populus ea atrocitate ſupplicij adeo commotus eſt, vt liberrimè obloquendo, Sauonarolæ inprimis, ſectatoribusque eius, & Franciſco demũ Valorio ſumma, & ea quidem vtrique fatalis inuidia, conflaretur. Medicceis verò tantùm abfuit, vt ea propinquorum calamitas vetus ſtudium authoritatemque minueret, vt pleriq; antea parum beneuoli, vltrò in partes tranſirent, audacterque aduerſus Hieronymi ſectatores, à quibus Reſp. impotenti quodam iure vſurpata tenebatur, inimicitias ex profeſſo, bellumque ſuſciperent. Tantaque rerum atque animorum commutatio, non toto vertente anno his diſsidijs Florentiæ conſecuta eſt, vt Hieronymus, qui modò ſingulari ſanctimoniæ, virtutiſque nomine animis ciuium imperitarat & in numerum diuorum vt viuens referretur, publico conſenſu meruerat, concurſu populi, ſenatuſque decreto damnatus ſit, & in area curiæ fœdiſsimo ſupplicio concrematus. Oppugnarat enim liberiore cenſura è ſuggeſtu Alexandri põtificis actiones, quum antea etiam eius diras, quibus aquæ & igni interdicitur, non omninò metuendas eſſe, tam impia quàm inſana voce pronunciaſſet. Verùm dum ad teſtificandam conceptæ diuinatis opinionem, ſe pyram ardentem vltrò ingreſſurum, tutanteque numine impunè euaſurum eſſet profeſſus, neque id demum prouocatus periclitari vellet, vlterius diuinæ prudentiæ famam, & probitatis exiſtimationem ſuſtentare non potuit. Atque ita qui ab excellenti doctrina ac vitæ continentia, & honeſtate, facundiaque incredibili in admiratione hominum aliquandiu fuerat, omnibus contumelijs & cruciatibus affectus, miſerabile, & fortaſſe indignum tanta virtute, incerto leuique populo ſpectaculum præbuit. In eo tumultu, quo tẽplum diui Marci ferro, & flammis eſt oppugnatum, vt Sauonarola caperetur, armati hoſtes in domum Franciſci Valorij impetum fecerunt: qua direpta, atque etiam interfecta eius vxore, dum ipſe à lictoribus in curiam duceretur, à propinquis damnatorum ante proconſulis ædes fœdè trucidatus, ſæui ac inſolentis ingenij ſui pœnas perſoluit. Interea Ioannes quanq̃ in repetenda patria bis iam & ſua conſilia, et fratrum conatus omnes improſperè cecidiſſent, nouam Fortunam Venetorum auſpicijs tentare conſtituit. Fuerat enim antea cum fratribus Mediolani, ſpeſque omnes in vna maximè prudentia atque authoritate Ludouici Sfortię collocarat, à quo etiam Iulianus in amicorum numerum honeſto familiaritatis loco fuerat receptus (erat enim tum Florentinorum hoſtis, cum inſigni ſtudio tranſmiſsis copijs Piſanos ad tuendam libertatem hortaretur) Sed poſtq̃ Ludouicus non iniqua, ſed infelici ſuſpicione correptus, nimiæ Venetorum potentiæ inuidere, conuerſaque voluntate pro Florentinis Piſanos oppugnare cœpit, intelligebant planè Medicei, nihil ſibi illius amicitiã eo tempore profuturam: ipſoſque ſubinde nulla cum dignitate fruſtra laboraturos, niſi alios principes, qui præclarè Florentinorum hoſtes forent, omnino quæſiuiſſent. Defenderant Veneti iam tertium annum Piſanorum libertatẽ aduerſus Florentinos, tantiſque opibus terra marique ſtudium ſuum in ſeruanda ea ciuitate declararant, vt nemo iam Italię principum dubitaret, Piſanos extrema rerũ neceſsitate, & magnitudine eius beneficij adductos, vltrò in ditionẽ Venetorum eſſe cõceſſuros: quoniam ciuitas publicè & priuatim magnis, & frequentib. incommodis fatigata, atq; oppreſſa multo ære alieno, diutius libertatem tueri poſſe deſperaret: & propterea Venetis prępotentib. benignioribusque

dominis, quàm Florentino populo multum rebellionis iniuria exacerbato, honestius seruitura videretur. Iam enim veterem arcem, quæ ad mare vergit, vt fidei pignus foret, Veneto præsidio custodiendam tradiderant, excedentibusque vrbe Sfortianis militibus, omnem propè administrandi belli curam Venetis legatis & ducibus reliquerant: quibus de causis Ludouicus Sfortia nimiam ac sibi mox formidandam Venetorum magnitudinem veritus, immoderatæ eorum cupiditati obuiam eundum esse existimauit, ne præpotens terra marique populus, ac immortali consilio vigens, in diuerso Italiæ litore, copiosissima vrbe potiretur. Itaq; in Florentinorum partes transgressus, eos copijs contra Pisanos apertissimè iuuit, factumque est paucis mensibus virtute Vitellij, qui pugnacissimum exercitum in agrum Pisanum adduxerat, vt cunctis fermè oppidis fortiter expugnatis, Venetus exercitus intra vrbem Pisas compelleretur. Ea res coegit Venetos maiora parare præsidia, vt & suis iã propè obsessis, & Pisanis laborantibus maturè subuenirent. Hanc nactus occasionem Ioannes, cum in Flaminia ingentes copię cogerentur, cũ Venetis egit, vt ipse cum fratribus in societatem gerendi belli reciperetur, docuitq; propter multas alpinarum gentium clientelas, quas ipsi Medicei in eo Apennini tractu habere consueuissent, facilè Venetos exercitus in Hetruriam esse transcensuros: nec tum demum si valida arma proferrentur, sibi omnino defuturos amicos atque affines, qui occasionem commutandæ Reip. fortiter arriperent, seseque magno populi studio adapertis portis in patriam reciperent. Iis rebus constitutis, Veneti Guidonem Vrbinatem regulum, et Baleones Perusinos duces stipendio conduxerant, magnumque peditum numerum conscripserant. Petrus pariter & Iulianus, Iuliusque Medicei, sese et Liuianum Carolumque Vrsinum veteres amicos cum valido peditum & equitum manu Venetis in Flaminia coniunxerant. Insinuatique per Apennini valles, quà Anemo fluuius decurrit, Maradium oppidum occuparant. Ex alia parte Veneti per Casentinates alpes in eos Apennini vertices, qui Aretinos & Cortonenses despectant campos, peruenerant. Gerebatur atrox bellum in Alpibus crescentibus vndiq; auxilijs. Nam Ludouicus Sfortia Fracassum Sanseuerinum, & Galeacium Vicecomitem Florentinis auxilio misit: qui ductis ad Maradium copijs, iunctisq; cum Ranuccio Martiano viribus, Mediceos, & Liuianum arcẽ tormentis oppugnantes, in fugam coniecerant. Nec multò post Liuianus Laverniã occupauit, quod est cœnobium in summis alpib. ab D. Francisci, qui ibi stigmata diuinitùs recepisse dicitur, insigni miraculo celebratum. Inde Bibiennam oppidum singulari ac felici audacia ingressus, ea iuga Apennini præsidijs firmauit, castellaque aliquot ignobilia vi cepit. Nec Florentini ciues qui eo tempore in republica principes erant, vlla in parte belli studium remittebant: vtpote qui non iã de possessione Pisarum, sed de patria ac dignitate retinenda, saluteq; sibi dimicandum videbant, cum nullũ sibi veniæ locũ relinqui putarent, qui Mediceos pepulissent, et propinquos amicosq; eorum clarissimos viros crudeliter interfecissent. Igitur Paulum Vitellium recenti tum rerũ feliciter gestarum gloria florentẽ ex Pisano agro reuocant, & ad summa Apennini iuga exercitũ ducere iubent. Is nauãdæ operę, decorisq; auidus, vertices angustiasq; omnes munitionibus pręsidijsq; pręsepsit, singulariq; celeritate atq; peritia, dispersos varijs in locis aggressus hostes, eos multis illatis detrimen-

detrimentis deiecit: Guidonemq; & Iulianus intra Bibiennæ oppidum compulsos obsedit: tantaque virtute & perseuerantia inter niuosas cautes, summasque locorum asperitates bellum administrauit, vt nemo Venetorum ducum relinqueretur, qui non aliquam insignem cladem ab eo, vel à Sfortianis militibus accepisset. Quibus de causis Veneti de suorum periculo certiores facti, Petilianum summæ tum authoritatis eorum ducem cum iusto exercitu in Cesenatium fines miserunt, vt inde subsidia suis in Apennino laborantibus ducere maturaret. Cæterùm ire properantem tot nunciatæ suorum clades, & difficillima itinera, quæ toto Apennino prælatis niuibus tenebantur, maximè retardarunt. Interim Guido Feltrius absumpto omni commeatu, amissis aut debilitatis, corruptisque macie omnibus equis, certa conditione à Vitellio imposita vt abire liceret impetrauit. Inde à Vitellio Bibienna arctius oppugnata atque obsessa. Nam Liuianus in Guidonis locum successerat. Sed Venetis ac Mediceis improsperè Vitellianorum vim sustinere conantibus, Hercules Atestinus Ferrariæ princeps induciarum pacisque medium sese obtulit. Eumque exitum habuit id bellum, vt Veneti Pisis præsidia deducerent, Pisanis in posterum aduersus Florentinos terra mariq; ne fauerent, certamq; pecuniæ summam impensæ belli nomine à Florentinis acciperent. At Ioannes ter improsperè tentata reditus fortuna excedere tantisper Italia, & per externos populos, vt temporibus seruiret, peregrinari constituit: cum dignitate enim Romæ esse non poterat: nam Alexandrum Pontificem & Venetos, adscitis in societatem Florentinis, execrabile illud, ac Italiæ funestum fœdus cum Gallis percussisse cognouerat. Indeque Italiam omnem subitò arsuram bello, non sine fœda rerum omnium confusione prouidebat. Itaque ab Alexandro commeatu facilè impetrato, cum Iulio fratre patruele, & duodecim equitib. deposita purpura, pari cultu cum cæteris, è Venetijs in Vindeliciam transcendit, peruagatusque est eum Germaniæ tractum, vrbibus florentem, singulari cùm sua, tum comitum omnium hilaritate. Nam quum personam dissimularet, & vnus singulo quoque die, qui specie domini cæteris imperaret, ex corona sorte crearetur, acerbitatemque præsentis fortunæ ingenti animo contemneret, nihil vnquam se expertum iucundius atque festiuius ea vitæ libertate prædicabat. In Vlmam demum Sueuorum vrbem peruenit, vbi quum à magistratu honestè retineretur, non multò pòst ipso impetrante, sub custodia ad Maximilianum Cæsarem est deductus: qui eum vir humanissimus perbenignè suscepit. Erat enim Mediceum nomen ex insigni Laurentij Cosmique memoria omnibus in terris celebratum. Cæsar quum causas suscepti itineris cognouisset, consilium eius magnoperè laudauit, quòd domesticæ calamitatis casum sapienter ferret, spaciumque temporis censeret interponendum, quo ex bellicarũ rerum succesib. ad repetendam patriam Fortunæ benignioris occasio præberetur, quodq; ignobili ocio, non modò honestam atq; vtilem peregrinationem, sed erudito ipsius ingenio longè dignissimam prætulisset, qua haud mediocriter ad perfectam humanarum rerum peritiam adeundis tot nationibus erudiretur. Dedit insuper ei diplomata ad securitatem itineris, ac epistolas, quib. cum Philippo filio Belgarum regi obnixè commendabat. Inspectis itaque Circumrhenanis vrbibus, peragrataque nobiliore Germaniæ parte, in Belgas ad Philippum peruenit. A' quo planè regiè, &

luculentissimè est susceptus. Inde in Morinos ad Oceanum perrexit, in Britanniam traiecturus, nisi comitum ingentes tum fortè Oceani fluctus formidantium hortatu in Galliam deflexisset. Quum Rotomagi ad ostia Sequanæ versaretur, Galli suspicaces repentinique homines, exemplo Germanorum eum cepere: neque eum, quanquam sese detegentem, ac Cardinalem esse profitentem dimissuri erant, nisi Petrus frater, qui tum Mediolani Ludouico regi aderat, literas ad id impetrasset. Ab Oceano demum per totam Galliæ latitudinem Massiliam delatus, cōducto insigni nauigio Romam nauigare constituit. Aduersantibus autem ventis, quum Liguriam prӕterueheretur, in terram descensione facta, abiectoque nauigandi consilio, Sauonam peruenit. Erat ibi tum Iulianus Rouereus cardinalis, cum vltrò conspectum Alexandri Pontificis veteris inimici defugeret. Is & longi itineris labore, & maris nausea vexatos amicè liberalissimeque suscepit: ita vt tum in vna mensa tres exules sint conspecti, vehemēter inter se de priuata & publica rerum fortuna conquerentes: qui non multis inde annis tametsi spe dispari, non dissimili tamen sorte, ad summum christianӕ dignitatis fastigium peruenerunt. Genuӕ demū apud Magdalenam sororem, quæ Innocentij nurus fuerat, aliquandiu commoratus est. Ibi de infelicitate Ludouici Sfortiӕ certius cognouit, quem è Germania conductis inter auxilia Heluetiorum octo milibus, dum Mediolanense imperium repeteret, & passim propensissima populorum voluntate reciperet, Heluetij barbara perfidia Gallis tradiderant, fraterq; eius Ascanius cardinalis in fuga à Venetis fuerat interceptus. Quibus de causis inde profectus, ꝙ tū is annus erat sacer sӕcularis Iubilei celebritate, Romam contendit. Eo tēpore Alexāder Pontifex cūctas humanarum rerum ac diuinarū rationes in tota consilij summa, ad amplificandas statuendasq; opes Cӕsaris Borgiӕ filij contulerat. Galli ad id socij atq; adiutores erant, vtpote qui nihil interesse putarent, si Cæsar totius Italiæ minores regulos excinderet, modò ipsi in præsens ad nō dubias spes vniuersi principatus, duobus maximis imperijs potirentur. Sfortianis enim dominatu pulsis & in carcerem coniectis, aduersus Aragonios bellum parabant. Ipse interim Cæsar togatam Galliam in potestatem redegerat, Riarijs primò pueris Catharina matre capta, Foro Liuij, & Foro Cornelij vi eiectis: Fauentia demum expugnata, atque enecato Astore regulo, Malatestis subinde, & Sfortianis Arimino Pisauroque deiectis, eodem cursu Guidonem Feltrium pepulerat Vrbini principatu: Varanios Camertes regulos vetustissimæ nobilitatis Iulium Cæsarem & Venantium strangularat, & reliquos passim opibus illustres in eo ambitionis æstu furens inexorabili crudelitate persequebatur. Habebat tum castra ad Claternam decimo ab vrbe Bononia lapide, territabatque Ioannem Bentiuolum eius vrbis potiundæ percupidus. Sed Ioannes suspectis ciuibus interfectis, aut pulsis, ita sese vti vetus & sagax tyrannus muniuerat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redemerit. In tanto rerum motu, Medicei nullam omnino occasionem prӕtermittendam existimantes, qua patriam repeterent, ad Cæsarem supplices se contulerunt. In eo enim propè certam spem reponendam putabant, tantis scilicet copijs instructo, & cuncta impotentibus armis cum ingenti omnium terrore quatienti. Iuuabantur enim mirifica fide, vehementique officio Vrsinorum ducum, qui Cæsari militabant. Ii erant Paulus, Iulius, atque Franciottus affi-

nitate

nitate & beneuolentia Mediceæ familię coniuncti. Transcendebat tum Cæsar in Hetruriam, Apennino supra Pistorium superato, vt Iacobum Appianum Populoniæ, Iluæque insulæ possesione depelleret. Cæterùm ad Campum oppidum quinto à Florentia lapide castrametatus, ita in his locis moram trahebat, vt Florentinis ostentando Mediceos exules non obscurè minitari videretur. Quòd nequaquam eò tendebat, vt Medicei præclara eius voluntate ac illustri beneficio reducerentur: verùm vi ciuitatem ad eas quas ipse concupisset, nouæ societatis conditiones repræsentata veteri Mediceorum dominatione compelleret. Porrò Medicei tametsi non inani coniectura inducti, eius promissi fidem apud fallacem Borgiæ animum minimè constare prouiderent, nihil tñ intermittebant, quod in negocio semel suscepto opportunum foret. Erant inter Cęsaris duces viri maximè strenui Raphael Pactius, & Marcus Saluiatus Florentini, quib. popularis Reipublicę status erat inuisus. Ii fidelem fortemque operam Mediceis pollicebantur: neque enim ciuibus erant suspecti: quoniam vtrunque familiæ nomine, propter veteris & funestæ coniurationis memoriam, minimè Mediceis opem allaturum apparebat. Per hos itaque Florentię veteres amicos solicitare, cohortari, docere, quo præsertim tempore, & quibus maximè artibus foret conandum, vt Curia occupata, popularisque Reipublicę statu euerso, sua dignitas ordini patritio redderetur. Vrsini nanque per se soli copias suas, vel ignaro Cæsare, ad vrbis portas adducturi erant, ea spe, vt Cæsarem (si fortuna cœptis consilijs arrideret) id facinus minimè reprehensurum putarent: quando Medicei grato liberalique animo ad omne obsequium erga Borgiam familiam parati fore viderentur. Id verò facilè fiebat, quoniam Cæsar milites ab omni maleficio adeo seuerè proposita supplicij pœna continebat, vt absq; vllo belli vel iniurię metu, populus pariter ac miles, castra & vrbem spectandi studio libera quadam commeandi licentia frequentarent. Interim dum in vrbe Medicei nominis studiosi consilia timidè cunctanterque explicant, firmioresque vires ad tutiorem successum patrandi facinoris quærunt, allatę sunt literæ Alexandri Pontificis, ad quem legati Florentini iniuriam deprecantes antea confugerant. Is ciuitatem omni metu liberabat, hortabaturque Cæsarem ex composito singulari astu, vt amicitiam potentis populi vel maximis exulum pollicitationibus præferre vellet. Quæ eò pertinebant, vt Cæsar dum se haud facilè exorari posse simularet, nec sine aliqua decoris labe paternę authoritati obtemperare posse videretur, Florentinis trepidantibus, cum ipsas Mediceorum spes, tum & suam ipsius fidem ampliore aliquanto pecunia venditaret. Itaque accepta aliquot milium summa à Florentinis, qui sæpe in magnis periculis salutem publicam auro redimere didicerant, finibus excesit. Medicei verò haud temere sibi cauerunt, ne & ipsi sub eius hominis fide, apud quem nullum vnquam fuit iusiurandum, per fraudẽ comprehensi, hostib. multo auctiore precio traderent̃. Sequenti anno, qui à sacro secularis Iubilei fuit secundus, noua spes repetendæ patrię Mediceis adfulsit, vtpote quibus ipsa necesitas in consuetudinem verterat, in tãta bellorum varietate nunquam de fortuna desperare, consilia ad singulas rerum occasiones applicare, experiri omnium voluntates in vrbeque præsertim Florentiæ, recenti semper fama infracti erectique animi, & præclaris apud principes actionibus existimationem tueri. Militabat a-

pud Cæsarem Borgiam Vitellocius Vitellius bellica laude insignis. Is incredibili odio Florentinos prosequebatur, quod triennio ante Paulum fratrem ipsorum imperatorem Casentinate & Pisano bello de Republica benemeritum, falsis inducti suspicionibus, sæuo præcipitique iudicio necauissent. Ducebat Vitellocius alas cohortesque summæ virtutis: nam primus omnium Italos pedites in aciem contra Germanos ad Surianum felici virtute produxerat, trahebatque secum non contemnendam clientium multitudinem ex Tifernate agro proximisque Hetruriæ oppidis. Paulus quoque Baleonus Perusiæ facilè princeps, quem ab inimicis domo pulsum paulo antè reduxerat, signa eius cum manu peditum atque equitum sequebatur. Nec deerant Vrsini cùm Mediceis, tum ipsi Vitellocio varijs cognationibus adstricti. Cùm hoc duce Medicei fratres percusso certo fœdere se coniungunt: adiuuante & pecuniam subministrante Pandulfo Petruccio Senensium tyranno, arma parant, & in Hetruriam proficiscuntur. Per vnos enim Mediceos exules Florentia capi non poterat, quando ciuitas magna & opulenta, nisi domi hostem inuenirer, nullis externis viribus cessura videretur. Iam Cortona Aretioque recepti fuerant: oppugnabantque Aretij arcem, per totamque Arni vallem oppidis frequentem metum protulerant. Quibus de causis Florentini trepidare, vix opem in tumultuarijs cõsilijs reperire, suspectare intus insidias, foris hostem timere, & ante omnia plurimum vereri ne Vitellocius, iustissimo exacerbatus odio, & Medicei, quorum amici, cognatique fœdè essent interempti, in ipsos qui tum maximè Remp. tenuissent, crudeliter sæuirent. Parum enim sub fidij in milite, quo tum apud Pisas bellum gerebatur, vti sæpe fuso reiectoq; reponebant. Nec deerant qui existimarent, Vitellocium nequaquam tantum bellum priuato consilio priuatisque opibus suscepisse: quoniam eum virum constaret modicis domi facultatibus, & Mediceos ex perpetuis superiorum temporum impensis ære alieno passim contracto, minimè tantos sumptus toleraturos, nisi à Pontifice Cæsareque occultè subministrata pecunia iuuarentur. Neque enim erat credibile, eum qui mercede conductus sub Cæsare stipendia faceret, inuito aut ignaro duce suo tanti momenti bellum aduersus validissimos hostes gerendum putare. Sed ea erat natura ingenij Borgiarum, vt initia bellorum contectis auspicijs, ambigua, & incerta esse vellent, vt cum euentus cœptis respondere cœpisset, tum demum ex tuto adapertis sensibus, ad certam præsentemq; fortunam consilia omnia verterentur, vt tum accidit. Quum enim Vitellocio nequaq̃ fauere videri cuperet, dignum aliquem ipsorum votis belli exitũ expectabant. Interea Florentini, vbi se periculoso bello vehementer premi cõspiciunt, nec quib. viribus infesto hosti obuiam eundũ sit, patres satis expeditè deliberant, in communi consilio ad Ludouicum regem confugiendum censent authore Petro Soderino, qui in concione deplorato Reip. statu, ita spem in Gallorum auxilijs collocandam esse disseruit: vt nisi ea maturè impetrata forent, perditas & conclamatas res esse pronunciaret. Aduentabat tum Ludouicus in Italiam, secum adducens Federicum Aragonium, qui paulo antè Gallicis Hispanicisque armis pulsus Neapolitano regno excesserat. Itaque Soderinus singulari omnium ordinum assensu commendatus, eius legationis munus suscepit, plerisque id parum constanti animo detrectantibus, quasi orbatæ fortibus viris Reipublicæ nihil de salute sua

sollicitus

ſollicitus ſubueniret. Is vti erat egregiè prudens & induſtrius apud regem tanta grauitate ciuitatis cauſam egit, vt planè demonſtraret regi magnoperè eſſe cauendum, ne euerſa aut commutata Florentię republica, quæ antiquo recentique ſocietatis iure Gallico nomini eſſet fœderata, ipſe demum amittendæ Neapolis, Ciſalpineque Galliæ periculum ſubiret. Erat Ludouicus ingenio ſuſpicaci et ſuperbo, vtpote qui in ſumma regÿ nominis authoritate, ſe a quoquam principe vlla in re contemni, aut lędi minimè pateretur. Quibus de cauſis celeriter ad Alexandrum Cęſaremque perſcribit, vt à Florentinis ſocÿs ſuis abſtineant, Vitellocium eiusque copias Florentinorum finibus excedere, reſtituereq; occupatas vrbes continuò iubeant: id niſi fieret, ſe Florentinorum iniurias non eſſe neglecturum, tranſmiſsisque copÿs, quos armatos in Hetruria reperiret, vti communes hoſtes bello perſecuturum. Ad has literas, Himbaldum quoque clarum ducem cum valido equitatu in Hetruriam aduerſus Vitellocium proficiſci iuſsit. Horum Gallorum aduentu, monituque Cæſaris Vitellocÿ impetus ſtatim eſt repreſſus: qui tñ in eo victoriæ curſu priuſq̃ Apennium Galli tranſirent, flagitantibus id magnopere Mediceis, facilè ad Florentiæ portas prouehi potuiſſet. Sed præpoſtero impulſus conſilio, eam conficiendi belli occaſionem prętermiſit, ꝙ nihil in tergo ſibi relinquendum diceret: & propterea ad oppugnandum Sanctiſepulchri Burgum ineptè regrederetur: adeo vt nequaq̃ obſcurè apud Mediceos conſtare videret̃, Vitellocium vt proximũ Tiferno oppidum ditionis ſuæ adiectum foret, priuatæ cupiditati potius quàm bellicæ rationi obtemperare voluiſſe. Eo interpoſito temporis ſpacio Himbaldus in Aretinos campos peruenit, cui vti Cæſar pręſcripſerat, in regis gratiam à Vitellocio certis conditionib. vrbes traduntur. Quibus demum receptis, Florentinus populus, vti omni ſolutus metu, adeo effusè lætatus eſt, vt incredibili aſſentatione & ſtudio, Petrum Soderinum, vti patriæ parentem (quod nunquam antea per leges in libera ciuitate tentatum fuerat) antiquato bimeſtri magiſtratu, adminiſtrandę Reipublicę dictatorem perpetuum crearint.

VITÆ LEONIS X.

LIBER SECVNDVS.

SECVTVS eſt annus qui fuit à partu Virginis ſupra milleſimũ quingenteſimus tertius, Vrſinæ domus clade, & opportuna Alexandri Pontificis morte inſignis. Cæſar enim quum antea patris potentia, ſacrisque opibus fretus, magnum ſibi in Italia imperium ſęuo ac impotenti animo deſtinaſſet, omnibus propè Pontificię ditionis regulis crudeli perfidia trucidatis, Romanos etiam proceres ita afflixerat, vt Columnÿ exuti oppidis, actiq; in exilium, per Apuliam atque Siciliam vagarentur: Vrſini verò qui in Borgiarum amicitia fuerant, principum ſuorum funeſtam ſtragem lugerent. Vitellocius enim Paulusque Vrſinus cum franciſco Grauinæ principe, Liberoctoq; Firmano, qui in exer-

citu Cæsaris ordines ductabant, apud Senogalliam in familiari ipsius colloquio comprehensi necatique fuerant. Baptista quoque Vrsinus cardinalis qui vetere pontificis gratia vigere videbatur, à Pontifice captus, in custodia veneno perierat. Rainaldus item Vrsinus Florentinus Antistes, ipsorum Mediceorum fratrum auunculus, et Aloisius Liuiani frater, in arce Molis Hadriani ad non dubium vitæ exitum seruabantur. Quibus de causis Ioannes conquiescendum omnino, & vitam quæ omni præsenti spe esset potior, vel sub ignobili silentio traducendam constituit. Nam pontifex inopiæ metu rapax, atque illo immani ingenio sæuus, vt Cæsari filio magnos alenti exercitus, & regio luxu liberalitatem passim ostentanti pecuniam suppeditaret, ditissimũ quemque cardinalium veneno sustulerat, haud dubiè in reliquos aulæ sacerdotijs atque opibus insignes hæreditatis spe sæuiturus, nisi admirabili deorum prouidentia, homo in religionis causa probrosus, & quòd omnium fortunæ interfuit, ad exitium Italiæ natus, sibi mortem, supremam verò Cæsari filio calamitatẽ peperisset: hilariore scilicet in cœna dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontẽ venenum bibunt, lagena pocillatoris errore commutata, quam dira fraude opulentis aliquot senatoribus honoris specie parauissent. Mortuo Alexandro, & Cæsare exquisitis antidotis, vel in ipso iuuentæ robore veneni impetum vix sustinente comitia sunt habita, quibus Franciscus Picolomineus, cui Ioannes enixè studuerat, summus Pontifex suscepto Pij III nomine renunciatus est, eo admirabiliore omnium lætitia, quòd melior pars Senatus, quanquam paucissimis nixa suffragijs, cæteros cùm factionibus, tum Cæsaris imperio seruientes ex longa contentione peruicisset. Verùm Pius senectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra paucos dies interijt. Tum verò instauratis comitijs, tãto studio in vnum Iulianum Rouereum vota suffragiaque omnium sunt conuersa, vt penè priusquam conclaue ingrederetur, Pontifex fit dictus, incredibili cum dolore Cæsaris, qui ad exemplum incertæ nutantisque Fortunæ, cùm Hispanos Cardinales vti clientes suos, iurare solemni sacramento coegisset, se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos, eum statim primo comitiali die sub tiara salutari Pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuò decem annorum exilio multauissent. Nec multò pòst à Pontifice, qui Iulij Secundi nomen tulerat, Cæsar Borgia copijs vrbibusque atque omni dignitate exutus, quum impetrata libertate ab Ostia Neapolim enauigasset, à Magno Consaluo capitur, & in Hispaniam transmittitur. Vbi quum ex custodia profugisset, ignobili quodam prælio à Cantabris est interfectus. Contendebant tum opulenti Reges Ludouicus & Ferdinandus de Neapolitano regno, quod antea inter se, pulsis Aragonijs, contentiosa partitione diuiserant. Pontifex vti sacrosanctum principem pacis, atq; ocij autorem deceret, in neutram partem sese inclinabat. Vrsini duces, quòd à Gallis, vt in vana spe victoriæ Italici generis auxilia facilè spernentibus, minus liberali stipendio inuitati fuissent, ad Hispanos non leui ad maturandam victoriam momento transierant. Eius belli exitu, quo Galli ad Lyrim profligati sunt, Ioannes grauissimi doloris vulnus à Fortuna suscepit. Nam Petrus frater, qui in procuratione tutelaque Cassinatis sacerdotij diu fuerat, et propterea, vt in Gallorum ditione eorum ducibus militarem nauando operam adesset, quum è strage conscenso

naugio

nauigio Caietam contenderet, in oſtio Lyris fluctibus obrutus interijt. Auctus eſt et hic domeſticus dolor, Fabij Vrſini Pauli filij pręclari iuuenis immatura morte, qui & ipſe ad Lyrim ſagitta per galeã adacta tumultuario in prælio ceciderat. Itaque Ioannes, cum ſpei ſuæ rationes tranſuerſo rerum ſucceſſu conturbatas erigere vellet, cum Galeotto florentis ætatis, atque fortunæ iuuene amicitiam contraxit. Is erat Iulij Pontificis ex ſorore nepos, ſuauitate ingenij, forma corporis, vitæque ſplendore cùm ipſi Iulio, tum & vniuerſæ aulæ, Ramanoque populo iucundiſsimus. Hunc primùm, tradito pileo, quem ipſe antea geſtaſſet, legerat in Senatum, defunctoque Aſcanio Sfortia Vicecancellarium crearat, qui eſt honos ſingularis in Senatorio ordine ampliſsimæ ac opulentiſsimæ dignitatis, Per hunc Ioannes apud Pontificem, ab elegantia eruditorum morum auctiorem gratiam promeruit, clarioremque ſubinde nominis famam apud omnes eſt conſecutus. Diſputabatur enim inter nobiles & minus ſeueros ſacerdotes, ex ipſo honeſtarum actionum certamine de beneficentiæ & pietatis officio, de præſtantia nobiliorum artium, de finibus iucundiſsimæ voluptatis. Quibus in rebus differendis vel obeundis nemo vnquam Ioannem vel ingenij elegantia, vel temperie, vel humanitate ſuperauit. Non deſunt qui affirment Galeottum, ab his vſque temporibus, quũ de auunculi iam planè ſenis, minus firma valetudine dubitaret, conſenſu iuniorum cardinalium Ioanni vix triceſimum ætatis annum attingenti, pontificatum deſpondiſſe: ita vt dicerent, æquum eſſe vt iam tandem iuniores qui vigore animi ſenibus præſtarent, ſummo rerum imperio digni viderentur. Verùm non multò poſt Galeottus in tanta arridentis Fortunæ felicitate, vix triennio terris monſtratus rapidiſsima febre extinguitur. Eum ſolenni funere elatum, cùm populus nequaquam adulanter luxiſſet, Ioannes ipſe qui in ſuprema vſque vitæ momenta erga morientem omnibus tenerioris amicitiæ, & chriſtianæ pietatis officijs erat perfunctus, ita deſiderauit, vt cum lachrymas tardiſsimè depoſuiſſet, ſi fortè eius rariſsimi iuuenis memoria induceretur, vel lætiore in ſermone veterem triſtiam & lachrymas ad oculos reuocaret. Sequentibus verò annis, dum Iulius Pontifex Bentiuolo Bononia pulſo, & Venetis aqua & igni interdictis, arma tractaret, eundem ſemper cum Pontifice iunioribusque cardinalibus ſtudij atque amicitiæ tenorem eſt ſecutus. Florentiæ quoque interea aſsiduè dabat operam, vt magis ac magis potentibus in republica patricijs iungeretur. In ſuperandis autem difficultatibus, promerendisque ciuium animis plurimum valebat Lucretiæ ſororis ingenium, quæ ſingulari prudentia, virilique officio, nulli vnquam vel tenui rerum occaſioni deerat, qua excitari familiæ nomen, & vetera hominum ſtudia accendi poſſe viderentur. Nupta hæc erat Iacobo Saluiato nobili opulento, & in Republica admodum potenti. Qui tametſi antea Sauonarolæ doctrinæ & religionis admirationis fuerat ſtudioſus, & libertatis nomen obnixè coleret, æquabilique ordine liberæ ciuitatis magiſtratuum iura tueretur, ſemper tamen Medicearum partium erat habitus: & tum maximè in Soderino illam perpetuæ poteſtatis imaginem ferre non poterat. Siquidem Soderinus popularem ſeſe conuerſa Reipublicę ratione profitebatur. Accidebatque propterea, vt quanto maiorem gratiam apud mediocres infimoſque homines parare conaretur, tanto ipſe apud nobiliores ciuium ordines vi

uidiore,& (vti postea præclarè docuit euentus) perniciosiore inuidia deflagraret. Erat enim valde onerosum,& molestiæ pariter odijque plenissimum perpetuæ dictaturæ nomen, adeo, vt quum in senatu de bellicis ciuilibusque negocijs ageretur, patricij Mediceorumq; studiosi contrarijs suffragijs illius semper consilio atque sententię obuiam irent, quasi ei ad eleuandam minuendamque authoritatem conspiratione quadam illuderetur: quod tanquam prudentia longè potentissimus, ad Reipublicę gubernacula sedens, cuncta iudicio suo regere, cæteris veluti nutum sequentibus existimari vellet. Sed vir patientia æquitateque naturæ incredibili, eas indignitates Reip. causa ita deuorare contemnereque erat solitus, vt quum moderatè atque abstinenter omnia quotidiani durissimiq; laboris munia obiret, angustiores in dies spes commutandę Reip. Mediceis facere videretur, Ioannesque ipse aliquanto ægrius atque languidius in tam longa expectatione consisteret. Iam enim quinquies per decem et octo annos magnis conatib. repetere patriã fuerat adnixus, semperq; inde repulsus abscesserat, ita attritis opib. ac amissis aduerso exitu veteribus clientelis, vt insignis Cardinalis personam haud diu tueri posse videret. Sed tanta erat in eo vis ingenij liberalis, eruditi, & quo mortalium animi facilè capiuntur, alienis moribus obsequentis, vt lectissimi totius aulæ cardinales & antistites eum obnixè colerent, & literati ante alios ad bibliothecam summæ vetustatis, quam Laurentius pater Latinis & Græcis voluminibus cumulatè referserat, assiduè frequentarent. Nec deerãt Romani nobiles, propter insigne & planè regium venandi studium, quo postea pontificatum adeptus, omnes haud dubiè superauit. Domus quoque semper plena erat phonascis & musicis, cùm in ea arte vsque ad fœcunditatem ingenij peritissimus euasisset. Conspiciebatur etiam officina nobilium artificum quando nullibi libentius pictores, statuarij, scalptoresque gemmarum, & antiquitatis studiosi, monumenta artis deponerent, quàm apud Mediceos, qui gentilitia quadam hæreditate, cæteros omnes argutia & subtilitate iudicij præcellere dicerentur. In his enim dignissimarum artium studijs multus erat Iulianus frater cognomento Magnificus, à quodam virtutum omnium cõcentu mortalium iucundissimus: & Iulius patruelis equestris ordinis è Rhodia militia, qui propter eximiam animi moderationem, rerumque peritiam postea pontificatum est consecutus. His egregijs artibus Ioannes quanquam existimationem (cuius cura in exule debet esse potissima) mirificè sustentaret, sæpe tamen accidit, vt in medijs conuiuiorum apparatibus, obsonatores pecunia deficeret. Et quoniam à nimia liberalitate exulantis fides vbique suspecta redderetur, necesse aliquando fuit, exposita in ornatum abaci argentea pocula, in macellis & foro piscario reliquisse. Hæc ingentis & regij spiritus viri, principalique vitę conditum vehemẽter angebant: quod aut remittenda foret splendidioris vitę cõsuetudo, vnde nominis famam abundè tueretur, aut creditioribus tam benignè de se meritis omnino decoquendũ. Verùm tanta erat è vultu semper lęto prę sentis inopię dissimulatio, & aperta contemptio, vt certos eum semper crederes è cœlo prouentus expectare, quib. omnino pręstanti fide debitæ pecuniæ soluerentur. Et certè fortuna quæ ei summum in terris imperium struebat, eius egestatem miris ac inexpectatis subsidijs sæpissimè subleuauit. Quum verò a frugi monitoribus aliquando reprehenderet, dicere solebat, insignes viros

viros cœlesti sorte fieri magnos, præterea nihil eis vnquam posse deficere, nisi ipsi animis omnino deficerent. Eo modo iniquè cum inopia colluctantem illa ipsa fortuna, quæ spes eius & conatus omnes eluserat, veluti pudore adducta feliciter erexit. Factus enim est inexpectata Iulij Pontificis liberalitate Bononiæ legatus, atque ei simul magnus exercitus, quo bellum aduersus Gallos gereretur, attributus. Is honos opportuno tempore collatus, & ad recuperandam patriam, & ad parandum pontificatum, & denique ad plenissimam rerum omnium felicitatem, ianuam pandentibus fatis aperuit. Discesserat tum fortè (vt altius repetamus) Iulius à fœdere ac amicitia Ludouici, specie quidem, quòd Alfonsum Atestinum, qui à Romanis pontificibus Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset: quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, in Padusa salinas maximi prouentus vsurpasset, neq; in his rebus voluntati Pontificis obtemperaret. Cæterùm in præaltis animi recessibus grauiores causæ pontificem cunctis sensib. peracrem, strenuum, indomitum, vehementer excitabant, vt saluti Italiæ maturè prospiceret: diligentissimè caueret, ne deletis Venetis, impotenti demum Barbaro foret seruiendum. Namque Ludouicus vbi vno secundo prælio Venetas opes contriuit, ac ademptis tot vrbibus continentis, gentem aduerso rerum successu conterritam intra paludes, ipsasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas compulit, cũctis formidandus euaserat: præsertim quum ad id bellum Maximilianus Cæsar nihil ferè præter legatos & Augusti nomen attulisset. Nouerat Iulius Galli regis ingenium proferendi imperij maximè auidum: nouerat inexhaustas Gallorum opes: videbat florentissimũ Mediolanensium imperiũ exactis Sfortianis Galliæ attributum: Ligures verò suos armis planè domitos, ac arce ceruicibus imposita in seruitutẽ redactos. Porrò Venetos, quorum toto orbe terrarũ paulo antè summa & inueterata fuisset authoritas, vnius horæ momento, copijs, imperio ac dignitate penitus esse spoliatos. quibus rebus adductus (vti pium æquissimumque & verè Italum Pontificem decebat) Venetos, ne se tantis fluctibus obrutos, planè demersos, ac penitus extinctos vellet, suppliciter deprecantes, subleuandos censuit: Legatos eorum in Vaticano adiecta solenni precatione pro templi foribus expiauit: vrbi eorum sacra restituit, ictoque subinde fœdere, quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia sancto pontificum arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit. Conatus quoque est pertrahere in partes Alfonsum, vt eũ à Gallis omnino diuelleret. Sed ille vti Veneti nominis vetus hostis, & diffisus ingenio pontificis, quũ sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicasset, ne quid per vim sibi in posterum à quoquã foret timendum, adhortationes simul ac minas põtificis sub tutela Gallorũ longè tutissimus semper cõtempsit. Ab his initijs nouum bellũ protinus exortum est, quo nullum vel atrocius, vel diuturnius in Italia post exactos Gothos maiores nostri, vel audiendo, vel legẽdo fuisse meminerant. His de causis, quas memorauimus, Iulius Pontifex Alfonsum Atestinum, quòd ad alieni externiq; regis authoritatem se cõtulisset, quòd spreta Pontificia maiestate, dicto audiens non esset, quanq̃ ab ipso summi honoris causa Romanæ Ecclesiæ Vexillifer fuisset appellatus, vti contumacem & planè ingratum, hostem iudicat, in eum diras exercet, & hostiliter in eius fines

copias inducit. Ipse constitutis vrbanis rebus, multaque coacta pecunia, ab Vrbe proficiscitur, Bononiamque contendit, vt in vrbe copiosissima intentus in omnes occasiones ex propinquo bellum administraret. Ex itinere autẽ ab eo discedunt Bernardinus Caruaial & Federicus Sanseuerinus, & pleriq; alij Hispani et Galli cardinales deprauati à Gallis, & ab amicitia Pontificis diducti: qui cum Cassia via per Hetruriam se ituros, vti commodiore itinere, prędicarent, contra voluntatem reuocantis Pontificis per Apuanos saltus Ticinum vsque delati sunt, animo agitantes quibus rationibus indici conuentus posset: vt lacerata & conuulsa multis criminationibus pontificis dignitate, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur. Nec malignis & exitiosis eorum consilijs deerant Ludouicus & Cæsar, qui huiusmodi concilio præter authoritatem, summam etiam vim tantis instructi copijs adhiberent. Porrò Iulius, vti vir acutus & impiger, ratus id quod erat, Ludouicum Alfonso nequaquam esse defuturum, vt vndique magnis præsidijs res gereretur, Ferdinandum Hispaniæ Regem nouo icto fœdere sibi coniungit, ea lege, vt ipse ei iura Neapolitani regni authoritate pontificia confirmaret, ab rege verò in auxilium cum quadringentis equitibus cataphractis Fabricius Columna mitteretur, qui tum erat præstantis animi & spectatæ virtutis imperator. Heluetios quoque ferocissimam gentem, vnde sibi sumpserat prætoriam cohortem, agro Comensium finitimos mercede conducit, vt cum duabus legionibus in fines Gallorum Insubrum irrumpant, et ab ea parte quammaximè possint, Ludouici copias distineant. In Tyrrheno quoque mari parat classem, & cum ea Veneti Grillum Contarenum cum duodecim triremibus coniungunt. Huic Octauianus Fregosius, cuius pater & patruus Genuæ tenuerant principatum, pręficitur, vt Genuam patriam repetat, et eiectis Gallis vindicet in libertatem. Additur Fregosio Marcus Antonius Columna, qui cum ala equitum, & cohortibus è Lucensi agro terrestri itinere procedentis classis cursum adæquaret. His rebus constitutis, decretum est, vt eodem quoque tempore circiter Nonas Septembres Veneti summa vi & celeritate copijs adauctis Cæsarianos inuaderent, qui ab Verona in Vicentinum & Patauinum agrum cuncta vastantes sese effuderant: Pontificius verò exercitus, cui præerat Franciscus Vrbinas fratris filius in Mutinensem agrum induceretur. Nec mora, ea vrbs adiuuantibus Rangonijs à pontificijs occupatur. Sed cæteros conatus omnes, & tot diuersi belli apparatus, Fortuna tum Iulio infesta, & Gallis plurimum arridens, protinus elusit. Heluetios namque vti homines militia gaudentes, quum in agrum comensem descendissent, Carolus Ambosius cum equitatu aduersus eos profectus, ostentata acie, & præbita pecunia facilè repressit in patriam. Fregosius verò & Grillus, quum multis rebus superiores ignaua cunctatione nauali prælio cum Præianne Gallorum archipirata contendere dubitassent, summæ spei victoriam fœdissimè corruperunt. Pari quoque exitu Venetus exercitus Gritto Legato, & Lucio Maluetio duce, post summotos & intra Veronæ mœnia compulsos hostes, adeo temere vrbem oppugnauit, vt aliquot ibi amissis fortissimis cohortium præfectis cum ignominia recesserit. His aduersis rerum successibus commotus Pontifex, qui propter impetum æstuantis ingenij, ira ac dolore extimulari facilius quam animo frangi poterat, dum vehementibus con-

tibus consilijs bellum renouat, in morbum incidit ab ipso graui Autumno in exacta ætate, multa vitæ intemperantia valde suspectum. Ex aduerso autem fremere Ludouicus, qui secundis belli initijs animum natura ferocem apertè sustulerat: lacerare famam Pontificis, & palàm dictitare, se, qui vti optimo Pontifici eiectis Bentiuolis tyrannis Bononiam tradidisset, eam protinus expulso pseudopontifice, Bentiuolis vti optimis ciuibus esse redditurum. Nec mora, Carolus Ambosius cum valido exercitu traiecto Pado, ad Mutinæ portas delatus, quum nihil ibi proficeret, quòd ea vrbs magnis Vrbinatis & Baleoni præsidijs tenebatur, ad tertium vsque ab vrbe Bononia lapidem vastabundus copias promouit, præmisitque Bentiuolos, vt ad portas nouandis rebus studia ciuium excitarent, haud dubiè impotenti illa ac immani audacia sacrosanctum pontificem oppressurus, nisi eum qui armis defendi non poterat, Hispaniæ & Britanniæ regum legati in castra ad Ambosium properantes, minis & grauissimis contestationibus protexissent. Denunciarunt enim conceptis verbis, & rogatis tabellionibus, reges suos Ludouico, nisi à vexando Pontifice protinus abstineret, ruptis antiquis fœderibus hostes futuros. Eo quoque die ex Venetorum auxilijs equitatus traiecto Pado, & in his valida Turcarum ala Bononiam peruenit: & Fabricius Columna, qui Fauentiam citato agmine prætereuectus festinabat, adesse nunciatur. Quibus de causis Ambosius nefario incœpto destitit, in quo fuit occasio conficiendi belli longè pulcherrima, si audax & impius, quàm grauis & christianus imperator esse maluisset. Verba etenim legatorum magnifacienda esse iudicabat, ne temerè suo regi tantum bellum vndique concitare videretur. Audiebat etiam auxilia vndique conuenire, & exercitum Vrbinatis, qui commeatus intercluderet, in tergo esse meminerat: ac simul certior fiebat, Bononienses, qui verecundia & maiestate præsentis ægrique Pontificis adducti, Bentiuolos à porta repulissent, in officio fide mirificè confirmari. At Iulius vno tempore animi simul & corporis ægritudine subleuatus, nihil sese animo demittit. Ambosium omnesque minores duces nominatim sacris interdicit: exercitum auget: & quanquam durissima hyeme (qua gelatus Padus currulia tormenta sustinuit) ad bellum proficiscitur feruidiore quidem animo quàm deceret senem inualidum, & summæ sanctitatis personam sustinentem, nisi eos impetus in optima causa religionis arroganter à Gallis vexata dignitas excusaret. Cæterùm quum nobiliore consilio Ferrariam haud magnis eo tempore præsidijs atque munitionibus firmatam inuadere debuisset, inde auersus perfidiosis artibus Alidosij cardinalis, Concordiam & Mirandulam ad Gabellum amnem expugnauit, haud satis decora præmia pro tantis apparatibus atque laboribus, nihil, præsertim Ambosio sese ex hybernis explicante: qui importuno tempore amoribus & luxui deditus, paulò pòst inertiæ apud Ludouicum accusatus, defensionem præoccupante morbo, Coregij moritur. Capta Mirandula, Iulius haud dubiè frigoris duritie superatus, vti victor Bononiam est reuersus. Nec multò pòst eius copiæ apud fossam Geniolam ab Alfonso, qui eas dissipatas in hybernis, & securius epulantes adortus fuerat, cæsæ fusæque sunt. A' parte alia Ambosio mortuo Gallici belli curam suscepit ipse Triuultius, vetus & summus imperator. Is singulari peritia, grauitate, fortuna-

que ad conficiendum bellum progressus, semper opportunè castrametando, semper firma acie ductando agmen, ita Iulium exterruit, vt retro Rhauennã recedendum putarit. Vrbinatem verò adolescentem, quòd Fabritius finito stipendio discessisset, in eas difficultates compulit, vt reiectum ad Bononiæ mœnia, instando premendoque tormentis, castris, magnaque parte exercitus exuerit. Ea victoria admirabili ducis consilio parta sine vulnere militum Gallorum, Bononię portas Bentiuolis aperuit, quum Alidosius legatus neque præsidia ex fidelibus parasset, neque commeatu muniisset arcem, & ipse ex conscientia scelerum inuoluto capite profugisset. Fuit adeo fœda fuga pontificij Venetique exercitus, vt si Triuultius vestigijs inhærere voluisset, haud dubiè Pontificem cum imbelli turba sacerdotum esset oppressurus. Sed vir pia grauitate, victorię modum imposuit. Alidosium verò ex fuga Rhauennam delatum, quum in sago militari, abiectis honoris insignib. mula vectus, vt se expurgaret, ad Iulium in arcem pergeret, sors scelerum vltrix Vrbinati prætereunti fortè obtulit, & ab eo confestim nihil contra molientibus custodibus corporis, trucidatur. Impurus certè sacerdos, & mortalium nequissimus, quique eam Iulio & Vrbinati infido peruersoque ingenio cladem pepe risset. Iulius et fratris filij facinus, quamuis ab omnibus probaretur, & alumni sacratique viri cędem ęgerrimè ferens, magnis itineribus Romam contendit. Tum verò Ludouicus & cardinales qui à Iulio discesserant, successu rerum elati, quin Concilium indicerent minimè dubitarunt. Nihil enim in affectib. mortalium magis spiritus efficit insolentes, q̃ ipsa victoria. Nomine igitur Ludouici et Cęsaris, atque item Cardinalium victus pontifex, ad Concilium, quod ad Calendas Septembres futurum esset, euulgatis super ea re tabulis euocatur. Pisis sedes deligitur: vbi censorijs legibus descriptis, sacerdotum omnium mores essent corrigendi, & statuenda multa, quæ ad dignitatem Christiani nominis pertinerent. Erat Concilij princeps Bernardinus Caruaial inter cardinales genere, literis & multis legationum honoribus clarus, cæterùm natura admodum ventosus, & perditus ambitione. Huic Sanseuerinus versutus ingenio pontificatum desponderat, adulandoque, & propinquas spes ostentando, eum gloriæ & summi imperij dulcedine prorsus inflauerat. Alij verò tum Galli, tum Itali, rectius, & dissimulantius, nec à minore tamen insania ad pontificatum anhelabant. Is enim est mos in concilio solennis, præsertim cum duo inter se contendunt (sicuti Constantiæ Basileæq; accidit) vt Pontifex sese pontificatu abdicet, & priuatus intersit: vt vnus creetur, qui sit omnium suffragijs virtute & pietate longè clarissimus. Propterea nihil pontificib. Concilij nomine magis inuisum, suspectum & periculosum existimatur. Igitur Iulius vbi videt se à Gallis vi aperta, & tantis insidijs oppugnari, à Ferdinando rege vti verè Catholico, & ab Henrico Britanniæ rege iustitiæ & religionis amantissimo auxilium implorat, sacrosanctum imperium nefarijs vexatum armis, & violatam pontificiam maiestatem queritur: ius conuocandi concilij apud se, non apud desertores impiosque Cardinales esse demonstrat: monet, vt caueant ne Ludouicus vbique victor, impotentibus armis totius Italię imperium arripiat. Nec mora, illi defendendas iniurias legitimi pontificis singulariq; studio pietateq; suscipiunt: reprimendam iusto bello Gallorũ immanitatẽ censent: ab vtroq; commeatus pecuniæ armaque

armaque parantur. Henricus vt in Aquitaniam traijciat, Ferdinandus vt Cantabriam et Nauarrę regnum inuadat, quod tum erat sub tutela Gallorum, sed veteri Hispaniæ imperio antiquitus attributum. Interea legiones duę Hispanorũ veteranæ ex Africa in Italiam transuehuntur duce Nauarro, qui in Mauritania atq; Numidia magnis rebus gestis eximij ducis nomen, ex gregarij militis fortuna fuerat consecutus. Ipse Pontifex vbique copias conscribit, Romanos proceres & duces vtriusque factionis alarum & cohortium præfecturis exornat. Ante omnia ingenti animi magnitudine, aliud solenne concilium Romæ in Laterano celebrandum edicit, Pisano fidem abrogat, eius vrbis euersæ vastitatem tenuitatemque deridet, angustum conueniendi terminum à cardinalibus in quartum mensem iure optimo redarguit, & toto terrarum orbe euocatis Romam sacerdotib. omnia tuta, pacata, commoda, in communi & libera gentium omnium patria pollicetur. Huius præclari & salutaris cõsilij author ante alios extitit Antonius Montanus nuper in ordinē senatorium cum honore pilei delectus, qui ab eximia fide ac excellenti legũ peritia, neq; speciosius, neq; validius Pisani cõcilij initia opprimi aboleriq; posse prędicabat. Erat Iulius animo maximè infensus Petro Soderino, qui contempta maiestate pontificij nominis, vt Gallis obtemperaret, concilio sedem prębuerat. Is propter eximiam prudentię ciuilis opinionem, Florentię ex vexillifero dictator perpetuus (vti diximus) erat effectus, qui honor nemini antea cõtigerat: ita vt sibi magnã apud patricios inuidiã ex eo perpetuo magistratu conflauisse videretur: vixque par erat sustinendæ inuidię, nisi se ipsum Gallorum amicitia, & pręsentibus eorum opib. tueretur. Hunc quum sępe Iulius per legatos amicissimè monuisset, vt his rebus, quæ ad sacrorum contentionem et concilij nomen pertinerent abesse vellet, ne qui sedem locumque inimicis suis incautè fortasse prębuisset, ab sera demum pœnitentia contumeliosissimi & execrabilis facti, quo cuncta planè essent ruitura, author extitisse diceretur. sed ingentes Gallorum opes, atq; ea præsertim recens victoria aures Soderino pręcluserant. Itaque acuti vehementique ingenij pontifex, vti erat in vlciscendis iniurijs acriter exardens, excidium ei comminatur, & ad declarãdum odium, Ioannem Medicem legatum Bononiæ constituit Soderino maximè metuendum, vtpote qui vnus amplissimas haberet facultates ad euertẽdum eum statum ciuitatis, quem Soderinus ex inimicissimis Mediceo nomini, clientibusque suis antea constituisset. Optimates enim (vt diximus) aut magna ex parte ex propinquis Mediceorum censebantur, aut ex his erant, qui propter dictaturam inimici Soderino facti, eius decretis atque sententijs in senatu aduersari, eiusque potentiam haud obscurè labefactare consueuerant, dulcissimaque erat apud populum memoria Medicei principatus, & Laurentij præsertim: qui singulari virtute atque modestia ad clauum reipublicæ sedendo, ciuitatem in maximam authoritatis & rerum omnium amplitudinem perduxisset. Interea cardinales ad concilium Pisas peruenere, quibus aderat pręsidio Odettus cognomento Lotrechius quadringentos equites cataphractos secum trahens. At Florentini optimates, vbi nunciatũ est aduentare Gallicum equitatum, qui Pisis hyemaret, vti de retinenda ea vrbe soliciti, Soderinum adeunt, imprudentiã eius incusant, qui eam vrbẽ vix per quatuordecim annos ferro fameque domitam dudum recepisset, incautè admodum incertæ

fidei cardinalibus externisque hominibus esset concessurus. Nec mora coacto senatu, omnium ferè suffragijs legati ad Lotrechiũ & ad cardinales decernuntur: qui denuncient, nequaquam placere populo Florentino, vt copiæ militares intra fines recipiantur, propter acerbissima in se Pisanorum odia, qui nulli omnino occasioni, vt amissam libertatem recuperarent, defuturi esse viderentur: sacerdotes enim Pisis Florentino præsidio satis tutos, & incolumes, & liberos futuros, si tranquillè ac religiosè de diuinis rebus potius quàm de humanis contentionibus disputare decreuissent. Id decretum Soderini existimationem, qua plurimum apud ciues valere Gallis videri volebat, vehementer imminuit. Quamobrem conatus est & fœdiore quidem consilio, vt magis Gallis faueret, eum conuentum Florentiam omnino reducere, vbi ceu in amplissima vrbe nihil esset necesse armatis prẹsidijs tueri sacerdotes, quando nulla à quoquam timenda iniuria videretur. Id à Gallis probabatur, & cardinalibus etiam mirificè placebat, vtpote qui propter vrbis dignitatem concilio clariorem famam acquiri facilè intelligebant. Sed ijdem optimates amici Mediceorũ qui de prẹsidijs impedierant, & huius quoq; consilij, vti inutilis & importuni mentionẽ vno subselliorum strepitu sustulerunt: quasi ciuitatẽ cum omnib. Christianis fœdere coniunctã, & pontificio nomini semper amicissimam, si dissidio sacerdotum & schismati in ea locus prẹberetur, & nouo simul bello, ac diris mox & execrationib. iure alienati iratiq; pontificis obiecta ret. Itaq; cũ Pisis sine prẹsidio septẽ Cardinales cum paucis episcopis desertissimo cõuentu habito cuncta infaustè aduersus Iulium molirenẽ. Grauis etiam tumultus in põte Arni, casu an cõsilio incertũ, inter Gallos & Pisanos, gladijs vtrinq; districtis exortus est. In quo nonnullis vtrinq; vulneratis, ipse Lotrechius summum vitæ periculum adijt, seruatis haud dubiè accursu filij prætoris, qui ad dimouendam turbam in confertos equum adegerat. Qua ex re tantus repente timor omnibus est illatus, ne per proditionem Iulio dederentur, vt mox Pisis excedendum putarint, atque inde continenter Mediolanum ad renouandum ibi concilium effuso cursu se receperint. Fuere qui existimarent Soderinum non sua voluntate locum dedisse concilio, sed vehementi impulsu Francisci fratris cardinalis, qui erat Gallicẹ factionis, & prẹclara simulatione ab his qui discesserant impetrarat, vt ipse apud Iulium relinqueretur, veluti consiliorum omnium certissimus speculator. Erudito nanque versutoque ingenio propter incertos rerum exitus, pilei dignitatem grauibus periculis implicare noluerat, sed tacitus, callido sensu quorsum vis cõuentus euaderet, in vtrumque casum consilio paratus expectabat. Non absurda etenim ratione ad Pontificatum poterat aspirare, si fortè Iulio sede pulso, ipse veluti medius Iulianorum simul amicitia & Gallorum ope, & totius demum Hetruriẹ studio subnixus, sese candidatum dissidentibus cardinalibus ostendisset. Hic vir enim acutus & excellens, nisi insignes animi virtutes incredibilis auaritia defœdasset, dicere erat solitus, Nihil homini petenti excelsa, & præsertim in hac aulæ fortuna versanti, vel vsu melius, vel expeditius esse, quàm duabus omnino sellis sedere, si absque certa offensione fieri posit: quoniam nihil vnquam ex toto in alterum aleẹ euentum sapienti periclitandum esse videretur. Suscepta legatione Ioannes, & amici pariter & clientes eius, in spem haud dubiam recuperandæ patriæ cogitationes erexerunt. Ipse cum exercitu longè omnium

mnium ornatissimo, initio hyemis ad oppugnandam Bononiam est profectus. Imperij nomen penes Raymundum Cardonium fuit, virum hercle nobilem, sed ciuili potius quàm militari gloria florentem. Cæterùm vires & consilij summa in Fabritio Columna, Petroque Nauarro plurimum eminebant, quos vti militiæ magistros Cardonio Ferdinandus addiderat. Cum in Galliam togatam ex Piceno Vmbriaque esset peruentum, Nauarrus à via Flaminia dextrorsum in Ferrariensium fines diuertit, & Bastiam hostilis agri propugnaculum validissimum tormentis adortus expugnauit, fortissimis defensoribus cum duce Vestidello ad vnum interfectis. Inde ad Bononiæ mœnia exercitus est perductus, & à porta quæ Florentiam ducit, oppugnatio cœpta. Erat in fama terroreque hominum Nauarrus, qui ab admirandis artibus turrium atque arcium euersor esse dicebatur: quoniam Neapoli duas arces ex cauatis subter cuniculis, & succenso intus tormentario puluere, stupentibus cunctis, vi furentis ignis in altum eiectas radicitùs excidisset. Is ad eam muri partem, cui coniunctum erat Baracani sacellum Mariæ virgini dedicatum, cuniculos agebat: non lōgè verò cum è summis collibus, tum productis ad vineas tormentis mœnia quassabantur. Contrà Bentiuoli validas Germanorum & Gallorum manus introduxerant, clientes armauerant, & apertis occultisque præsidijs tota vrbe collocatis, sese aduersus hostium vim & veterum inimicorum egregiè tuebantur. Erat populus Bononiensis ingenti metu perculsus, et in primis viri patricij eo periculo vehementissimè terrebantur: quòd aduersus sacrosanctum Pontificem, atq; eundem quidē qui paulò antè ab omnibus ciuibus patriæ liberator fuisset appellatus, ingratissimè & scelestissimè rebellassent, arcem ab eo conditam euertissent, & denique statuam ipsius æneam templi fastigio detractam, & varijs fœdatam ignominijs, ad extremum in tormenta conflauissent. Quibus de causis Ioannes legatus, ne Bononienses veluti desperata venia animos desponderēt, & propterea obstinatius defensionem pararent, vbi per occasionem poterat optimis ciuibus significabat, pontificis animum egregiè delinitum, omnibusque veniam esse propositam: quoniam pro comperto haberet, nihil earum contumeliarum publico factum consilio, sed temeritate potius ac impetu plebis, cùm semper imperitè, tum in omni nouarum rerum motu absque vlla iudicij ratione gestientis: omniaque proinde probè excusata atque expiata fore, si vel oppressis, vel eiectis tyrannis, externarumque gentium omnino pulsis præsidijs, cum certissima etiam spe præmiorum ad veterem bonisque omnibus exoptatam libertatem redijssent. Erant enim apud legatum plerique viri nobiles, qui à Bentiuolis capta vrbe, & occupata Republica in castra se contulerant: & in his Alexander Pepulus, Hercules Marescotus, & Camillus Gozadinus, qui propinquos, & pontificio nomini amicissimos, vt se à sæuissimo dominatu quatuor tyrannorum in tanta diuinitus oblata occasione liberarent, hortabantur. Siquidem quatuor liberos Ioannes in exilio moriens reliquerat, Annibalē, Alexādrum, Galeacium & Hermetem. Sed Alexander sicuti religione ciuilique humanitate maximè erat insignis, ita Hermes vti vir militaris crudelitate cæteros anteibat. Quassabatur maioribus tormentis murus ab ea parte quà à propugnaculo & porta Sancti Stephani dextrorsum sese inflectit, & in eo quoque tractu ad Baracanum (vt diximus) sacellum cuniculos agebat Nauarrus, quibus Gal

li & Germani pari conatu & diligẽtia excauatis subter domos contrarijs cuni culis occurrebant. Præerat præsidio Alegria dux vetus & impiger, & cunctis Italiæ bellis exercitatus, aderantque fortissimi alarum legati Faieta & Vicontius, cui à terribili audacia magno Diabolo cognomen fuit, & cum his duo Bentiuolorum clientes summæ fortitudinis, ac ingentis corporis centuriones, Spinacius & Agamemnon, qui cum audacium gladiatorum cohorte in periculosis muri locis ante alios versabantur. Forte ad propugnaculum dilacerato muri latere haud difficilis visus est Hispanis militibus ascensus. Itaque repente expediti nonnulli priuato consilio ignaris ducibus superata fossa, locum subeunt, et celeriter in propugnaculum euolant, occurrentesque Gallos cataphractos egregie sustinent: mox & repulsos adempto alæ vexillo præcipites agunt. Erat iam in summo Hispanicum vexillum socijs pariter atque hostibus conspicuum, eratque propterea in vrbe tumultus ingens, & magnus fiebat vndique in eum locum ab omnis generis hominibus concursus. Foris verò ita alacritas inopinata cunctorum animos ceperat, vt spes occupandæ vrbis non modò militi, sed ducibus ipsis oblata videretur. Sed quoniam cœpta sine certo consilio fortuna plerunque destituit, non multo pòst inde Hispani impetu maioris tormenti, quod ab Alegria in propugnaculum ab idoneo loco fuerat directum, cum miserabili cæde exturbati, & in fossas præcipitati sunt. Neque foris tum paratę erant legiones, vt murum inuaderent: quoniam neque duces iusto prælio quicquam eo tempore tentandum censuerant: vtpote qui iam propè perfectis cuniculorum operibus tutiorem occasionem expectarent, & pro comperto haberent, tales intra quassatum murum ab hoste erectas esse munitiones in acie cum tormentis ad tuendum locum esse constitutas, vt nulli perito rerũ bellicarum dubium esset, quin vel semel per ruinas ingressis multo maximæ peruadendi in vrbem difficultates relinquerentur. Igitur multis rebus frustra tentatis, reliquæ spes omnes ad cuniculos reciderant: in quorum opere adeo multus erat Nauarrus, vt propter felicem & spectatam multis in locis industriam cæteri duces, & ipse præsertim Ioannes legatus vrbem aut nullo, aut vno maximè eius viri consilio atque artificio capi posse existimarent. Nec defuissent mirificis operibus euentus, nisi omni humana vi potentior Deorum immortalium voluntas ab ea insigni vrbe præsentem cladem auertisset. Factum enim est Deiparæ virginis præsenti auxilio, quum suum sacellum egregiè tueretur, vt subditis ignibus, exardenteque intus repente tormentario puluere, totum Baracanum radicitus conuulsum, Flammarum violentia in sublime iaceretur: sed adeo compositè concideret, vt directis & exæquatis ad libellam angulorum lateribus, Deæ manu repositum esse crederetur. Mirum enim dictu, miles inter fumum & ruinas procidentis propugnaculi irrumpere paratus, interiora vrbis & positas in acie hostium cohortes, per hiatus effracti & patentis muri in eo subitæ rei momento latè conspexit, & mox tanto miraculo tardatus exclususque est. Ab ea die Bononienses magis ac magis captis religione animis sacellum collatis vndique donarijs in luculentiorem formam exornare, adiectaque testudine & sacra porticu proferre cœperunt. Dum hæc ad Bononiam geruntur, Heluetij hortante pontifice, & magnæ pecuniæ præmia stipendij nomine summittente, bellum (vti superiore anno fecerant) in Insubria renouarunt: a Verbanoque

lacu descendentes, fugatis vndique Gallorum præsidijs ad Mediolani vsque mœnia delati sunt. Hisdem quoque diebus Veneti Brixiam recepere opera Aloisij Aduocati militibus per Garzettæ amnis fornicem, qui vrbem illabitur, introductis. Nec defuere Veneto populi studia: statim namque equitibus Gallis cum Aluda præfecto interfectis, aut captis, lilia gallica vbique derasa, & Veneti leones tota vrbe repositi: cœptæque proferri munitiones ad arcem, vt egressus in vrbem venturo hosti ab ea parte præcluderetur. Tantis vndique circumiectis & prementibus ex propinquo hostibus, Galli diffisi opibus suis haud dubie Cisalpinæ Galliæ imperio cessissent, nisi eos in ipsis belli consilijs hęsitantes ad spem ingentium victoriarum vnius iuuenis ducis inuictus animus erexisset. Hic est ille Gasto Foisseius imberbis adolescens, antè imperator quàm miles, antè triumphator, quàm à victore exercitu acclamatus imperator: cuius virtutem adeo intemperanter Fortuna extulit & extinxit, vt cum nullo mortalium vtroque vultu velocius atque vehementius lusisse videatur. Gasto coniunctis vndique copijs contra Heluetios profectus circa Mediolanum ita eos equestribus prælijs fatigauit: vt ab agmine vexillisque discedere non auderent, quum inermes & dispersi pedites, à confertis cataphractis equitibus facilè cęderentur. Quibus prælijs Baiardi & Baronis Contini singularis virtus enituit. Sed Continus quum maiore animo quàm consilio hostes persecutus in villam irrupisset, circumuentus ab hostibus interijt. Cęterùm Heluetij victi asperitate hyemis, annonæ penuria subacti, & frequẽtibus equitum prælijs sæpe cum incommodo lacessiti, quum neque tormenta, neque equites, neque vllum omnino iustæ expeditionis apparatum attulissent, vti superiore anno fecerant, cuncta in reditu diripientes, vexilla domum verterunt. At Gasto Foisseius repressis Heluetijs nihil cunctandum ratus, vt Bononiam obsidione liberaret, nulla interposita quiete, quum nullam à milite vel duræ hyemis, vel difficilium itinerum, vel pristinæ defatigationis excusationem reciperet, eò magnis itineribus contendit, tanta celeritate incitatis ad festinandum omnibus copijs, vt neque viæ militares admodum lutulentæ, neque inflati amnes, neque longissimæ noctes quicquam impedirent, quominus tormenta ænea, non modò legionibus in cursu, sed ipsis etiam equitibus æquarentur. Accidit autem id quo nihil ætate nostra admirabilius in re bellica fortasse contigit, vt nihil prorsus sentientibus Hispanis interdiu, instructaque acie viginti amplius cohortes, & sex mille equites, & magnũ tormentorumq;, carrorum numerum trahens, Bononiam sit ingressus: quum Fabricius & Nauarrus vigilantissimi homines, tot sæpe equitum turmis per agrum Transrhenanum emissis, nihil de eius aduentu vnquam præsensissent. Etenim Foisseius nuncios omnes & literas, & totam denique sui famam incredibili celeritate præcurrerat: & tantus erat amplissimæ vrbis ambitus, vt vix à tribus portis sine periculo vnis castris posset obsideri. Postero igitur die Græcus eques à pontificijs exceptus, quum interrogaretur, ex cuius ducis ala esset, & quæ Gallorum, Bentiuolorumque consilia & apparatus in vrbe essent, dixit se cum ala Biarner (qui ipsius Gastonis erat legatus) pridie cum exercitu vrbem ingressum, nihilque propterea vti nouum militem de Bononiensibus rebus habere compertum. Quibus verbis ad duces Ioannemque legatum sedulò delatis, & subinde emissis inquisitoribus, cognitum

est. Hic insperatus nouæ victoriæ prouentus (vt est natura mortalium quæ improuisis vehementius afficitur) Foisseio incredibilem attulit voluptatem: simulque iuuenem gloriæ auidum magis ac magis accendit, vt interceptis his auxilijs ad opprimendos Brixiæ Venetos maiore adhibita festinatione maturaret. Nec feroci ingenio alta atque ardua meditanti fortuna defuit: nam vbi Brixiam peruenit, aduocata militū concione, eos alacriter est cohortatus, vt postquam ad locum præmiorum secundissimo successu peruenissent, secum paululum adniti vellent, impigreque pugnare, vt mox tantorum itinerum incommoda ditissimæ vrbis spolijs resarcirent. his magno studio acclamantibus, & quo vellet se irrupturos sublata manu significantibus, cataphractos dimissis equis ante pedites in prima acie collocat: hos iunctim subsequi Germanos & Vascones iubet, atque ita arce torrenti similis in vrbem prorumpit, stratoque Veneto præsidio, quod sese obiecerat, ac ingenti omnis generis hominum multitudine crudelissimè trucidata, vrbe potitur. Tum verò videre licuit quanta feritas atque sæuitia auarissimis victorum militum animis esset insita: nulli namque ætati vel sexui, nullis templis, nullis vel sacratis corporibus crudelis ira pepercit. Captus est Andreas Grittus summæ virtutis ac authoritatis Venetus legatus. Ipsum verò Aloisium Aduocatum, qui ad Venetos defecerat, ex fuga retractum, & carnifici traditum, Foisseius auidis oculis in frusta dissectum spectare sustinuit. Septem diebus in eius vrbis direptione consumptis, Foisseius ad hostes feroci citatoque agmine in Bononiensem agrum est reuersus. Terruerat iam omnium animos cum felicitate rerum gestarum, tum vna maximè celeritate, qua vehementer vsus, vbique hostium consilia præuerterat, ita vt hyberno tempore geri posse bella docuisse diceretur, quum antea milites semel in hyberna deducti, veluti sacris occupati ferijs, nunquam inde, nisi iam planè adulto & florente Vere, educi consueuissent. Habebat tum castra Medices legatus ad Butrium, & quum Foisseius Brixiam contenderet, in consilio fuerat agitatum, an traiecto Pado cum parte copiarum Brixianorum periculo foret occurrendum. Sed cunctatius deliberantes festinantis Foissei geminata victoria ab ea dubitatione laboréque penitus absoluit. Quibus de causis ipse legatus & duces Iulium Pontificem continuò monuerunt, vt maiora præsidia quanta maximè posset celeritate compararet, si Italiæ imperium à vi Gallica omnino defendendum arbitraretur. Iam enim omnes reliqui Itali principes & liberæ ciuitates, ereptam iri sibi libertatem à valida & superba Gallorum gente metuebant: & ipse ante alios Maximilianus Cæsar vetus Gallorū hostis ad eas Foissei victorias ita vehementer exhorruit, quum vir grauis et acutus iampridem Gallorū fortuna & gentis opes agnouisset, vt cum Venetis inducias pepigerit, & se totum haud simulanter ab amicitia Ludouici regis auerterit. At Iulius animo prorsus inuictus, Troilum Sabellum, & Gentilem Baleonum equites vndique conducere, & Ianum Capociam Romanum cohortes conscribere iubet, conuenitque cum Hispano Venetoque legatis, vt sex millia Heluetiorum communi impensa mercede conducantur, vt ex Heluetio statario pedite phalangem, quæ Germanis opponeretur, Hispanorum cohortibus adiungerent. Mittiturque Venetias Matthæus Sedunensis Cardinalis, vir Heluetius, vt inde per Rhæticas alpes gentem stipendiorum & belli auidam ma-

gnis pollicitationibus euocaret. Interea Foisseius aucto & omnibus rebus abundè instructo exercitu, per Bononiensem agrum ad hostes est profectus, adeo promotis castris, vt præmisso leuis armaturæ equitatu, atque ex propinquo ostentata acie, pontificios ad certamen prouocaret. Consederant in via Flaminia Fabricius atque Nauarrus, & copias in eos colles qui sunt ad dextrã haud multum ardui opportunis in locis erexerant, & tormentis tantùm hostes impetebant, eo consilio, vt si Galli ab innata alacritate inducti, vti tot recentibus elati victorijs instructa acie subijssent, iniquißimo loco dimicare cogerentur. Sed tanta conspectis Gallis Hispanos pugnandi cœperat auiditas, vt æquo vel iniquo loco manus conserere minimè recusarent: inuaseratque non minor religio eorum animos quàm alacritas: nam ad legatum concionantem centuriones & milites accurrebant, postulantes vt authoritate pontificia nominatim ab omni noxa lustrarentur. Tantusque erat concursus sacram purpuram manu tangere cupientium, vt nimia pietate signa deseri, & dissolui ordines periculosa confusione viderentur. Legato & ducibus præ gaudio manabant lachrymæ, quum in Hispanis rapinis & cædibus assuetis tantam religionis curam, tantumque contempta morte pugnandi ardorem inesse conspicerent. At dum duces obsecrando atque obtestando milites retentarẽt, ne tam propinquo hoste toti ordines omnino soluerentur, legatus prælata argẽtea insigni cruce in nomine trini numinis vniuersos ab omnibus criminib. expiauit: promisitque ęternę vitę prẹmia his omnibus, qui pro tuenda Christiani pontificis dignitate dimicando cecidissent. Ferunt Foisseium iuuenili ferocia numerum atque apparatum hostium facilè contemnentem ea die prẹlio decertare cupiuisse, sed Hiuonis Alegriæ monitu fuisse retardatum, qui aduersus sibi notos & inuictos veteranos, & Gallicæ militiæ peritissimos duces, temerè ex iniquo loco minimè inuadendos esse prædicabat. Dirempto equestri leui prælio Foisseius directis itineribus sub Foro Cornelij ad læuam promouit castra, eo consilio, vt ad expugnandam Rauennam maturaret: ratus aut cessuram vrbem non multum muro validam magnis viribus oppugnanti, aut si hostes auxilio ire pergerent adfuturam occasionem vniuerso prælio dimicandi, quam sibi cunctis artibus parandam arbitrabatur, quando collatis semel signis nihil omnino de victoria dubitaret. Erat enim rebus fermè omnibus superior, tormentorumque præsertim apparatu, quæ non vti apud Hispanos tardißimis boum iugis, sed insuefactorum ac agilium equorum ceruicibus trahebantur. Habebat & leuem armaturam equestrem dimidio ampliorem, & multo etiam exercitatiorem: sed præcipuum robur erat in Germano pedite veterano, omni armorum ornatu conspicuo, qui duodecim quingenarijs cohortibus, & exercitus, & castrorum frontem obtinebat: cuique nulli milites stabili & campestri in acie pares futuri viderentur. At Legatus & pontificij Hispanique duces de itinere, & de toto Foisseij consilio coniectura iudicantes, Marcum Antonium Columnam summæ spei Romanum ducem Rauennam mittunt. Eius alæ equitum adiungitur Petrus Castrius leuis armaturæ equitum præfectus, & cum eo fortißimi centuriones cum cohortibus Paredes & Salazarius. Quibus ire dubitantibus singuli duces, & ante alios Legatus iureiurando pollicentur, se quum

pericu-

periculum vrgeat, neque eam vrbem, neque ipsorum præcipuè salutem esse neglecturos. Porrò Foisseius Rauennam delatus, prolatis statim tormentis, tanta vi quassare mœnia est adortus, quanta maximè ab vllo alio duce qui interfuerant, vllibi factum fuisse meminissent. Dirutis namque muris, & nonnullis hostium in opere & defensione versantibus ad ingeminatos tormentorum ictus interfectis, triplici acie instructa murum subijt, tanta alacritate & contentione militum, vt quisque quo magis in oculis ducis esset conspicuus, ante alios efferendo sese prægredi conaretur. Diuisus enim erat labor inter nationes, vt sublata penitus inuidia, omnes honore simul atque periculis æquarentur. Denos quoque equites cataphractos singulæ turmæ ex fortissimis iuuenibus tribuerant, qui ante pedites dimissis equis grauioribus pro tecti armis subibant. Certatum est aliquot horis vtrinque vehementissimè. Non deerat enim sibi in tanto rerum discrimine M. Antonius & cęteri duces, qui ab idoneis locis tormenta maiora minoraq; incessanter emittebant, & è summis ruinis sulphureos globos saxaque & ingentes trabes prouoluebant. Sed magno vsui erat eximiæ magnitudinis ænea colubrina, quæ ab angulo propugnaculi in latus subeuntium agminum sæpius emissa, multos miserabili strage edita violenter abripuit, & fossam fœdè laceratorum militum cadaueribus repleuit. Desiderati sunt plerique viri fortes, & in his Spineus tormentorum magister, vir summæ authoritatis ac industriæ, & Satillonus inter præfectos equitum clarissimus. Ex his verò qui in muro propugnabant, periere duo Denitij fratres, Neapoli honestissimo loco nati, quum alter in locum tormento interfecti, & iacentis ad pedes fratris, ad non dubiam mortem ac laudem intrepidè successisset. Foisseius cum detrimento repulsus, vbi didicit Fabricium atque Nauarrum cum omnibus copijs aduentare, qui exaudito tomentorum frequenti reboatu, & animaduerso Rauennatium atque præsidij periculo castra promouerant, à Rauenna properè discessit, ne interclusus, si diutius hæreret, sibi necesse foret ancipiti prælio decertare. Fata quoque quæ omni humana ratione vehementius impellunt, eum haud dubiè vel inuitum in campos pertrahebant, qui essent & ab eius interitu, & abinusitata, cunctisque propè gentibus funesta clade nomen habituri. Educto exercitu validam manum in tergo constituit, quæ erumpentes è Rauenna hostes, conuersa fronte sustineret. Peruenerant pontificij ad Roncum vsque amnem, qui Vitis anquitus fuit, cum biduo ferè continenter, & in agmine, & in ponendis castris equestri prælio decertassent. Erat in fronte amnis, iuxta cuius aggerem Nauarrus peditatum omnem depresso loco collocarat, eumque præsepserat paruis curribus, quibus ingentia venabula erant præfixa. Equitatum in tria diuisum agmina, Fabricius, Padulius, & Caruaial idoneis in locis instructa acie conglobarant. Toti verò leuis armaturæ equitatui præerat Daualus Piscarius Fabricij gener, qui ab his infaustæ militiæ primis stipendijs summorum postea ducum gloriam æquauit. Relinquebatur Foisseio exigua spes parandi commeatus, cum magis ac magis à Ferraria Padoque discederet, propterea vel ob id etiam maturius confligere properabat. Venerat ad eum Alfonsus Ferrariæ princeps præcipua belli causa, vt quam debebat Regi desæ

benemerito præsens operam præstaret, ornatissimamque alam, & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Huic & Senescalcho Normaniæ cura primæ aciei fuit demandata, secundæ & tertiæ præfuere incliti duces, & ante alios Alegria atque Palicia, qui erant omnium & ætatis honore & rebus gestis longè clarissimi: ipse Foisseius vt imperatorem decuit, nullum sibi certum locum desumpsit, sed cum turma nobilium prouectus ad singulos ordines animo maximè excelso, & sermone alacri modò Germanos & Italos, modo Gallos et Vascones hortabatur, vt intrepidè cum his congredi vellent, qui tantùm cum Pœnis & Mauris inermibus in Africa pugnare assueti, vix primum veteranorum militum impetum essent laturi: peruentum iam esse ad laborum finem, & parata esse præmia, quæ non modò meritis, sed ipsorum etiam vel immodicę cupiditati ad satietatem æquarentur, si opinionem quam ipse de omnium virtute, facto sæpe periculo cumulatissimè concepisset, vti viri fortissimi minimè fefellissent. Erat Foisseius imberbis adhuc, & præclara facie maximè decorus, sed micantibus oculis à generosa militarique ferocia valde terribilis, & quod spes ipsas, & studia militum vehementer excitabat, dux etiam fortunatus ab omnibus habebatur. Incitatis ad prælium militibus, tormenta, vnius præcipuè Alfonsi consilio, amnem, loco mare versus à castris hostium inferiore sunt traducta, quæ mox ille ita magno in obliquum circuitu prouexit, vt in latus & terga hostium citatis iumentis verterentur. Interim Germani subitario ponte, Vascones & reliquus peditatus humilibus vadis amnem transibant, equitatus turmatim ab omnibus locis in aduersam ripam absque vllis incommodis euadebat: leuis autem armatura equestris, vtrinque latus effusa ita pugnam ciebat, vt prospectum, vti planis accidit in locis, speculantibus ducibus adimeret. Iam pilæ Gallicæ ingenti strepitu maioribus tormentis emissæ, multa strage equorum atque hominum edita, per medias acies prouolabant. Iam Gallicus equitatus fermè omnis, peditatus verò magna ex parte flumen transierat. Iam denique propè ipsum ardentis prælij discrimen erat peruentum, quum Fabricius acri iudicio victoriæ diffisus, Nauarrum vehementer est obtestatus, vt sese tandem inde expediret, & cum dimidiato hoste potius quàm cum integro congredi vellet, neque amplius cunctaretur, sed peditatum confestim versus amnem in hostes educeret: se quoque statim eò cum vniuerso equitatu illaturum signa, atque ita disiunctos, & in transitu hærentes ac impeditos in flumine facile concisuros. Sed Nauarrus fatali pertinacia, salutari consilio nequaquam animum inflexit, vtpote qui sub aggere depresso tutoque loco constitutis legionibus sibi omnino expectandos hostes, non vltrò inuadendos importuna ratione decreuerat, ita vt exitiali proposito deseruiret, & nihil tanta & tam miserabili equitum clade commoueretur. Confisus etenim mirificè militum virtuti, & carrorum item munimentis in animum cæca obstinatione peruersum induxerat, se deletis etiam equitibus, vno incolumi peditatu victoria haud dubiè, nequaquam communicata cum socijs laude, potiturum. Adiuuit etiam obstinati hominis insaniam suorum tormentorum respectus, quæ peritè collocata, emissaque strenuè Gallicum peditatum, veluti clades alternante Fortuna, per quam effusè prosternebat. Fabricius fremens & gemens, vbi totum equitatum animaduertit ingenti ea

clade perturbatum, & multos duces in oculis crudeliter interfectos, ne inglorius caderet, cum globo reliquorum equitum in confertos hostes incurrit: vbi quum ad interitum suorum aliquandiu pugnasset, ab Alfonso captus est, & a Gallorum iniuria, id ipso obnixè deprecante, egregia fide seruatus. Eadem consilij fortuna Padulium excepit, quum alas secundæ aciei per campum, fossis & vepribus impeditum nequaquam conferto, sed dissipato agmine, veluti desperato meliore exitu, protinus induxisset. Captus est & Daualus Piscarius fusa vniuersa leui armatura equestri, multis susceptis vulneribus egregiè repugnans. Cardonius verò ipse inusitata tormentorum clade consternatus, vix mentis compos inauspicati imperij relictis insignibus, & cum eo Caruaial, tertia acie fermè integra, & Antonius simul Leua, qui postea raræ felicitatis dux euasit, continenti cursu profugere. Tum verò appropinquantibus Germanis, Nauarrus insigni quidem, sed nimis fera virtute legionibus suis prælij signum proposuit. Strauerant solo prona corpora suopte ingenio milites, vt præteruolantes ferreas pilas euitarent. Itaque sese atque hastas protinus erexere, tantaque animorum alacritate Germanos inuasere, vt nunquam ab vlla hominum memoria aut ferocius aut acrius sit concursum. Accidit autem, vt ante ordines progressi duo longè omnium nobilissimi duces, armis cristisque conspicui inter se ex prouocatione decertarint: Iacobus Empser Germanus, Hispanusque Zamudius, sed cadente Germano, vtraque acies statim procurrit: cæsique sunt vtrinque fermè omnes noti centuriones, vixque Germanus confertissima sua phalange Hispanorum vim ac audaciam sustinebat, quum inclinati plerique scutisque protecti, subter hostium hastas inermia femora breuibus gladijs fodiendo, cædendoque ad mediam fermè aciem peruenissent. Non procul inde Vascones occupata via, quæ inter aggerem ac ipsum flumen intererat, Italicas cohortes iam multo à tormentis detrimento accepto perturbatas clamore edito sunt adorti. Sed vbi emissis sagittis ad manus est deuentum, vti hastatis, & densa acie prementibus impares, facilè sunt repulsi. His opem tulit Alegria cum recenti ala equitum supra insitam vim domestico etiam dolore concitatus: ardebat enim incredibili cupiditate sumendi supplicij de Ramazotto eiusque cohortibus, á quibus superiore anno ad Ferrariam Melious filius pugnacissimus iuuenis seditione militari fuerat interfectus. Sed irrumpentem & cohortes lata strage edita prosternentem, Fortuna maligno omine persequuta, nouo & acerbiore quidem dolore obruit, quum in eius oculis Viuerroes alter filius suo impetu transfixus hastis hostium fuisset: & exanimis in profluentem præcipitatus. Nec multò post & ipse fortissimus & infelix senex in lugubri vindicta funestaque victoria confossus interijt. Ramazottum ingenti securis ictu prostratum, & semianimē seruauere proximi Hispani, qui ex secunda acie duce Samanecco ab alia parte Gallos Italosque pedites reiectos vsque ad tormenta ita cæciderant, vt illi pauentes & saucij in latus Germanorum fœdè perturbatis eorum ordinibus verterentur. Iam Germani à fronte cum hoste pugnantes, iusta quidem ira, sed tam exitiali quàm necessaria cum socijs auertendo pellendoque ne eorum incursu acies laxaretur, in latus certabant: eratque ob id incerta adhuc & dubia Gallorum victoria, nisi Foisseius vniuersum equitatum

iam vndique planè victorem, Hispano pediti circumfudisset. Nec in tanta rerum asperitate sese deserunt Hispani, vti decuit summæ fortitudinis veteranos, quanquam continenti cum Germanis prælio fatigati, non modò promptissimum quenque militum & centuriones & vexilla, sed quod maximè vires debilitat & spiritum intercipit, victoriæ spem ipsam amisissent. Admirabili etenim consensu, & singulari pugnandi peritia, ordines atque animos conseruant, delatique in viam hinc aggere perpetuo, illinc flumine permunitam, acerrimè depugnando sese recipiunt. In ea receptus difficultate Nauarrus, sese vltrò telis obiectans, ne tantæ cladi superesset, vti postea dicere solebat, intercipitur. Eo capto, & iam vndique parta victoria, Foisseius profligatis & fugientibus instandum esse clamitans, et vndique ad delendas reliquias equites cogens, dum intemperantius cum turma nobilium abeuntes persequitur, à nouissimis circumuentus, & ab equo deturbatus iugulatur: neque se Foisseium & Hispaniæ reginæ fratrem esse profitenti, barbarus & iratus miles pepercit. Stratus est & iuxta Foisseium amplius viginti vulneribus illatis, eius patruelis frater Lotrechius, qui postea inter Gallos cum imperio militari summam auctoritatem est consequutus. Foissei importuna mors haud dubiè insatiabili cædendi hostis cupiditate quæsita, sicuti plenissimam de hoste victoriam corrupit, ita Hispanis angusta, & ob id firma fronte insequentes Gallos facilè repellentibus, euadendi spacium dedit, victoresque simul à difficili pugna ad paratam prædam protinus auertit. Cecidere vtrinque ferè æquata clade, cum calonibus & lixis ad viginti milia, sed in primis flos militũ, & ducum fermè omnis interijt, quorum fortunæ varios euentus sigillatim in Historijs diffusè retulimus. Interea Medices Cardinalis haud dubiè prouidentia deorum ad Pontificatum reseruatus, quum multis circa eum interfectis, turpi fuga minimè saluti consulendum esse iudicaret, postquam cohortando, & cadentium animas superis commendando, cùm pij tum constantis Legati munus impleuisset, in Gallos equites duos incidit: quorum alterum purpuræ & pileo superbè insultantem Platesius eques Bononiensis, qui lateri comes hæserat, tragula per iugulum transfodit: alterum pauentem eodem telo sauciatum æquo deturbauit. His mox successere Epirotæ equites, è quorum manibus superuentu Federici Gonzagæ Bozoli statim eripitur, cui demum honestiore nomine tanquam nobili duci atque Italo protinus est deditus, & ab eo adiecta custodia deductus ad Federicum Sanseuerinum, qui concilij nomen pro legato in castris & in acie armatus, & proceritatem ingentis corporis, & præclarum in ea causa studium ostentarat. Ab hoc Medices cum honestissimè tractaretur, & propter veterem familiaritatem omni cum verborum honore ac officij pietate coleretur, facilè impetrauit, vt Iulius Medices qui ex prælio cum Antonio Leua Cesenam profugerat, tutò ad se veniret. Erat enim propè solus, tot familiaribus varia sorte profligatis. Iulius vbi accepta fide, in castra peruenit, Sanseuerino etiam concedente, continuo Romam ad Iulium Pontificem est transmissus, scilicet vt patruelis Legati, qui ex publica clade in hostium esset potestate, salutem ac dignitatem Pontifici & cæteris cardinalibus obnixè commendaret. Iulius cunctis rebus & consilijs detrimentisque hostium sedulò exploratis, non tantùm vt domestici officij munus impleret, sed vt certiora de hoste

ad Pontificem deferret, mutatis ad celeritatem iumentis sibi properandum esse existimauit: statimque vbi applicuit, à Pontifice in senatum est introductus, vt cladem vtrinque cùm cæsorum numero, tum magnorum etiam ducũ funeribus haud dubiè æquatam esse testaretũr, & propter aduersos falsosque rumores, vtpote qui facilè primus ex hostium castris veniebat, totius pugnæ euentum recensendo eorum qui ex hostibus perijssent, sigillatim, & ex socijs qui se fortiter atque feliciter recepissent, nominibus recitatis, multorum animos abundè confirmaret. Erant enim plerique adeo mente consternati, vt Iulio veluti desperatis rebus, ab Ostia triremibus fugiendum esse trepidè suaderent. Quoniam non solum à Gallis victoribus, qui adhuc sine certo duce procul abessent, sed ab intestino hoste, cùm toti sacerdotum ordini exitium, tum Vrbi direptionem, & inquilinis omnibus perniciem timebant. Robertus enim Vrsinus & Petrus Marganus summæ nobilitatis & opinionis Romani iuuenes à pontifice scelerata conspiratione defecerant, pecuniam à Gallis acceperant, vt Vrbe sacrosanctum Pontificem exturbarent, quando facilè ab his vtriusque factionis perditi seditiosique homines ad patrandum facinus concitari posse viderentur. Quæ omnia vel ob id magis ac magis erant metuenda, quoniam paulo antè grauiter ægrotante Pontifice, Pompeius Columna Reatinus episcopus, et Anthimus Sabellus turbidiore consilio Romanos ad libertatem vocarant, concionatique in Capitolio aduersus sacerdotum imperium vti sæuum ac impotens, nulloque iure legitimum, ita plerosque nouarum rerum cupidos & veteres tantùm Romanæ virtutis spiritus gerentes inflammarant, vt nisi conclamatus ferè Pontifex repente reuixisset, omnia crudeli tumultu conturbari manifestè potuerint. Cæterùm Iulius in calamitate semper seipso maior, & excelsior, inuicto animo ingenti liberalitate copias reparat, Cardonium per agrum Picœnum euadentem hortatur, vt reliquias colligat, inermes & spoliatos equis exornet, præbitaque pecunia copias in vnum cogat. Porrò Vrbinatem in gratiam recipit, & scribere milites iubet, qui propter Alidosij cædem à patruo, eoque Pontifice diductus, deprauatusque à parum sanis familiaribus, sese Gallo Regi certa stipendiorum conditione applicare cogitarat. Ante omnia quoque Venetias ad Sedunensem Heluetium Cardinalem scribit, vt non amplius sex tantùm millia, vti antea esset decretũ, sed quantam possit eius gentis multitudinem pecunia conducat. Adiuuant rem Veneti consilio, opibus, ingentique studio vt maturè in Italiam deducantur. Interim Galli ad Rauennæ mœnia reductis castris, atque vrbe in deditionem accepta, vt Foisseio & amissis sub muro socijs parentarent, contra fidem barbara feritate miseros Rauennates inuadunt, inermes vbique trucidant, domos templaq; diripiunt, & in primis D. Vitalis templum, quod erat perantiquis Gothorũ donarijs ex auro et argento sumptuosissime exornatũ. Ipse vero Medices legatus, Petrusq; Nauarrus captiui Bononiam mittuntur. Nauarrum transeuntẽ pueri & multitudo opificum spectandi studio effusa, indignis verborum contumelijs affecere. Nec legato ipsi defuere improbi noti ciues, qui atrocibus verbis insultarent, quibus tñ omnibus rediens facilè postea summa illa naturæ lenitate pepercit. Sed Bentiuoli fratres quum propter veterem amicitiam, quę cum Mediceis Ioann. ipsorum patris, & Magni Laurentij tẽpore floruerat, ita suscepere, vt nihil præter libertatẽ deesse videretur.

Non multò post Foisseij funere à Bononiensibus regio sumptu ac apparatu post longam pompam, extructa in templo insigni pyra celebrato, Medices legatus cum Nauarro, & plerique alij captiui nobiles Mediolanum perducuntur. In itinere autem quum esset Mutinæ, Blancæ Rangoniæ benignitatem sensit: ea erat Bentiuolorum soror, eximiæ liberalitatis fœmina, quę omnibus ex mundo muliebri necessarijs ad cultum ornamentis sumptuosissimè eum repleuit. Vnde ipse mox effectus Pontifex, vti in referenda gratia planè gratissimus, eius liberos & honore pilei, & Prætorij præfectura, & magnis militiæ stipendijs exornauit. Mediolani verò exceptus in Sanseuerini Cardinalis ædibus, à Vicecomitibus, Pallauicinis, Triuultijsque patricijs ita colebatur, vt vix victor in præalta Fortuna, vel humanius vel liberalius nullo prætermisso humaniore officio tractari posse crederetur. Quum esset Mediolani, atque ibi Cardinales concilium è Pisis reductum, vti inflati victoria criminosissimè celebrarent, & sæpè Iulium Pontificem pro templi foribus ad dicendam causam citarent, sanis hominib. pariter & imperitis effusè ridētibus, ea pseudosynodus ludibrio haberi est cœpta, ita vt Bernardinum Caruaialem ambitiosius ad pontificatum anhelantem, pueri subsannando per iocum Papam vocarent, nec ab armatis Gallis, & iratè persequentibus, quo minus sacerdotib. illuderent, omnino terrerentur. Ad labefactandum autem reliquum eius concilij nomen forte Iulius Medices ab Roma superuenit, qui legato patrueli breues epistolas, & diploma Pontificis deferebat: quibus præclara concessa facultate, expiare milites ritè posset, qui, vti erant (quoniam in acie contra Pontificem stetissent) sacris interdicti, & omnibus diris ad inferos deuocati, sese lustrare Christiano ritu, & veniam à pontifice petere malebant, quàm obtemperare paucis ac ambitiosis sacerdotibus, qui priuatis odijs, & parum honestæ cupiditati improbè seruientes, & exercitui falsa specie religionis decepto, & fortissimis simul & incautis ducibus singularem calamitatem peperissent.
Itaque prolato euulgatoque diplomate, tantus pręfectorum & signiferorum, militumq; omnis generis, qui certatim à diro crimine absolui cupiebant, ad legatum factus est concursus, vt vix conficiendis tabulis scribarū manus sufficerent. Quæ res & familiarium egestatem mirificè subleuauit, & præ damnata concilij causa, Iulij Pontificis authoritatem latissimè confirmauit. Ob id factum, quod omnium concilij sanctionum fidem penitus eleuabat, grauiter commoti cardinales, de Medice vehementissimè conquerebantur: quoniam maximi regis, qui iure optimo concilium indixisset, dignitatem despicere videretur, quum priuatis actionibus & syngraphis in aliena potestate constitutus, vti capite diminutus, cœptam pręclaro ordine synodum oppugnare contenderet, nec vereretur eorum iram adeo insigni iniuria prouocare, in quorum esset potestate, quique captiuo duriores conditiones imponere facilè possent, et ex arbitrio totam eius rei contumeliam vindicare. Sed ab insigni pietate vehemens Gallorum militum consensus Legatum, vel tacentem egregiè defendebat. ij enim vltrò cardinales ipsos elatis verbis obiurgabant, tanquam minus religiosè Christianorum & simplicium omnium mentes votáque sanctissima, falsis persuasionibus turbare niterentur. Interea Galli duces quum omnem futuri belli metum vna ea insigni victoria sustulisse viderentur, adnitente quæstore Normaniæ, sed contra nequicquam reclamante Triultio,

uultio, peditatum fermè omnem dimiserunt. Quæ res ſicuti ab exitiabili auaritia initium cœpit, ita luctuoſum admodum bello finem parans, Gallos ab Italia nullo propè negocio exegit. Namque Heluetij à Iulio Pontifice & Venetis multis obſecrationibus atque ſtipendijs ad arma exciti, ſublatis repente ſignis per Rhetiam ad Tridentinas alpes properabant. Erant enim tum vicatim Gallo regi maximè infenſi, quòd ille poſt partas (vti dicebant) ipſorum ſanguine victorias, ingratè atque auarè ſtipendia ſolita ſuſtuliſſet, deſpectáque virtute Heluetia, Germano pedite ad ſuæ gentis ignominiam vti cœpiſſet. Nouo quoque ab his ſuſcepto bello impensè fauebant Maximilianus Cæſar Gallorũ opes tantis partas victorijs haud dubiè reformidans. Nam ſuper inducias Venetis conceſſas, à concilio Piſano abrogata omni ſua priſtina procuratione diſceſſerat, & edicto monuerat Germanos, qui in partibus Gallorum erant, vt domum in Germaniam redirent, iterque Heluetijs, & commeatum per agrum Rheticum amicè præbuerat, ac demum Tridenti & Veronæ omnem eorum multitudinem abſque vlla dubitatione receperat. Quo terrore Palicia perculſus, ad quẽ interfecto Foiſſeio militaris imperij ſumma redierat, aduocare duces, cogere vndique ad ſigna milites, à Florentinis auxiliares equites poſtulare, & parare vndique præſidia maturabat. Sed alæ & cohortes tot prælijs vehementer attenuatæ, & peditatus Italicus quæſtorum auaritia, togatorumque iudicio importuno dimiſſus, reuocatique edicto Cæſaris bona ex parte Germani, & dilapſi vndique Epirotæ, Galli, Vaſcones, & qui vno nomine Valones dicebantur, infrequentia ſigna reddiderant: cum his tamen copijs Palicia non tam viribus quam famæ rerum geſtarum confiſus, ad hoſtes in Mantuanum agrum contendit. Interea Cardinales quum nihil de Heluetio Venetoque bello in ampliſsima recentique victoria dubitarent, propter inuſitatam aduentantium hoſtium celeritatem timore præpediti, Concilium repente diſſoluunt, vt illud inauſpicatò Piſis cœptum, et tum Mediolani improſpere renouatum, in vlteriorem Galliam transferrent. Mediolano itaque profecti multis de cauſis, & iubente rege, ſecum Medicem Legatum in Gallia ducunt. Ventum erat ad Carium vicum in Ticinenſi non longè à Pado, ad eam ripam quæ ex aduerſo pertinet ad Baſsinianam, ea Auguſta Battienorum antiquitus fuit. Ibi Medices fortè oborta, vel ſimulata leui ægritudine facilè à cuſtodibus impetrauit, vt ea nocte Carij conquieſceret, dum cæteri Cardinales, magnique eorum comitatus cum turba omni miniſtrorum & militum nauigijs pertranſirent. Id ſpacij nactus Medices per Abbatem Bongallum familiarem ſuum, qui poſtea Nepeſinus fuit epiſcopus, perquiſiuit, an in eo vico aliquis eſſet vir nobilis, cui tutò ſalutem ſuam commendaret. Huic diuinitus fortè oblatus eſt Raynaldus Zactius, miles veteranus equeſtri natus familia, qui magnas in agris paternis agreſtium hominum habebat clientelas. Itaque Abbas hominem ſecretò cum lachrymis ſuppliciter eſt cohortatus, vt ſummæ nobilitatis, ſummæque ſpei Cardinalem coniectum in eas miſerias, & qui haud dubiè ad perpetui carceris pœnam in Galliam traheretur, è manibus Barbarorum eripere vellet: qui temulenti aut intempeſtiuè vagari, aut ſomno oppreſsi cuſtodias negligenter obire conſueuiſſent. Raynaldus qui ſuopte ingenio Gallico nomini erat infenſus, propter memoriam Magni Laurentij, & Mediceę familiæ, quæ apud omnes erat ve-

nerabilis,facilè liberandi hominis negocium suscepit,ea tamen conditione,vt nihil se perficere feliciter posse fateretur,nisi eius viciniæ Visimbardum aduersæ factionis,sed tamen ab se nequaq̃ alienum iuuenem in partes parandi facinoris adduxisset. Id si ab illo impetraretur,ad eum in hospitale diuersorium se vnum ex pueris statim missurum,qui pro tessera cuncta parata esse renunciaret. Cum hac spe Abbas ad Medicẽ est reuersus.Nec mora,Dijs bene adiuuantibus,obsecranti Raynaldo,quanquam ęgrè & cunctanter annuit Visimbardus.Itaque ad Abbatem nuncius properè mittitur.Verùm ei Abbatem in turba quærenti,non Mediceus,sed alter genere Gallus Abbas custodiæ præpositus ostenditur,cui ille in eodem nomine deceptus,miserabili errore cuncta parata esse denunciat, adeo tam probè cõceptis consilijs Fortuna immitis inuidere videretur.Sed Gallo contracta fronte, & sua lingua se nihil parari iussisse extemplo respondente,errorem puer agnouit,& præsenti quodam commento inducto,inde sese protinus explicuit,ita tamen vt suspicionis aculeum relinqueret apud eum,verba & vultum pueri coigitatione reputantem. Ob eam rem Abbas non multo post maturius, quàm statuerat, profectione indicta, eductoque agmine ad Padum contendit, frustra moras alias atque alias nectente Cardinale,vt Raynaldo spacium cogendis agrestibus opportunè præberetur.Iam totum agmen ad flumen peruenerat,multisque transmissis,ipse planè inter postremos anterioribus mulæ pedibus nauigij proram attigerat,quum à tergo exauditus clamor & aduenantium conspecta acies mulam auertit:ita superuentu Raynaldi penè sine vulnere fugatis Gallis, Legatus eripitur.Nec multo pòst abiecta purpura,militari sago indutum, traiecto noctu Pado,ad castellum Ligurum deduxere. Id erat Bernabouis Malespinę Visimbardo sanguine coniuncti: ibi nouum quoque discrimen adijt. Nam vir ille vti erat Gallicæ factionis, ne fortunas suas in discrimen deuocaret,monendum,& consulendum super ea re Triuultium existimauit, fremente frustra,& fidem implorante Visimbardo.Tum verò legatus in sphæristerio fœdè custoditus,de salute libertateque desperare cœpit, & vehementer Fortunam incusare, quæ tanta acerbitate spes omnes eluderet, & sibi immerenti alios super alios insatiabili malignitate laqueos pararet.Sed Triuultius grauis & verè Italus imperator,quum iam Galli à ponte Mincij tanta premente hostium multitudine essent deiecti, et in effusam fugã planè coniecti,Malespinę rescripsit,res eò esse deductas,vt non esset de Cardinale qui fortunæ beneficio semel euasisset,magnopere cogitandum.Itaque Bernabos seipso factus humanior,Legatum noctu dimitit,eumque seruorum perfidia simulat effugisse. Ille ad vicum Iriæ adiuuante quodam sacerdote, & coemptis per eum pernicibus iumentis,Placentiam peruenit:atque eò tutius,quòd tum forte Placentini perditis Gallorum rebus,Iulio Pontifici deditionem faciebant.A' Placentia denium traiecto Pado,Mãtuam est profectus,vbi in Andina villa summa benignitate eum Franciscus princeps congestis opportunis muneribus abundè recreauit.Interea Palicia ad Vallegium Mincij ponte depulsus, copias omnes,amissa Cremona, Ticinum reduxit:affuereque illico Heluetij, & cum his Paulus Baleonus,qui optimè instructam legionẽ,& quadringentos cataphractos,bisque totidem leuis armaturæ equites, & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Itaque mœnia ad arcem tormentis quati cœpta: sed nihil

magis

magis Gallos exterruit, quàm cohortes ratibus in proximam & coniunctam vrbi insulam traductæ: per eas enim intercluso ponte lapideo, euadendi Gallis facultas eripi videbatur. Itaque Palicia nihil sibi amplius Ticini morandum arbitratus, vt equitatum in quo totius Galliæ salus & decus spesq; omnes sitæ erant, ab omni discrimine conseruaret, ponte lapideo signa educit, statimque hostes à porta noua simul & ab arce deserta irrumpunt, & cum Germanis per totam vrbis longitudinem, ad pontemque maximè dimicant: eos enim Galli vt ipsi sine periculo abirent, omnium postremos reliquerant, haud dubiè à tanta multitudine trucidandos. Sed Germani admirabili constantia sese recipientes, cùm egregiè sustinēdo haud magnis acceptis detrimentis, ad alterum Graualoni pontem, qui erat ligneus, peruenissent, diffractis asseribus equorum pondere ad multorum exitium pons est interruptus, atque eo modo Germani Gallique omnes qui transire nequiuerant, cæsi captique sunt. At Palicia Pado ponte superato, quem Triuultius cautissimus senex opportunè construxerat, rectis itineribus in Galliam contendit: quoniam Henricus Britanniæ rex, suscepta defensione Romani pontificis, ingentem classem cum validis copijs in Aquitaniam transmisisset. Eo modò paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sfortiæ vti legitimo principi, Iulij Pontificis, Veneti senatus auspicijs, & vna maximè Heluetiorum virtute restitutum. Ab hac victoria Cardonius excitus, collectis vndique Hispanis, et reparato equitatu, in Galliam Togatam redire maturabat, Vrbinasq; ipse præmisso Troilo Sabello, qui oppida atq; arces reciperet, cunctis propensissima voluntate ad pristinam fidem redeuntib. Bononiæ appropinquabat. Quibus de rebus Bentiuoli omni spe præsidij, Gallis Italia pulsis, omnino destituti, magnopere sibi timere cœperunt, Bononiensesque ipsi à pontificijs copijs singularem cladem expectabant: nam maturæ segetes erant in agris, & iam frumenta succidebantur. Quibus amissis si obsistere, & Bentiuolorum in fide permanere vellent, nulli erat dubium, quin breui populus omnis inopia commeatus, & dira fame conficeretur. Gerebat tum summum in vrbe magistratum Franciscus Elephantutius. Is animaduerso rerum discrimine, amicè et grauiter Bentiuolos in Senatum vocatos est cohortatus, vt prudentium more Fortunæ cedere potius vellent, quàm obstinatè persistendo his periculis ciuitatem obiectare, quæ supremam omnibus calamitatem essent allatura: posse ipsos spe integra, si patriam incolumem seruarent, alio tempore conuersis rebus ab ea ipsa, quæ tum deprimeret Fortuna, subleuari: at si patriam perdere pergerent, eos non modò reditus spem, sed fortunarum omnium, & salutis protinus amissuros. Iam enim Castellij Bentiuolorum inimici ædes suas prætorio propinquas armatis compleuerant, & maiores tumultus indies propter multorū simultates in vrbe timebantur. Ob eas res & propter Elephantutij orationem, quæ ex ore totius populi & patritiorum emitti videbatur, Bentiuoli tutiore ac honestiore consilio suscepto, necessitati parent: pacatoque agmine cum omnibus impedimentis & clientibus suis vrbe excedunt. Quibus rebus cognitis, Medices legatus Bononiam, vt ibi Rempublicam sicuti sui erat muneris administraret, properè se contulit, & cum singulari omnis generis hominum gratulatione reductis exulibus est receptus. Nec multo pòst in vrbe Mantua ad constituendam in Italia pacem con-

uentus indicitur. Ibi affuere duces, principumque Legati, & ante alios Matthæus Langus Gurcensis Cardinalis pro Cæsare summæ authoritatis in Italia procurator. Quo præcipuo disceptatore de conditionibus belli & pacis, et de toto iure imperiorum & fœderum agebatur. Proinde Legatus Medices eò Iulianum fratrem misit: actumque est propensissima omnium voluntate de reducendis Mediceis. Quoniam Florentini, authore Soderino, Lucam Sabellum Alexandrumque Triuultium duces suos cum alis equitum auxilio Gallis misissent. Aderat pro Florentinis Ioannes Victorius Soderini frater, qui negabat id fœdus quod cum Ferdinando Rege antiquitùs esset, vlla in parte à Florentinis fuisse violatum: abundè id demonstratum esse recenti Rauennati bello, quum Florentini in neutram inclinantes partem, Gallis simul ac Hispanis & commeatum & receptum pari benignitate præbuissent. Nec referre, quòd pro defendenda Insubria ex peculiari fœdere Gallis auxilia miserint, quando pari lege eadem Ferdinando Regi pro tuendo regno Neapolitano præbere tenerentur. Sed quum hæc vna maximè pecunia facilè possent expiari, Victorius scientia iuris & æqui potius quàm his artibus instructus, quæ ad tractandas res grauissimas necessariæ existimantur, totam spem rei componendæ fœdè corrupit, quum dubitanti, auaroque animo tenacius quàm oporteret pecunijs parcendum arbitraretur: nec externis & militaribus ingenijs propter lubricam eorum fidem, vti cautus iurisconsultus vel data pecunia confideret. Itaque dimisso conuentu Florentini hostes iudicantur: Mediciique Legato Hispanorum copiæ tribuuntur, quas Cardonius in Bononiensem agrum adduxerat. Iulius ipse pontifex propter memoriam Pisani concilij Soderino infensus, erga Mediceos præclarum studium ostendebat, quanquam Vrbinas eius imperator occultis de causis ad eam expeditionem neque tormenta, neque eas equitum alas concesserat, quibus præerant Vitellij & Franciottus Vrsinus Mediceis summa necessitudine coniuncti. Sed illi non impetrato commeatu, desertis alis ad præstandam eo bello operam, cum Legato proficiscuntur. Apennino transeuntibus Hispanis, Ramazottus cohortes suas adiunxit, qui ex montanis bellicosisque hominibus quodam beneuolentiæ iure potius quàm imperij magnam & peritam locorum multitudinem armare ac educere erat solitus. Pepuli quoque Bononienses patricij quorum in alpibus singularis erat authoritas, copijs & commeatu, itemque frequentibus operis ad sternendas vias, & iumentis quibus tormenta traherentur, Mediceos liberaliter adiuuabant. Soderinus vbi hostes aduentare certius cognoscit, patricios viros circiter viginti, quos Mediceis fauere arbitrabatur in curiam vocatos, in custodiam tradit: legatos ad Cardoniū mittit, ei munera amplissima & stipendia militibus pollicetur, ciuitatemque promittit eosdem hostes & amicos habituram, vti ipsi fœderati reges ex arbitrio præscripserint, modò ab iniuria abstineant, reiectisque Mediceis præsentem reipublicæ statum minimè conturbent. Interea Prati oppidi mœnibus tormenta admouentur, & vicinæ vrbes ad defectionem sollicitantur. Contraxerat in oppidum Lucas Sabellus magnam, sed inconditam armatorum agrestium multitudinem, & oppidi portas pernicioso consilio multa congesta materia glebaque præsepserat. At Hispani, quum ægrè murum perforarent, altero præsertim maiore tormento forte perfectao, vixque binis armatis aditus in oppi-

oppidum esset patefactus, ad propugnaculum recondito in sinu scalas admouent: singuli sensim magno et difficili ascensu in murum euadunt: explicatoque vexillo, & alacri clamore edito, duobus propugnatoribus interfectis alios in fugam vertunt. Interim Sabelli milites qui ad perfossum murum Hispanis irrumpere conantibus haud segniter ex æquissimo loco repugnabant, vbi supra se hostes in muro discurrentes conspexere, repentino metu consternati, singulari ignauia locū deseruerunt. Ita totus exercitus nullo accepto incommodo, ad cædem & ad prædam celeriter est introductus. Sabellus nequicquam pauidos, & fugientes in aciem cogere conatus, cum paucis in arcem profugit. Cætera omnis agrestium & oppidanorum multitudo, quum effugere obseratis portis nequiret, armaque proijceret, crudeliter ab Hispanis est interfecta, tanta sæuitia in inermem turbam, & ad deorum templa refugientem ferro grassantibus, vt Gallorum et Germanorum crudelitatem ac auaritiam in Brixiana clade superarint: cæsa enim supra quinque milia hominum inermium dicuntur. Legatus tamen flendo, & notos quosque milites deprecando, Iulianusque item frater & Iulius patruelis multos conseruarunt, quum neque pecuniæ neque periculis vllis parcerent, et sese vulneribus obiectare minimè dubitarent, modò ante omnia matronarum & virginum pudorem aduersus militum libidinem tuerentur. Rebus vti Prati gestæ fuerant, Florentiæ nunciatis, sicuti magnus timor populum inuasit, ita optimates Soderino infensi, animos attollere cœperunt. Porrò Soderinus omnes copias intra vrbem recipit, senatum aduocat, varijs dictis sententijs, legati iterum ad Cardonium decernuntur, qui hominem ingenti promissa pecunia expugnent. dicebant enim Florentini ex vetere perloquio: Nihil esse satius ac expeditius, quàm durissimis Reipublicæ temporibus vna vel immensa pecunia patriam omni periculo liberare. Cardonius admissis legatis, quanquā erat ingenio ciuili atque eo admodum verecundo, conditiones tamen amplissimas, & proposita præmia ita propensis auribus admittebat, vt illa præclara animorum expugnatrix sacra pecunia, & fidem simul & decus, ipsumque pudorem elidere videretur. Sed Legatum Mediceosque omnes omniū fidem implorantes, Padulius ante alios & Andreas Caraffa, quorum eximia erat authoritas, apertis sermonibus adiuuabant, quum interesse putarēt ad Cæsaris & Ferdinandi regis dignitatem, & totius Italiæ quietem cunctos opprimere, qui Gallorum partes sequerentur. Mediceos enim si reducerent, qui antea à Gallis fuissent expulsi, eos & veteris iniuriæ & præsentis beneficij memoriam animo nunquàm esse deposituros. Interea Florentiæ perculso & nutante senatu, Antonius Franciscus Albitius, & Paulus Victorius præstantis animi iuuenes ad Soderinum ascendunt: monent hominem vt dictatura abeat, & Curia excedere velit, ne si pertinacius resistat, & diutius cunctetur, sibi ipsi in primis & ciuitati ad interitum noceat: si id æquo animo & pacato fecerit, neminem ei esse nociturum, ipsosq; præcipuos fore corporis custodes, et quò velit incolumem educturos. Expalluit ad ea verba Soderinus: & quum sibi magnopere timeret, inimicorum consilijs obtemperauit, vtpote qui ciuili prudentia potius quàm præsenti aliquo vehementis animi vigore Rempublicam administrare erat solitus. Terruerant etiam hominem manifesta prodigia quæ ei paulo antè & dictaturæ finem, & afflictis Gallorum

rebus, Reipublicæ commutationem præclarè denunciarent. Tacta erat de cœlo porta quæ ad Pratum oppidum ducit, fulmenque ita è marmoreis Galliæ regum inſignibus aurata lilia deterſerat, vt in alterius clientelam ciuitas hauddubiè ceſſura videretur. Lapis quoque ingens qui intra curiæ limen ad primos ſcalarum gradus ædificij ſtructuram ſuſtinebat, ictu fulminis ita loco eſt propulſus, vt non turbine violento, ſed fabrili artificio dimotus eſſe crederetur. In ſumma verò Curia cubiculum ipſius vbi lectus erat, fulmen intrauit, adeo blandè pererrans, vt ſolam vrnam feriendo diſijceret, qua ciuiū nomina ad creandos ſorte magiſtratus educebãtur. Itaq; Soderinus poſt decimum dictaturæ annum ſumma equitate ac innocentia geſta Republica, dum Gallico nomini apertius ſtudet, & deſpecta nobilitate nimis ſe popularem oſtendit, exutus dignitate Curia educitur: flensq; & ſalutem ſæpe ſuam ambobus obnixè commendans, in domo Victorij ſeruatur. Inde non multo poſt mutato habitu per Vmbriam ad Hadriaticum contendit, conſcenſoq; nauigio Raguſium in Dalmatiam eſt profectus. Eodem die Iulianus Medices euocantibus amicis, obuiamque eunte Coſmo Pactio Antiſtite Florentino vrbem ingreſſus, ſumma totius populi cum acclamatione ſuſcipitur. Templum primò Deiparæ Virginis, quod eſt religione in vrbe celeberrimum, adit: demum non in Mediceas ædes, ſed in Albicianam domum ſe confert: ibi ſingulari humanitate & comitate Domini & Magnifici nomen repudiat, ſeſe ciuem omnibus æqualem, atque omnium fratrem eſſe profitetur. Ad demulcendos verò ciuium animos qui Soderino fauere conſueuiſſent, ne ariſtocratia protinus induci videretur, Ioannem Baptiſtam Ridolfum in Republica eximiæ ſapientiæ virum, popularemque & libertatis maximè ſtudioſum, in locum Soderini in annum vexilliſerum creant. Ioannes interim Legatus ad templum diui Antonij ſuburbanum peruenit: effuſique ſunt ad eum ſalutandum cuncti ciues, ac ab his demum in paternas ædes eſt deductus: decimum & octauum poſt annum, ex quo vi Caroli Octaui Gallorum regis adnitentibus veteribus inimicis fuerat expulſus.

VITÆ LEONIS X. LIBER TERTIVS.

MEDICEIS in patriam receptis, & ab his ex ærario ſtipendio militis perſoluto, donatiſque ducibus, optimates ad ordinandam Rempublicam conſilia atque animos reuocarunt: quoniã Ridolfus cuncta regerat ex ampliſsima formula ſtatus popularis, qui nobilitati ſingularem contumeliam dictatore Soderino ſemper attulerat, & omnẽ Mediceorum authoritatẽ conuellere videbatur. Itaq; armatus omnis populus de more ad concionem vocatur. Vexillifer Ridolfus cum magiſtratib. in veſtibulum Curiæ deſcendit, aſſenſu & clamore populi quindecim viri reipublicę conſtituendę, cum nomina pręcones recitarent, extemplò creantur: ab his demum ſeptuaginta totius ciuitatis longè grauiſsimi, & Mediceis amiciſsimi viri ſunt delecti, quorum perpetuo conſilio Reipublicæ gubernacula traderentur. Ex eo etenim numero Decemuiri, qui belli & pacis, & Octouiri, qui vitę & necis ſummam haberent poteſtatẽ, creantur.

creantur. Vexilliferatum, vti erat antiquitus, bimestrem tantum fore in posterum decernunt. His constitutis rebus, & cohorte præsidio Curiæ imposita, contra vim seditiosorum ciuium, Iulianus sago deposito, & sumpta ciuili toga, nihil sese ad principalem fortunam cunctis vna modestia gratissimus esferebat, & Reipublicæ munera paterno exemplo sine satellite innocentia fretus obibat. Vix tres elapsi erant menses, quum a nonnullis in cædem Cardinalis & Iuliani conspiratum est. Principes fuere Augustinus Caponius corpore ac ingenio inerti iuuenis, in quo nihil prorsus laudares, præter familiæ nomen, & Petrus Paulus Boscolus honestis quidem literis exornatus, sed iudicio turbidus & leuis, vti his sæpe accidit, qui ab exultantia atræ bilis insaniæ proximi, dum præsentia non probant, immoderata & inaudita inani cogitatione persequuntur: dolebat sibi ereptam iri libertatem, quum Rempublicā ad Mediceorum arbitrium recidisse conspiceret: quanquam illi per optimates æquissimos viros cuncta vrbana commoda, honores & magistratus inter omnium classium ciues æquo ordine partirentur. Boscolus Bruti virtutē, & gloriam ferebat in cœlum, seque Brutum fore testabatur, si sibi fidum magni consilij participem Cassium reperiret. Nec mora, Caponius, qui multa à Boscolo ex Historijs de Cassio præclara audierat, libenter in eius nomen est adoptatus. Sed quum de tempore & loco cædis ageretur, deque adsciscendis socijs, quorum præsidio tuti atque defensi negotium conficerent, forte Caponio intranti Pucianam domum, syngrapha sinu decidit, in qua breuiter erāt annotata nomina amicorum, qui idonei ad id patrandum facinus viderētur. Ea syngrapha beneficio Deorum collecta, & per Coctium Senensem delata ad Mediceos, periculum depulit. Captus namque Caponius, quum in tormentis egregie tacuisset, prolata demum syngrapha, nequaquam inficiatus manum cuncta propalauit. Eadem confessus est & ipse Boscolus, qui Nicolaum Valorium insignem ciuem nominarat, atque ita de ambobus suppliciū sumptum. Valorius autem in Volaterranam turrem est relegatus: quoniā, tametsi Boscolum de tam nefario consilio insano fremitu proloquentem sæpe vti insanum castigarat, nihil tamen, vti optimus ciuis debebat, ad magistratus de ea re detulisset. Iisdem fere diebus, quibus ea cōiuratio feliciter est oppressa, Iulius Pontifex, re pontificia ad summam authoritatem perducta, ex leui, sed tenaci febricula fluente sensim aluo moritur. Cuius morte nunciata Ioannes Cardinalis lectica vectus, propter innatum ab ima sede abscessum, Romam modicis itineribus ad Comitia contendit. Tanto autem populi studio postremus omnium conclaue est ingressus, vt proculdubio constanti omnium salutantium omine Pontifex euasurus esse crederetur. auxerat eius spei famam Erasmus Germanus subtilissimus Mathematicus, qui pridie quā Medices vrbem intraret, in corona nobilium neminem fore Pontificem ex his Cardinalibus qui in Vrbe essent audacissime prædicarat. Ferebant etiam Marsilium Ficinum, qui eximiæ authoritatis fuisset astrologus, ex fortunata & regia genesi, ei sacrorum principatum, quum adhuc esset puer, nec plane sacris initiatus, omnino detulisse. Cæterum vbi in conclaue statim est receptus in partes suas sibi iampridem conciliatos iuniores Cardinales pertraxit. Erant ij regijs ac illustribus maxime familijs nati, ætate opibusque florentes, & in primis Ludouicus Aragonius, Sigismundus,

Gonzaga, Marcus Cornelius, & Alfonſus Petruccius: quibus acceſſerant Bendinellus Saulius, & Matthæus Sedunenſis: multi etiam ex Senioribus ea lege ſuffragia promittebant, vt & ipſi quum exirent candidati, paribus ſuffragijs iuuarentur. Erat tum Senatus princeps Raphael Riarius, qui ætatis honore, ſacerdotijs atque opibus cæteros omnes anteibat, quanquam ei deerant literæ, atque eæ virtutes, quæ multo luculentius quàm ipſæ diuitię honeſtum ſacerdotem ad Chriſtianam laudem exornant. Is in magnam ſpem adipiſcendi pontificatus ab aura populari, & tot circumfuſis adulatoribus facilè peruenerat. Sed eum ambientem, & ſingulos prehenſantem, quum ipſi iuniores eludebant, qui Ioanni candidato paratis firmisque ſuffragijs pręſtò aderant, tum etiam ei ſeniores plerunque fidem fallebant, quum quiſque ſpes ſuas aleret, & priuatis rationibus compoſitis, ad ſummi faſtigij fortunam enitendum arbitraretur. Petebant eum fermè omnes, vti quiſque erat aut ſtudio principum, aut vrbana gratia, aut opibus, & doctrina maximè conſpicuus. Ita dum quiſque Senior antè omnia ſibi vni præcipuè ſtudet, & cunctatius alijs ſuffragatur, Ioannem iuniores pontificem efficiunt, qui rei Chriſtianæ imperium dare potius quàm accipere vna perpetua conſenſione decreuerant. Acceſsit ad eum ante alios Franciſcus Soderinus, qui vti erat inimicus admodum capitalis propter Petrum fratrem Florętia pulſum, ab initio eum omnibus adhibitis machinis oppugnarat, moxque perſpecta iuniorum conſtantia, vti cautiſsimus ſenex in gratiam opportunè redierat. Acceſsit & ipſe Raphael, & cæteri demum omnes adeo ſedatis propenſisque animis, vt nequaquam ſimulanter effusè lætarentur, quòd eum Pontificem legitimis, & longè ſimpliciſsimis comitijs creaſſent, qui nobilitate familiæ, morum grauitate, exquiſitisque literis, & ſingulari naturæ lenitate, non cardinales modò, ſed cunctos ferè mortales anteiret. Fuere qui exiſtimarent vel ob id ſeniores ad ferenda ſuffragia facilius acceſsiſſe, quòd pridie diſrupto eo abceſſu, qui ſedem occuparat, tanto fœtore ex profluente ſaniæ totum comitium impleuiſſet, vt tanquam à mortifera tabe infectus, non diu ſuperuicturus eſſe vel medicorum teſtimonio crederetur. Cunctis ad pedis oſculum procumbentib. LEONIS Decimi nomen ſibi deſumpſit, vtpote qui propter innatam excelſo regioque animo clementiæ virtutem, non expreſſo quidem titulo, ſed erudita alluſione Magnanimi cognomentum affectaret, duorum ſuperiorum ſecutus exemplum, quibus Alexandri & Iulij auguſtiſsima nomina placuiſſent. Non defuere qui dicerent, Claricem matrem pleno iam vtero leonem ingentis magnitudinis, & miræ lenitatis in Reparatæ templo Florentiæ omnium maximo ſe parere ſine gemitu ſomniaſſe. Quod poſtea ſomnium ex fabulis nutricum quum puerorum ingenijs inhæſiſſet, accipiendo nomini cauſam hauddubiè præbuerit. Neque Leo mox homines fefellit, quum Petrū Soderinū è Raguſio in vrbem euocaſſet, eoque ſummo cum honore ſuſcepto, Conteſinæ ſororis filio Aloiſio Ridolfo ex Soderini fratre filiam in matrimonio collocaſſet. Pepercit & ipſi Valorio, quem properè Volaterrano carcere eductum libertati patriæque reſtituit: hauddubiè Caponio etiam, & Boſcolo veniam daturus, niſi paulo antè Octouirali iudicio damnati perijſſent. Eandem quoque animi magnitudinem & clementiam erga Caruaialem & Sanſeuerinum pſeudocardinales protinus oſtendit: qui,

quum

quum audita morte Pontificis è Gallia Romam ad comitia peruolarent, nauigio in portum Pisanum delati, atque ibi retenti in libera custodia fuerant, ne qui modò tantas turbas conciuissent, nouis altercationibus quieta comitia perturbarent. Eos enim Iulius iusta hercle ira præferuidus iam Senatu motos, omnique prærogatiua suffragij & Galeri dignitate penitus exutos, quòd Concilium aduersus se concitatis Regibus indixissent, si qua forte eos caperet, in Campo Floræ tanquam scelestos & impios concremare decreuerat. Itaque Romam perductis, & in Senatu sine purpuræ insignibus suppliciter veniam petentibus facilè ignouit, pristinumque eis honorem & sacerdotia restituit, quum acta Pisani & Mediolanensis & Lugdunensis concilij penitus abrogassent, Lateranenseque concilium vti legitimum & iure optimo indictum solenni assensione comprobarent. Leo etenim ante omnia Iulij consilia ijsdem propè vestigijs subsecutus, concilium in Laterano cœptum, multis de causis celebrandum perficiendumque esse iudicabat, vt saluberrimis scilicet decretis constituta republica Christiana, omnis schismatis seditionisque materia tolleretur. Coronatus est Leo Pontifex ad Lateranum trigesimo die post creationem, qui fuit Aprilis vndecimus, Rauennate clade infaustus, vt conuerso omine ab tanta priuata lætitia & publica hilaritate ex atro longè omnium candidissimus redderetur. Vectus est etiam in pompa illo eodem equo Thracio, in quo ad Rauennam captus fuerat, quem ab hostibus pecunia redemptum ita adamauit, vt postea vsque ad exrremam senectutem summa cum indulgentia alendum curarit. Fuit autem is dies omnium qui à Gothicis temporibus Romanæ vrbi felicius illuxerint, longè clarissimus: nunquam enim vllum vel ampliore vel ornatiore hominum concursu spectaculum celebratum fuisse, vel legendo, vel audiendo meminerant. Protectæ erant aulæis regiones, ridebant ianuæ ciuium festa fronde & floribus, fenestræ stratæ tapetibus ornabantur: in omnibus biuijs triumphales arcus occurrebant, ad veteris Romanæ magnitudinis exemplum picturis & statuis mirum in modum exornati: Cardinalium & antistitum comitatus vsque ad humiliora seruitia serico & purpura, multoque item auro præfulgebat: ipsi Cardinales sacras aureas & pictas induti vestes militaribus equis vehebantur. Prætulit Romanæ Ecclesiæ vexillum Alfonsus ipse Ferrariæ Princeps, qui ad componendam controuersiam, & ad præstandum officium benignis literis accitus aduenerat. Affuit & Franciscus Vrbinas Vrbis præfectus. Rhodiæ verò militiæ vexillum armatus detulit Iulius Medices, ita vt quum neque ipse, neque vllus omnino vel sapiens crederet, in tanta Senatorum turba, quòd in abditis fatis erat, eum mox Romæ regnaturum: & fortè ea die coronationis ad felix augurium mortuo Pactio Cosmo, antistes Florentinus vixdum exutis armis est effestus. Sparsa est à quæstoribus per omnes regiones larga manu aurea argenteaque pecunia, tanta Leonis liberalitate, vt ipsi centum milibus aureis eam pompam Pontifici constitisse faterentur. Coemit mox à Maximiliano Cæsare amplius triginta milibus aureis Mutinam vrbem, vti moriens paulo antè Iulius faciundum esse monuerat: Videfrustriumque arcis præfectum auari & peruicacis ingenij hominem Germanum, qui Cæsaris iussis nequaquam parebat, per Rangonos vi ac insidijs circumuentum expulit. Adiecit demum curam omnem componendis regum controuersijs,

quum legatos vndique in omnes prouincias emisisset. Sed tanta mole Gallis vndiq; concitatum erat bellum, vt neque tot nauales & terrestres apparatus summa suscepti impensa facilè retardari, neq; dira illa flamma iratis regum animis diu concepta vllis vel sanctissimis precibus restingui posse videretur. Ferdinandus paulo antè Ioannem Nauarræ regē Cantabria expulerat, redeuntemq; cum magnis Gallorum auxilijs, & Pompelonem regiam vrbem oppugnantem iterum superarat, fremente Ludouico qui eum regem sibi affinem, & in clientelam à Galliæ regibus antiquitus receptum omnino reducendum esse censuerat. Britanni quoq; interea duce Dorsetio Aquitaniam qua Cantabriæ iungitur ad Fontemrabidum exposito exercitu terra mariq; effusè vastauerant, Gallique & Britanni ambustis vtrinque excelsis aliquot nauibus mari sæpe contenderant: Ludouicus ipse expeditionem in Italiam audita morte pontificis impigrè parabat: ab Henrico magni exercitus, ingentes classes, vt ipse in Galliam traijceret, effusis paternis thesauris ornabātur. Contrà Iacobus Scotiæ rex à Gallo pecunia inductus, ita copias parabat, vt discedente Henrico totius Britanniæ regnum inuaderet. Ante alia Veneti à Socijs impudentissimè decepti, exclusi Brixia, & contra ius & æquum, & recentis fœderis leges omnib. iniurijs exagitati, ad Gallum recurrerant, cum eo qui ex hostibus ipsorum nomini infensissimus extitisset, fœdus percusserant. Quib. de causis LEO quū nihil sibi vel tutius, vel honestius esse posset, Iulianū fœdus seruare, et eosdem socios quos ille habuisset, adiuuare constituit, ne si medius inter dissidentes intempestiuæq; pacis arbiter esse vellet, & à victis pariter & à victorib. ab vtrisq; despectus, non modò odium & incommodum, sed singularem etiam infamiam pararet. His initijs, susceptisq; consilijs ad prouehenda demum exornandaq; optimarum literarum studia longè omnium liberalissimè animū conuertit: qua vna peculiari laude Cosmus proauus & pater Laurentius priuatis viris potius quàm principibus fortuna similes, summam sibi & posteris claritatē peperissent. Ante omnia ab epistolis singulari iudicio sibi desumpsit Petrū Bembum, & Iacobū Sadoletum, qui cæteros omnes literatos Romanæ eloquentiæ laudib. anteibant. Vaticanæ verò bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, in scribendis Odis Horatiana iucunditate præcellentem. Gymnasium verò accitis vndiq; grauissimarum artium professorib. ita instaurauit, vt neque Bononiensi, neq; Patauino, vel doctorum præstantia, vel auditorū concursu concedere videretur. August. Suessanus philosophiam, & Christophorus Aretinus medicinam profitebantur. Hieronymus Butigella iuris scientiam docebat. In humanioribus studijs eruditione, stylo & eloquentia Parrhasius Cosentinus erat insignis. In Græcis literis eminebat Basilius Calchondyles, eius Demetrij filius, qui ipsius Pontificis in adolescentia fuerat præceptor. Singulos verò vel mediocris etiam nominis poetas, & exquisitis nobilioribusq; artibus instructos tanta benignitate suscipiebat, vt omnes iam excitatis animis ad excolenda literarum studia vehementer accenderentur, quum ab tanto armorum strepitu, quo neglectis literis Iulij aures magnopere gaudebant, tandem virtuti locus patefactus esse videretur. Qua spe felicissimè concepta, ab eruditis id carmen in arcu triumphali ad Hadriani pontem est inscriptum, quo superiorum Pontificum mores cum Leonis laude lepidissimè notabantur:

Olim

Olim habuit Cypris sua tempora, tempora Mauors
Olim habuit, sua nunc tempora Pallas habet.

In eo quoque arcu, qui erat ad biuium viæ triumphalis, præclarissimo totius populi studio, & hoc eximiæ grauitatis & gratiæ carmen cubitalibus literis fuit incriptum:

Vota deûm Leo vt absoluas, hominumque secundes,
Viue piè, vt solitus, viue diu, vt meritus.

Florebat enim tum Roma præstantibus ingenijs, copia incredibili rerum omnium, & à clementiore cœlo inusitata aeris salubritate, ita vt Leo tantę virtutis, ac amplitudinis pontifex, auream ætatem post multa sæcula condidisse diceretur. Interea dum inito statim Pontificatu enixè dat operam, vt inter discordes Europę reges in spem pacis inducię fierent: Ludouicus aduersus Maximilianum Sfortiam exercitum omni bellico apparatu abunde instructum in Italiam misit. Is enim qui regio militariq; animo indomitos spiritus gerebat, sese Neapoli, Mediolano, Genuaque fœdè pulsum ferre non poterat, adeoque vehementi repetendæ Italiæ desiderio erat concitatus, vt Cantabriam dudũ Hispanorum armis occupatam Ferdinando concedere, & Venetis icto fœdere Cremonam polliceri minimè dubitaret: contulerant enim sese Veneti ad Galliæ Regis amicitiam indignitate contumeliæ accensi, quòd post eiectos Gallos Brixia impudenter ab Hispanis intercepta, sibi ex fœdere minimè redderetur. Ferdinandus quoque vel ob id ꝙ fortè infirma erat valetudine, Cantabrici regni possessionem omni infamiæ, quæ sibi à socijs conflaretur, pręferendam iudicarat: vtpote qui felici prudentia omnes consilij rationes, vna maximè præsenti vtilitate metiri erat solitus. Verúm non defuere, qui crederent, Ferdinandum non tam cupiditate retinendæ Cantabrię, quàm amittendi Neapolitani regni metu adductum, eas occultè inducias cum Gallo pepigisse, quoniam accepisset Iulium Pontificem liberiore voce frementem comminantemque iactare solitum, se nunquam animo conquieturum, donec expulsis omnibus Barbaris, qui aliena impotenter occuparent, Italiæ liberator vero inde parto cognomine, dici mereretur. Itaque LEO postquam assiduas christianę pietatis cohortationes minus sanis auribus vndique recipi animaduertit, quanquam paci quietique studere maximè decorum putabat, suæ tamen dignitatis est arbitratus Iuliani fœderis rationes tueri, speciosaque & moderata imitatione studium suum proferre, vt qui Gallis erant hostes, animos minimè desponderent: nec Gallis suis viribus & Venetorum amicitia præpotentes, in dubia præsertim belli fortuna, acerbius quàm deceret, offendi viderentur. Quam ob rem implorantibus opem Sfortianis, quum pecunia maximè indigerent, vigintiquinq; milia aureorum nummûm Morono Legato dinumerat, quib. Nouariam citato itinere cõportatis, opportunè militi stipendia persoluũtur. Eò se tum cõtulerat Maximilianus cũ octo milib. Heluetiorum, vnam spem, atq; eam quidẽ exiguam ancipiti euentu in Heluetiorũ animis reponens. Siquidem illi ijdem campi, atq; illi ijdem Triuultius atque Tramulius, vti fatales belli duces spectabantur, qui perfidię Heluetię & paternę calamitatis memoriã ad animum extrema su spensum cura reuocabant. Aderant quoque secum eadem signa, atque ijdem fermè centuriones, eorum maximè pagorum, qui eius facti ignominia quondam notati, veteranorum

Italorum digitis & nutibus tacitè monstrabantur. Adhæc mala Sacramorus quoque Vicecomes, qui Mediolani obsidendæ arci erat præpositus, perfidiosa leuitate cum ala equitum ad Gallos transfugerat: regressusque Mediolanum omni militari præsidio nudatum, peruicerat apud ciues, vt in Gallorum verba iuraretur. Liuianus quoque adducto Venetorum exercitu, Cremonæ partim metu, partim egregia popularium voluntate fuerat receptus. Erant Cardonius atque Piscarius in quibus summa spes sustinendi belli collocari debuerat, certiores de inducijs facti, nihil se vel in hanc vel in illam partem ab statis ad Trebiam castris commouebant. Iam aliquot diebus Tramulius prolato tormentorum apparatu adeo vehementer mœnia quassauerat, vt latè prostratis adapertisque mœnibus Heluetiæ legiones in statione conspicerentur, quæ nunquam adduci potuerant, vt portam clauderent, ipsis etiam hostium castris oppositam, tantaque superbis eorum ingenijs innata erat de Gallorum gente contemptio, vt vltro etiam prouocarent, irriderentque hostes, quòd tantum inanis operæ frustra suscepissent, vt aditus in vrbem pararetur, quando adapertis portis ad iustam dimicationem fortibus viris, si animus suppeteret, esset irrumpendum. At Gallorū duces, ne periclitando vires cum peruicacissima gente exploratam ab optima cunctandi ratione victoriam in discrimen adducerent, reductis silentio castris, ad secundum lapidem recesserunt: vel ob id etiam, quoniam Altosaxum cum recentibus auxilijs Comensi via aduentare cognouerant. Is superiore anno quum Galli Cisalpina Gallia pellerentur, Heluetiorum fuerat imperator, vir ingenti animo corporeque, multis in locis bellicæ virtutis gloriam consequutus. Eodem quoque tempore Heluetij de Altosaxi auxiliorumque aduentu certiores fiunt: coguntur in consilium cēturiones atque signiferi: disputatur varijs sententijs, an excipienda sint auxilia occurrendo cum expeditis cohortibus eodem itinere, ne à Gallico equitatu in patentibus campis opprimantur. Tum verò Mottinus inter Heluetícos duces animi promptitudine militiæque peritia insignis, de inuadendis hostibus disserere cœpit, quasi Altosaxi gloriæ inuideret, ad quem opportunissimè auxiliorum superuentu, seruatorum fratrum, atque instauratę, & excitatæ spei ad certam victoriam fama omnino inclinatura videretur: Quid cunctamur, inquit, commilitones, in hac parum decora deliberatione? quasi toties victos, & nihil tale timentes, si in eos diluculo erumpamus, minimè simus deleturi? Perrumpemus hercle, & cuncta obuia sternemus: dum ambigunt, & consultant, an Altosaxo sit occurrendum, vel manendum in castris, quæ vt nullo metu, exiguoque temporis spacio minimè munierint: præstabo me huius periculi facilè principē, ne consilium ab audacia potius quàm à virtute sumptum putetis: & meo certè ductu nihil cum auxilijs communicata laude, victoriam nobilem, atque opulentam referetis. Nec mora, centuriones fermè omnes feruidis, & alacrib. ingenijs sublata manu Mottino fauent: plerique etiam eo ardentius quo veteris ignominiæ notam proditi ante tredecim annos Ludouici aliquo fideli illustrique facinore delere cupiebant. Itaque de tertia vigilia triplici agmine, sine equite, sine tormentis, summo silentio irrumpunt, à tribus locis vno simul tempore Gallica castra adoriuntur, semiinstructas acies peditum atque equitum prosternunt, Germanos ægrè, fortiter tamen & mutua quidem cum cæde superant. Nec Tramulius at-

que Triuultius inuicti antea duces, quicquam virtute vel consilio valent, quum & subitus hostium incursus, & fœda fugæ facies, & conturbata diuersis in locis castra, omnem vel constantis iudicij vim, vel ferendæ opis spacium inter dissonos morientium clamores eriperent. Heluetij cæso late peditatu, & equitatu vndique pulso, tormentis & castris puncto temporis potiuntur. Cecidere ad decem milia hostium, & in his viri insignes Monfalco Gallus equitum præfectus, Aloisius Bemontius Hispanus qui cohortes ductabat, Alexius Busichia leuis armaturæ equestris dux nobilis. Nec ea victoria apud Heluetios, quanquam longè omnium nobilissima, luctu caruit. Nam mediũ agmen à tormentis magnum acceperat detrimentum. Atque ipse ante alios Mottinus colubrinæ pila discerptus interierat. Ipsi quoque Germanorum præfecti Floranges atque Gemesius, cùm strati multis acceptis vulneribus iacerent, accursu Roberti Sedanij patris, qui cum insigni cataphractorum turma in victorum & cædentium coronam penetrarat, haudubiè seruati sunt. Hæc audita de Gallis victoria, Leo pontifex aliquanto præclarius studium suum proferre cœpit, egitque cum Raymundo Cardonio, vt Octauianus Fregosius Genuam reduceretur: quoniam Adurnij Fliscique Iano Fregosio paulo antè pulso, Gallorum signa ac imperia sequebantur. Substiterat Raymundus ad Trebiam neque satis conspicuus Gallorum hostis, neque syncerus aut vtilis Sfortianorum socius, cùm varias nectendo moræ causas id vnum contenderet, vt induciæ tantisper aliqua vel inani dissimulatione tegerẽtur, dum Fortuna huc aut illuc proclinata belli successum aperiret. Itaque Leone singulari studio cohortante, atque omni ope contendente, Raymundus & Piscarius in Ligures expeditionem suscepere, paucisque diebus Octauianus sine vulnere Genuam introductus. Nam Hieronymus Adurnius & Otthobonus Fliscus summæ æquitatis atque virtutis homines, deprecantibus ciuibus ne patriam in discrimen adducerent, & villas sumptuosæ amœnitatis exuri paterentur, ciuili potius quàm militari quæsita laude, sponte abierant. Octauianus assumpto ducis nomine, imperataque ciuibus pecunia, trium mensium Hispanis stipendium persoluit, & ad obsidendas terra marique arces consilia omnia viresque conuertit. Hispani verò adiunctis sibi Germanorum copijs ad euastandam Venetiam sunt profecti quibus ex fœdere pontifex Troilum Sabellum Mutiumque Columnam & Vrsinum Mognanium cum aliquot equitum alis addiderat. Interea Henricus Britanniæ rex & Maximilianus Cæsar ingens bellum in Belgio Gallis intulerunt. Traiecerat Henricus iuuenili alacritate ad decus bellicæ laudis vehementer inflammatus supra centum milia Britannorum adducens, vt quæ maiorum suorum ditionis quondam fuissent, armis repeteret, ab eo præsertim qui sacrosanctum pontificem impijs armis vexauisset. Is enim suscepti ante belli fuerat prætextus, nobilissimoque inde parto cognomine, pontificiæ libertatis assertor atque defensor appellari & scribi in literis magnopere gaudebat. Addiderat Maximilianus Germanorum legiones & validam Belgarum equitum manum. obsidebatur trinis castris Teruanna Morinorum, & vehementissimis tormentis oppugnabatur, cùm Galli ingenti coacto equitatu, vt commeatum obsessis importarent, occasionem conferendo prœlio præbuerunt. Itaque ad Ghingatam vicum inita est pugna non cæde, sed insigni ac maximè

ſpecioſo equitum concurſu memorabilis: nam vtrinque veteranæ atque am plisſimæ alæ ſtrenuiq; duces in eoſdem forte campos erant perducti, in queis multis ante annis Gallos, Aloiſio XI. bellum gerente, Maximilianus tum pe nè puer ingenti prælio ſuperaſſet. Non tulit impetum tantæ impreſsionis Gallicus equitatus, tametſi ab initio egregiè concurrerat. Nam & Henricus cum viginti millibus ſagittariorum, et Maximilianus cum robore legionum aduentabant. Itaque eadem loci fortuna propellente, Galli in fœdam atque præcipitem fugam acti, adeò vt nuſquam minore cum incommodo, vel maiore cum ignominia conflixerint: Captus eſt ante alios Rothelinus nobiliſſimus dux. Nec multo poſt Teruanna deſperatis auxilijs Britanno ceſsit, copiæque ad oppugnandum Tornacum, quæ eſt vrbs ampliſsima Neruiorum ſunt perductæ. Dum hæc in Belgis fiunt, Iacobus rex Scotorum, naturali odio & pecunia maximè Gallica impulſus, dum ſperat ſe totius inſulæ Britanniæ regem futurum, parum decoro ac exitiali conſilio, abſenti Henrico bellũ intulit. Fuerat relictus ab Henrico in tutelam regni Surreius regulus fide & virtute bellica inſignis. Is Iacobo populanti Angliæ fines ad Tuedum amnẽ occurrit. Certatum eſt maioribus quàm vnquam antea odijs, viribus verò longè maximis: nam pro gloria, pro ſalute, pro totius inſulæ imperio remotiſsimæ vtrinque gentes excitæ, ad enatum repente bellum ſumma feſtinatione concurrerant. Scotorum acies tota pedeſtris fuit: nam Iacobus fatali quadam audacia, vt nullam ſpem ſalutis in fuga ſuis relinqueret, ipſe primus omiſſo equo pedes in acie conſtiterat, Surreius contrà, vtrinque alas equitum cornibus ſuis adiecit. Non tulere Scotorum haſtatæ phalanges ſagittarum vim, quæ ab hoſte ingentibus ligneis arcubus excuſſæ, armatos pariter atque inermes vulnerabant. Confixus eſt & ſagitta rex ipſe, ferreo gutturali facilè penetrato, quo cadente, Scoti maiore animorũ peruicacia, quam bellica fortitudine dimicantes, cæſi ſuperatique ſunt. Nam & haſtati Angli pedem Hauardo duce Surrei filio in perturbatos intulerunt, & Dacreus equitatui præfectus, circunductis turmis ſuſorum & in fugam ſpectantium magnum numerum occidit. Periere cum rege decora animorum obſtinatione repugnantes, Huntleius, Crafordius, & Monteroſius nobiliſs. duces. Ea nunciata clades Ludouicum, quanquam animo infractum, magnopere conterruit. Nam tametſi opulentiſs. regni facultates alendo bello abundè ſufficerent, ſingulari tamen cura angebatur, quòd pedite careret. Nam vetere Gallorum inſtituto in vno equitatu ſummam gloriam, repudiata pedeſtri militia, reponebãt, vtpote qui conductitio vel Germano, vel Heluetio pedite omnibus bellis vti conſueuiſſent: quorum alteri Henrici Maximilianique ſtipendijs præoccupati eſſent, alteri iam ex profeſſo Gallorum hoſtes, fœderatique cum Hiſpanis atque pontifice in Heduos penetrarunt, vt eam Burgundiæ partem, quæ quondam Caroli Belgarum principis fuerat, in poteſtatem redigerent, aditusque facillimus occupatis montium clauſtris pararetur ad inuadendam interiorem Galliam, vnde præda omnis generis & ſpolia ampliſsima peterentur. Itaque Ludouicus multiplici rerum ſuarum periculo magnopere commoueri, ſæpe æſtuare animo conſilioque, arbitrari ante omnia ſibi diuinitus ea infligi vulnera, & alias ſuper alias parari clades, quòd ſacroſanctum pontificem diro conſilio atque impijs armis fuiſſet perſecutus. Cæterùm id bellũ

opinione

opinione omnium faciliorem exitum habuisse est visum: Tramulius namque, qui ab Italia pulsus in Heduos cum tumultuarijs copijs adcurrerat, vt arces aditusque præsidijs firmaret, quum viribus impar tantam Heluetiorum multitudinem sustinere non posset, eos impetrata pace in patriam represit, ita vt vel iniquis & maxime pudendis conditionibus eam parare ex vsu præsentis necessitatis minime sibi indecorum fore arbitraretur. tot enim tantaque præmia iam intra Galliæ fines effusis & toties victoribus largiss. sponsione pollicitus, quanta nec deuicto rege, subactaque Gallia referri aut sperari posse viderentur, non ignarus Ludouicum nihil earum rerum depulso periculo præstiturum. Hac astuta fallacique pactione Heluetijs deceptis, ipsisq; in patriã redeuntibus Ludouicus in Belgico ea ratione bellum gessit, vt obsessa ab hostibus Tornaco nobilissima Neruiorum vrbe, nihil sibi commodius fore existimaret, quàm seruare atque augere copias, cunctari in proximis locis, nullam prælio occasionem dare. inclinabat enim se autumnus illis in regionibus, hyemi quàm æstati similior, nec differri poterat in Britanniam traiectus, quoniam vergente in brumam tempore grauior in dies & sæuior Oceanus esse consuesset. Itaque Britanni, quum nemo Gallis opem ferret, Tornaco potiti, iam lęto duplici victoria Rege, relictis pręsidijs ad tuendas vrbes, in Britanniam redierunt. Per eos quoque dies Venetis tanquam Gallorum socij ad Vicentiam clades est illata. Processerant Cardonius & Prosper Columna vastabundi vsque in proximum Venetijs littus, nusquam prodeunte in aciem Veneto duce, ita vt à Margario aggere pilæ tormentis maioribus emissæ ad ipsam vsque vrbem peruenirent. Non tulit ignominiam Liuianus, quum exuri latè agros barbara feritate conspiceret. Nam Germani præsertim Hispanique nec nobilissimis quidem villis parcebant. Eos ergo omnis generis præda onustos ex obliquo adortus, præcisis vndique itineribus ita conterruit, vt deserere impedimenta, & metu summæ cladis per abrutos montes Veronam euadere cogitarent. Sed Liuianus ingenio ferox atque præproperus, dum abeuntes intemperantius persequeretur, adeò incautè ac infeliciter conflixit, vt quum vix primam Germanorum ac Hispanorum impressionẽ, obuertente aciem Piscario, Veneti pedites sustinerent, totus exercitus fœde perturbatus cæsusque sit. Periere in receptu parum decoro vel dum fugam suorum sisterent, illustres alarum duces numero septem, & in his ante alios Sacramorus Vicecomes, quem defecisse ad Gallos docuimus, & Hermes Bētiuolus: præterea cohortium præfecti signiferique insignes viginti tres: cecidit & lixæ manu confossus Andreas Lauredanus legatus. Paulum vero Baleonum prolapsum in palustrem locum mitior fortuna hosti captiuum præbuit. Ipse quoque Liuianus tranato Meduaco amne, in cuius vorticibus plerique tentato infeliciter vado perierant, celeriter pugna elapsus Patauium peruenit. Ea clades eo grauior Venetis & luctuosior fuit, quod paucorum dierum interuallo ad Nouariam, & in Belgio Britanniaque aduerso partium successu dimicatũ fuisse didicerant, nec iam habebant vnde copias repararēt, tot præsertim equitibus cataphractis, & tot ducibus veteranis in vnius maxime prælij calamitate amissis. His cognitis rebus Leo pontifex, tametsi eam cladem Venetis, quòd Gallos in Italiam euocassent, meritò accidisse prædicabat, nihil tamē ea victoria lætabatur. Dolebat enim Italico nomini certum

exitium, certamque ignominam externorum armis parari: ob id secreto Venetos per Franciscum Foscarum legatum hortabatur, ne animo deficerent, suamque pristinam infractæ virtutis atque constantiæ existimationē tueri vellent: se etenim nunquam hostem futurū ipsorum reip. quam minimè prostratam, sed integram & florentem videre concuperet. Quòd auxilia aduersus eos misisset, id esse datum Iulianis fœderibus, & recentibus ipsorum consilijs, quibus euocandos in Italiam Gallos censuissent, quorum aduentu turbari sperata pax & diuina humanaque rerum confusione permisceri videretur. Ad hanc sinceri animi voluntatem facta addidit, quibus singulari collato beneficio Veneti iuuabantur. Nam vir iudicio longè grauissimo ita partibus studendum arbitrabatur, vt eum publici decoris Italicæque dignitatis nunquam obliuisci, vel inimici etiam præclarè perspicerēt. Sub idem tempus magno assensu atque ambitione populi Romani Iulianus Leonis frater romana ciuitate donatus est: editique sunt in eius honorem ludi scenici, temporario theatro in area Capitolina extructo, vbi per biduum summa celebritate actus est Plautinus Pœnulus, variaque subinde poemata iucundissimi argumenti per ingenuos summæ nobilitatis elegantissimè decantata, adeò exquisito atque opulento rerum omnium apparatu, vt antiqua aurei seculi felicitas, ipsius Pontificis erudita liberalitate reuocata videretur. Ad referendam verò gratiam eximij sumptuosique erga se studij, vectigal salis imminuit, amplificataque triumuirali conseruatorum Vrbis potestate, præmijs ac immunitatibus publicè priuateque Romanos est prosecutus: quamobrē solenni decreto omnium ordinum populus ad testificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in Capitolio dedicarit cum hac inscriptione: Optimi liberalissimique Pontificis memoriæ. S. P. Q. R. Per eos quoque dies Iulium patruelem, Innocentium Cibo, Laurentium Puccium, & Bernardum Bibiennam in Cardinalium Senatum cooptauit. Primum galerum quem ipse gestasset, sanguini atque familiæ tribuit, quasi diuino ingenio iam præsagiret, qualis quantusque in republica Christiana esset futurus, quem suo fatali pileo dignissimum iudicasset. Secundus Magdalenæ sorori, quæ Innocentij mater erat, datus est: atque Innocentij Octaui pontificis memoriæ, cui initium summæ dignitatis acceptum referebat. Tertium virtus, ætatisque honor, & egregia in primis fides, quę in Puccio in omni fortuna semper effloruit, promeruere: eius etenim Ianoctij frater fuerat, quem Florentiæ securi percussum fuisse suprà meminimus. Quartus in Bibienna perpetui laboriosique obsequij, & fidelis industria iucundæque familiaritatis præmium fuit. Nec multo post Iuliano fratri in spem sobolis Philiberta Caroli Allobrogum principis soror matrimonio iuncta, quàm demum vti sine dote expetitam, vltrò regijs exornatam muneribus pręmisso ad Nicęam insigni comitatu, Romam acciuit. Laurentius verò Petri Medicis qui in Lyri amne perijt filius, Florentinæ Reipublicæ est præpositus. Existimabat enim Pontifex, diuisis honoribus, & constituta domo, ita suis & Mediceo nomini prouidendum, vt non magnopere in posterum fortunæ vis suspectanda videretur. Eadem hyeme quæ secuta est, cohortante vndique per legatos Leone pontifice, inter Gallos & Britannos bellum esse desijt, breuique ab inducijs pax quæsita autore Rotelino, qui in libera custodia Londini seruabatur. Deces-

tur. Decesserat paulo antè Anna regina, summæ religionis & castimoniæ mulier: itaque cœlibi Ludouico supra solemne pacis ac amicitiæ fœdus, Maria Henrici regis soror eximiæ venustatis virgo despondetur. Qua in Galliam perducta, Ludouicus incredibili sumptu, & mira ludorum varietate nuptias celebrauit. Sed dum ætatis & valetudinis quæ ei tum erat tenuissima penè oblitus, intemperantius (vt ferunt) procreandis liberis operam daret, concepta edaci febricula non multo post dies interijt. Statimque ei suffectus est Franciscus gener, qui ætate, ingenio, formaque, vel præter regium nomen totius Galliæ iuuenum longè florentissimus habebatur. Is acceptis imperij insignibus, ingenti animo expeditionem in Italiam suscepit, destinatam paratamque antea à Ludouico, qui moriens amplissimas copias omni bellico apparatu instructas, obuersasque ad Alpium iter opportunè reliquerat. Euocabant Gallos Veneti in primis, vt Brixiam Veronamque reciperent: atque item Octauianus Fregosius, qui clam percusso cum Francisco fœdere à veteribus amicis fœderatisque discesserat, iustis certè & grauibus de causis, vti ipse prædicabat, verùm nequaquam grato, aut fideli, ingenio, si Leonem qui cuncta detulerat, respiceret, quem diu per legatos & literas monentem, ne flagitiosè deficeret, prolixa dissimulatione fuerat ludificatus. Itaque Liguribus & Venetis, vt aduentantes Gallos exciperent, arma parātibus, Leo cum socijs regibus coit: fœdus renouat: exercitum ex delectu fortissimarum Italiæ gentium cogit: profitetur, se Mediolanensis imperij defensorem, vel ob id maximè inductus, quoniam Heluetij flagrantissimo studio, decretoque publico, non iam vti mercede conducti, sed planè propter concepta odia, tanquam veri Gallorum hostes, propulsandi belli negocium susceperant. Prouidebat quoque acutissimus Pontifex, si Gallus Insubrum imperio potiretur, nequaquam futurum, vt Galli ab ipsa præsertim victoria insolentes, à Placentia, Parmaque abstinerent, quas vrbes à reliqua Sfortianorum ditione interfluente Pado abscissas, Iulius pontificiæ ditioni, pulsis Italia Gallis, adiecisset. Verebaturque ne Rex iuuenis bellicæ gloriæ auidus semel transgressus alpes, Italię opulentia atque amœnitate caperetur, ob idque exemplo Caroli Octaui maiora conciperet: faueret eius cœptis fortuna, vt demum per partes Italia omnis, vti nunquam publicò iunctà consilio seruire cogeretur. His de causis Pontifex Iulianum fratrem pontificij exercitus imperatorem appellat: ei de manu, solenni adiecta precatione, vexillum & sceptrum tradit, & ab Vrbe in Galliam Cisalpinam maturare iubet. Sequebantur eum vtriusque factionis Romani proceres, & promiscuè ex omni fermè Italiæ regione militaribus factis illustres. Nequaquam enim apud hominem summæ æquitatis vllum in honore erat factionis nomen, quum ea perniciosæ insaniæ studia execrari damnareque esset solitus, adeo vt spectata tantùm virtus in omni ducum & militum genere, præmijs & laude digna censeretur. Fuere qui existimarent, Iulianum, quòd Hetruscarum rerum principatum Laurentio fratris filio facilè concessisset, vehementer aspirare ad Mediolanense imperium, vel ob id maximè, quoniam Maximilianus Sfortia paulò mēte commotior, dum fœdo amictu, illotoque ore insaniæ morbum præferret, paterno imperio indignus putabatur. Id facilè se assequi posse sperabat Iulianus: nam Heluetij, in quorum tutela erat Maximilianus, multo auro, adiecta præsertim autho-

ritate Pontificis, corrumpi posse videbantur, & Franciscum Regem, si primos eius impetus egregiè sustineret, facilè per conditiones concessurum apparebat, quod armis recuperare nequiuisset, ei præsertim cui matris ipsius soror nuper in matrimonium esset collocata. Nec Carolus Allobrogum princeps vlli occasioni in eam rem multis de causis erat defuturus. Veneti quoque modo Cremona in societatis & belli præmium eis obueniret, existimari poterant egregiè conquieturi, vtpote qui nouum & insititium accolam habere mallent, quam præpotentem, & flagrantis ingenij Regem, cuius amicitia ab leui momento planè fragilis, recenti exemplo Ludouici singulare incommodum afferre posse videretur. Ad hæc etiam consilia Cardonius Hispanus imperator, egregiam voluntatem atque opem attulisset: nam vir suopte ingenio perhumanus & facilis, ac vbi præmia proferrentur, enixè officiosus, Leo ingentia pollicenti, præstantique, haud dubiè erat obsequuturus. eadem Octauiano Liguri placitura intelligebant, vti pręcipuo Sfortianorum hosti, & Iuliano vetere amicitia coniuncto. sed dum hęc expensa, & deliberata, initis rationibus explicantur, illudente Fortuna Iulianus febre non tam valida quàm pertinaci, sed quæ ei demum suprema extitit, Florentiæ corripitur. eo decumbente exigua cum spe maturæ certæque salutis, imperium militare ad Laurentium transfertur. Is tum Placentiæ castra habebat, & in proximo vrbi pago Cardonius è Venetia accitus, exercitum continebat. Interim Prosper, in quo summa erat authoritas gerendi belli, cum equitatu valido, ac Heluetijs legionibus ad alpes contendit. Nam persuasum habebant, præcludi posse claustra alpium, si Coctijs & Pœninis saltibus infessis, æquiores transitus occuparent. Sed Franciscus authore duceque Triuultio, qui assiduè per id tempus omnes aditus per inaccessas montium crepidines fuerat contemplatus, inusitatum iter currulibus tormentis aperuit: ad dextram inter maritimas et Coctias alpes per imas valles Argentarij fluminis insinuando agmina, atque euadendo in prærruptos vertices excelsissimorum montium, adeo vt tormenta sæpe ductarijs prætentis funibus suspensa per trocleas legionum manibus traducerentur, quum profundissimæ valles interciderent: nec tantæ molis apparatus iugis aut militum humeris educi posset, quinque dierum labore per hæc itinera plena rerum omnium difficultatibus, nullibi tamen præpediente niue (nam Augusto mense liquata erat) deceptis Heluetijs in Italiam est peruentum, eo lætiore laboris atque periculi exitu, quòd dum inaccessos saltus vijs pensilibus ad latera cautium exaggeratis, ad iter patefaciunt, Palicia cum quatuor alis equitum ad distinendos fallendosque hostes superiora a Perosæ montis iuga, ductantibus alpinis agrestibus transgressus, Prosperum Columnam inopinato aduentu oppressit. Erat is Villafranchæ in oppido profectioni intentus, vt eodem die cum Heluetijs iungeretur. Capto autem ab hostibus tantæ opinionis duce, nihil idcirco Heluetij animos demiserunt, regressique Mediolanum authore Matthæo Sedunense Cardinale, iurarunt se quum primùm hostis Gallus appropinquaret, regia castra aggressuros, vt de possessione Mediolanensis imperij aperto in campo, & vera virtute dimicarent. Franciscus Prospero benignè & comiter appellato, atque eo sub custodia in Galliam transmisso, ad quintum lapidem a Mediolano Laudensi via castra muniuit, vt inde Liuianum cum exercitu Veneto commodissimè

disſimè exciperet,ac ſubinde expeditū & vacuū ab omni metu iter Comenſi via redituro domū Heluetio præberetur. Erat Placentię cum pontificio exercituLaurentius Medices,& in proximo ad Trebiā Cardonius Hiſpanorum caſtra habeabt,inter ambiguas deliberationes admodum ſuſpenſi,atq; inter ſe contendentes,quinam primi ponte Padum tranſire deberent:nam vtriſq; ſupecta erat Heluetiorum fides: ſiquidem Albertus Petra dux nobilis,vt credi par erat, Gallica pecunia corruptus, cum multis Veragrorum Sedunorumque cohortibus domum abierat,adeo vt qui Mediolani erant,in fide nutare & diſſentire in conſilijs nunciarentur. Interceptus quoque cum pontificijs literis Cynthius Tiburs, qui ad regem properabat, dum Hiſpani equites Padi ripam obſeruarent,Laurentium Cardonio ſuſpectum reddiderat, quaſi Leonis ſtudia magna ex parte refrixiſſent,quum Proſper imperator captus partium ſpes vehementiſsimè debilitaſſet. Legatos quoque Florentinos natura Gallicis rebus ſtudere cogebat. ij iuuenem circunſiſtebant, ſuadebántque ne ſe temerè infidis barbaris committere vellet,ſed in tuto alienæ inſaniæ exitum ſpectaret: non eſſe eò progrediendum, vnde nullus omnino regreſſus ſine periculoſiſsimi prælij alea præberetur. ſatis enim rectè ipſum omnia facturum,ſi cunctando Leoni aliquem ad regis amicitiam receptum relinqueret: id verò in omnem belli caſum facilè poſſe impetrari,ſi rex iam planè victor, tantis Ligurum Venetorumque auxilijs adiutus, nulla vlterius acerbiore iniuria læderetur. Iam enim ex Pontificijs Mutius Columna & Ludouicus Petilianus cum aliquot vtriuſquæ armaturæ equitum turmis ad Heluetios miſsi fuerant. Iacobusque Gambara Leonis legatus cum pecunia Mediolani aderat,mirifica voluntate Heluetijs Sfortianoque nomini deditus. Vnus verò Gorius fide & prudentia inſignis, fruſtra iuuenem eſt adhortatus, vt præclariſsimæ occaſioni in ſumma ſpe ingentis victoriæ deeſſe nollet: neque enim de euentu dubitandum,ſi duo in vnum ſincera fide coniuncti exercitus,ad inuicti roboris ſummæque virtutis gentem è propenſiſsima & copioſiſſima vrbe hoſtibus imminentem auxilio ire maturarent. Ipſi enim tanta indolis iuueni, poſtquam effectus eſſet imperator, non iam fortunis ſed gloria & laude opus eſſe: non enim grauisſimi muneris nomen inanibus titulis, ſed veris virtutis operibus ſuſtentare: proinde vanis vel ſuſpicionis vel timoris offendiculis animum liberaret: præſtaret Leoni ſibique dignam Italico duce operam, memoriaque teneret, Mediceos Florentia pulſos Gallorum armis,ſeque in primis infantem puerum, perpetuis ab ea gente iniurijs acceptis decem & octo annos exulaſſe. Cæterum præter Florentinos legatos, Vrſini duces quos ſibi Laurentius deſpectis Columnijs aſciuerat, quicquid generoſi ſpiritus ad præclarè audendum in iuuene elucebat, magnis rerum omnium propoſitis difficultatibus facilè reſtinguebant. Interim Heluetij, tametſi diuerſis inter ſe ſtudijs in partes ſcindebantur, Sedunenſis tamen Cardinalis flagrantiſsimis concionibus incitati, ad tuendam publicæ dignitatis exiſtimationem prælio decertare ſtatuerunt. Nec mora, inclinante ſole Romana porta erumpunt, prima Gallorum agmina profligant, non foſſa, non munitione, non denique tormentorum, quæ in frontem directa erant, periculo deterrentur, quin in caſtra perrumpant. Is impetus vti repentinus nec expectatus, ſicut primas Galo-

Gallorum acies oppreſsit, ita medias vltimasque atque ipſum maximè regē ad arma exciuit. Dimicatum eſt in multam noctem nullo ordine, quum inopinati hoſtes, & nox ipſa conturbatis caſtris omnem conſilij & diſciplinę rationem penitus eriperet, adeo vt Heluetij felici audacia progreſsi, ſtrato equitatu, nobiliſsimisque ducibus aliquot interfectis, ipſoque etiam Franciſco Rege, qui impigrè perturbatam ſuorum aciem reparare contenderat, multis haſtarum ictibus pene oppreſſo, intra caſtra hoſtium conſiſtere quieſceréque minimè dubitarint. Itaque veluti impetratis vtrinque inducijs (quas laſſitudo vulneraque, & ab denſo puluere enata ſitis attulerant) ab armis temperatū, donec oriens Luna, certis ictibus lucem adferret. Eo ſpacio Roſtius Heluetiorum dux ſummus, quòd is Tigurini pagi erat magiſter, & Sedunenſis cohortator egregius, aduecto ab vrbe commeatu, largiſsimè ſuos recrearunt, terribiliq; æ buccinæ ſigno ſilentibus tympanis renouandi prælij ſignum dederunt. Nec regi abolendæ ignominiæ auido, & per ſe impigro bellatori, quanquam acerbiſsimo pugnæ diſcrimine perculſo, animus conſiliumque defuit. per idoneos namque duces circumductis cooptatisque tormentis, ordinibusque Germanorum & Vaſconum intra foſſas conſtitutis, ac expanſo in recuruas alas equitatu ita irruentes hoſtes eſt complexus, vt illi temere atque inſolenter congreſsi, partim confixi Vaſconum ſagittis, partim tormentorum pilis diſcerpti, inuadente etiam confertiſsimo equitatu, à fronte, & à lateribus ſternerentur. Peropportunè etiam eorum terga cæcîdit Liuianus, qui cum expedita parte Veneti exercitus adcurrerat, compulſasque in villam cohortes duas, coniectisque in eam facibus ferè integras concremarat. Tum Roſtius, aperiente ſuorum clade non dubia luce, quàm Sol occidente Luna ſtatim inuexerat, receptui canere cœpit, ne vniuerſus exercitus abſque vlla ſpe victoriæ deleretur: tantaque conſtantia conglobari ordines, & verti ſigna iuſsit, vt ſaucij & continenti quindecim horarum labore fatigati, tormenta quæ ipſi Mediolano adduxerant, ne inſolitum dedecus admitteretur, humeris reportarent: nec quiſquam hoſtium pedites ſub ſignis abeunti eſt perſecutus. admirabili etenim fortitudine & patientia per ęqua pariter ac iniqua depugnarant, vt nequaquam laceſſendi viderentur: temeritatem enim virtus æquauit, quando (vti præclarè ſpectatum eſt) nemo ferociam animi vel inclinata prælij fortuna prorſus amiſerit. Cecidere ſupra ſeptem milia Heluetiorum, & ex his centurionum ſigniferorumque promptiſsi. Nec inulta Gallis victoria ceſsit: nam Franciſcus Caroli Borbonij frater, & Himbercurtius, itemque Sanſerrius, & Talamontius ipſius Tramulij filius, & Buſsiuius Moiusque domeſticæ regiæ turmæ vexillifer primo prælio ceciderunt. Poſtridie Heluetij vix ſe prælio victos fatentes, in area quæ eſt ante arcem ampliſsima, in concionem progreſsi, ſuadente Roſtio, Comenſi via domum abierunt, atque ita Franciſcus dedentibus ſe ciuibus, Mediolano eſt potitus.

Nec multo poſt Maximilianus Sfortia, per ſe etiam ob conceptum ab atra bile morbum mente commotus in ea rerum iniquitate animum deſpondit, ceſsitque per tabulas paterni imperij iuribus parum nobili, & Sfortiano nomine indigna conditione, pactus ſcilicet, quaſi alibi deſperatis, vel ad deformem vitæ habitum mediocribus alimentis, vt in Gallia tranſalpina luculenter aleretur. At LEO Pontifex qui ad nuncium primæ pugnæ in qua ex

inermium

inermium maximè Gallorum fuga, regiorumque castrorum tumultuosissima conturbatione victor Heluetius erat renunciatus, vultu sermoneque nō dubiam animi lætitiam expresserat: ad conuersam demum famam de Heluetiorum clade, dissimulato dolore vultum composuit, adeo vt non ineptè risum palam accerseret plurimum, iocatus in Heluetios prętorianos. qui ad primum victoriæ nuncium exultantes, prępropera gratulatione legati Mediolanensis cellam vinariam vno epulo perquamhilariter hausissent. Cæterum quum Gallica arma plurimum formidaret, parère præsenti Fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Audiebat enim regem iuuenem ab excelso ingenio bellicæ laudis appetentem, insignique ea victoria, & Ligurū Venetorumque societate ac auxilijs subnixum, omnium suorum & Liuiani maximè hortatu concitari ad promouenda arma. Dictitabant enim eum cuncta quæ concupisset facillimè consecuturum, & quas vellet impositurum leges Italiæ Principibus, si perterritis omnibus victoria vti vellet, traiecto in primis Pado Placentiam Parmamque repeteret: Hispanos abeuntes à pontificijsque disiunctos persequeretur, eos facilè in itinere opprimi posse, ab immani auaritia colonis omnibus inuisos: quibus deletis, Neapolitanos ad veteris atque legitimi imperij nomen, infestæ gentis sublata tyrannide, redituros. His de causis Pontifex per Ludouicum Canosium legatum pacem petijt, amicitiamq; obtulit, iniecta spe ineundi fœderis, ita vt iudicaret vrbes maturè restituendas, si aliter pax impetrari minimè potuisset. nolebat enim vi Gallica armorumque impetu sibi eripi Parmam atque Placentiam, quas pręsidio tueri commodè nequiret, ne semel cœpto bello Rhegium etiam Mutinaque, ac demum ipsa Bononia in idem belli discrimen periculosa contentione traherentur. Nam Bentiuoli exules amicorum & clientium studio sæpius euocati: & Alphonsus Ferrariæ Princeps diligenter in eam maximè curam excubabāt, vt suas vrbes aliqua noui belli exorta occasione recuperarēt. Prouidebat etiam Pontifex summa prudentia res Hetruscas non mediocre periculum adituras, si transeunte Padum armato rege, Hispanos de se Mediceaque domo benemeritos ab infensissimis hostibus cędi pateretur: nō ignarus à Florentinis Gallicum nomen impensè coli, qui nihil magis tacito quodam vniuersę ciuitatis voto peroptarent, quàm Italiam conturbari Gallorum armis, vt eorum beneficio, sicuti antea fecissent, occasionem recuperandæ libertatis arriperent. Itaque Pontifex vt animum grauissimi periculi metu liberaret, necessitati cessit, matureq; magistratus decedere vrbibus iussit, vt nequaquam eas de manu tradidisse, sed deditionis arbitrium ipsarū ciuibus reliquisse videretur, non obscurè diiudicans eam infamiæ notam, quam tum summo cum dolore animi subibat, aliquando in meliore rerum fortuna posse resarciri, si vim imminentis tempestatis non omnino oppressus effugisset. Nec multo post deposcente colloquium Francisco, Pontifex brumali tempore Bononiam est profectus, eoque etiam biduo pòst ipse Franciscus venit cum octo milibus equitum ornatissimis omnium ferè principum, & liberarum ciuitatum legationibus comitatus, rex ipse præcellenti corporis atque oris specie conspicuus, & triumphali laude insignis, non occulos modò, sed omnium etiam studia in se conuertit. Neque Leo vel naturæ suæ, vel officio vlla in parte splendoris & benignæ mansuetudinis deesse est visus. Vrbsq; ipsa rerum

omnium copijs refertißima vtrique aulæ facilè suffecit, quum Galli proceres cum sacerdotibus conuiuiorum luxu, ornatusque elegantia dispari varietate contenderent. In summa totius colloquij postulabat rex Gallus, vt pontifex arctiore sibi fœdere iungeretur ad depellendos Italia Hispanos, quando iura Neapolitani regni ad ipsum maximè pertinerent, ita vt amplißimas itidem offerret conditiones. At Leo, qui hisdem de causis quas supra retulimus, Gallum maximæ partis Italiæ imperio potiri nolebat, ne ipse demum inter miseras promissorum ludificationes forte deceptus, atque subactus, seruire cogeretur, omnia alia petenti regi liberali voluntate concedere, hoc verò vnum in præsens se facturum negare, non dubio tamen oris nutu propensum ad id animum polliceri: quoniam tum non esset sibi integrum discedere ab amicitia Ferdinandi regis, cum quo in certum tempus publico fœdere esset coniunctus: quòd si sexdecim fermè menses effluxissent, finiri eius fœderis spacium, ac tum sibi fore arbitrium expeditæ libertatis ad commutanda consilia ineundaque noua fœdera, quæ sine ignominia violatæ fidei opportunè percuti posse viderentur. Itaque Franciscus exclusus etiam anni tempore, quòd pluuij brumales dies inciderant, quũ in sententiam gerendi belli Leonem pertrahere nequiuisset, honorem purpurei galeri Hadriano Boisiuo, qui Arcturi regiæ familiæ magistri frater erat, facile impetrauit, atque inde Mediolanum, & mox in Galliam est reuersus. Redijt & Leo subinde Florentiam, vbi læto ad id populo complura liberalitatis atque munificentiæ monumenta publicè priuatimque reliquit. inde Vere nouo Romam est profectus. Nec multo post Iulianus frater diuturnis atque tabificis febribus conflictatus Florentię moritur, benigno eleganti que ingenio vir, modestia in primis & ciuili comitate Florentinis omnibus longè gratißimus. Hic nullam ex Philiberta vxore, Francisci regis amita prolem suscepit. steterant Leoni eæ nuptiæ centum & quinquaginta milibus aureis, cum eam sine dote penitus nobilitandę familiæ causa plurimum apetisset. Nec multo pòst ea cum omni mundo muliebri preciosißimisque insignium gemmarum monilibus, in Galliam ad Lu douicam sororem transmissa est. Mortuo Iuliano, Laurentius fratris filius Hetruscarum rerum imperium suscepit, ita constituta Republica, quæ amicißimorum ciuium industria regebatur, vt summa consiliorum omnium è senatu ad eum vnum omnino respiceret. Aderat Laurentio mater Alfonsina, virili certè prudentia, sed auara & nunquam sine querela mulier. hæc efferre filium, augere item opibus accesßioneque maximè alieni principatus cęca ambitione cupiebat. Iungebatur finibus Hetrurię Franciscus Maria Vrbinas regulus, è Rouerea familia in Feltriam adoptatus, quibusdam de causis suspectus, et inuisus Põtifici (graues enim aliquot offensiones intercesserãt.) nam eo tẽpore quo Feltrius sub Iulio patruo pontificijs copijs Bononię pręerat, Hetruscam expeditionem suscipientibus Mediceis, eos neque milite neque vllo denique alacri studio, vel suppliciter orantes adiuuit, quòd his reb. sibi opus esse diceret, adeo vt nequaquam occultè Soderino studere videretur. Proximè verò ingruente in Italiam Francisco Rege, quum legatum Iulianose iturum accepta pecunia promisisset, eo demũ febre apud Florentiã in itinere correpto, totum id munus recusauit: neq; equitatum quem ductabat amplißimum, in Galliam Cisalpinam misit, quum diceret, non esse æquũ, vt

Laurentio

Laurentio imperito elatoque iuueni pareret, quando ipse antea imperatoris titulos esset consecutus: demisisse enim se libenter cum aliqua dignitatis existimationisque iactura, sed dedisse id veteri amicitiæ Iuliani, cum quo propter mite ingenium facilemque naturam se imperium ex æquo partiturum sperasset. Horatius quoque eius scriba ad famam regis bellum parantis in Galliam profectus sub id tempus fortè redierat. Quæ res non exiguam suspicionem animo Leonis iniecerat, quòd timeret eum in medio belli apparatu à Gallis fuisse corruptum, quorum amicitiam atque stipendia superiore tempore vel contra Iulium patruum appetisset: misso scilicet in Galliam vlteriorem Balthassare Castellioni, sub id ferè tempus, quo ad Rauennam est dimicatum, vt cum Ludouico rege certa annui stipendij conditione iungeretur: quo tempore etiam nec satis tutum iter præbuisset per Vrbinatium fines quibusdam pontificijs ducibus Rauennam contendentibus, nec demum euadẽtes è funesto prælio Hispanos satis benignè recepisset. Is erat inferendæ iniuriæ prætextus. Cæterùm principatus Hetruriæ finitimus, quo Laurentius honestari posset, vel pulso insonte domino quærebatur: tanta enim libido parandi imperij Alfonsinæ matris animum inuaserat, vt Leo, quanquam infamiæ ac orientis inuidiæ metu sollicitus, efflagitantium preces atque conuitia sustinere non posset, expugnatusque manus daret. Peropportuna autem Iuliani mors omnes conficiendi eius decreti, inferendique belli moras sustulit: siquidem nihil antè à Leone impetrari potuerat, Iuliano impediente, & id facinus libera voce detestante: erat enim Feltriæ domui vehementissimè deditus, in qua ipse diris exilij fluctibus iactatus, tanquam in portu benignitatis atque munificentię aliquandiu cum Guidone principe quieuisset. Itaque Laurentius misso cum copijs Rentio Cerite Vrbino, cæterisque eius ditionis oppidis atque viribus sine vulnere est potitus. Ipse verò Feltrius vti nimis opportunus iniuriæ, quòd Piceni Vmbriæque finibus inclusus, desertusque ab omnibus erat, cum vxore & liberis, ne benemeritas de se vrbes hosti diripiendas euastandasque præberet, maturè excedens Mantuam se recepit. Pulso Feltrio, nequaquam sine graui inuidia, Borghesium etiam fratremque eius Alfonsum cardinalem Pandulfi Petruccij Senensium tyranni filios domo expulit, translato ciuitatis imperio ad Raphaelem Petruccium, qui quondam exilij comes extitisset. Is tum arci Romanæ præerat, vir stabili fide, sed ignarus literarum, & probris omnibus coopertus. Id factum quanquam beneficentiæ laudem ferre videretur, quòd Leo veteris amici officia nequaquam memoria deposuisset, ipsum tamen ingrati animi nota consperfit: quoniam in comitijs Alfonsus mirificus suffragator vni Leoni cãdidato semper affuerat. Eiusdem anni vere primo, Heluetij qui nil de pristina animorũ ferocia, vel insigni ad Melennianum accepta clade, remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Italia Gallos exturbarent. Enimuerò Cæsar Mediolanense imperium Augustali suo iure deposcebat: ob id validas Germanorũ copias exciuerat. Studebantq; Cęsari Sigismundus & Vladislaus Sarmatiæ Pannonięq; reges, cũ quibus celeberrimo conuentu habito apud Viennã Noricam superiore ęstate fuerat collocutus. Ipsi Heluetij magnopère Gallis infensi, ad vindicãdos fratres & cognatos: qui recẽti pręlio cecidissent, triginta cohortes Cęsari miserãt. His cognitis põtifex

Ægidium cardinalem, qui ſingulari eloquentia ac omnibus Chriſtianæ pietatis præceptis inſtructus Cæſarem retardaret atque molliret, in Germaniã miſit. Sed Cęſar omnibus ad bellum intentis, audiendis de pace legationibus minimè vacadum exiſtimans, Veronam eſt profectus. At Galli Triuultio atque Borbonio ducibus, quantas maximè copias poſſunt ex proximis vrbibus deductas Mediolani cogunt: accerſuntur ab certis pagis Heluetiornm et Vragrorum (ij etenim Gallis fauebant) auxilia plurium cohortium, quæ cohortante & conſcribente Alberto Petra, per Verbanum lacum ducerentur. Orant etiam Pontificem, vt iure recentis amicitiæ auxilia ſuppeditet. Ipſi verò Veneti Gallis non deſunt: mittiturque Mediolanum cum iuſto exercitu Andreas Grittus legatus, cui mortuo Liuiano, minores duces parebant. Decernitur in concilio defendendam eſſe vrbem imperij caput, abſtinendumque à pugna, quum ſe omnibus rebus hoſti impares eſſe iudicarent: erat enim in ipſo Cæſaris nomine ſumma exiſtimatio cùm bellicæ laudis, tum æquitatis atque iuſtitiæ: aderantque illi copiæ numero virtuteque maximè formidandæ, ſequebantur etiam aliquot exulum manus appellandis ciuibus monſtrãdisque itineribus opportunæ, & Marcus item Antonius Columna cum Italicorum equitum alis. Qubus Romam nunciatis, Pontifex, ne eius belli cauſę intempaſtiuè miſceretur, auxilia ſuppreſsit, veluti diffidens Gallicis rebus, & ex tuto Germanici impetus euentum expectans, miſitque Bibiennam legatum ad Ciſpadanas vrbes, vt ſi opus foret, Cæſaris victoriæ potius quàm Gallorum infelicitati adeſſet. Sed mox incredibili rerum commutatione ſubſecuta, factum eſt vt Cæſaris arma, quæ maximè repentinum vehementemq; impetum habuerant, in medio conatu deficerent. Exercitu enim Verona educto, quum Aſulam Cremonenſium ignobile oppidum admotis etiam tormentis fruſtra oppugnaſſet, & dignitatis aliquid amiſiſſe eſt viſus, & quod pluris interfuit, imparatis adhuc ſeſe confirmandi muniendique ſpatium dedit. Triuultius enim atque Borbonius, eiectis aut cuſtodiæ traditis Gibellinæ factionis principibus, ne quid inteſtini tumultus oriretur, egregiè cauerant, adhortanteque Gritto Veneto, neceſſaria: ſed miſerabili ratione ſuburbana ædificia incenderant, ne his ad ponenda caſtra vteretur Cæſar, & propius & tutius tegentibus tectis muro ſuccederet. Cæſar ab Aſula Olium, Abduamque tranſgreſſus ad tertium lapidem Lambrato in vico poſuit caſtra: caduceatoresque ad portas præmſit, qui omnia hoſtilia Gallis denuntiarent, ni properè Mediolano excederent: ciuibus verò ſeſe dedentibus omnia ſalua & læta pollicerentur. Hos armata Gallorum ſtatio contempſit & excluſit, nec populus ex Cæſaris aduentu ſtudium paulo alacrius oſtendit, quoniam vulgatum erat, nequaquam Franciſco Sfortię, cuius eſſet verè legitimum Mediolani imperium quæri, ſed Ferdinando Auſtrio, qui ipſius Maximiliani Cæſaris nepos eſſet, & Caroli frater. Hic paucis antè diebus Ferdinando Hiſpaniæ rege auo materno vita functo, Hiſpaniæ, Neapolis, atque Siciliæ regna hæreditate fuerat conſecutus. Ita vt nemo Italorum eſſet qui non ad Sfortianum nomen voluntate deferretur: & non magis Germanos ac Hiſpanos, quàm Gallos, ſi id imperium arriperent, timendos exiſtimaret. Has non inanes popularium & procerum animis ſuſpiciones iniecerat ipſe Triuultius ſępe ad ciues opportunè concionatus, vti erat apud eos ſumma authoritate

virtutis atque prudentiæ militaris. At dum Cæsar perplexa spe, quod ad primam sui aduentus famam non esset receptus, de oppugnanda vrbe cōsilium init: interim aduentare cum auxilijs Albertus Petra nunciatur. Ea res Cæsarem suspicacis ingenij hominem perturbat: veterem etenim Heluetiæ gentis erga se odiorum memoriam, & Ludouici Sfortiæ calamitatem in animū inducit. hæc omnia eo prudentius cauenda arbitrabatur, quoniam sub Alberti Petræ aduentum, Iacobus Staflius Heluetiorum ducum princeps stipēdia postulare arroganti habita oratione cœperat, quasi seditioni materiam quæreret non obscura arte exercendæ perfidiæ, ni pecunia, cuius Cæsar erat egentissimus, extemplo singulis cohortibus solueretur. Acciditque per eos dies (Fortuna spes Cæsaris eludente) vt pecuniam quæ e Germania in eius castra deferebatur, Hispani qui in præsidio Brixiæ relicti erant, in itinere vti sibi debitam latronum more diriperent. Quibus de causis Cæsar, ne coeuntibus in vnum perfidiæ decretum Staflio & Petra Gallis traderetur, vix cum paucis communicato consilio retraxit castra, & per transuersos calles cum turma equitum intra Tridentinas alpes se recepit. Erat enim Cæsar sicuti natura strenuus & maxime liberalis, ita in consilijs diuersus & parum constans, adeo vt in tota gerendi belli ratione, si primæ spes eum deficerent, in secundis minime consisteret, & reliquas omnino repudiandas arbitraretur. Insubria eo belli motu prope sine vulnere liberata, Franciscus incredibili lætitia est affectus, quod Cæsarem summæ opinionis imperatorem, validissimis instructum copijs, ita per legatos sustinuisset, vt ille omni pristina existimatione spoliatus discessisse diceretur. Grauissime vero tulit, atq; id non omnino dissimulanter, quod Leo pontifex, vti ipse sperauerat, auxilia minime transmisisset, quasi ille obseruata fortuna, ad eum qui victor euaderet, inclinaturus esse crederetur. Quæ res non obscuro initio magna detrimenta Leoni peperit, ita vt omnem in eo postea vitę iucunditatem perpetua malorum serie inuecta perturbarit. Nec multo post Franciscus postulantibus Venetis, grato animo eis Odettum Lotrechium attribuit cum validis auxilijs magnoq; apparatu tormētorum. Is coniuncto sibi cum Venetis copijs Andrea Gritto Brixiam oppugnare adortus, insigni cum laude Hispanos ad deditionem compulit. Recepta Brixia exercitus Veronam est ductus. Ea oppugnatio summas habuit difficultates, defendente vrbem longe fortissime M. Antonio Columna, qui lectissimas Germanorum ac Hispanorum cohortes, Italorumque & Græcorum alas dimisso reliquo exercitu ad vrbis præsidium retinuerat. Sed is oppugnationis exitus fuit, vt Verona quæ vi capi non poterat, numerata Cæsari pecunia reciperetur. Ita Veneti post octauum belli annum adiuuante Gallo, qui antea acerrimus hostis extitisset, suas vrbes recuperarunt. Tum vero tres exercitus confecta pace dimissi. Horum milites omnis generis & maxime Hispanos Franciscus Maria Feltrius exiguo oblato stipendio conduxit, eo consilio vt Vrbinum repeteret, cum Laurentius omnibus rebus imparatus nequaquam satis mature occursurus esse videretur: quando nihil minus putaret, quam media hyeme bellum se gesturum aduersus eum, quem omnibus fortunis expoliatum Mantuę exulantem, & desertum a regibus toto eo anno magnopere contempsisset. Affuere Feltrio in primis supra quinque milia Hispanorum peditum, qui Maldonato viro impigro & duci maxime veterano pa-

rebant: diuersarum quoque nationum alæ equitum spectatæ virtutis seque-bantur. Præerat Hispanis Gaiosius, Belgis Zucharus Heduus, Græcis autem & Epirotis Andreas Bua, & Constantinus Boccalus: inter Italos eminebat Federicus Gonzaga cognomento Bozolus, quem pauló ante Iulianus maximi vexilli honore dignum fecerat: sed is demũ succedente in imperio copiarũ Laurentio, fuerat repudiatus, ita vt alienato animo acceptã iniuriã vlcisci properaret. Feltrius itinere summa celeritate confecto, vbi primum intra ditionis fines sese ostendit, incredibili populorum omnium alacritate suscipitur. Iulius Vitellius cùm Vrbini tria millia peditum exactis ciuibus coegisset, defensionemque pararet, concurrentibus ad arma feminis & paucis senibus, Feltria noque milite ad portas clamorem extollente fœdissimè sese atque vrbem dedidit Laurentianis militibus vita impetrata, ita vt exuti armis extra fines pellerentur. Feltrius Vrbino potitus, & paratis tormentis, quæ Iulius Vitellius in fossas præcipitarat, bellum circumtulit, multaque oppida deiectis præsidijs in potestatem redegit. Hæc vbi Romæ sunt nunciata, Laurentius ad bellum proficiscitur, expedit pecuniam Leo pontifex, cohortes vbique conscribuntur, gerendi belli summa committitur Rentio Ceriti, adiunctis Vitellio Tifernate, Guidoneque Rangono. Ii tanta infelicitate frequentibus affecti detrimentis id bellum gesserunt, vt fatali quadam imperitia ac ignauia, vbi conserendæ manus essent, vti erant magna ex parte tirones subitarijque milites, á paucis veteranis facilè vincerentur. Semel Laurentio oblata est occasio rei bene gerendæ, quum Feltrio Metaurum amnem transeunte in aduersa ripa opportunè instructa acie constitisset. Erant ei sexdecim milia peditum, in queis aliquot erant Vasconum cohortes, itemque vexilla quatuor Germanorum & Hispanorum, quos Romæ conscripserant. Aderat Paulus Baleonus cum auxiliaribus Perusinis, aliquanto cæteris vsu militiæ vigoreque animi præstantior, verùm in eo nequaquam insignis vigebat authoritas, quoniam Rentio atque Vitellio, quibus vnis Medices se totum crediderat, ob simultates erat inuisus. Aderant tormenta ænea in castris supra viginti, quibus copijs in vado fluminis transeuntes superare atque proterere facilè potuisset, nisi Rentius atque Vitellius, imperitia an metu incertum, optima tamen fide, non in aduersos hostes, sed in collem proximum signa ferri continuo iussissent, quasi opportuniorem locum castris capturi, vnde demum transeunti hosti expeditos equites magna detrimenta inferrentur. Id consilium tanquam inscitiæ aut ignauiæ plenum Feltrius, qui pedes amnem conferta legione transierat plurimum irrisit: indeque vti planè victor recipiendis oppidis oppugnandisque præsidijs totam eam regionem est paruagatus. Nec multo post Laurentius, dum oppugnaret Mondulfum oppidum, sclopetto caput ictus extremum vitæ periculum adijt. Cæteri duces, ipso Anconam lectica delato, pessimis artibus bellum gerere cœperunt, adeó vt multis transfugijs dissolutaque disciplina milites passim signa defererent, neque de victoria cõficiendique belli ratione, sed de diripiendis castellis, deque omni prædæ genere cogitarent. Quibus de rebus dolore incensus pontifex, quum ignominiam animo ferre non posset, á Carolo Hispanorum rege, ipsoque Francisco auxilia petit, Casparem prætorianæ cohortis præfectum ad Heluetios mercede conducendos mittit: copias ex Hetruriæ delectu adauget: Hispanos duces, &

ces, &

ces,& ante alios Maldonatum per idoneos homines aggreditur, pollicendo ampliſsima præmia,ſi Feltrium deſeruiſſent. Erat in exercitu Feltrij Carolus Baleonus Peruſia exul,quòd multis antè annis Pauli Baleoni fratrem patruū que & alios eius conſanguineos dira coniuratione inita trucidaſſet:hunc Feltrius reducendum exiſtimauit,vt validiſsimæ totius Vmbriæ vrbis opibus, pulſis Caroli hoſtibus vteretur.Sed dum ad Peruſiam promotis caſtris accedit,fit certior pleroſque Hiſpanorum duces pontificijs largitionibus corrumpi : quæri tempus exercendæ perfidiæ : & ſibi non obſcure inſidias parari. Nam antè didicerat ab Honorato Gaetano Minturnenſium Traiecti regulo, qui Leoni affinitate erat coniunctus,peculſorē ſibi ſubmiſſum Cauillanū Hiſpanum equitum præfectum :ad has quoque ſuſpiciones acceſsit Hiſpanus viator cum literis interceptus,quibus monebatur Maldonatus, vt ea quæ ſtatuerat,perficere maturaret : hortaretur conſilij ſocios, atque inde ingentia præmia ex liberalitate optimi principis expectaret. Feltrius tanto imminente periculo perturbatus,eorum quos fideles putabat,animos explorat:queritur à paucis perfidioſis hominibus proditionis exercitum tentari, vt flagitioſiſsima defectione ipſum deſerant,atque hoſtibus prodant:hęc præclarè conuinci literis quas in concione eſſet prolaturus,ſi priſtinam fidem præſtare,iterare ſacramentum,ea infamia & nota perfidiæ fortiſsimam gentem veriq́ue decoris auidam liberare vellent.Igitur centurionum & ſigniferorum fidiſsimo quoque ſeſe grauiter & ſumma cum iracundia perpurgante, comminanteq́ue condignam pœnam his qui deliquiſſent,ſigno repente tympanis dato, armati coronam lato ambitu in caſtris efficiunt : in medium citatur Maldonatus. Nec mora, ipſe & Maccius,& Plaſola,Conſaluusq́ue Rius,& Suares Ruffus centuriones literis conuicti,tumultuarioq́ue ſucclamantis turbæ iudicio damnati crudeliſsimè trucidantur. Ea res exercitum in fide magis ac magis Feltrio confirmauit,longiusq́ue omnium opinione bellum protraxit.

LIBRI TERTII
FINIS.

VITÆ LEONIS X. LIBER QVARTVS.

INTEREA Romę Alfonſi Petruccij cardinalis ſceleſtum facinus inſano animo meditantis conſilia deteguntur.Seceſſerat is in Latinum agrum patria pulſus,vti antea memorauimus cum in vrbe eſſe nollet,& libero ore iuueniliq́ue impatientia,veluti commota mente quereretur,ſe per ſummam iniuriam à Leone cum patria tum paterni etiam principatus poſſeſsione fuiſſe exturbatum : dū enim in Vrbe eſſet,molliſsima tantum verba factis ipſis cōtraria retulerat,adeò vt inde grauiſsimo concepto odio, exitiali percitus inſania Leonem tollere cogitaret. Fama eſt,eum non ſemel cum occulto pugione, inſtructum omni impetu furoris in ſenatum veniſſe,vt nullo protegente, opportunum i-

ctibus aggrederetur, interque tumultuantes & trepidos senatores erumpendo prætorianos falleret. Fertur etiam, cum in venatione incautius diu agentem prætorianis passim dispersis, adoriri voluisse: quas omnes cogitationes propter inauditi sceleris infamiam vitæque periculum penitus abiecit. Itaq; ad struendas subtiliores insidias conuersus, Vercellium circumforaneum chirurgum admirandis quibusdam experimentis clarum, sibiq; intima coniunctum familiaritate, maximis pollicitationibus perpulit, vt in necem pontificis operam præstaret, si curandæ fistulæ quæ illi in ima sede nata erat, excluso vetere medico vocaretur, quando tum facile foret nihil verentem linamentis venenato medicamine intinctis absque vlla tanti sceleris suspicione protinus enecare: In hanc spem Alfonsus Vercellij peritiam atque felicitatem laudando, per Iulium Blancium cubicularium & cardinales gratia familiariteq; valentes assiduè commendabat, iamque exturbato vetere medico, locus Vercellio erat patefactus, nisi Leo cunctis aduersantibus salutari quadam verecũdia, minimè se nouo medico aperiendum esse iudicasset. Et per se quidem Vercellius homo erat impurus, crudelis, fallacissimusque veterator, sed qui ingenio expedito, & singulari digitorum argutia supra cæteros eius artis excelleret. Detegitur autem res intercepta epistola, quam ad Antonium Niniũ scribam suum in Vrbe commorantem Alfonsus è Latio perscribebat. Erat enim per eos dies fama edita in vulgus, Feltrium infesto exercitu ab Vmbria Senas deflexurum, vt Lactantium Petrucium Suanensem episcopum Alfonsi patruelem in patriam, Raphaele expulso, reduceret, atque inde per agrum Florentinum euagaretur. Ea consilijs Alfonsi agi pontifex existimans, omnẽ curam & diligentiam his rebus cognoscendis intenderat. Itaque Antonius scriba cum scrinijs epistolarum capitur, subiectus quæstioni, literas ignorabilibus ac arbitrijs notis conscriptas tessera prolata interpretari cogitur. Vercellium qui tum erat Florentiæ specie curandi Gallici morbi, quo Gorius Reip. negocij præfectus laborabat, vberrimo proposito quæstu distinent: obseruant tñ hominem dissimulanter, ne fugã arriperet, si periculum alicunde præsensisset. Interim Leo per idoneos homines spẽ facit Alfonso cõponendarũ rerũ, veluti reuocato Raphaele ipsum certa cõditione patriæ redditurus. Nec Alfonsus cupiditate patriæ ac exilij tædio adductus accepta fide aduentũ differt admirantib. cunctis leuitatẽ incauti iuuenis, ac effusè ridentib. Itaq; contemptis amicorũ præcipuis, qui ne iret, suadebãt, in exteriore Leonis cubiculo capitur, in arcemq; deducitur. Cõprehenditur & cũ eo Saulius cardinalis, qui Alfonsum pecunia iuuerat, & cum eo de Vercellij opera, de futurisque comitijs ambitiosius quàm par esset, consociata voluntate fuerat collocutus. Perusco autem fisci præfecto peracerbè quæstionem habente, tormentis totius consilij veritas exprimitur. Aliquot etiam cardinales iracundiæ, & decreti sui participes nominat Alfonsus, quos varijs de causis in Pontificem alieno animo esse, atque eius interitum expectare intelligebat. ad hos potissimum iniuriæ acceptæ querelas deferre erat solitus vultusque sæpe furoris pleno, ac immanibus verbis tanquam ingratum atque maleficum execrabatur. Iurabatque flagrantibus oculis se aliquando despecti & seruientis senatus liberatorem fore, vt pro iniquissimo Pontifice alius mox ex eõseniorum globo ad rerum fastigium eueheretur, qui suffragiorum & totius comitialis operæ gratiam

tiam

tiam liberali animi gratitudine eſſet relaturus. Erant ij Raphael Riarius, Franciſcus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, & ipſe Saulius, qui iuuenem effrenate loquentem cum riſu et ioco caſtigabant, vtpote qui eum ingenio parum conſtantem, ac venationi, amatorijsque leuitatibus deditum tantum facinus nunquam aggreſſurum rebantur: quanquam ipſi animis ambitione atque odio corruptis, nihil magis expetere viderentur, quam vt ille inſania præceps id ſcelus vi aperta, aut occultis inſidijs perpetraret. Riarius enim vetuſtate honoris ac opibus facilè ſenatus princeps, proximis comitijs iuniorum fraude ſeniorumque ſocordia pontificatum ſibi ereptum fuiſſe exiſtimabat, ſeque cum ampliſsimis fortunæ muneribus fretum, ſi pontifex ab humanis excederet, in ſummam imperij ſedem facile euaſurum arbitrabatur. Inſigni ſiquidē ædium magnificentia, epularum ſumptu, decore familiæ, & nobiliſsimo deducentium comitatu, quum veras virtutes cunctis adulantibus minus neceſſarias putaret, in ſe vnum inanis populi ſtudia conuerterat. Soderinum recētes iniuriæ plurimum incitabant, quòd Petrus frater Mediceorum vi, ſummi magiſtratus honore deiectus & patria pulſus extitiſſet. Erat ei ingenium graue, perſpicax, optimisque literis egregiè excultum, ſed ſordidis auaritiæ maculis, & lubricæ fidei ſpectatis probris magnopere deturbatum. Hadrianus vero nulla malauolentia, ſed vana regnandi cupidine inductus Leonis mortem expectabat: certam enim ſpem adipiſcendi pontificatus conceperat ex oraculo fatidicæ mulieris, quæ quum pleraque iampridem interroganti de ſua & publica rerum fortuna exactiſsime prædixiſſet: conſtanter etiam affirmarat, fore, vt Leoni immatura morte ſublato ſuccederet vir ſenex nomine Hadrianus, obſcuro natus loco, literarum ſtudijs inſignis, qui ſacros honores gradatim ſola nixus virtute, ſine vlla maiorum commendatione meruiſſet. hæc omnia ſibi vni apertè congruere videbantur. Nam Corneto infami Tuſcorum oræ oppido, familia tenui & propè ſordida ortus, vno bonarum literarum beneficio, ſingulas ſacrorum ordinum dignitates fuerat conſecutus. Neque vetulæ oraculum fidem fefellit: Nam Hadrianus ſenex Batauus egeni opificis filius, doctrina illuſtris poſt Leonem prodigioſa felicitate pontificatum eſt adeptus. Saulio etiam mathematici complures quæſtu in adulationem proni ſupremum fortunæ faſtigium deſtinabant. Sed is quanquam à Leone propter ſuauitatem morum & elegantis vitæ modeſtiam inter familiariſsimos eſſet aſcitus, ſeſe tamen occultè a pontificis amicitia certis offenſionibus auerterat. Nam Leo initio pontificatus ſacerdotia, quæ ſuis ſtudioſis et ſuffragatoribus veluti de ſe benemeritis ex occaſione collaturum promiſiſſet, plerunque ſummis precibus expugnatus, aut conſanguineis, aut nouis hominibus concedere cogebatur. ob id plerique Cardinales, ea quæ pontifex liberaliter non dediſſet, inique ſibi erepta fuiſſe querebantur. In his intemperantior Saulius eſt inuentus, adeo vt in petitione Maſsilienſis ſacerdotij, Iulium Medicem cardinalem ſumma tum maximis in rebus authoritate potentem, indignè ſibi prælatum: neque eam iniuriam animo vnquam depoſiturum apud incertæ fidei amicos prædicaret. Igitur Vercellij, ſcribæque Antonij indiciis, qui diu ſorti cuncta fuerant conſeſsi, Alfonſus in tormentis conuincitur: Saulius tortoris aſpectum vix ſuſtinet. eo modo tabulis totius quæſtionis ordine conſcriptis, Leo ſenatum cogit: Riarium ſellæ impoſitū

in arcem deduci iubet: cæteris metu pallentibus, graui habita oratione queritur suam lenitatem, beneficentiam, comitatem acerbißimis iniurijs remunerari: & quod esset inauditum, parari sibi nefaria crudelitate insidias, scelestique eius consilij aliquos esse conscios, qui in senatu essent, quibus veniã sincera fide esset daturus, si sponte crimina faterentur, quod si pernegando id facere differrent, nequaquam postea captis & conuictis vllum veniæ locum futurum. Nec mora, Soderinus et Hadrianus ad tribunal accedunt, supplicesque veniam impetrant, mulctantur tamen decẽ milibus aureis. Soderinus in Fundanum agrum libero exilio secesit. Hadrianus autem trepido suspicaciq; ingenio vir, Leonis clementiæ diffidens, ab vrbe messoris habitu profectus, vsque ad vitæ exitum nullo persequente latebras mutauit. Riario saluti fuit ætatis honor, & veteris inimicitiæ respectus: ne Leo patris vulnera patruique cædem, cui Riarius interfuerat, confricto nouo crimine vlcisci videretur: centum m̃ milibus aureis mulctatus est, restituto pilei honore, ei secessus ad Neapolim, vbi demum interijt, liberaliter est permissus. At Alfonsus & Saulius damnati exutiq; purpurei galeri dignitate, in subterraneos carceres tenebris ac odore tetro maximè horribiles separatim detruduntur. De Vercellio autẽ ac Antonio scriba acerbißimè supplicium sumptum, adeò vt curru per vrbẽ circumducti, carptimque discerpti candentium forcipũ morsibus, ac ad extremum strangulati in frusta secarentur. Ea seueritate pontifex magnũ terrorem omnibus incusserat. pleriq; enim in decernenda pœna mitiorem sententiam dixerant: nonnulli etiam liberius postulabant, vt quęstioni atque iudicio reorum cardinaliũ senatorij ordinis duo iudices adhiberentur, quòd indignum esset viros sacratos, tanq̃ nocturnos fures, prȩfecti rerum capitalium acerbitate atq; sæuitia violari. alij confingi ea crimina, falsoq; damnari insontes viros, vt pecunia in sumptus bellicos iniquißima ratione pararetur. Quoniam magis ac magis exardente in Vmbria Feltriano bello, Romæ atque Florentiæ ærarijs penitus exhaustis, pontifex contra naturam suam metu sæuus, ac inopia rapax euasisse diceretur: adeo vt nemo ferè optimi beneficẽtißimique pontificis vicem doleret, qui immanitate Alfonsi & cæterorum, qui nefaria ambitione præcipites insanierant, perfidiosa taciturnitate penè oppressus extulisset. His de causis ira atq; indignitate permotus, alio sibi senatu opus esse iudicauit, si principẽ nequaquam incautum contemptioneq; ridiculum, sed sibi maximè sapientem fortemq; agere vellet. Itaq; incredibili ac inusitata liberalitate, vno atque triginta cardinalibus senatum repleuit, Patribus planè despectis, atque his contracto pallore mussantibus. In his fuere octo Romani, quorum princeps extitit Pompeius Columna, aliquot post annos ab immoderato studio Cæsaris, & ob id patriæ excidio insignis. Creatus est & ante alios Hadrianus è Batauia, qui Leoni ipsi in pontificatu successit. Fuit autem is nouus maximè repentinus tot senatorum delectus, non modò Vrbi, Romanæque aulæ, sed prouincijs omnibus longè gratißimus. Nam incredibili fretus iudicio, ex omni propè natione, doctrina, nobilitateque clarißimos extulerat, ita vt omnis generis homines Mediceæ familiæ incomparabili eo beneficio in omnem temporum fortunam obligare velle videretur. Obscurauit tamen in magnanimo viro eximiæ liberalitatis laudem quæstuosa nonnullorum ambitio, qui necesitate vrgentis belli ad ancipitia consilia

filia adactum, opportunè pecunia iuuerant: nemo tamen paulò virtute clarior pecuniæ subsidijs indiguit, quum mediocribus aliqua ex parte profecissent. Cæterùm in omnem lætitiam ad gratulandum effusa ciuitate, quum epulum in Vaticano nouis patribus daretur, Alfonsus in carcere Orlando Æthiope strangulante necatus interijt. Saulio vitam impetrauit Franciscus è Ciboa familia sororis Leonis maritus: ei quoque mox honorem pilei cumulata benignitate restituit, quum eum auribus tantū, non atroci voluntate peccauisse iudicaret. Sed is aliquanto pòst, quum ad Eretum exularet, supremum contraxit morbum: atque ita placato iam pontifice, impetratoque reditu, in Vrbe defunctus est. Dum hæc Romæ fiunt, in castris pontificijs omnia fœda obuenerant. Legatum Bibiennam seditio militaris afflixerat: nam Germani Italique, & Hispani simul ac Vascones ad calonum rixam excitato tumultu multisque interfectis propè more militiæ conflixerant; adeò, vt præferente crucis signum Legato, & in medios intra volitantia tela deprecantis habitu procurrente, vix dirempta sit pugna. Ex ea seditione vnaquæq; natio militum, veluti diffisa alijs, ira & timore consternata, seorsum factis excubijs tetendit: quæ res sicuti ducum ipsiusque Legati authoritatem imminuerat, ita sublato metu pudoreque petulantię militari viam aperuit, adeò vt cunctis in proxima castella ad prædam dilabentibus, totus propè exercitus flagitiosissimè solueretur. Vascones etiam supra eius detrimenti calamitatem, magno pontificiorum incommodo, ad Feltrium Ambra, & Carbone ducibus transfugerunt. Ipsi verò Rentius atque Vitellius in tanta rerum deformitate contempti à suis, & ab hostibus irrisi, vt in aduerso rerum successu sępe accidit, omnem administrandi belli rationem amiserant. Itaque Leo ingenti semper spiritu aduersæ fortunæ obuiam ire assuetus, ex recenti pecunia copias instaurat, à regibus auxilia mittuntur, Gallicum equitatum Sifscius adducit: venit & Potentianus regulus e Neapoli cum trecentorum cataphractorum ala ornatissima. Heluetiæ quoque cohortes, adducente Gaspare prętorianorum præfecto, Ariminum perueniunt. His rebus cognitis Feltrius è Piceno regreditur: superioribus enim diebus eam regionem infesta populatione percurrerat, delatusque Pisaurum, pontificios ad Imperialem collem castra habentes, nocturno prœlio superat. Itaque ad opprimendos Heluetios ingenti celeritate Ariminum contendit. Venerat enim in spem potiundæ vrbis, explorato occultiore aditu ad eam partem, qua marmoreus pons antiqui operis vrbi committitur. Sed eum subter fornices audacter ingressum, atque amnem vado se transire posse existimantem, maris æstus, quo amnis ea fortè hora plenius intumuerat, importunè fefellit: ita vt milites ægre pectoribus extarent. Pugnatum est tamen cum Heluetijs, qui in suburbanis tectis consederant, prœlio ancipiti & maximè cruento: Nā & ipse Gaspar cum fortissimis suorū cecidit. Verùm signiferi, quanq̃ angusto atque difficili loco pugnaretur, mira cōstantia sustinēdo illata vndiq; vulnera, & tuendo aditū, egregiè sese defenderāt. Feltrius ipse sclopetto thoracē ictus vitę periculū adijt. Bozolus plūbea pila vulneratus est. Valastichinus Hispanus, singularis promptitudinis sclopettariorū prefectus, et Guinea cēturio insignis cecidere. Arimino frustra tētato, Feltrius per cōualles Apennini in Hetruriā se cōuertit non lōgè ab Angliaria in Florētinorū finib. castra ponit, planeq; victor inde Peru

ſinis, Tifernatibus, Senenſibusque terrorem infert. Sed antequam expedire conſilia & promouere caſtra poſſet, ab Hiſpanis deſtituitur. Nam Leo duces ac centuriones omnes effuſa largitione corruperat. cohortibus triplex ſtipendium fuerat pollicitus. dabatque auidiſsimæ genti aliquanto maiora pręmia ſi Feltrium deſererent, quàm illi ſibi ipſis ex optima victoria popoſciſſent. Intelligebant etiam non inſani acutique homines, ſibi cum validiſsimis copijs eſſe confligendum, neq; vllam omnino ſpem miſericordiæ ab iratis hoſtibus ſibiipereſſe, ſi aliquo inſigni accepto incõmodo vincerentur. Vgo quoque Moncata Caroli regis nomine apud cohortes Hiſpanorum concione habita fuerat conteſtatus, eos contra rempublicã & regis imperia facturos, ſubindéque futuros in Hiſpania reos maieſtatis, ſi pro Feltrio contra Pontificem arma ferre perſeuerarent. Quas ob res in non dubiam ſulatis ſuſpicionẽ adductus Feltrius, ſeſe vniuerſis nequaquam demiſſo animo cõmendat: gregariorum etiam militum implorat fidem, & pręclarè oſtendit ipſos ignominia inexpiabili notatos iri, ſi ſe de ipſis optimè meritum, in ea ſpe ſummæ victoriæ prodidiſſent, proinde ſi ſacramenti militaris obliuiſci vellent, vt Caroli regis iuſsis obſequerentur, debere eos nequaquam priuato paucorum arbitrio, ſed publico cohortium omnium ac alarum conſilio paciſci, vt ſibi honeſtiſsima conditio, de ſalute, fortuniſque omnibus caueretur: nec vti planè deſerto à ſuis ac immerita neceſsitate circumuento ſpes omnes ad tolerandum exilium ſibi ereptæ ſcelerata conſpiratione viderentur. Acclamauere milites vt optimè ſperaret, ipſos enim & de pudore ſuo, & de ipſius ſalute magnopere ſollicitos nequaquã commiſſuros eſſe, vt traduci vel decipi à quoquã poſſet. Nec multò pòſt quum de compoſitione penſitatis & exæquatis vtrinque conditionibus tabulæ ſcriberentur, disertè appoſitum eſt, vt Feltrio Vmbria excedenti, ſecum tormenta ænea ſuppellectilemq; omnem & bibliothecã, quam Federicus auus inſigni cum laude condiderat auehere liceret: atq; ita poſt octauum menſem grauiſsimo bello finis eſt impoſitus, tanta cum lætitia pontificis, vt magno metu magnoque periculo liberatus, nihil octingentis millibus aureis (tot enim in belli ſumptus impenderat) omnino cõmoueretur. Dũ hęc geruntur, Selimus Turcarum imperator, Campſone Gauro Memphitico rege ad Alepum acie cæſo, Syriam imperio ſuo adiecit: progreſſusque ad Memphim, Tomumbeium, qui poſt Campſonẽ imperium ceperat, aliquot prælijs ſuperatum ac demũ ab Ægyptijs proditione traditum necauit, in ipſa Memphi laborioſo ac ancipiti pugnę genere Mamaluchis omnibus trucidatis: adeo vt ab Amano mõte ad Rubri maris anguſtias, atq; itẽ à Cyrenaicis finibus ad Arabum ſolitudines & Euphratem latè omnia in poteſtatem redegerit. Contuderat & biennio ante Perſarum arma victo in Calderanis campis Hyſmaele Sopho. Is Parthorum & Medorum copijs ac ſtudijs fretus admirabili celeritate Aſſyriæ & Perſidis maiorisq; Armeniæ regna ſibi vni parere coegerat. Quibus de cauſis Leo pontifex, qui Turcarum potentiam finitimis vndique ſubactis in immenſum excreſcentem maximè formidandam eſſe exiſtimabat, ſupplicationes per Vrbem indixit, ipſe inſigni concepta pietate diſcalciatus ad Mineruæ templum profectus eſt, vt reipublicæ Chriſtianæ incolumitatem Deiparæ virgini commendaret. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia inſignes Legatos miſit,

vt ſubla-

vt sublatis offensionibus, ex authoritate sacrosancti pontificis, communi omnium consilio consociatis viribus, impotenti barbaro bellum terra mariq; ad publicã salutẽ ac laudem inferretur. Sed quum singuli reges in id consilium suscipiendi belli prçclarũ maximè studium magnificis pollicitationib. ostẽtarent, nequaquam tamen, vt in vnum voluntate ac opibus iungerentur, adduci potuerunt. Gerendi autem belli ratio sic a Leone adhibitis in consilium peritissimis ducibus fuerat constituta, vt Maximilianus Cæsar Germaniæ robora in legiones conscriberet: Pannonio autem & Sermatico equitatu maximè vteretur, & secundo amne Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciã rectà contenderet. Franciscus verò Gallorum rex cum florentissimis Galliç ac Italiæ copijs à Brundusio in Epirum traijceret. Hispani Lusitaniq; ac Britanni, comparata classe ducentarum nauiũ ad Byzantium vsque nauigarent. Ipse pontifex veræ laudis et gloriæ cupidissimus, cum centum rostratis nauibus se ab Ancona confestim nauigaturum pollicebatur. Erat enim in summa spe trahendi Veneti senatus in partem belli: nam eos tacitis votis nihil magis exoptare intelligebat, quàm vt Christiana arma in Turcas veros & proprios hostes ingenti omnium consensu, atque apparatu verterentur. Sed mox fatali socordia nostrorũ principum, quũ quisq; alienç gloriç inuideret, ea consilia decoris, & pietatis lõgè plenissima perierunt. Nec multò post Maximilianus Cæsar, quum febre laboraret, & parum opportunè pharmacum sumpsisset, Veltij in Noricis montibus est defunctus. Eo mortuo ad petendum Romani imperij honorem nonnulli candidati prodierunt. Non iam enim Cæsares, vt antiquis mos fuit, à militibus creantur: quum inueterata consuetudine septẽ regulorum suffragijs fiant. Ex his tres sunt sacrati amplissimarum vrbium sacerdotijs insignes, Coloniensis, Moguntinus, Treuerensis, & totidem militares nobilissimi Germaniæ reguli, Saxonum dux, Comes Palatinus, & Marchio Brandeburgensis: septimi verò suffragij prærogatiuam obtinet rex Boemiæ, vt si ex equo dissideant, ipse ad maturandam electionem superante suffragio, in quam voluerit partem, accedat. Petebant antè alios Franciscus & Carolus Christianorum longè maximi ac opulentissimi reges. huic tanquam præclara indole auitam hereditatem adeunti Germaniæ studia non deerant: illum verò mirifica virtus & bellicæ laudis specimen, atq; item ingentes opes ad tuendum imperij nomen hauddubie pares vehementissimè cõmendabãt. Ipse Leo Franciscum magnis innixum largitionibus, in ea contentione fouẽdum adiuuandumq; susceperat, Robertumq; Vrsinum ad id in Germaniam legatum miserat. Sed postquam animaduertit nonnullorum procerum auaritiã vel amplissimis donis expleri nequiuisse, & vigere ingenijs Germanorũ vetera odia aduersus Gallos, Francisco suadere conatus est, vt pro se petere desisteret: amicorùm verò opera vteretur ad subleuandum Brandeburgensem regulum, ne Carolus imperio potiretur. Præuidebat enim vni ei ad maxima quæque audenda incredibilis potentiæ facultates parari, adeo vt Galliæ pariter, Italiæque, & pontificio præsertim nomini non temere metuendus esse videretur. Sed Franciscus immoderata spe sua inductus vtpote qui nihil de eorum studio dubitaret, quorum suffragia optima fide venditari existimabat, in decreto ambitiosius & perseuerantius quàm oporteret perstitit. At Leo comitiorum euentum minimè expectãdum ratus, ita Gallo fauere

desijt, vt Carolum hauddubiè gratia superantem suffragatoribus commendare videretur. Atque ita Franciscus dum effusa largitione pro seipso vehementius cōtendit, nihil earum rerum, vti magnopere cupiebat, est consecutus: nā & ipse inprimis repulsam tulit, consternatis metu Germaniæ proceribus, ne ad Gallos imperium turpissima licitatione transferretur: & Carolum demū, quem vnum maximè exclusum volebat, conuersis omnium suffragijs ad summi honoris fastigium prouectum vidit. Eo nuntio pontificem nequaquam vti præferebat, sincera hilaritate lætatum ferunt, quanquam prioris studij sui inuidiam postremò conuersa commendatione detersisset. Diuino siquidem ingenio, cum tot regna in vnum collata conspiceret, nimiam Cæsarum potentiam veluti fatali dissensione pontificiæ dignitati semper infestam vehementissimè formidabat: & antiqui quoque vatis carmina eum iuuenem non obscuris formæ ac ingenij lineamentis expimere videbantur, qui à septētrione toti Italiæ, Romæque præsertim, & prinripi sacrorum summas clades esset illaturus. Sub id tempus quo Maximilianus Cæsar excessit è vita habitisque in Germania comitijs, Carolus eius nepos imperator est salutatus. Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto lethali morbo Florentiæ interijt. Is vxorem duxerat è Gallia regiæ cognationis: erat enim è familia Bolonia in Ambianorum finibus ad Oceanum valde illustri. Nam Feltrio expulso, recuperatoque Vrbino, Laurentius se totum insigni cupiditate ad Francisci regis amicitiam contulerat, Hispanos maximè perosus, qui recenti bello Mediceam domum in extrema salutis & dignitatis pericula coniecissent. Leo quoque perlibenter cognationem morte Iuliani fratris intercisam cum florentissimo rege renouandam existimauerat. Hæc noua nupta incredibili apparatu Florentiæ suscepta, post decimum ferè mensem maritum ad vitæ exitum vltro festinantem quinque diebus antecessit, in supremo morbi impetu puellam enixa, quam hodie Francisci regis nurum conspicimus. Erat Laurentius corpore ad equitandum gestandaque arma peridoneo atque habili, vultu verò admodum atroci, & in eam speciem superbè sæpe composito: nam adulatione corruptus supra naturæ vim & ferus & militaris videri volebat: defuit ei ingenium ciuile & temperatum, vnde illi nullæ lachrymæ ab ciuibus, quum insigni pompa funeris efferretur. Erat enim fama edita in vulgus, eum Lucenses & Senenses subigere, Florentinorum ceruicibus munitissimam arcem imponere, & denique ab infero mari ad superum latè prolatis finibus regnum condere cupiuisse, vt ipse Porsenæ exemplo, adiuuantibus Gallis, Hetruscorum rex appellaretur. quibus consilijs vti nimis ambitiosè temereque susceptis, ipse Leo & Iulius cardinalis, moderando ac differendo obuiam semper iuissent. Laurentio vita functo, pontifex Iulium cardinalem Florentiam misit, vt ad clauum reipublicæ sederet. Is incredibili humanitate atque munificentia singulos omnium ordinum ciues complexus, ita rempublicam constituit, vt æquissimæ libertatis status, renouata felici illa veterum temporum conditione, reductus esse diceretur. Florebat & tum maximè Roma incredibili rerū omnium vbertate, lętitiaq; omnis generis hominū. Nam pontifex quietis atque ocij studio Romanorum inimicitias capitalis odij conciliatione edictoq; sustulerat. Tradebatur enim posteris dira animorum obstinatione memoria iniuriarū, adeo vt affines innoxij tracti in causam metu

mortis

mortis publico carere cogerentur. Peregrinos verò immunitate multarum rerum,& perbeata illa sęculi securitate vndique ad incolendam augendamq; Vrbem inuitabat. Nam ab Insubribus atq; Cęnomanis Circumpadanisq; populis ingens multitudo exagitata diuturnis barbarorum vexationibus fortunas suas Romam auidissimè transferebat, adeo vt ad campum Martium extructis domibus peramplam coloniam cōdere videretur. Nam sicuti eximijs artibus spectatus honor, ita mediocribus opificijs certa merces non deerat. Cuncti enim pro fortuna sua ædificando ornandoq; domos & villas, elegantiæ magnopere studebant. Censebantur eo tempore ciuium & inquilinorū octuaginta quinque milia: vt hinc quoque clades nostras non iniqua æstimatione defleamus, quum ad triginta duo milia capitum vrbem redactam proximi censores in annonæ caritate reppererint. Dabat item operam diligenter, vt in prouincijs omnia pacata & læta præfectorū vigilantia & seueritate tenerentur: & quū esset natura lenissimus, sæpissimè patientiam abrumpebat, si renouatis improborum iniurijs post primam delicti veniam contumeliose lęderetur. Paulum antè alios Baleonum claris militię honoribus functum, & erga Mediceam domum studio ac operibus insignem, è Perusia Romam vocatum, eiusq; lenitati impensè confidentem, quin capitali supplicio afficeret, vel deprecantibus Vrsinis exorari non potuit. Vir enim impotens & factiosus apud Perusinos cruentam maximè & rapinis infamē despectis pontificijs epistolis tyrannidem exercebat. Est & laqueo suspensus Amadeus Recinatiū tyrannus, rerum nouarum author. Itemq; è Fabriano Piceni oppido nobili Zibichius, qui turbulentissimis concionib. passim habitis exules et oberatos ad arma concitarat. Luit & capite pœnas apud Beneuentanos Hector Seuerianus, vir sanguinarius, factione potens, & virium robore insignis. Verùm ab initio pontificatus singularem strenui expeditique ingenij laudem est consecutus, Rencio Mancino nobilissimę stirpis Romanę ciue in arce securi percusso. Is ab immani audacia truculentus affinem suum Cornetanum in templo Mineruæ confoderat, & vecordi impetu cunctis minitari, magistratus imperia despicere, vexare denique omnes vel in media vrbe consueuerat. Ab exercitu Veneto, in quo alam sagittariorum equitum ductabat cum ignominia quondam eiectus, quod turmalem suum de fuga cogitantē deligatū arbori totius alæ sagittis crudelissimè transfixisset. Exercuit & supra naturæ consuetudinē summū ius in damnandis, qui falsos libello ipsius subscribentis manū mentiti in iudicijs protulissent: adeo vt Sebastianū Taruisinum cū in gymnasio Romano leges profitentem, & alioqui ea calamitate indignum in campo Floræ concremarit. In cæteris criminibus puniendis eum ciuilis animi tenorem semper obtinuit, vt ad clementiæ laudem auidè properare remissa seueritate diceretur. Cæterùm nulla in re ardentius & effusius, quam ad liberalitatis gloriam anhelauit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquā benefica manu Fortunæ muneribus vterentur. Nemo vel ciuis, vel peregrinus, qui paulò nobilioris artis famam teneret: nemo vel malesanus poeta: nemo alicuius optimarum literarum partis non ignarus vnquam fuit, qui benignitatem humanissimi principis non senserit. Quinetiam ipsum cœnantem spectantes, & ex his aduentitios & parum notos homines vltrò pecunia donare erat solitus, eò præsertim libentius, quum obsoleta veste

indutos conſpiceret. Purpuream etenim crumenam quotidie aureis nummis ſibi repleri iubebat, ad incertas exercendæ liberalitatis occaſiones. Sacerdotes quoque, fraterculos, & ſacras virgines, quæ intra ſepta religioſè pudicitiã cuſtodirent, menſtruis ſubſidijs eleemoſynæ nomine iuuabat. Magnum veteranorum militum ac exulum alebat numerum: nihilque vehementius contendebat, quàm vt nemo calamitatem, & Fortunæ aduerſæ mala & incommoda pateretur. Sed has præclaras liberalis excelſique animi virtutes, cùm nimia ſæpe vitæ luxuria, tum obiectæ libidines obſcurabant: ita tamen, vt iucunditate blandæ facilisque naturæ potius, ac regia quadam licentia, quàm certo deprauati animi iudicio in ea vitia prolabi videretur, quum frequenti blandientium turba cubiculi fores obſeſſæ paucos admitterent, qui alioqui docilis verecundique hominis ſolutos mores cohiberent, amicorum optimis ad ea conniuentibus, ac libenter ſeſe illecebrarum miniſtris immiſcentibus, ne gratiam apud ſummos principes in lubrico poſitam in diſcrimen adducerent, ſi ingratum auribus potentium reprehenſionis officium honeſtatis atq; beneuolentiæ ſpecie ſuſcepiſſent. Verùm hominem hilaritati humanisq; ſenſibus facilè ſeruientem mirum in modum incitabant plerique cardinales opibus ætateque florentes, qui illuſtri loco nati, ac liberaliter educati, regio luxu vitã in venationibus, conuiuijs, atq; ſpectaculis libentiſsimè traducebant, cũ his pontifex vetere ſtudiorum conſuetudine, & recentibus comitiorum officijs vehementer eſſet obligatus. In his fuere Ludouicus Aragonius, Hyppolitus Ateſtinus, Sigiſmundus Gonzaga, Alfonſus Petruccius, Marcus Cornelius, & Federicus Sanſeuerinus, qui decoras domi familias, plerisque ingenuis vltro ſe in ſeruitutem ambitioſè dicantibus, magnumque equorum & venaticorum canum numerum inuſitatis ſumptibus alebant. Acceſſerat & Bibiennæ cardinalis ingenium cum ad arduas res tractandas peracre, tũ maximè ad mouendos iocos accomodatum. Poetices enim & Hetruſcæ linguæ ſtudioſus, comœdias multo ſale, multisque facetijs refertas componebat: ingenuos iuuenes ad hiſtrionicam hortabatur, & ſcenas in Vaticano ſpatioſis in conclauibus inſtituebat. Propterea quum fortè Calandram comœdiam à mollibus argutisque leporibus periucundam in gratiam Iſabellæ Mantuani principis vxoris per nobiles comœdos agere ſtatuiſſet, precibus impetrauit, vt ipſe pontifex è conſpicuo loco deſpectaret. Erat Bibienna mirus artifex hominibus ætate vel profeſsione grauibus ad inſaniam impellendis, quo genere hominum pontifex adeo flagranter oblectabatur, vt laudando & mira eis perſuadendo, donandoque plures ex ſtolidis ſtultiſsimos maximè ridiculos efficere conſueuiſſet: Vti Euangeliſtæ Taraſcono Parmenſi ab epiſtolis honeſto ſeni accidit, qui ſe repente nouo ſtudio ac leui perſuaſione ſummum eſſe muſicum putabat: huic adeo induſtriè ac ſuauiter eſt adulatus, vt vna inflatus opinione, incredibilia ac ridenda quædam muſices præcepta commentaretur: citharœdis enim lacertos obligari, vt quadam intenſione neruorum in articulis & digitis argutias firmius & clarius exprimerent: quum verò phonaſcorum chorus induceretur, aulæa detrahi iuberet, vt voces nudis parietibus illiſæ, acutius atque ſuauius reſilirent, quæ omnia ad alendam hominis inſaniam probabat pontifex, quando ipſe in ea arte conſumatiſsimus ſecum de tonis & chordis totaque numerorum proportione diſputaret, ac ſe omni-

noſu-

no superari egregia simulatione fateretur. Baraballi quoque Caietani eximiæ stoliditati, procacius quàm sacrosanctum pontificem deceret, illusit: quum ille insulsissimos versus ab omni vocum ac numerorum enormitate ridendos facere, & palam recitare soleret, seque alterum Petrarcham in Hetruscis rythmis esse prædicaret: eò enim perpetuis addulationibus inflammatũ gloriæ cupiditate perpulit, vt meritum gestandæ laureæ honorem postularit, ac subinde vt insigni pompa in Capitolium duceretur, quòd in Capitolio Petrarcham coronatum quondam fuisse audiuisset. Tanta verò vis singularis insaniæ fuit, vt quum ad famam publici apparatus legatio amicorum & affinium Caietanorum properè in Vrbem conuolasset, vt hominem à concepto furore deterrerent, acerbissimis verbis eos repulerit, tanquam malignè benignitatem pontificis interpretantes, ac rarissimi honoris immortali gloriæ suæ prorsus inuidentes. Ergo, quod vix credibile foret, nisi ea nos mira cum voluptate vidissemus, sexagenarius senex honesta ortus familia, proceritate, vultu, & canicie venerabilis, toga palmata & lato clauo, auro purpuraque nitenti, cæterisque triumphi sumptuosis insignibus exornatus in conuiuium præcinentibus tibijs deducitur, quum de more pontifex diem festum Cosmæ & Damiano Mediceæ familiæ Diuis tutelaribus dedicatum hilarius celebraret. Ibi quum diu ad ostentationem absolutæ artis ineptissimè multa carmina decantasset, omnibus iam in ipsa risus compressione defatigatis, ad extremum in area Vaticana despectante pontifice elephantem adscendit, aurato ephippio superstante triumphali sella instratum. Cæterùm inter tympana, & tubas, & voces acclamantis populi consternata bellua, vltra pontem Hadriani deduci pompa non potuit, cuius trumphi memoriam lignarij cælatores quum tessellato opere lasciuirent, in interioris pontificij cubiculi foribus scitissimè inscriptam reliquerunt. Mirè quoque fauit Pogio seni, Pogij historici filio, itemque Moro nobili à gulæ intemperantia, articularibus doloribus distorto, & Brandino equiti, Marianoq; sannioni cucullato facetissimis helluonibus, & in omni genere popinalium delitiarum eruditissimis. Nam inter alia portenta insanientis eorum gulæ lucanicas concisis pauonum pulpis farctas commenti fuerant: quod obsonij genus mox successor Hadrianus vir Batauæ frugalitatis mirabundus expauit, quum sumptuarias rationes Leonis inspiceret. Verùm festiuissimis eorum facetijs, salsisque & perurbanis scommatibus magis quàm vllis palati lenocinijs oblectabatur. Ii certis anni temporibus, quũ genio liberius esset indulgẽdum in extrema inferioris mensæ parte ea conditione regnabant, vt contumelias, quas citra valetudinis incommodum architriclini & structores inferrent, æquissimis animis paterentur. Multa enim eorum palato ac auiditati aliena cibaria, falsa gratissimarum rerum specie concinnata, vti simias et coruos cœnatibus apponebant, quæ tametsi iucunda omnibus ac vrbano nobiliq; principe digna erant, in eo tamen, qui augusti pontificis dignitatem sustineret, à seueris et tristibus notabantur. Vt verò ea conuiuia pleniore voluptate exhilararet, Calendis præsertim Augusti, amicissimos cardinales ad ludum pictarum chartularum inuitabat: in quo seni septeniq; lusores in coronam ducti versabantur: nec vlla in re blandius liberalitatem exercuit, quũ victor pariter ac victus in circumspectantium turbam aureos nummos beni-

gnè dispergeret. Aleam damnauit semper, vti rei familiari moribusque pestiferam: latrunculis autem adeo subtiliter & acutè vel cum exercitatissimis colludebat, vt nemo ei, vel peritia vel celeritate commitendi conficiendiq; prælij æquari posse videretur. Non caruit etiam infamia, quod parum honestè nonnullos è cubicularijs (erant enim è tota Italia nobilissimi) adamare, & cum his tenerius atque liberè iocari videretur. Sed quis, vel optimus atque sanctissimus princeps in has maledicentissima aula liuidorum aculeos vitauit? & quis ex aduerso tam malignè improbus ac inuidiæ tabe consumptus, vt vera demum posset obiectare, noctium secreta scrutatus est? At si aliqua ex parte eo nomine sugillari inclyta virtus potuit, Leo certè cum superiorũ principum fama comparatus æstimatione rectissima continentiæ laudem feret. Quod si falso notatus (vt credi par est) iniquam subijt inuidiam, miserabilem profectò principum conditionem existimauerim, quando eorum mores ad arbitrium paucorum improborum sæuam potius quàm benignam interpretationem accipiant. Sed alia principis, alia hominis esse vitia quis nescit? hæc viri priuata condicione quum noceant, etiam aliquibus fortasse prosunt: illa vero ab dira potestate, & luctum & calamitatem vniuersis mortalibus apportant: idque verissimum esse constat præclaro quondam populi Romani testimonio, qui neminem sibi principem Traiano meliorem exoptauit, quanquam eum illicitæ libidinis ac ebrietatis censura notasset. Sed demus aliquid humanitati Leonis vti in summa licentia feruidæ ætatis ac prosperæ valetudinis æstum ægerrimè sustinenti, postquam in magnis salutaribusq; virtutibus optimi atque benefici cognomentum facilè meruerit: constat tamen eum, quòd à prima adolescentia opinione omnium summam continentiæ laudem fuisset adeptus, non importuna quædam pudicitiæ castitatique præsidia quæsiuisse: quando nequaquam pristinæ vitæ more tam multis delicatisque obsonijs vteretur. Itemque animo verè pudico die mercurij carnes non edere, die autem Veneris nihil gustare præter legumen & olera, ac die demum Saturni cœna penitus abstinere, incorrupta lege instituisset. In his verò quæ rem diuinam respicerent nequaquam secunda fama prægrauari est visus. Nam indulgentias vetera pontificum ad parandam pecuniam instrumenta adeò plenè atque affluenter prouincijs dedit, vt fidem sacrosanctæ potestatis eleuare videretur: in hoc etiam detestabili legatorum auaritia deceptus, qui se animas defunctorum singulis acceptis aureis expiare, à purgatorijsque pœnis eripere profitebantur. Prolatis enim ingentibus bullatis membranis per templa concionari erant soluti, adeo vt hæc impudenti corruptela exciti complures è Germania viri doctissimi, eam pontificis piam benignitatem tanquam auaritiæ sordibus inuolutam irriserint, inducto subinde Luthero ex Augustiniana secta fraterculo, qui male sana vehementiq; eloquentia dum in pontificem & Romanæ aulæ mores inueheretur, euulgatis passim sui dogmatis libellis, religionem euertit: vnde illi Heresiarchæ cognomen partum, non ambigua fortasse cum laude, si in vnum tantùm pontificiæ causæ iugulum nihil turbatis veteribus cerimonijs incubuisset. Sed facundiam eius, sacrarumque literarum peritiam ab infami transfugio abiecta in primis cuculla, & mox assiduæ in ganeis compotatiónes, & cum sacra virgine ad libidem quæsitus thorus magnopere defœdarunt. Non defuerunt tamen gra-

men grauiora astutioraq; ingenia, quæ nequaquã vexatis sacris, pontificiam maiestatẽ auaritiæ nomine sugillarent: quando fama esset eam pecuniam cognatis & amicis in profanos sumptus erogari, quũ oppugnandis Turcis, ędificandoq; Diui petri tẽplo religiosa fide seruari debuisset. Diruerat enim Iulius magnã tẽpli partẽ, vt admirabiliore structura reficeretur: sed insanię vastitatis cœpta testitudine, & pilis ingentibus erectis, tanta absoluendi operis difficultas proponebatur, vt Leo, quem nulli vnquã pro laude suscepti sumptus deterruerunt animũ negotij vastitate superatum facilè desponderet. Eius quoq; sacræ pecunię partẽ in Vaticanæ domus ornamenta transferri dictitabant: vt ipse pontifex Diuo Petro melius ac elegantius habitaret. Triplices enim porticus ad orientẽ obuersas, vnde subiectam vrbẽ et Neroniana prata iucundissimo prospectu quotidie despectare erat solitus, mirę pulchritudinis extruxerat, condecoratis scilicet fornicũ atq; testudinum ordinibus excellenti pictura, & pauimento ad argumẽta insignium Mediceæ domus elegantissimè variegato. Conclauia quoq; per quæ aditus est ad intimũ cubiculum: laquearib. auratis & iucundissimis signis albario opere depictis in luculẽtiorem formã redegerat. Quinquaginta etiã milia aureorũ nummûm impendisse ferebatur in aulea Belgica, ab intertexto auro nobilitateq; artificũ magnoperè pretiosa, quæ tametsi supra fortunã pręsentis seculi sumptuosa erant, vel ob id tñ non veniæ modò, sed laudis etiam nomẽ ferre posse videbãtur, quando nõ inaniũ rerũ figuris ostentãdę luxuriæ: sed expressis Apostolorũ historijs Sixti sacello, ad augustiorẽ altariũ & sacrorũ maiestatẽ dicarentur. Sacerdotium verò nullum vnquã venale proposuit, vti Alexander & Iulius sæpissimè fecerant, quum ab ambitiosis & ditib. pretium duarum aut trium decimarum, & biennales etiam redditus antecapere, & officijs sacerdotia permutare sibi iure optimo licere arbitrarẽtur, adeo vt mirum sit Leonẽ largiore manu pecuniam effundere solitum, ab hoc vberrimo lucri genere abstinere potuisse: præsertim Laurentio Pucio cardinale magno pœnitẽtiario nullum omnino quæstum pontificibus illicitum esse prædicante. Is enim natura officiosus atq; beneficus sæpissimè à veterum decretorũ seueritate, vel exigua cũ spe mercedis industriam suam & authoritatẽ ad implenda petentium vota facilè transferebat. Accidítq; nonnunquã vt pontifex de pudore sollicitus, quũ libelli de grauissimis reb. subscribendi porrigerentur, ipsius maximè Pucij, q̃ diuini iuris esset peritissimus, fidem imploraret, obtestando ne se imprudenter in errorem labi pateretur: quando mox ab aliqua enormi concessione æquitatis fines transgresso pœnitẽtia simul atq; infamia laborãdum foret. Sed necesse erat vnis tantùm belli pacisq; muneribus deditũ ac alieno quęstu potius q̃ suo gaudentem, nonnunquã inusitatæ concessionis infamiam subire: verùm ad id adeò inuitus trahebatur, vt aliquando Iulium Blancium è cubicularijs sibi gratissimũ eluserit, importunis scilicet precibus postulantẽ, vt iniquo libello subscriberet, quo duo regionibus distincta sacerdotia, tralato alterius reditu, vnius tãtùm templi dedicationem subirent. Leo nanque, quod neq; obtemperandum, neq; omnino negandum censeret, percunctatus quanti ea gratia clienti venderetur, libero ore ducentis aureis respõdenti, totidem è crumena numerauit, libellumque discerpsit. Venationibus etiam & aucupijs nobilioribus adeò perditè studebat, vt spurcissimas sæpe tempestates in-

tum se vel fructuosissimis messibus fertiliorem sentire faterentur, vtpote qui senibus ac pueris puellisq; in viam effusis, ac rustica munera passim offerentibus, non modò pecuniam largissima manu rependeret, sed etiam appellando humaniter ac sciscitando, qua nam maximè in parte rei domesticæ acrius à Fortuna premerentur, virgines dote præbita subleuaret, affectis autem morbo ac ætate, vel numerosæ familiæ onere prægrauatis æs alienum protinus dissolueret. Nihil enim in magno principe dignius atque præstantius arbitrabatur, quàm iuuare mortales, alienæ calamitati obuiam ire, lætosque omnes ad se dimittere, vt ad beneficium humani generis se, vti antea in minore fortuna concupiuisset, supremæ potestatis dignitatem appetiuisse testaretur.

Eo modo diuina ac humana moderantem, & cunctis læta pace fruentibus, fatalis necessitas Gallico bello implicuit. Cæsar enim, qui ab Hispania enauigato Oceano in Germaniam venerat, & Francofordiæ ab exercitu acclamatus fuerat imperator, Robertum Sedanium in Eburonibus armis persequebatur. hunc cum Franciscus defendendum suscepisset, repente bellum exarsit valde atrox et maximè diuturnum, quo Europa propè omnis, diffuso latè incendio, per nouem annos deflagrauit. Repetebat ex aduerso Nauarræ regnū Franciscus, quoniam Ioannes Rex, qui à Ferdinando sub Britannici belli tempus fuerat expulsus, in fide & clientela Galliæ regum extitisset. Quibus de causis Galli Asparosio duce pulcherrimam nacti occasionem, Vasconibus & Cantabris arma intulere, quòd validissimę vlterioris Hispanię ciuitates propter incredibilem Cæsarianorum præsidum auaritiam ad arma consternatæ haud obscurè rebellarant. Itaque superatis Pyreneis, et Pompelone metropoli capta, arceque tormentis expugnata, Galli ad Hiberum vsque felici successu signa promouerant. At Cæsar per id tempus totius Germaniæ concilium Vormatiæ in Vangionibus ad Rheni ripam peragebat, sublatisque liberarum vrbium & procerum controuersijs, legibusque & fœderibus ex authoritate suscepti imperij æquissimè constitutis, pio excelsoque ingenio se totū ad cognoscendam Lutheri causam conuertebat. Venit in concilium Lutherus sub fide publica, atque ita insano ore causam dixit, vt eius sectæ placita veterum hereticorum dogmatibus inclusa damnarentur, quæ iampridem in pluribus concilijs, & Constantiæ Basileæque præsertim à doctis & Christianis hominibus explosa, & seuerè vindicata penitus exoleuissent. Summa verò iudicij Cæsaris fuit, vt palàm diceret, Lutherum eloquentem & literatum videri, sed ab insano ingenij impetu penè furiosum. Itaq; ipso castigato, eius libros, vti in religione pestilentes, in foro concremari iussit. Quæ Cæsaris decreta vsq; adeo Leonis animum ab eo insigni cum publicæ tum priuatæ pietatis officio deuinxerunt: vt tum præclarè decerneret à Cæsare se staturum, si bellum in Italia ab Hispanijs & Gallis transferretur. Erat Romę Ioannes Manuel Cæsaris Legatus, vsu grauissimarum rerū insignis: cum hoc Leo transegit, inijtque fœdus vt Galli Italia pellerentur: Franciscus Sfortia Mediolanēse imperium iure paternæ hæreditatis obtineret: Placentia verò & Parma Leoni tanquam à Gallis impotenter ereptæ redderentur. Id bellum ingenti animo suscepit. angebant enim virum decoris & laudis studio deflagrantem eæ vrbes veluti infami pactione, & turpissimo metu amissæ, quos Iulius pontifex egregia virtute Gallis ademisset. Super id ferre non poterat Gallorum

præfectorum superbiam, qui sacerdotia totius Galliæ Cisalpinæ, despecto plane pontifice, contra eius authoritatẽ, vti libido ferret, indignis hominibus adiudicabant, quos ad Vrbem de more citari & vocari in ius proposita pœna vetuerant. Ea res periniquę impotentisque insolentiæ plena Leonem dignitatis ac existimationis nomen tueri solitum ab amicitia Francisci regis auerterat, qui & dissimulanter Feltrianum bellum aluisse credebatur non inanibus coniecturis, quum eius auxilia Ambra Carboneque Vasconum ducibus ad Feltrium transfugissent, & à Sisseio equitum præfecto, qui nunquã in conspectum hostium venisset, quædam oppida ex fidelissimis fœdè ac hostiliter direpta fuisse constaret. mortuo quoque cum vxore Laurentio, & Iuliani fratris vxore in Galliam remissa, regiæ affinitatis iura magna ex parte abrupta videbantur. Eo etiam libentius pontifex ad Cæsarem inclinauit, quoniam à Gallis se Florentia pulsum, & ad Rhauennam demum captum, Soderinianisque temporibus eorum armis, quominus patriam repeteret, diu prohibitum fuisse memoria retinebat, neque recentis beneficij ingrato animo obliuisci vellet, quum Ferdinandi regis studio, ac insigni opera Hispanorum militum Florentiam reductus, ac etiam non obscura eius amicissimi regis commendatione ad pontificatum euectus extitisset. Hæserat quoque memori animo vetus iniuria ab Octauiano Fregosio accepta, qui Frãciscum regem initio cum eo occulto fœdere, contra authoritatem atque iudicium bene meriti de se pontificis in Italiam euocasset. eum enim omnino Genua pellere, & acceptam ab eo contumeliam grauissimè vlcisci decreuerat. Nec ad id cohortator concitatorque vehemens & opportunus deerat Hieronymus Adurnius, ab omni virtute lectissimus, qui cum Manuele Leoneque egerat, vt ipse per amicos factionis eiecto Fregosio Genuæ principatum adsequeretur. Ad hæc peragenda in bellicos sumptus ingentem auri vim collegit, nequaquam prouincialibus expilatis, sed instituto nouo equestri ordine ad numerum quadringentorum: ij equites coemptis priuata pecunia eius dignitatis officijs, ex vectigalibus demum quotannis centenos aureos accipiebant, & immunitatis prærogatiua iuuabantur. addidit etiam cubiculorum scutiferorumque collegia, officijs eorum venalibus, ad eam spem vberrimi redditus, sicuti antè Iulius officia annonæ præsidentium instituisset. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, cuius prudentiæ virtutique bellicę Leo plurimum confidebat. Subsecutus quoque est ipse Piscarius cum Hispanorum cohortibus x x. & Antonius Leua cum valido equitatu. Pręfuit pontificijs Federicus Gonzaga Mantuæ princeps, adiunctoque ad Italicam legionem, Germanorum ac Heluetiorum peditatu, ad oppugnandam Parmam profecti sunt. Eam vrbem Lescutus Lotrechij proregis frater, & Federicus Bozolus imposito præsidio tuebantur. Quassati sunt tormentis muri à Placentina porta, eo euentu, vt Pontificij nullo propugnante per ruinas irrumperent, & citeriore vrbis parte potirentur: nam Galli clam deductis & retractis vltra amnem omnibus copijs, intercisisque pontibus, ampliorem & nobiliorem vrbis partem, vbi forum, & prætoria, & templum maximum visuntur, erectis subitarijs munitionibus acerrimè defendebant: iamque multis acceptis detrimentis Galli in statione ægrè vim tormentorum sustinere cœperant, cum Lotrechius traiecto Pado, adiunctis sibi Venetorum copijs, vt

fratr

fratri obſeſſo opem ferret, ad Tarrum peruenit. Tum verò nihil dubitatum eſt, quin reuocandi educendíque occupati prȩda milites forent, ne cum duobus ſimul exercitibus ancipiti prælio & iniqua conditione dimicare cogerentur. Itaque is conatus fœdum habuit exitum, diſſenſione atq; æmulatione potius quàm imperitia ducum, aut militum ignauia. nam haud obſcuré iam enata erant initia peſtiferæ ſimultatis inter Proſperum atq; Piſcarium, quum hic elato animo alienis conſilijs obedire, ille verò inueteratam nominis exiſtimationem præferre, ac demum vti imperio, & prouectæ ætatis honore concuperet. Caſtris ad Niceam amnem retractis, incredibile dictu eſt, quantam Leo bilem doloremque conceperit. non ferebat enim æquo animo contumeliam acceptam, & dedecus militare admiſſum, quando nòn hoſtium virtute, ſed ſuorum contumaci diſcordia ac exitiali altercatione victus eſſe videretur. Itaque Leo in vnam abolendæ ignominiæ parandæque victoriæ curam intentus, ſupremas ſpes in Iulij patruelis virtute collocat, cuius ſingulari prudentia in omni grauiore negocio, ſicuti & moderatione in regenda republica Florentina, nudatis omnibus ſenſibus vtebatur, ad hunc Florentiæ commorantem, manu ſua literas, quas nos tum vidimus, in hanc ſententiam ſcripſit. Vides mi Iuli quo loco res noſtræ ſitæ ſint, quum eas duces ipſi turpiſsima diſſenſione penè præcipites dederint. In hac enim rerum deformitate dignitatis noſtræ, quæ viris vita potior eſſe debet, iniquam aleam ſubimus: tu verò vnus omnino es, qui ſpectata virtute tua, atque authoritate diſsidentes conciliare facilè potes, & quod in ſummo voto eſt, victoriam è manibus propè ereptam recuperare, ſi maturè in caſtra contendis. Obſecro te igitur per decora maiorum noſtrorum, & per publicam ſalutem, vt legati nomine militaris imperij munus ſuſcipias, & confeſtim ad Niceam prouoles. Te enim auſpice præclarum lætumque huic bello exitum Dij ſuperi dabunt, & votis noſtris, vt in optima cauſa rectè pieque ſuſceptis ſecundiſsimè ſubſcribent. Vale. Nec mora, Iulius quanquam dubia ſpe, alacri tamē voluntate fratris precibus paret, profectuſque Florentia, & mutatis ad celeritatem iumentis in caſtra peruenit. Tum verò duces eo diſceptante atq; adhortante, in vnum gerendi belli conſenſum redire, lætari milites, atque optimè de victoria ſperare. Erat enim in eo viro cùm humanarū artium, tum bellicarum etiam rerum peritia ſingularis, longo vſu, & varijs vtriuſque fortunȩ experimentis cōparata. Super hæc vigebat in eo ſumma authoritas, & vis imperij ad explicanda finiendaque conſilia: magnum etiam auri pondus ad ſtipendia ſecum attulerat. Quas ob res confirmatis & erectis omnium animis, tota caſtra ingenti ſpe atque lætitia complebantur. Eodem die in conſilio decernitur, Padum amnem relicta in tergo Parma, ponte cōfecto ſuperandum, vt ad incitādа Inſubrum ſtudia bellum in Hoſtico gereretur. Nec multò poſt ad Caſale oppidū vniuerſus exercitus Padū traijcitur. Idem ad Cremonā facit Lotrechius, minutiſq; prȩlijs ad Bebriacū ſȩpe contēditur. Sed Lotrechio ad Olij amnis ripas egregiè propugnante, Pōtificij per Mattheū Sedunēſem cardinalem, ad quē ab initio depulſis Italia Gallis fama gloriaq; pertinuit, Heluetios in auxiliū euocant, atq; illi vberiorib. ſtipendijs inuitati, per Bergomatiū fines deturbatis ad Eupilim lacum Gallorū, Venetorumq; prȩſidijs, in caſtra peruenīūt. magna ſiquidē hominū admiratione, quū eodem tēpore Frācīſco

regi in Belgio, Lotrechioq; item in Gallia Cisalpina, atq; ipsi maximè pōtifici magnis vndiq; susceptis emolumentis stipendia mœrerent. Erant etiā relicta cis Padum circiter duo milia Heluetiorum: eos initio belli Antonius Pucius, quem nunc cardinalem videmus, in Italiam adduexerat, cum his hic vir sacratus, adiūcto sibi Vitellio cum duabus equitū alis, ad Bondicum Alfonsi Atestini copias profligauit, quo die Ferrariensium res in magnum discrimen adductæ fuissent, nisi Vitellius cohortanti Puccio, & recenti victoria vtendum esse prędicanti, parum pugnaci consilio parere recusasset. At Lotrechius hostes tantis adauctos copijs Abduæ amnis trāsitu prohiberi posse ratus, ad ulteriorem fluminis ripam, extentis ad multa milia passuum perpetuis munitionibus, cum toto tormētorum apparatu consedit: sed dum à Piscario maximaque parte exercitus contra Ripaltam oppidum per simulationem construendi pontis distinetur, Itali pedites in superiore Abduæ loco lintrib. noctu transuecti, Vaprium oppidum in hostili ripa deiectis Gallorum præsidijs occuparunt. Ea re cognita Lotrechius Lescutum fratrem cum valida equitum manu, expeditisque Vasconum cohortibus Vaprium misit, vt hostes ęgrè vno atq; altero tantùm nauigio transeuntes antè opprimeret, quàm maioribus subsidijs firmarentur. Sed Iulio legato Prosperoque ab aduersa ripa administrantibus & cohortantibus, Grisonorum manus duce Teccano, & Hispanorum cohortes duæ opportunissimo tempore transiuerunt, quorum aduentu confirmati Itali, qui ab ædificijs omni telorum genere ac ignibus oppugnati acerrimè locum defenderant, sese ad conserendas manus effuderunt. Pugnatum est per quatuor horas vario euentu, quum etiam Lescutus vltro demissis equis, insigni audacia cum cataphractorum globo per angusta viarum pugnam, fessis iam Vasconibus, excepisset. Ad extremum Galli egregiè repulsi, multis desideratis, amissoque vexillo, ad Lotrechium redierunt. Tum verò exercitus omnis ad transeundum amnem adcurrit, tota scilicet ripa nudata præsidijs. Nam Lotrechius Mediolano timens, reductis tormentis, sublatisque signis eò contenderat. Is quanquam abstinentiæ atque iustitiæ laudem ferret, superbia tamen & crudelitate erat inuisus: nam per eos dies Manfredum Palauicinum, qui à Lario lacu cum Germanorum manu irruperat, captum in frustra discindi iusserat, atque item Bartholomæum Ferrerium eius rei conscium, eximiæ nobilitatis equitem eadem supplicij acerbitate trucidarat, ita vt denegato sepulturæ honore, damnatorum capita, hastis infixa propinquis & ciuibus spectanda in arcis area ponerentur. Christophorum verò Palauicinum opibus & claritate generis illustrem, nequaquam regis iudicio damnatum, postridie quàm Mediolanum est reuersus, capitali supplicio affecit, vt Mediolanenses crudeli exemplo territos, validius in fide contineret. Peruersa etenim ratione Lotrechius quæsitis nouis amicitijs hostili animo Triuultiorum Palauicinorumque principes fuerat persecutus, qui antea Gallico nomini maximè studuissent, fortemq; operam aduersus Sfortianos superioribus bellis præstitissent. Nam & ipse Triuultius tantus imperator, qui tot victorias Gallis regibus spectata virtute pepererisset, accusante Lotrechio, ad dicendam causam media hieme in Galliam vocatus, concepto ingenti animi dolore apud Carnutes obierat. Cęterùm Lotrechio cuncta prę sidia in exteriore suburbanæ regionis munitione collocante, Pontificij &

tificij & Cæsariani Placentiæ & Cremonæ Ticiniq; ac demum Parmæ egregia omnium voluntate recipiuntur. Quo successu victoriç, duces erecti in spē potiundi Mediolani instructis agminibus ad Romanā portam ire pergunt: Erat in vrbe otium summæ securitatis, adeo vt Lotrechius inermis cum globo ducū interiores vrbis regiones obequitaret, & nihil omnino de aduētu hostium præsentire crederetur. Existimabat enim hostes sine tormentis nequaquam aggerib. esse successuros, quod itinera vti pluuio die maximè lutulēta, prouehendis currib. inextricabiles difficultates allatura viderētur. Sed Piscarij virtus atq; celeritas cuncta ad victoriā aperuit. Is enim cum expeditis Hispanorum sclopettarijs antecedens, aggerib. successit, adortusque Heluetiam stationē, & Venetos in proximos tēdentes, penè priusquā conspiceretur, intra munitiones irrupit. hos secuti Germani atq; Itali tantā imparatis & ægrè resistentib. trepidationem intulerunt, vt fœda fuga vndiq; facta, Theodorus Triuultius Veneti exercitus imperator, qui ad tumultum inermis adcurrerat, vulnere accepto caperetū, ipse Grittus legatus vix beneficio noctis nō planè cognitus euaderet, & Gallorum equitatus magno circuitu intra vrbes deferretur. Tum verò direptis hostium castris Piscarius continenti cursu ad Romanā portam cōtendit, ibi ab amicis demisso pōte recipitur. Nec multo post Iulius legatus, & Prosper, ipseq; Mantuanus Ticinensi porta suscipientib. Gibellinç factionis principib. interiorē vrbem intrant. Porrò Galli Heluetijq; circa arcē signa sistunt, metuq; territi eadem nocte Comensi porta effunduntur, tanta desomitate incedentium agminum, vt quum summi duces Lotrechio adessent Lescutus, Vandenesius, M. Antonius Columna, et Feltrius Vrbinas. his omnib. veluti inopinata calamitate attonitis, omne rei bellicç consilium cum ipsa exercēdi imperij authoritate penitus ereptum esse videretur. Defuit pontificijs ad summā victoriam persequendi hostis facultas, haud dubiè obscurç noctis tenebris intercepta. Nam multò maxima copiarum pars et totus fermè equitatus, ipsiq; prçsertim Heluetij, qui postremā aciem ea die tenuerant, extra vrbem vix accepta per manus rei gestç fama, constiterunt. Tātæ victoriæ nuntio accepto Pontifex, quum in Manliana villa esset, incredibili lætitia est affectus: nam eo triduo literæ de Heluetiorum ambigua fide acceptæ animū incerta & ancipiti spe victoriæ suspensum solicitis cogitationibus excruciarant: nec multò post, priusquam cœnaret, obriguit, sensimque exorta est febris à quodam miti tepore lōgè lenissima, sed quæ ei suprema extitit. ob id sequente die in Vrbem est reuectus, iam certius ac plenius erūpente morbo, pessimumq, omen imminentis mortis in ipso cubiculi limine accepit, in quo constiterat architectus ligneam offerens sepulchri effigiem, quod tum insigni marmoris cælatura Henrico regi in Britannia parabatur. Sed ea febris, quòd ex interuallis lacesseret à medicis adulantib. aut iudicio deceptis aliquandiu neglecta adeo vehementer demū incubuit, vt penè priusquā morbus dignosci posset, & fatalis hora sentiretur, turbata ratione sit ereptus: paucis tñ ante horis quàm è vita migraret, supplex, iunctis elatisq; manibus atque oculis in cælū piè cōiectis, Deo gratias egit, cōstantissimè professus, se vel funestū morbi exitū çquo pacatoq; animo laturū, postq̄ Parmam, Placentiamque sine vulnere recuperatas, honestissima de superbo hoste parta victoria, cōspiceret. Vixit an. lxvii. imperauit viii. totidemq; mensib. et diebus vndeui

ginti. Fuere qui existimarent, cum indito poculis veneno fuisse sublatũ: nam cor eius atri liuoris maculas ostendit, & lien prodigiosæ tenuitatis est repertus: quasi peculiaris & occulta veneni potestas totum id visceris exedisset. Ob id coniectus est in carcerẽ Barnabos Malaspina minister à poculis, nõ obscuro indicio, quòd Leonẽ pridie q̃ decumberet, in cœna post haustum vini calicem, statim obducta & tristi fronte ab eo quæsiuisse constabat: vnde nã sibi adeo amarum & insuaue vinũ propinasset. Adauxit quoq; patrati sceleris suspicionem, quòd ipse sub aurorã, quum septima noctis hora pontifex expirasset, specie venandi cum canibus Vaticanam portã exiuisset, adeò vt à prętoria nis vti fugitiuus caperetur: his scilicet admirantib. dissolutum hominis ingenium, qui intempestiuas absq; vllo pudore quęreret voluptates, quũ tota aula extincto beneficentissimo domino in lachrymis & luctu versaretur. Sed Iulius Medices, quũ è castris ad comitia in Vrbem esset reuersus, insigni prudẽtia de veneno quęstionẽ haberi vetuit, ne in nomen alicuius magni principis inexpiabili cum inuidia quęreretur. Sed qualiscunq; Malespinæ animus fuerit, temerè nõ affirmauerim: is certè post nonum annũ alterius ambigui criminis reus, quasi reseruata à dijs in eum diem impij flagitij pœna, Mediolani capitali supplicio punitus est. Sunt & qui potius crederent, venenũ in pillulis ex aloe, quibus per hebdomadam ab subducendam aluum vtebatur, sumptum fuisse, decepto scilicet Serapica cubiculario, qui eas in loculo, vti ad frequentẽ vsum, negligentius seruare consueuisset: nam biduo ante quã Leo moreretur, Lesbius abaci præfectus nullo concepto morbo interijt: quũ duas ex his pillulis de more ad tuendam valetudinẽ forte sumpsisset. Non defuere tamen qui & ministros & principes ea calumnia omnino liberatos vellent, quasi pontifex obstructa iã planè fistula, & ob id saniosis humoribus ad præcordia reiectis, lethalem morbum facilè conceperit: præsertim quum & his diebus turbidus auster nebulam pestilentem è palustribus campis ad villam importunè detulisset. Ego certè haud obscuris ab arte medica innixus coniecturis, nunquã crediderim, ea membrorum robora, eamq; vim largissimi caloris, in ipsa corporis temperatura fermè æquali, & ob id ad producẽdam vitam maximè idonea concidere potuisse, nisi alicuius nobilis veneni sæuitia multo impetu ad ipsa vitalia penetrasset, quãdo ad perferendam quamlibet inusitæ vel etiam continuæ febris contumeliam, ea firmitate corporis atq; animi in multos dies omnino paratus esse videretur. Erat enim statura corporis admodum excelsa, toto habitu succoso potius quàm pingui, & quidẽ per singula membra venustè commensurato, teretibus scilicet directisq; crurib. & manibus candore formaq; longe pulcherrimis, sed vna capitis amplitudo cętera membra, enormi propè excessu, nec tamen sine dignitate superauit: vnde illi naturæ dono admirabilis ingenij captus & memoria rerum omnium singularis: subtrahebant etiam magna ex parte oris suauitatem, obesę malę & oculi extantes conuolutiq; et hebetes, verùm si ad pupillam inspicienda propius admoueret, supra fidem acutissimi: supplices enim libellos, vel minutissimis literis. & crebris syllabarum compendijs properanter exaratos celerrimè & distinctissimè lectitabat: admota autem cristallo cõcaua, oculorũ aciem in venationib. & aucupijs adeo latè extẽdere erat solitus, vt nõ modò spacijs & finib. sed ipsa etiã discernẽdi felicitate cunctos anteiret. Ex ore eius voce suaui

& tene-

ſet tenera, ſermones profluebant ad omnes affectus exprimendos peruenuſti. nam neque in ſerijs aſtricta grauitas, neque in communibus liberalis lepor, neque in mollioribus vrbana fœcunditas vnquam defuit. Dictabat epiſtolas Hetruſcè & Latinè pereleganter & expeditè: componebat etiã verſus non il lepidè Latinos, Hetruſcos verò peramœna iucunditate delectabiles: nouerat quoque Græcas literas, nequaquam ad oſtentationem, ſed ad præſidia Latinæ eruditionis: Legendi autem ac relegendi oblata quæque, & prææltos etiam codices abſque vlla faſtidij ſuſpicione auidiſsimus æquè & patientiſsimus fuit: adeo vt cum incomparabili memoria frueretur, omnium gentium ſeculorumq; hiſtorias in exemplum, actionum ſuarum opportuniſsimè recitaret. Sed in eo maximè ad abſolutam laudem ſingulis rebus æſtimandis viguit iudicium excellens, eruditum, illuſtre, tanta admiratione omnium, vti pleriq; ex academia fœcunditate ingenij inſignes, non temerè aliunde q̃ ab ipſo Leone rerũ ſuarum cenſuram expeterent. Sacra confecit ſingulaq; ceremoniarũ obiuit munia, ſingulari cũ maieſtate, vt nõ falsò nemo ſuperiorũ Põtificũ eo auguſtius & decẽtius ſacrificaſſe diceretur. Cpõonebat etiam vocẽ, vultũ, geſtumq; in omni occaſione negotij aptiſsimè atque celerrimè: transferebatq; mores ad perſonam, diuina quędam præſenſione petentiũ votis occurrens, vt quum fortè aliquid eſſet negandum tenerrimis excuſationibus ſupplicantis animum pręoccuparet, ſpeq; vltro iniecta nouæ liberalitatis totum imminentis repulſæ dolorem extingueret: quòd ſi erat vti fermè ſemper fiebat, rogantibus obſequendum, tum verò naturę ſuæ propenſius indulgebat, & ad cumulandum beneficium tota benignitatis & gratiæ vela pandebantur. Neminem enim adeo liberaliter beneficio eſt proſecutus, quin ab eo, veluti concepto pudore, exigui muneris veniam non peteret, vt non obſcurè multo plura ac vberiora, quàm tum contenderet, ex occaſione daturus eſſe cenſeretur. Sæpeque accidit, vt ſibi gratię à pluribus ſimul competitoribus agerentur, nemine promiſſa ſibi eripi indignante, quãdo vnus demum è multis ſubſcripti libelli voto potiretur, & cæteri explorata benignitate propenſi verecundique principis nequaquam remittendas ſpes ſuas, ſed omnino adaugendas eſſe iudicarent. In deliberationibus grauiſsimarum rerũ diu cuncta excutiebat penſitabatque; ita tamen vt decernendi tarditatem mira exequendi celeritate compenſaret. Exigebat autem à miniſtris non modò taciturnitatem, & fidem, ſed obediendi extemploq; parendi expeditum & vehemens ſtudium, eos maximè peroſus, qui ad oſtentãdum cautæ ſubtilitatis ingeniũ, quominus promptè iuſsis parerent, importunis & curioſis interpretationibus vterentur. Tria eſſe prædicabat, vti à Laurentio patre ſæpius audiſſet, quæ magno principi in gerendis rebus & laudem & felicitatem pararent: cũ amiciſsimis iudicij atque prudentię opinione præſtantibus diffusè conſultare, ſtatimque ab ipſo animi dereto maturare ad perficiendum: nunquam obliuiſci abſentium amicorum: & nullam omnino ſuſpicionem ſuperfluam putare, quæ vitæ principatusq; ſalutem reſpiceret. Summę verò eſſe popularitatis ad opulentiam vrbis annonę commertia nullis pręſcriptis pretijs aut legibus violare, ſublatisq; monopolijs omnia ſicuti & ora hominum, libera & vacua metu, priuatis negotiatorũ arbitrijs relinquere: quoniã ea propoſita libertas, mercatorũ auiditatem incitaret, quorũ concurſu et ęmulatione cuncta demũ

vilescerent, & vrbs ipsa repletis horreis copiosissima redderetur. In vindicandis autem publicis priuatisque iniurijs existimabat, vti ipse consueßet, vtendum esse temperamento, ratione non omnino difficili, veluti personis atque temporibus accommodata, vt neque ex nimia seueritate odium, neque ex ipsa clementia existimationis iactura pararetur. Volebat enim cum à familiaribus et consanguineis, tum à peregrinis et ciuibus magnoperè timeri, verùm incolumi omnium erga se beneuolentia: nam damnabat illam diræ immanitatis vocem: Oderint dum metuant: & certè non obscuro nobilissimi consilij proposito id in tota vita præcipuè spectauit, vt benefaciendo & promerendo ab omnibus hominum ordinibus amaretur, famaque Medicei nominis ad perennem laudem quàm longissimè proferretur. Sed qui ab ipsis veræ virtutis operibus omni honore dignissimus habebatur, in hoc vsque tempus, quo Pauli III. summa virtute renascentis Vrbis auspicia conspicimus, temporario ac ignobili tumulo conditus iacet. Sed meliore fortasse conditione ad spem diuturnæ laudis, quàm ij, qui inanis elogij cælato è marmore sepulchra propinquorum expedita pietate meruerunt. Nam & poetæ, gratissimũ atque liberrimum hominum genus, per aliquot annos deplorata conditione temporum, & congestis in Leonem laudibus, certatim carminibus adfixis tumulum nobilitarunt. & nos quoque pari studio & pietate conscribendæ eius vitæ munus suscepimus, vt postquam sumptuosa condere pro fortuna nostra non licuit, ab exiguo certè, sed eo fortasse immortali liberalis ingenij monumento, iusta & solennia sanctissimo cineri soluerentur: & tum profectò non ineptè, quum iampridem extinctus princeps, inter tot accumulatas clades, quæ postea inciderunt, veluti quotidie renouato funere, verissimis totius populi lachrymis efferretur: quippe tum decedente inuidia præclarissimè vt in publica Vrbis & totius Italiæ calamitate, Leonis virtus enituit. Hæc enim haud dubiè ad salutem humani generis auream ætatem condiderat: quum nos statim ab optimi principis excessu verè ferream pateremur: adeo vt quum fatali errori nostro barbara vis, cædes, ciuciatus, pestilentiam, famẽ, vastitatem, & dira malorum omnium incommoda nobis attulisset: literæ inprimis eximiæque artes, & rerum omnium copia, communis item salus & publica hilaritas: & denique bona omnia tanquam eodem sepulchro cum Leone condita lugerentur

FINIS VITAE LEONIS

DISTICHON LEONIS DECIMI SEPVLCHRO' INSCRIPTVM.

Delitiæ humani generis Leo Maxime, tecum
Vt simul illuxere, interire simul.

PAVLI

PAVLI IOVII NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI.

AD GVLIERMVM CARDINALEM DERTHVSENSEM IN VITAM HADRIANI VI. PONT. MAXIMI

PRÆFATIO.

MOVIT me præclara quadam æmulatione gratissimi animi tui studium Gulierme Cardinalis amplissime, vt Hadriani Sexti memoriam literarum beneficio ad posteros quàm longissimè proferrem. Nam tametsi magnis opibus & liberalitate penè incredibili sepulchrum marmoreis signis inter cætera Vrbis ornamenta conspicuum sanctissimi viri cineribus operosa celeritate persolueris, id tamen ad æternitatem, quam quisque optimus pro gloria auidissimè semper spectauit, nequaquã firmissimum erit, & maximè diuturnum: quòd vel elaborata excelsaque artificum opera, vti fortunæ atque innumeris inuidiæ casibus subiecta, vel vna, nec longi quidem temporis iniuria celerrimè consumantur. Itaque & meo vetere decreto, et tua præsertim authoritate impulsus, non iniucundum tibi fore putaui, si ad dignitatem sumptuosi operis, fidelis etiam historiæ, & literarum honos, opinione mea facilè sempiternus adderetur, Scilicet vt posteri diffusè intelligant, quantum Hadrianus virtute animi pietateque in omni fortuna præstiterit: nec è titulo tantùm marmoribus inciso, sed è perpetuis actionum omnium annalibus, Christianæ vitæ exempla, sacratis præsertim hominibus petantur. & herclè desiderio votoque tuo dignum videtur, vt optimi viri nomen, non in Vrbe tantùm legatur, inclusum scilicet angustis vnius ædiculæ spacijs, verùm etiam vbique terrarum Latina voce celebretur. Huius autem publici beneficij laus, apud te aliquantò, quàm apud authorem verior & cumulatior erit, quum imperasse scripturo maius sit atque præclarius, quàm iubenti liberalique animi magnitudine flagitanti, me nequaquam grauatè, vel infeliciter obsecutum fuisse. Sic enim turbidioris sæculi mores ferunt, vt ditissimus quisque laudari effingique literis ineptum & absurdum putet, quando ipsum scribenda facere, & benigna manu excitare ingenia oporteat, quod occupatis auaritia animis fieri nequit, vnde seruili improbæq; adulationi certior atque nobilior sit locus; quàm liberalibus eloquentiæ studijs, quorum præsidio perillustre, nec periturum quidem spectatæ virtuti lumen adferatur. Nec mirum est si existimaris, optime Gulierme, inter multos bonarum literarum præcipuus, et liberalis æstimator: decurristi enim felici passu per omnes fortunæ gradus, vt in hanc summi propè honoris sedem proueherere, quum tibi ab ineunte ætate perpetuæ comites adessent rarissimæ virtutes, innocentia, modestia, fides: adiecisti demum pietatem, quæ est vna omnium virtus senatore sacerdote dignissima. Hac enim multos diuitijs atque natalibus florentes facilè superas, & cum priscæ ætatis optimis cardinalibus certissima cum laude contendis. Studia porrò tua plena officiosæ humanitatis, moderationis, atque iustitiæ ita in senatu, in Vrbe, totaque Italia, atque Germania nudantur, vt quum ne-

HADRIANI SEXTI VITA.

NEMO vnquam ab vlla ſacrorum comitiorum memoria, ex his qui literarum & virtutis opinione claruerint, vel minore ſua ambitione, vel tenuioribus amicorum ſtudijs Hadriano Sexto Pontificatum eſt adeptus: quippe qui tot candidatis, qui gratia, meritis, atque opibus nitebantur, ſine contentione ſuperatis, ipſe Romæ nulli cognitus, & vix auditus ab Hiſpania, extremisq; Germanicoris ad ſummum rerum faſtigium, tam felici, quàm inopinato euentu facilè peruenerit. Ita vt hinc liquidò conſtet pontificatum fato dari, comitiorumque ſuffragia nequaquam libidine decretoque hominum, ſed certa, &

incredibili deorum immortalium prouidentia gubernari. Natus est Hadrianus in inferiore Germania ad Belgicum Oceanum in vrbe Traiecto, quæ prouinciæ dat nomen, ac inter Batauos & Canenifates summam obtinet claritatem. Nam episcopus sacrorum princeps armatis etiam præest, & latè dominatur, estque ex eorum procerum insignium numero, qui Cæsaribus adesse, & bello paceque operam præstare consueuerunt. Hunc vltimum terræ tractum Hollandiam vocant, cuius fines ab occaso Oceani fluctibus alluuntur, cætera ad insulæ formam bicornis Rhenus intercipit. Hadriano pater fuit Florentius, qui familię nomen tulerat, vir animi probitate, & ciuili industria potius quàm honestis opibus insignis. Nam adeo angusta re familiari vtebatur, vt quum in filio à primis statim pueritiæ initijs miram indolem nobilioris ingenij deprehenderet, & ob id eum altius omnino erudiendum arbitraretur, pecuniam vel in frugalissimæ vitæ sumptus facilè suppeditare non posset. Itaque Louanium missus impetrauit, vt in collegio Portiorum gratuitò aleretur. Sunt enim in eo celebri gymnasio quatuor collegia disciplinarum omnium referta doctoribus, Lilium scilicet, Falconium, Castrense, et Portiũ, in queis vetere instituto, honestis atq; ingenuis, quos egestas presserit, in aliquot annos ad capiendum ingenij cultum, alimenta publicè præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, sese ita liberalibus studijs exercuit, vt nemo eo attentius aut ardentius literis operam nauare diceretur. Nulla ferè eum vnquam à scholis iuuenilis voluptas euocabat, & quum esset supra disciplinæ duritiem, vini, cibique parcissimus, etiam cæteros æquales suos perenni continentia, & lenitate animi superabat: eratque in eo tanta discendi felicitas, vt quæ alijs essent obscura, vel nimia cõmentantium subtilitate abstrusiora, ea iucundè rimanti apprehendentique longè facillima viderentur. Ita paucis annis singulas scholarum classes ingenio & doctrina facilè princeps, secundissimo cursu percurrit. Primùm ei dialectici honorem detulerunt, quum nemo esset eius ordinis, qui ei solertia & acuitate disputandi conferretur. Pari quoque fauore apud philosophos, vti sæpius spectata eruditione insignis, ante omnes candidatos lauream promeruit. Porrò in mathematicis ei propè vnica contigit laus, quum plerumq; sine pręceptore conuolutas earum artium subtilitates, & per se caperet sedulò, & cæteris admirantibus lucidissimè recitaret. Ad extremum tantis instructũ disciplinis theologi in scholam auidè receperunt, quibus in studijs perpetua cum laude vsque ad senectutem religiosè conquieuit, ita vt carptim tamen, & subcisiuis temporibus pontificij iuris decreta perdisceret. Cæterùm (quod vnum ei viri elegantes defuisse prædicãt), eloquentię cultioris flores, et poetarum amœnitates contẽnere erat solitus: siue quòd putaret eas sibi aliquid de grauissimorũ studiorum authoritate detrahere, siue quòd castis, & pijs ingenijs poetarum lusus, prauos mores importare, & religionibus plurimũ officere arbitraretur: erat enim seueritate Christiana adeo verecundus, vt nihil nisi sobrium, & pudicum, vel iocul ariter auribus admitteret. Eo modo probatissimi nominis fama fruentem Margarita Maximiliani Cæsaris filia, quæ tum Belgis imperabat, sacerdotio parochiali in Hollandia liberaliter honestauit: quod tam sibi inopinatum est visum, quàm postea pontificatus summus, per singulos officiorum & sacrorum ordines euadenti, inexpectatus fuit. Enimuerò

uero præclara virtus adeo ei prospere Fortunam, & principum animos conciliarat, vt quum nihil prorsus ambiret vel appeteret, sed in altitudinem studiorum abditus, sæpe hominum qui literas nescirent, colloquia deuitaret; ad honores et dignitates occultiore vi syderum non inuitari, sed rapi crederetur. Nec multò pòst ab hac morum & doctrinæ prærogatiua, suffragijs sacerdotū omnium Louanij in templo maximo Decanus est effectus, qui est in ea vrbe inter sacratos homines summæ dignitatis locus. Id quoque sacerdotium aliū honorem secum traxit: Is est in gymnasio pręcipuę potestatis & præcellentię magistratus, Vicecancellarium vocant, in scholis collegiorum omnium cuncta moderantem. Nam ei professores deligendi, commutandique, & quod est præcipuum, & insigne munus, benemeritos de optimis studijs laurea exornandi cura demandatur, tanquā viro in omni doctrinæ genere peritissimo, qui non temerè quenquam, nec nisi acerrimis è graui iudicio disputationibus excussum, omnibusq; obiter probatū suffragijs, laurea corona, & peramplis priuilegiorum codicillis decoraret. Ab hoc sacerdotio, magistratuq; ditior factus, nihil mox antiquius duxit, quàm Louanij collegium, vt quintum adijceretur, sub Hadriani nomine luculenter ædificare, adiunctis prædijs, quibus studiosi adolescētes oppressi inopia cū doctoribus alerētur. Grauissimo namque animo, quum Porcij collegij benignitatem agnosceret, priuati beneficij gratiam publica liberalitate reponendam statuebat. Quod adeo supra eius vires Louaniensibus est visum, vt non minus ambitiose quàm piè tantæ rei inchoandæ consilium suscepisse diceretur, quando facultates eius, quę erant mediocres, vix iacendis fundamentis suffecturas appareret. Sed quum parsimonia, & sancta frugalitate auctiores sibi efficeret rerum omniū reditus, adeo ingenti animo cuncta est complexus, vt sibi iam tum ampliorem, & supremæ quidem proximam, Fortunam pręsagire videretur. Ferunt, Bernardinum Caruaialem Hispanum, qui erat inter cardinales authoritate, atque opibus insignis, quum id collegium tam felici ausu cœptum, quam facili successu operis perfectum admiraretur, quodam ingenuo dolore cōcepto, fortunæ suæ indignantem suspirasse: quoniam id opus ad laudem sempiternam Decanus haud planè diues condere fuisset ausus, quòd ipse tantus cardinalis sicuti ab antiquo animi decreto destinasset, nondum inchoare potuisset. Per id tempus Philippus Hispaniæ rex Maximiliani Cæsaris filius apud vrbem Burgos morbo correptus interijt: relicto Carolo septenni filio, qui nunc amplitudine imperij, & Augusti Cæsaris nomine insignis rerum potitur. Huic ipse auus Cæsar felici prudentia, cùm præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, repudiatis qui se ambitiosè obtulerant, vel amicorum studio producti, ingenium varijs artib. ostentabant. Enimuerò ille grauis, & pius imperator non modò lectissimarum literarum magistrum, sed optimorum etiam morum egregium formatorem tantæ indolis & fortunæ puero adhibendum existimabat: quasi eum iam supra Hispaniæ regni hæreditatem, quæ ei materno nomine obueniebat, sibi in imperio successorem fore diuinaret. Dicere enim solebat, turpe quidem esse magno principi nescire literas, sed longè turpissimū his eum moribus atq; virtutibus omnino caruisse: quæ populis & gentibus imperantē, cum eximia pietatis, atq; excellentiæ laude contra superbiam atq; libidinem, & reliquas im-

nibus tantùm epistolarum & verborũ titulis sustentata, tanta quidem vtrinque suspicione, vt quum ad constituendas leges, quibus in regendis prouinciis vterentur, speciemq; coniuncti animi populis præbendam necesse esset, vt in colloquium deueniret, delecto campestri loco parum familiari habitu, tanquam ad hostilem aciem promotis vtrinq; equis sint congressi. Nec multò pòst Ferdinandus Neapolim nauigauit, vt inde magnũ Consaluum abduceret, virtute & liberalitate, suspectisq; artibus ad imperiũ aspirantẽ. Sed eo in Italiam nauigante Philippũ vehemens extinxit morbus. Itaque rebus cum Neapoli, tum in Hispania feliciter confectis, rediens Ferdinandus aliquanto amarior & asperior est effectus aduersus proceres, qui propter intempestiuã ingrati animi leuitatẽ, intemperanti obsequio noui regis gratiã, veteris maiestatis honori prætulissent. Harũ igitur offensionum memoriã Hadrianus ex animo regis opportunissimo tempore detersit. Erat enim ad tẽperandas affectiones regis, tum exulcerati, & ad vindictam vergentis ingenij vehementer accommodatus: tum ipsa sanctissimorum morũ existimatione, tum suauissimis philosophiæ Christianę pręceptis, quibus rex ipse prudentiæ & religionis laude insignis facilè obtẽperabat. Regulis eo modo syncera fide a rege in amicitiã receptis, Derthusensis episcopus fato cessit, in cuius locũ iudiciò regis & procerum omniũ, Hadrianus nequaq̃ eius honoris appetens est suffectus. Existimabatur enim eo sacerdotio longè dignissimus: quoniã pręter incomparabiles virtutum omniũ dotes, se etiam tanto oneri fore imparem, ve recunda reluctatione prædicabat, & nõ modò opes, verùm & conspicui nominis amplitudinẽ, non exiguo, sed modesto animo contemnere videretur. His susceptis episcopatus insignibus, nihilosecius in vetere obeundę legationis munere perseuerauit vsq; ad vitę exitum Ferdinandi Regis, qui eum propter eximiæ probitatis atq; iustitię laudẽ sanctissimi parẽtis loco enixè coluerat. Mortuo autẽ Ferdinando, quũ Carolus nepos summo populorũ studio tot regnorum hęreditatẽ adiuisset, remãsit etiã tum in Hispania ex legato consiliorum rerumq; omniũ particeps, & moderator effectus, quanq̃ summa regendæ Hispaniæ cardinalem Toletanũ respiceret. Secutum demũ est id tempus, quo Leo pontifex in Vmbria difficili bello implicitus, eam cardinalium coniurationẽ detexit, cuius princeps fuerat Alfonsus Petrucius Senensis. Is enim à Leone patria pulsus, quũ vindictæ libidine atrox facinus animo agitaret, iracundię suæ decretũ cum aliquot cardinalibus stultissima linguę libertate communicarat, vnde mox indicijs nefarij consilij facilè deprehensis, ipse in quęstione tortus, & demũ necatus insanię suæ pœnas dedit: cęteri ꝙ neglecta salute põtificis, tanti periculi cõsilia minimè detulissent, adempto iure punicei pilei cũ ignominia senatu sunt amoti. Fuerè ij Raphael Riarius & Bendinellus Saulius Ligures, & Hadrianus Cornetanus: Francisco autẽ Soderino clementer ignouit, ne si ob recentẽ iniuriã senatu motus esset, id veterib. odijs dedisse videretur. Ad horũ calamitatẽ senatus reputatione periculi cõsternatus, cũ alienos ab ea seueritate animos in dicẽdis sentẽtijs ostẽdisset, põtificẽ impulit, vt nouis cardinalib. curiã impleret, indignatũ, ꝙ parũ beniuolo fideliq; animo detectę cõiurationi crederetur. Ea enim tũ videbatur senatorũ naturæ lenitas, vt pleriq; in misericordiã versi, nequaq̃ vti debebãt, principis periculo permouerent, et eã cogitati sceleris pœnã, nõ iustitię, sed crudelitatis nomine,

haud obscuris sermonibus appellarent. Quibus de causis Leo beneficij pariter atq; iniurię natura grauis ęstimator, vt inimicorum contunderet spiritus, & maiores & fideliores necessitudines sibi, & Mediceæ familiæ compararet, vnum & triginta cardinales, vna atq; eadem liberali pronunciatione in senatum legit, egregio ædepol excellentique delectu, si in vniuersum quisque à morum literarumq; censura spectaretur, nec immodicus numerus seuerioru̅ animos offenderet, qui sacrosancti ordinis dignitatem imminui, & fœdari tanta multitudine prædicabant. In his fuit Hadrianus Leoni quidem antea ab egregia nominis fama planè cognitus: sed tu̅ præsertim Maximiliani Cæsaris literis, & Alberti Pij, Guliermique Edchauordij plenissima commendatione laudatus. Erat hic Guliermus ex eadem inferiore Germania vetus eius familiaris, qui cum pontificia in aula ab ineunte ætate honesta cum laude solertis industriæ versaretur, Hadrianum impensè laudare, & doctis sanctissimisque viris omnibus nostræ ætatis pręferre erat solitus. Itaque Hadrianum arridentis Fortunæ prorsus ignarum, nec tale quicquam tranquillo ingenio cupientem, is qui pileum ab vrbe detulerat, operandis sacris occupatum inuenit, ita vt quieta admodum, & lenta quadam hilaritate venientem excipere, nec paulò iucundius, & liberalius tanto munere lætari videretur: qui animi habitus ea moderatione definitus erat, vt nihil ad inuidiam propter fastum, sed propter incorrupti animi simplicitatem ad gloriam omnium testimonio verteretur. Seque̅ti anno Carolus confirmata cum Francisco rege ad Nouiodunum amicitia, quam iniquis conditionibus impetrasse videbatur, in Hispaniam venit, circumuectusque per vlteriores prouincias, passim ciuitates, & regulos in verba iurantes sacramento adegit. nec multò pòst Cęsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare deligendo, procerum comitia habita, in queis ipse etiam Franciscus Gallorum rex magnis innixus largitionibus pro se eum summi imperij honorem petebat. Sed Germani natura Gallis infensi, quanquam nonnulli præsenti pecunia corrupti, & ingentiu̅ pollicitationum spe inducti labare viderentur, facilè tamen rerum omnium, pręterquam publici decoris memoriam abiecerunt, atq; ita Carolus cunctis suffragijs Cæsar est appellatus. Nec mora tanto cognomine auctus, vti necesse erat, quàm primu̅ in Germania̅ redire constituit, vt de more apertis in campis, & Cęsar & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaq; eo in Calecos ad Columnas Herculis antiquum portu̅, vt inde per Oceanum in Germania̅ nauigaret, contendenti, Hadrianus cu̅ imperio toti Hispaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæsar recusante̅, & præoptante̅ sequi humanissimis precib. vt manere vellet, exorare cogeretur: quando rege absente in Hispania præside opus foret pręclarę dignitatis & famę, qui populos nequa̅q̅ adhuc pare̅di obsequio confirmatos, omnib. moderationis atq; iustitię exemplis in officio co̅tineret. Verùm Hadrianus, vel ob id in Hispania remanebat inuitus, q̄ alienæ improbitatis inuidia̅ sibi viro innoce̅tissimo minimè subeunda̅ esse iudicabat. Erant enim Hispani fermè omnes Belgis ipsis veheme̅ter irati, qui Ceurio principe atq; authore, ciuitates inusitatis auaritię co̅me̅tis expilassent. Siquide̅ Ceurius Caroli nutritius, vti erat in ꝓcuratione reru̅ omniu̅ cu̅ incredibili authoritate co̅stitutus, in vna̅ eam præsertim cura̅ rapacis ingenij neruos inte̅derat, vt quanta vis maximè posset signati auri, vel impude̅ti ratione

cogeretur,

cogeretur. Erat enim nouo Cæsari paranda classis, exornandus in Germania exercitus, remunerandique proceres, qui eximia & constanti suffragiorum benignitate, Augusti imperij coronam detulissent. is erat in Ceurio consilij prætextus. cæterum cū omnia apud eum essent venalia, non Cæsarianos modò, sed priuatos etiam loculos inexhausta cupiditate auro replebat, adeo vt passim fœdissimis auaritiæ probris, & maledictis proscinderetur. Oderat Ceurium Hadrianus propter acerbitatem atque insolentiam auarioris animi: & super hæc manebant adhuc vestigia veteris iniuriæ. nam Hadrianus dum Louanij collegium conderet, coniuncti soli non magnam aream cū attigua domuncula ad maiorem publici ędificij laxitatem & elegantiam, à Ceurio nec æquo pretio, nec religiosissimis precibus impetrare potuerat. Existimabat etiam se in Hispaniam specie honoris fuisse ablegatum Ceurij impulsu, vt Carolus adolescens vno ipsius imperio pro libidine regeretur. Tum verò minimè dubitabat quin & eius quoque opera in Hispania relinqueretur, vt ad arma consternatæ & planè desciscentis prouinciæ, immani æstu & sæuis fluctibus iactatus & absorptus interiret. Nec eum fefellit opinio: nam Cæsare iam adhuc Toleti agente, haud vanus rumor increbuit coniurare in vnū vlterioris Hispanię populos, & Toleti esse qui Ceurium opprimere cogitarent. Quibus cognitis Carolus Ceurio trepidè suadēte adeo properè cunctisq; inopinantibus, & spurcissima quidem cœli tempestate vrbe excessit, vt nequaquam proficisci, sed præ metu prorsus effugere crederetur. Vbi Cæsar ad Oceanum peruenit, legationes ad conuentū euocantur: & quę est conuentuum fermè omniū summa, pecunię postulantur, quas imperare nefas est, nisi reges ad promerenda ea subsidia, populis variarū rerum immunitates cōcedant. Petebatur autem ab vniuersis, vt ciuitates Belgis pręsidibus liberaret, hique honores æquissima liberalitate indigenis hominibus mandarentur. namq; officia ita ad quæstum Belgis dono data erant, vt ea demum præsenti pecunia Hispanis hominibus venderentur. Sed Cæsar durior est inuentus, quoniā ea insolenter atq; superbè petentibus, nihil fere concedendum arbitrabatur. Cominatus etiam fuerat Petro Gironi regulo, qui non dubitasset contumaci ore profiteri, se ostensurū quid in Hispania authoritate clientelisq; valeret, postquam Cęsar sibi iniqua lite circumuento, et semioppresso ius dicere recusaret. Cęterùm aliquot ciuitatum legati, qui, vt priuatim gratiam & pręmia promererent, Cęsari grauiora pecunię subsidia petenti propensiore obsequio obtēperarant, à ciuibus ignominia mulctātur, nonnulliq; etiam populari tumultu pulsantur. eodem quoq; iudicio Segobienses legatos suos, quoniam audacter & fortiter pecuniā se collaturos pernegassent, nisi amplissima immunitatis priuilegia essent consecuti, tanta cum lętitia & gratulatione receperunt, vt honoris causa triumphātium more vrbē intrarent. Quibus de causis Hadrianus initia rebellionis maturè opprimenda existimans, aduersus Segobienses Ronchillium sęuum atq; atrocem rerū capitalium pręfectū, cum ala pretoria, & cohorte custodum corporis mittit: à regulis etiā proximis auxilia implorat, quibus discedens Cæsar ipsum totius Hispanię pręsidem creatū vehementissimè commendarat. Verùm Ronchillio Segobiensium agrū deuastante, et commeatus è proximis oppidis in vrbem importari prohibēte, vt fame subigeret, Toletani & Salmanticenses in auxiliū Segobiensibus aduolāt, & pulso

Ronchillio obsidionem soluunt. Tum verò Hadrianus ingenti cura angi, e-uocare beneficiarios proceres, et ampliores copias parare quibus effrenes insanientesque populos ad officium reuocaret. Ante alios Antonius Fonseca Cæsaris partes suscipit, & ad Metimnam campi nobile emporium proficiscitur, vt inde ænea tormenta, quæ regijs armamentarijs seruabantur in præsentes vsus educeret: facilè intelligens nullam vim vel militarib. copijs: nullámque vel optimo duci inesse authoritatem, quæ iusto tormentorum apparatu caruisset. At Metimnenses vti planè eodem iudicio publicam causam secuti, fœderatique finitimis, captis repentè armis, ne tormenta educantur, egregiè resistunt. Id verò minimè ferens Fonseca vir nobilis, & ingenio ferox, vt plerunque fit in turbidis & repentinis casibus, consilium planè audax, et successu longè fœdissimum capit. proximis etenim tectis ignem inferri iubet, vt in summo vrbis & fortunarum omnium periculo, ciues à tuendis tormentis, ad restinguendum incendium seruandamque patriam nequaquam inepta ratione euocaret. Sed tanta vesanis obstinatisque animis contumacia inerat, vt tueri tormenta, quàm patriam ab miserabili incendio seruare pulchrius existimarent, adeo vt discedente Antonio, seruatisque tormentis, tanquam victores in ipsis patriæ cineribus effuse lætarentur. Ferunt ingentes opes, & pretiosa totius Europæ mercatorum, qui nundinas ibi celebrarent, mercimonia omnis generis, & aromata item Lusitani regis incomparabili iactura conflagrasse. quæ res sicuti Hadrianum incredibili dolore affecit, quòd tantæ cladi causam præbuisse videretur, ita populos iam suoptè ingenio nequaquam regijs magistratibus parentes ad rebellandum ea veluti accepta iniuria vehementer incitauit: nam haud dubiè totius Hispaniæ opes vno eo incendio absumptæ videbantur. Nec mora singulæ ferè ciuitates præter Bæthicas, in vnum coniurant, copias instruunt, & non obscurè, vti erectæ ad libertatem, à præsidibus Cæsaris rebellant: Regium tamen nomen in honore habent, & magistratus tantum odisse videri volunt, à quibus expilati oppresisique indignissima paterentur. Ante omnia iudices creantur viri fortes acerrimiq;, qui causam populorum cognoscant. Tum verò humillimo cuique fas fuit iniurias deferre, & liberrime conqueri de impotentia acerbitateque prætorum, qui contra consuetudinem antiquorum Hispaniæ regum populos omneis nulla moderatione vexauissent: ea enim disertè conscripta ad Cæsarem, vt flagitia suorum inspiceret, continuo missuros dictitabant. Erat tum Valleoleti Hadrianus cum senatu regio euocandis regulis et parandis præsidijs intentus cum ad eum popularium copiæ, duce Petro Girone, qui vnus ferè nobilissimi generis à Cæsare defecerat, pacato agmine veniunt: quorum aduentu cognito, senatores metu territi, alij alio habitu, atq; itinere dilabuntur. Hadrianus autem eodem animo vrbe egressus, dum abire contendit à Girone Ioanneq; Padillia sistitur. Ii summo cum honore verborum eum cohortantur, vt redire in vrbem et conquiescere vellet, satis superque enim perspectam esse omnibus Hispaniæ populis ipsius virtutem, innocentiam, moderationem, atque ita ipsum, atque ipsius nomen omni tempore propensissimè colituros: se et tũ Cæsaris nomini parere, & perpetuò fidẽ seruaturos: sed decreuisse benemeritas de regũ nomine ciuitates nolle eas turpissimæ seruitutis cõpedes diutius perferre, quas auariss. & iniustiss. viri adolescẽtis regis præsides nihil tale

expectan-

expectantibus innexuissent. Hadrianus itaque tranquillo vultu postquam ita necesse erat, armatis hostibus paret: Verùm dat secreto operam cum sacerdote quodam, vt perfosso vrbis muro, qui vetustate obsitus facilè terebrari poterat, noctu educeretur: quoniam priuato captoque similis, postquam senatores diffugissent, parum incolumi dignitate, sibi naquaquã diutius permanendum apud rebelles arbitrabatur, & in proximo Riuosicci oppidum erat Amirantis reguli, ad quem perfugere cupiebat. Nec multo pòst omnibus deceptis intempesta nocte perforato muro sese eiecit, conscensisque ad id præparatis equis cum sacerdote in pacatũ euasit. Eius fugam Valleoletani quanquam grauiter tulissent, tamen familiam cum vniuerso apparatu ad eum inuiolatam postero die præclara venerationis atque obseruantiæ testificatione dimiserunt. Intera Cęsar cognita tredecim ciuitatum defectione, opportuno salubrique consilio, duos summæ dignitatis atque virtutis regulos regendæ Hispaniæ pręficit, eosque ad persequendos qui defecissent, pari cum imperio duces creat: Indacum scilicet Velascum, qui erat magister equitum, & Federicum Henricum, quem ab ipsa maritimi officij præfectura Amirantem vocabant. Hi coactis vndique copijs, ad Riuosiccum Egurrorum olim forum, vbi tum erat Hadrianus, cum paucis senatoribus perueniunt, & de gerendo bello consultant, omnibusque consilijs Hadrianum adhibent, quanquam is nouo successorum aduentu veluti abrogata potestate penè priuatus esse videretur: quasi is qui esset externus & Belga, itemque vir sacratus & senex, belli que penitus ignarus, militaribus consilijs minimè foret admiscendus. Sed singulari humanitate æquitateque ducum facilè fiebat, vt pristino honore, & solita rebus in omnibus authoritate potiretur, ita vt ambo Hadriani domum honoris & reuerentiæ causa communi quadam benignitate frequentarent. Dum hæc à Cæsarianis ducibus parantur, populares ad summum insolentiæ prouecti, non modò eos qui à regijs iniurias pertulissent audiebant, & bona spe maturæ libertatis implebant, sed populos etiam nobilioribus regulis subiectos tanquam publici disceptatores causarumque omnium supremi iudices, vt magnis querimonijs iniurias deferrent, inuitabant. quæ res importunè mota, procerum omnium animos subito timore corripuit, adeo vt qui modò eius belli tumultusque spectatores esse cupiebant, tam propinquo periculo monerentur, vt sese protinus ad regios conferrent, tempestiuaq; inclinatione applicando vires, & promererent gratiam apud Cæsarem, & aduersus populares ditionem & dignitatem suam in tuto collocarent. Eadem de causa Petrus Giro desertis eorum castris ad nobiles se recepit, quo discedente Ioannes Padillia à Toleto, & Ioannes Brauus à Salmantica duces creantur, & ad Tordesillam contendunt. hæc olim fuit Segisama Iulia, vbi regina Cæsaris mater à Philippi coniugis interitu mente commota, in lachrymis, desperatis medicinæ remedijs, miserabilem vitam ducebat. Igitur eam vt reginã salutant, suadent vt munia reipublicæ suscipiat, & sese aduersus externos pręsides vti Ferdinandi regis filiam deceat, cuncta gubernet. Hæc omnia quum ipsa alacri animo se facturam diceret, & ex interuallo atræ bilis nonnunquã opportuna loqueretur, vtpote quæ se Cæsaris matrem, ac Ferdinandi filiam tenacissimè meminisset, nequaquam tamen adduci potuit, vt libellis, & codicillis subscriberet, ita vt ea vecordi detrectatione, popularium cõsilijs

magnum incommodum afferre crederetur. Interim Padillia ne ocium tereret, copias ad oppidum Villapandam ducit, cuius discessu præclaram occasionem rei bene gerendæ Fortuna Cæsarianis ducibus ostendit. Remanserãt cum regina popularium principes, & illi præsertim iudices, ad quorum nutus cuncta gerebantur, exiguo cum præsidio militari. Itaque Velascus & Henricus opportuno tempore eductis copijs ad Tordesillam aduolant oppidum temere munitum, priusquam Padillia fiat certior atque opem ferat, inuadunt & occupant. Iudices ipsi cum magna imbellium popularium turba capiuntur: diripitur eo impetu oppidum, atq; ipsa etiam reginæ domus. quo negocio ad momentum summæ victoriæ prosperè confecto, ad Riuosiccum reuertuntur. Nec multum inde Padillia & Brauus his detrimentis acceptis, se ipsos colligunt, parandasque maiores copias censent, quibus sese aduersus regios tueãtur. Erant apud oppidum Torum circiter octo milia hominum, ex his qui pro publica salute libertateq;, Zamorensi præsertim episcopo concitante, arma ceperant. Zamora autem antiquitus Sarabris fuit. ad hos vt in vnum iũgerentur, Padillia & Brauus motis castris contendunt, & ex itinere Lupatoniam turrim, quæ erat in ditione Amirantis, acriter oppugnant. At regij duces de consilio, itinereque hostium haud inani coniectura iudicãtes, quin & ipsi protinus copias educerent, nullam omnino consultationi morã attulerunt: quoniam magnæ facilitatis arbitrabantur, si hostibus, priusquam maioribus copijs augerentur, occurrerent. Itaque à Riuosicco cum expedito tormentorum apparatu obliquis itineribus profecti, nouissimum hostium agmen apud villam Alariam consequuntur. Erant superiores peditatu populares, sed eo tamen tumultuarijs armis instructo, & prorsus ignaro militiæ: equitatu autem regij superiores erant cum numero, tum virtute: nam quisq; regulorum secum insignes & veteranos equites adduxerat. Quum in conspectu vtræque acies essent, & regijs antecursoribus abeuntium terga premerentur, & vndique regij toto campo prouolarent, Padillia & Brauus pedestres copias maturè progredi iubent, ipsique alacriter cum vniuerso equitatu ora conuertunt, vt dum insultantium impetũ à tergo sustinent, peditibus spaciũ detur conficiendi eius exigui itineris ad tutissimum receptum: nam villa Alaria, vt diximus, erat in conspectu. Cæterum Padillia & Brauus acerrimo cum primis contracto certamine, dum sese audacter efferunt, & a peditatu temerè disiunguntur, intercepti circumuentique a multitudine regiorum equitum capiuntur. qua fortunæ iniquitate territi pedites, dum prima acies ad villam effugit, & postrema victorum impetum non sustinet, toto campo cõciduntur: fugientibus tamen, & ad terram arma proijcientibus, non obliti humanitatis Velascus & Henricus parci iubent: tantus enim pauor amissis ducibus militum animos occuparat, vt qui paulò antè ferocissimè atque acerbissimè vociferando, regijs extrema supplicia minabantur, puncto temporis animo conciderent, nec quicquam aliud quàm fugam abiectis etiam gladijs spectarent: ita vt nulla eorum integra manus vti pauore dissipata ex tanta multitudine in vnum omnino certum locum euaserit. Postridie Hadrianus prælij campos inuisit, & quanquam sacrato homini tot conspectis hostium cadaueribus non erat exultandum, ea tamen victoria, vel ob id magnopere est lætatus, quòd nefarij belli duces viui in potestatem deuenissent. Eos Velascus,

lascus, & Henricus noxiorum habitu ad ignominiam asinis impositos per castra circumduci sub voce præconis, & demum iugulari iussere, vt cæteros eo supplicij exemplo deterrerent. Ferunt Padilliam æquo pioque animo tulisse eam calamitatem, Brauum verò contumaci ore se proditorem esse pernegasse, ac ob id à lictore virga immaniter fuisse violatum: ad quem Padillia conuersus dixisse fertur, Heri inquit sodes summa virtute nobis depugnandum fuit, hodie autem ea æquo animo subeunda arbitror, quæ fortuna tulit conatibus nostris aduersa: quum nemo nisi parum pius aut insanus ad immortalem Deum in hoc infelici vitæ exitu animum non conuertat. Cæterùm vltimis omnium Toletanis vixdum pacatis, bellum Gallicum est exortum. Per occasionem enim tumultuantis Hispanię, Asparosius Lotrechij frater Nauarrę regnum inuaserat, occupatoque Pompelone, atque eius arce in potestatem redacta, ad Hiberum vsque amnem arma promouerat. Neque enim vlli humanarum rerum non ignaro dubium erat, quin Cæsari in ipsa occupatione intestini belli aliquod sæuum vulnus inferretur. Sed Fortuna quæ eius rebus effusissime semper fauit, sublatis discussisque periculis, longe secus ac sanus quisquam putasset, cuncta opportuna atque facilia ad victoriam parauit. Nam populi qui dudum ad fidem redierāt defectionis infamiam egregia voluntate, & illustribus factis diluere cupiebant cohortantibus ducibus regijs, atque ipso præsertim Hadriano passim concionante facilè contra Gallos arma verterunt: qui certè nisi magnis laboriosisque delectibus latè habitis, magnaque imperata pecunia exciri, armarive in ipso ocio minimè potuissent. Itaque valido exercitu Hiberum properè traducto, hostes in Nauarræ finibus adsequuntur. Galli tum fortè à Grunio, quod antiquitus Iuliobriga dicebatur, ad Pompelonem modicis itineribus sese recipiebant, vtpote qui de calamitate popularium, regiorumque victoria certiores facti, in tuto sistenda signa, & Pompelone expectanda auxilia priusquàm de prælio decertarent, arbitrabantur. Sed quum eorū inordinatus, & segnis admodum esset receptus, Velascus & Henricus transuersis & asperis tramitibus progressi, ita eorum iter celeritate in paucis milliaribus adęquarunt, vt à fronte viam quę ad Pompelonem ducit, occuparent. Nec mora, collatis signis pugnari cœptum, & ab initio quidem feliciore Gallorum equitum irruptione, qua Cantabrorū cohortes protritæ, fugatæque fuerant: sed vbi Hispani expansis equitum alis à tergo & à lateribus sese intulere, & peditum promota sunt signa, Gallicę turmæ, & Vasconum cohortes numero valde inferiores sustinere nequiuerunt, quin sese in fugam præcipiti cursu mandarent. pauci in acie, multi in fuga cecidere: aliquos etiam præaltæ segetes in fuga prætexerunt. Asparosius dux ipse collisa ferreis clauis galea vehementissimè sauciatus in potestatem Beomontij reguli deuenit. captus est & Tornonius qui pari propè cum imperio copijs præerat. Cæterùm Beomontius Asparosium non multò pòst carcere emisit, vt creditur, pecunia corruptus: cuius admissi sceleris pœnas postea iudicio Cæsaris exilio, si non capite, persoluit. Tornonius autem apud Hadrianum, et duces in libera custodia est retentus. Ea victoria feliciter parta, omnes Nauarræ regni oppidorum atq; vrbium portas Cæsarianis aperuit: atq; inde demum Hadrianus ad vrbem Burgos est reuersus, exardenteq; bello cùm in Belgica, tum in Italia aduersus Gallos, occupatoq; in ora Cantabriæ à Gallis

Fonterabido, operam dedit, vt nulla in re Cæsar, aut diligentiam aut fidem omnino desideraret. Interea Leo pontifex levi ab initio, & ferè contemnenda, sed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum verò cardinales iustis nouendialibus defuncto persolutis, ad comitia coeunt: aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem iumentis Iulius Medices, qui pulsis Gallis, apud exercitum erat legatus. Is magnis opibus & clientelis innixus, recentique fama rerum prosperè gestarum, & prudentiæ ciuilisque modestiæ nomine commendatus, ante omnes pontificatum petebat, traxeratque in partes sexdecim cardinales, in queis plerique erant iuniores: qui vel ob id ardentius atque expeditius Iulio fauebant, quòd pro se ipsis minimè petendum arbitrarētur, & gratiam apud nouum pontificem præclaro maximè studio, apertisque suffragijs omnino parandam existimarent. At seniores, quotum plures erant candidati, quanquam duplici ferè numero cæteros superarent, multis tamen de causis vt pontificem declararent adduci non poterant, priuatis scilicet implicati votis, & varijs factionibus impediti: ita vt nequaquam in vnum sincera voluntate consulerent: & sæpè ad alium atque alium magnis ambitionis fluctibus voluerentur. Sed vnum, & certum senioribus detestabili consilio coniuratis decretum erat, nemini nisi ex ipso sui corporis ordine suffragari, quòd ætatis honore, & opinione virtutis iunioribus præstare viderentur. Id porrò magnas afferebat difficultates, quo minus pontifex libera voce diceretur: nam quisque ex senioribus suo ambitu inductus, quum ad pontificatum aspiraret, in eo vehementissimè laborabat, vt occulta mutui suffragij pactione alios atque alios ex iunioribus sibi obstringeret, daretq; operam fallendo atq; infirmando alienas spes, vt in multos dies comitia proferrentur. nam si primi competitores repulsam ferrent, nemo erat adeo maculosus & degener, qui sibi ipsi nō blandiretur ad petendum, & certam spē minimè collocaret in ipsa ætatis vel doctrinæ prerogatiua, aut in vsu rerū & generis claritate. Ea enim est ambitiosorum natura mortalium, vt quum ipsi nulla insigni dote præstantioris ingenij ad laudem emineant, aliena vitia in censu tāquam proprias virtutes adnumerent. Igitur plerique inimicos probris, & falsis sæpè calumnijs onerabant, vt cæteros à ferendis suffragijs prætextu pietatis deterrerent: adeo vt non modò malignis susurris in sacrosancto cōclaui, verùm & per vrbem singulorum mores famosis carminibus notarentur, tanta maledicendi libertate, vt populus pariter, et magistratus, quos seueriore pœna persequi debuisset, vti iucundissimos poetas singulari petulantia celebrarent. Ea res fœdissimè tolerata, existimationē sacrosancti ordinis magna ex parte conuellit: effecitque vt sacerdotum nomen paulò antè in prouincijs augustum & venerabile, despectui & ludibrio penitus haberetur, quum ea carmina contumeliosissimè conscripta, ad extremas vsque totius Europæ nationes permanarent: à quibus non multò pòst tā atrox & mortiferum id acceptum est vulnus, quo omnes, capta ac direpta vrbe Roma, dignitate & fortunis exuti turpissimè concidimus. Prodierat candidatus antè alios Bernardinus Caruaial Hispanus senatus princeps: qui quū vel demisse prehensando apud surdas aures nihil proficeret, facilè repulsam tulit. nā per se quisq; Cardinaliū ab illa valde funesta & propè execrabili Alexādri Sexti memoria, Hispanici nominis ingenia perhorrebat: & ipse quanq̄

probe

probè eruditus et grauis, quòd à Iulio pontifice excitato ſchiſmate deſciuiſſet, recentis adhuc ignominiæ notam præferebat. Secutus eſt Alexander Farneſius, magna Romanæ nobilitatis & optimarum literarum præſidia ſecum ferens: is vti nemini inuiſus, nec omnibus gratus, non multum abfuit à ſummo, quod petebat, honoris faſtigio: nec hæſiſſet in curſu, ſi ad ſuffragiorum numerum, quem ſperauerat tenorem, in acceſsibus eſſet conſecutus. Siquidem Iulij Medicis nutu authoritateque iuniorum ſuffragia regebãtur, cuius id vnum erat ſummæ prudentiæ conſilium, vt neminem, qui gratia pollere videretur, ſuorum ſuffragijs iuuari permitteret, ne quid temere vel imprudẽter admitteretur, quo ſibi eripi poſſet is honos, ad quem tantis ſtudijs atque opibus, & fatali, ſed nõdum matura felicitate, contendebat. Ab hac diſſenſione ſenatus vtrinque magis & magis ſtudia accendebantur: nam vtraque pars quum in tanta ſpe ſitique obtinendæ vel trahendæ ſupremę dignitatis æſtuaret, ſi ab altera vinceretur, calamitoſum & turpe maxime fore exiſtimabat.

Nec quiſquam adduci poterat, quin alienæ conſtantiæ exemplo contumaciſsimè perſiſtendum cenſeret. Ita vt liquidò conſtaret, neminem poſſe pontificem creari, qui iunioribus, & Iulio minimè placuiſſet: quoniam ex ordine ſeniorum nemo reperiebatur, qui ſe eo honore non dignum putaret, & id ſtudio & præcipiti liberalitate, alteri vel amicißimo concedere vellet, quod priuato ipſius merito, aut ætati, in aliena præſertim altercatione, facilè tribui poſſe videretur. In comitialibus enim ſuperiorum temporum procellis nonnunquam accidebat, vt ſenatores commutata voluntate, non ad eos, quos antea certis animi decretis euehere deſtinaſſent, ſed ad obſcuros & minimè ambitioſos homines repentino veluti turbine raperentur. Præter hęc, duę etiam ſubortæ factiones Cæſari aut Gallo fauentium: quibus de cauſis fiebat, vt tota ſuffragiorum ratione cõturbata in plures dies ipſa comitia frementе populo traherentur. Ob id Farneſius quum aliquandiu diligenter ambiendo, & plures ſibi amicos adſciſcendo, patres ad ſuffragia vocare, & gratiæ fortunæque ſuæ periculum facere decreuiſſet, vt Cæſarianorum certiore ſtudio vteretur, Manueli Cæſaris legato fidem obſtrinxerat, tanquam Cęſari eo datæ fidei pignore nunquam defuturus, ſi eius auſpicijs pontifex eſſet effectus. quæ res nequaquam feliciter occultata, ab eo Gallicæ factionis aliquot cardinales protinus auertit. Sed Medices qui tametſi hominem probaret & coleret, eũ tamen ſibi minimè præferendum iudicabat, illius ſpes facilè conſtantia ſua præcidit. Et hercle ſupra omnes inſigni ſtudio erga Cęſarem prǫcellebat: vtpote qui dudum ſpectatis operibus, belloque aduerſum Gallos præclarè ſuſcepto, opes ſuas & dignitatem cum Cæſaris fortuna miſcuiſſet. Hæc tanta & ſemper illuſtri exiſtimatione, & certißimis amicorum ſtudijs fretus, ita iuniorum ſuffragia moderabatur, & ſeniorum vota flectebat, vt iam non mediocri inuidia conflagraret, quòd per eum impotenti quadam ambitione comitia retardantem ſtare videretur, quominus aliquis probatus & inſignis ſenex libero omnium voto pontifex diceretur. Itaq; ſeniores ad Medicem legatos mittunt Antonium Montanum iuris ſcientia illuſtrem, & Thomam Caietanum ſacrarum literarum ſtudijs longè clarißimum. Ii meditatis orationibus orſi à religione, pontificatum cælo dari non humanis ſtudijs dicebant: propterea debere ipſum pertinaciæ finem imponere, & reſtitutis in libertatẽ

iunioribus æquo animo pati, vt tandem aliquis ab ætate, moribus, & doctrina probatus, etiamsi ex omni parte minimè placeret, pontifex crearetur: vt is Christianis sacris præesset, qui non malis artibus, sed commendatione virtutis eueheretur. Prouectis enim ad sanctissimam sedem nequaquam amicis & fautoribus, sed Dijs immortalibus habendas esse gratias: quandoquidem pontificatus semper calamitosus & infelix extitisset ijs, qui vi contendendo contra leges ambitus, illum inuitis melioribus essent consecuti: adfuturum pro certo cœleste numen in suffragia euntibus, si cardinales rerum omnium prætérquam veræ pietatis obliuiscerentur. Ad ea Medices graui, & moderato sermone respondit, nulli magis quã ipsis eas adhortationes conuenire, qui nefaria cõiuratione inita, iurare minimè dubitassent, nemini nisi ex ipsorũ seniorum corpore suffragia daturos: non deesse apud iuniores omni virtutũ prærogatiua dignissimos, qui expetita senioribus ex æquo mererentur, quos eo summæ iniquitatis decreto, & detestabili secessione ad contumeliam notatos alienassent: neque se, qui tametsi exquisitis literis abundè non sit instructus, nulli vnquã vel moderatione, vel iustitia, vel pietate, vel senatorijs officijs, vel clarissimis erga rempublicã meritis se concessurum. Ad hæc etiã liquidò constare, quanta fide, quantaq; propensione, & frequentia gratissimorum amicorũ confirmatus, id petere, & sperare posset, quod tamen ad declarandam animi temperantiam alteri concedere paratus foret: propterea se nominaturũ virum insignem, vt se illo inuidiæ & ambitionis onere liberaret, & præclara voluntate reipublicæ Christianæ consuleret: quòd si is à senioribus minimè probaretur, tum verò manifestè eorũ consilia obtrectationis, & cęcę malignitatis plenissima nudarẽtur. Ab eo colloquio quũ esset discessum, Medices prolixè cum iunioribus disputando constituit, vt postero die Hadrianus cardinalis Derthusensis, conscriptis in eius nomen syngraphis, in comitio nominaretur: quoniam is esset omni pietatis & continentiæ laude conspicuus: nec Cęsarianas partes deserturus esse videretur, quibus ipse vehemẽter esset implicatus. Erat enim ei magnopere timendum, ne si Gallus noui põtificis studio bellum in Isubribus renouaret, Placentia & Parma vix dum receptæ atque ægrè per interregnum defensæ vrbes protinus amitterentur, & subinde ipse vti belli socius Florentina patria pelleretur. Iam enim Franciscus Maria Feltrius Gallicis instructus auxilijs, Vrbinum secundissima populorũ voluntate, eiectis Florentinis magistratibus receperat. Malatesta quoque Baleonus qui tum cum laude apud Venetos militabat, cum Horatio fratre in Vmbriã delatus, paternis amicis ad arma excitis, pulsisq; Perusia Gentile patruo, & Vitellio Tifernate, Pauli patris necem vlturus esse videbatur, quem Leo pontifex in mole Hadriani biennio antè capitali supplicio affecisset. Nec deerat in agro Romano Rentius Ceres, qui pro Gallis cohortes conscriberet: coniunctisq; cum Baleono & Feltrio copijs bellum atrox Senensibus, & Florentinis se illaturum, tanquam Gallorum hostibus minaretur. Hæc omnia per notas arbitrarias angustissimè conscripta, syngraphis inter fercula sedulò occultatis, intra comitia & conclaue Iulio Medici quotidie nunciabantur. Quibus rerum grauissimarum periculis adductus, nequaquam diutius in comitio perseuerandum arbitrabatur, ne dum incertam spem adipiscendi pontificatus obstinatius sequeretur, præsentem dignitatẽ, quæ erat amplissima

& re,

& regnum item Hetruriæ togatęque Galliæ ditionem, in qua ipse legationē obtinebat, in manifestum discrimen deuocaret. Super hæc tenuissimam quoque spem vel ob id conceperat, quod certam fidem, vti optimo iure antea sperauisset, in quibusdam cardinalibus minimè reperiebat, quos prȩsertim ipso enixè flagitante, Leo pontifex in senatum legisset. Ii erant antè alios Scaramutia Triuultius, Pompeius Columna, Dominicus Iacobatius, Baptista Pallauicinus Ligur, & Raimundus Vicus Hispanus. Itaque Medices desperato vel neglecto pontificatu Hadrianum nominat: iuniorum suffragia perpetuo syngrapharum tenore illi fauent: subit cunctos admiratio ad inexpectatum candidati nomen. Tum vero Thomas Caietanus ad proximos conuersus: Ergo inquit pedibus in sententiam accedamus, vt postquam Dijs ac hominibus placet, vir sanctissimus omnibus numeris Christianæ virtutis insignis pontifex creetur. Nec mora, plerique tactis religione animis alacres accedunt: alij cunctabundi, qui nec eius nomen audiuissent, erectè tamen ac veluti præsenti numine impulsi spes suas abrumpunt, & rationum suarum obliuiscuntur, Hadrianumque Derthusensem pontificem renunciant. Vnus omnium Franciottus cardinalis Vrsinus, vt suffragio accessu've iuuaret, adduci non potuit: quoniam nefas esse diceret, eum Christianis sacris præficere, quem non vidisset vnquam, nec ab opinione virtutis planè cognouisset. Cæterùm exultante Iulio Medice quasi vicisset, quòd ab inimicis minimè superatus animum ingenti cura liberasset: alij ferè omnes deformi quadam molestia deiecti & tristes ægris animis reputabant, quis'nam rerum exitus esset futurus, postquam amisso è manibus pontificatu, eum homini externo, nulli ferè cognito, & procul agenti in extremis terrarum oris præcipiti temeritate detulissent. Id verò populus adeo indignanter tulit, vt quum patefacto conclaui cardinales domum redirent, passim maledictis incesserentur, quòd infamibus comitijs non modò vrbem Romam suo antistite orbatam prodidissent, sed quòd insaniæ proximum videretur, Italiam etiam pontificatus honore spoliassent. Erat enim opinio statim edita in vulgus, pontificem neglecta Roma, vt aut sua sponte permansurum in Hispania, aut enauigato protinus Oceano Germanos esse petiturum, vt ad immortale decus gētis sacrorū princeps in terra patria conspiceretur. Adaperto conclaui quum globus cardinalium Hadriani pontem esset prætereuectus, & opifices, puerique minacibus oculis, voceque & manibus obstreperent, nec à fœdissimis probris abstinerent, Sigismundus Gonzaga cardinalis renidenti vultu his agit gratias, quòd aduersus extrema supplicia meritos contumelijs essent contenti, nec lapidibus publicam iniuriam vindicarent. Nec multò post cardinales, ne quid detrimenti respublica pateretur, triumuiros authoritate pontificia cōstituunt: qui menstruo cum imperio ex triplici senatorum ordine sorte ducti, pacis & belli negocijs præsint. Ii in Vaticano pontificia in parte ædium cuncta administrabant. Interim tabellarij cum priuatis literis per Gallias, & Pyrenæos saltus ad Victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem tertiodecimo die peruolarunt. Redibat tum fortè Hadrianus à Federico & Henrico Amirante, quem ægrotantem inuiserat: itaque tabellarij ædium scalas conscendenti ad pedes prouoluuntur, eumq; porrectis literis pontificem salutant. Ille nihil ad tanti nuncij nomen vultu animo've commotus paulum substitit, & cū

tabellarios ab osculo pedũ auerteret, conuersis ad amicos oculis, Si vera sunt, inquit, quæ nunciantur, mihi profectò plurimum est dolendum. Nec mora, exultantis & salutantis populi turba, atrium, porticus, atque ipsa etiam superiora conclauia replentur. Ingruente verò nocte nobiles equites, vti in publica lætitia decuit, Maurorum habitu vibratis funalibus decurrerunt. Verùm Hadrianus nihil propterea, aut de corporis cultu, aut de pristina vitæ consuetudine sibi mutandum esse iudicauit, quum prius expectandas à senatu literas arbitraretur, quàm quicquam vel muneris vel habitus de pontificia maiestate, vti præpropero leuique similis, vsurparet. Erat enim non fastu aliquo, vt ijs plerunque accidit, qui in secundis Fortunæ flatibus facilè contumescunt, sed à simplici morum nitore stabilique vitæ continentiæ grauissimus. Siquidem literæ conscriptæ erant à Gerundensi episcopo haud planè graui & certo authore, quibus ille ad promerendam gratiam, pontificatum omnibus suffragijs ei delatum effusè gratulabatur. Sed omnes erecti erant in expectatione literarum quæ à cardinalibus cum senatusconsulto electi pontificis in Hispaniam mitterentur. Obstabat mare hybernis tempestatibus sæuum, infestisque per omnia littora Gal[illegible] [illegible]ibus interclusum, Pyrenęique saltus iuga cùm præaltis niuibus tum perpet[illegible]s Gallorum custodijs tenebantur: adeo vt quum tredecim dierum spacio nihil ad confirmandam tantæ rei famam penitus adferretur, iam de ea re plerique dubitarent, quasi Galli hostes fictitijs literis ad eludendam hominis dignitatem totum id commentum in Hispaniam deferri curauissent. Cæterùm ipse, mirum dictu, ea omnia de se vti Romæ acta erant, ab initio constantissimè credidit, quasi ab oraculis fatidicarum v[illegible]ginum edoctus, quæ tanto rerũ euentu promisis fidem attulissent: siue [illegible]xactissima syderu[illegible] scientia, qua plurimum iuuenis oblectabat, in opinione confirmatus, quum in genitura à sede planetarum admodum felici, stella etiam eximię magnitudinis in hòroscopo ad ipsam finitoris lineam præclara summæ fortunæ denunciatione præfulgeret: adeo vt Acredio medico anxiè nimis, & tristi fronte, tantæ morę spacium per singulos dies vti spe deposita, supputanti, dicere non dubitarit, vt in spe concepta permaneret, neque amplius eo literarum d[illegible]erio torqueretur: se enim Dei optimi maximi beneficio creatum esse pontific[illegible]m, & breui fore vt ab ipso in sede principis apostolorum in vrbe Roma sub illa solemni tiara conspiceretur. Interea a Cæsarea augusta os mandibulę Diui Lamberti martyris ad eum pro insigni munere delatum incredibili cum lætitia suscepit. id enim antea vel assiduis precibus impetrare nequiuer[illegible], quamuis id Leo pontifex ab ipsis Cæsareaugustanis sacerdotibus per epistolam flagitasset: & Carolus Cæsar[illegible]eos ad communicandas sanctissimi viri reliquias etiam atque etiam hortaretur. Hinc est illud perfacetum Hadriani dictum ad familiares languidiore spe in ea tristi mora literas de pontificatu ab vrbe pręstolantes, si nõ vobis, arridẽdo inquit, sed mihi ipsi futurus eram pontifex. mihi quidem amplius non est opus tanta summi honoris potestate: quando iam Diui Lamberti reliquias (quod vnum in tota vita vehementer optauerim) vel ad falsam delati pontificatus famam felicissimè sim consecutus. Inter hos ambiguæ spei sermones, quum per tredecim dies tota eius aula, & omnis ferè Hispania suspensis animis versaretur, cœnanti superuenere nuncij ab vrbe Roma, qui literas à triumuiris cum senatuscon-

tusconsulto ipsisq; comitiorum actionibus deferebant: quos tanta animi trãquillitate suscepit, vt perlectis literis, atque his quòd honestè conscriptæ viderentur, pacata voce, & leni capitis nutu laudatis, nihil plus sit locutus, quàm vt nuncios tanquam de via fessos ad quietem hortaretur. Adeo vt in eo sedati animi habitu frigidioreque lætitia Vianesius Albergatus, qui à Leo missus sacerdotum defunctorum hæreditates in Hispania colligebat, indignanti similis non obscura voce dixerit: Renuatur ergo hic summus pontificatus, postquam tam lenta hilaritate suscipitur. Petebat senatus, vt postquam legitimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, de se benemeritos cardinales diutius frustrari nollet, paratisque ad nauigandum rebus omnibus in Italiam primo quoque tempore maturaret: vt quod Deo Opt. Max. senatuiq; deberet, opportuna ope afflictis Italiæ rebus maturè allata, religiosè solueretur. Ferunt, Hadrianum, vti ipse postea testatus est, ea nocte diu mente ambigua volutasse, an pontificatum susciperet: nullaque grauiore de causa inductum suscepisse, quam vt Dei optimi maximi nutibus obtemperaret, postquam aspirante cœlesti numine ab ignotis hominibus tantus honos offerretur. Apparebat enim ipso recusante, C[illegible]æ reipublicæ dignitatem dira dissensione cardinalium conuelli penitus, & ad non dubium interitum fœdissimè lacerari: quoniam instauratis comitijs exitioso diroque schismati materia præberetur. Nolebat etiam vti Cæsari deditissimus, recentis eius victoriæ cursum impedire: nam Gallos Leonis morte plurimum exultare, sublatisque animis in spem noui pontificis, qui partibus adesset, bellum in Insubribus renouare didicerat: quæ omnia abrupta spe pacis atque concordiæ ad conturbationẽ humanarũ & diuinarũ rerũ proculdubio pertinerẽt. Igitur sequenti die stolatus in publicum prodit: calciamenta aureis crucibus exornat: salutanti turbę omnis generis hominum exosculandos præbet pedes, desumptoque Hadriani Sexti nomine, id confestim in publicis libellis literisque præscribit. Tum verò finitimi populi ad constantem famam creati pontificis Victoriam vndique conuenire: vlteriores trans Hiberum amnem gentes pia quadam hilaritate postpositis rebus omnibus ad iter excitari: quoniam (quod tum rarissimæ felicitati datum videbatur) ab vlla maiorum memoria pontificem in Hispania nunquam vidissent. Ipsi reguli insignes, natura admodum pij atque magnifici, opulentique item sacerdotes, & episcopi imprimis nobilium ciuitatum inter se ambitiosa liberalitate certabant: nam quisque munificentię studio in sacros præsertim vsus sese regalibus donis onerabat, quibus apud pontificem opimæ gratulationis nomine ad parandam gratiam vteretur. Nec defuere etiam pleræque matronæ nobiles, & sacratæ virgines cœnobiorum septis inclusæ, quæ linea omnis generis elaborata pictis operibus, & ad cultum pontificis, & in sacras vestes ornamentaque altarium cupidissime conferrent. Iamque Hadrianus vel ipso comitatu, vel aulę frequentia, vel instrumentis omnibus in augenda maiestate ad augustiorem pompam exquisitis, Romano, atque ornatissimo pontifici simillimus erat: quum ad Cæsareaugustã contendit, ipse purpurea in sella succollantibus Hispaniæ regulis, effusa obuiam ingenti equitum multitudine, vrbem est inuectus. Venerat tum Alexander Cæsarinus cardinalis ab Vrbe, qui pontificem sacri senatus & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam

atrocibus bellis, et in primis Romani pontificis prouincias ab ipsa factionum insania cædibus ac incendijs expositas matura profectione liberaret. Quum esset Cæsareæ augustæ, libido ei incesit ab singulari pietate inspiciendi diui Lamberti cadaueris, è quo paulò antè, vti diximus, mandibulam dono missam tam lęto animo suscepisset. Itaque loculum & ossa cupidissimè, & cum eximia quidē veneratione contemplatus est: quæ res in prodigium continuò versa, quoniam primū ipsius operum cadauer extitisset, famā prębuit, eum cito inter mortales esse desiturum. Quam etiam portenti suspicionē auxisse visa est lampadis crystallus in templi medio ante aram temerè effracta: ob cuius casum, & ipsum pontificem, & qui circa erant solemni in veste sacerdotes, lucernali oleo fœdissimè conspersos constat, ariolis id totum ad funesti ominis interpretationē facilè trahentibus. Cæterùm Hadrianus cū pio tum egregio consilio in vnam eam curam corpore atque animo erat intētus, vt quamprimum Romam relicta Hispania nauigaret. Quanquam plerique Hispanię nobiles summis precibus, & ingentibus promissis eum in Hispania retinere conarentur: Henricusq; Brittanniæ rex cum ad se religiosa cōtentione in insulam euocare perseueraret, polliceretur que viaticum regiæ munificentiæ veniendi pariter: ac demum quū aliquot dies in Brittannia substitisset, per Germaniam ad Vrbem in Italiam profecturo. Sed nihil hæc in tam pia ꝗ decora propositi seueritate permanentē omnino morabātur, quin ipse spes omniū, vti parum honestas, sanctissima castigatione præcideret, & per Derthusiam, in qua vrbe ipse fuerat antistes, Tarraconem ad mare deferretur, vbi classem exornarat, contractis vndecim triremibus, & nauib. triginta onerarijs, quibus presidiarię cohortes decem & totius aulę comitatus imponeretur. Expectabat etiam Ioannis Lusitanię Regis naues aliquot à Gaditano freto, atque item nonnullos terrestri itinere equites, vt aliquanto maiore nobilioreq; frequentia nauigaret. Verùm hæc diutius non esse expectanda iudicauit, quum Cæsarem e Germania in Hispaniam redeuntem ad portum, cui in Asturia Villæ Vitiosæ nomen est, felici nauigatione peruenisse cognouisset. Nolebat enim à Cæsare vel retardari, vel omnino in Hispania retineri, quanquā nihil ei foret optatius, quàm Cæsarem vbiq; victorem, & dudum à Germanis Imperatorem appellatum cōspicere complectiq; arctius, ac item coram docere, quo in statu singulæ totius Hispaniæ prouinciæ relinquerentur. Sed se, vti pius & grauis, iam planè pontificem esse meminerat, & propterea publicæ personę rationibus potius quàm priuatæ beneuolentiæ seruiendum arbitrabatur, vtpotè qui statim repudiatis minorum negotiorum officijs, rerum omnium cogitationes ad pietatem publicamq; salutem prudentissimè reuocaret. Cupiebat etiam sese confestim eripere ab ea ingentis inuidię procella, quę sub aduentum Cæsaris sibi vni multò grauior, quàm cæteris magistratibus imminebat. Erat enim in eos seuerè animaduertendum, qui in tumultuosissima populorum defectione, perturbata vniuersa ferè Hispania à regio nomine rebellassent. nam si eorum nomina deferret, & in tabulis ad cæteros metu liberandos proscriberet, nolebat eos ipsius potius quàm magistratus iudicio damnatos videri, quos Cæsar, vti æquum foret, ex meritò ad pacandas prouincias esset percussurus: Quando ad sanctissimi pontificis opinionem piè & clementer dictis factisque omnibus retinendam, nihil melius

atque

atque præclarius foret, quàm à miserorum supplicijs, atque omni cruenta seueritate inuiolatum atque purissimum animum seruauisse. Itaque scribit ad Cęsarem vt eas colloquij spes abijceret, et vti pium iustumq; principē deceret, ęquo animo pateretur, si ipse grauissimis de causis incitatus, omnib. postpositis rebus, quamprimū in Italiam nauigaret: ibi enim cuncta bello deflagrare, populosque præsertim pontificiæ ditioni subiectos, per se factionibus implicitos obnoxiosque potentiorum iniurijs vexari passim, & vagantibus externarum gentium armis crudeliter euastari. nec populum Romanum, qui suo principe esset orbatus, nec sacrosanctum senatum, qui delato pontificatu tantum de se iudicium fecisset, & spes suas in externi hominis fide collocare minimè dubitasset, deserendos videri; quando nihil turpius esset futurum, quā eorum opinionem fefellisse, qui vni probitatis atque iustitiæ nomini famęq; ante periculum, non minus piè, quàm benignè credidissent: proinde venia-turo aduentu benemeritis de se cardinalibus gratiam referret, dum per lenissimas tempestates mare esset idoneum, continuò ab Hispania soluturum, daturumque operam, vbi primùm in Vrbe consedisset, vt Cæsariani duces aliquanto opportuniore maioreque studio, quàm si in Hispania moraretur, ad uentus sui beneficium sentirent. Nec multò post commonefacto sæpius senatu, & Guliermo Enchauordio ob spectatam fidem negotijs in vrbe præposito, circiter quatuor milia peditum & paucos equites nauibus imponit, administrante Ferdinando Andrada, quem copijs & classi præfecerat, vel ob id quòd sub magno Consaluo ante viginti annos in Italia cum eximia laude militasset, pridieque Nonas Augusti Tarracone profectus lenissimis tēpestatibus Genuā peruenit. Excepere aduenientē Genuenses cum piè, tū liberaliter, quanq̄ ab recenti calamitate direptæ vrbis, neq; apparatu, neq; animis vllam omnino lætitiam ferrent. Erat tum princeps in ciuitate Hieronymus Adurnius, virtute animi & bellica laude insignis, qui dudum expugnata arce Gallicum præsidium expulerat. is ingentia dona recentis præcipuè commeatus cùm publico ciuium, tum suo etiam nomine pontifici detulit, quæ tanta fuere, vt Hadrianus quasi non omnia oculis planè contemplatus, singularum rerum indicem deposceret, vt grato ad eius officij memoriam animo cuncta consideratius æstimarentur. Aduenere etiam à Mediolano ipse Franciscus Sfortia, Prosperque Columna, & Ferdinandus Piscarius, vt de statu rerum Italiæ explicando & communicando sociorum atque hostium consilia, ipsum earum rerum non planè peritum acuratè perdocerent. Quum triduo Genuę substitisset, celebratam illam smaragdum excauatam in hexagonium poculum, quæ vna omnium gemmarum pretiū superare existimatur, tam cupidè quàm humaniter inspexit, miratus quòd in tumultu direptæ vrbis seruari potuisset. Ab Genua demum in Delphini portum, atque inde secundissima nauigatione, comitantibus Adurniorum triremibus, ad Liburnum Pisanum portum est deuectus, quò iam venerat Iulius Medices, quinque Cardinales, & totius Italiæ principum legatos secum adducens. Superuenit & ipse Federicus Gonzaga Mantuanus pontificij exercitus imperator. Itaque extructo ligneo ponte, qui in mare prominebat, atque eo festa fronde & pictis insignibus exornato, inter magnas acclamātis populi gratulationes, & tormentorū

bombos excipitur. Is primo statim egressu peruenusto totius corporis habitu, omnium oculos simul atq; animos impleuit; erat enim ore probo, graui, verecundo; ab sancta quadam hilaritate valde conspicuo, venerabundis autẽ cardinalibus, & felicem aduentum enixè gratulantibus, Florentinisque legatis, qui ingentem copiam rerum esculentarum ad alendum aulæ comitatum recreandosque remiges dono attulerant, tranquillo potius quàm læto vultu, & sermone dulci breuitate periucundo respondebat: ita vt quum nulla in gestu aut verbis familiaritate vteretur, nihil temerè, quod esset elatum, & insolens, aut subagreste penitus emineret. Id solum cardinales & reliquos blandimentis Romanæ aulę assuetos vehementer permouit, quòd pontifex parum humaniter, & ferè contemptim secum agere videretur. Nam quum solus cœnasset, & nautæ vtendum nocturna aura suaderent, adeo cupidè & festinanter ad mare se proripuit, vt cardinales in proximo simul cœnantes nec moneret, nec expectaret: itaque omnibus raptim ad triremes contendentibus, de secunda vigilia oram soluit, & ad Centumcellas est prouectus. Ibi affuere à senatu misi Pompeius Columna, & Franciotus Vrsinus Romani cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerunt. vbi postquã ad aram supplicatum fuit, oratio habita est à Pompeio tanti aduentus lætitiæ accommodata. A' Centumcellis postero die Ostiam peruenit periculosa nauigatione, nisi maturasset: nam Tyberinas intranti fauces sæua tempestas exorta est, quæ triremes violento cursu in diuersum abripuit. Ab Ostia etiam pari festinatione est profectus, adeo vt cardinales, qui iumenta ab vrbe expectabant, vel paucarum quidem horarum moram impetrare nequiuerint. Per hunc modum tumultuario deformique agmine, quũ cardinales ignobilibus iumentis veherentur, & nonnulli minores antistes, & totius aulæ incondita multitudo onusta sarcinulis in feruido sole iter faceret, ad Diui Pauli templũ extra Trigeminam portam est peruentum. Postero die quarto Calendas Septembris populus Romanus, singulique sacerdotum ordines, solenni pompa per vrbem inuectum ad Vaticanas ædes deduxerunt. Sequenti die se totum præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opémque afferret labanti reipublicæ. nam Romæ pestilentia vuulgatis morbis, ignobile præsertim vulgus inuaserat, & ærarium non modo erat inane, sed gemmas publicas, & sacrorum solennium ornamenta, & Leo ipse, & triumuiri demum cardinales fœneratoribus oppignerarant, vt præsidia afflictis rebus pararent. Ariminum quoq; per insidias occuparat Sigismundus Malatesta, quoniam eam vrbem à patre Pandulfo diuẽditam progenitores eius per ducentos amplius annos imperio tenuissent. Nunciabatur etiam Solymanus Turcarum imperator Rhodum validissimis tormentis, & cum incredibili militum & rerum omnium apparatu iam tertium mensem oppugnare: Præfectosque Turcarum, qui in Illyrico fines tuerentur, Pannoniam citeriorem crebris incursionibus vastare, nec Ludouicum regem vti ætate non integra atque ingenĳ viribus parum validum sustinere hostes posse, nisi in stipẽdium pontificia pecunia iuuaretur. Quibus de causis necesse erat pontificem rerum Italicarum penitus ignarũ, & tum primũ vrbium suarum & prouinciarũ regulorumq; nomina perdiscentẽ, in omnib. cõsilĳs vehemẽtissimè cõturbari, adeo vt quum his curarum fluctibus iactaretur, aliquando diceret, sibi fuisse iucun-

iucundius Louanij gymnasium cum studiorum laude moderari, quàm Romæ pontificia in sede Christianam rempublicam administrare, quando inquit in eam affectam omnibus malis, & recisis neruis magnopere debilitatã, miser inciderim. Sed anxium & diuersis difficultatibus implicitum, vnus maximè de amittenda Rhodo metus agitabat, cuius clarissimæ vrbis salus neque negligi sine summo dedecore, neque maturè strenueque defendi sine grauissima impensa ingentique periculo posse videretur: cum magnis Turcarum classibus non modò portus vrbis fretumque ipsum, sed totius etiam insulæ littora & circumiecta maria obsessa tenerentur. Suadebat Iulius Medices ante alios, vt delectas ex his quas adduxisset cohortes, ijsdem nauibus omnium rerum copia repletis Rhodum continuò transportandas curaret, fore enim vt eæ per autumnales tempestates validioribus vsæ ventis, contempta aut elusa Turcarum classe in portum plenis velis inferrentur. Quarum nauium profectione ausuros fortasse aliquid Venetæ classis præfectos, qui in Creta cum quinquaginta rostratis diligenter excubarent, inuitarique percuperent ad egregium facinus, si casu aliquo delendæ Turcarum classis facultas offerretur. Quòd si Venetus nihil omnino contra veteres inducias cum Othomanis sibi tentandum putaret, eo certè subsidio cum fortium tum maximè recentium militum feliciter adducto, necesse fore spes ipsas ex desidia Christianorum principum conceptas Turcis imminui, & contrà Rhodijs plurimum augeri, qui in ea auxiliorum expectatione erecti, tantam belli molem fortissimè sustinerent. Sed quoniam in fatis erat, vt Rhodus amitteretur, Hadrianus eius rei gerendæ occasionem propter multas, & rei præsertim numariæ difficultates penitus amisit. Hispani quoque vtpote qui semel terram Italiam pedibus attigerant, longinquæ nauigationis laborem ad incertum maximè rerum exitum recusabant, & Ludouicus à Corduba princeps Suessanus, qui apud pontificem pro Cæsare erat legatus, Italiæ vrbes certo præsidio tueri atque exercitum in primis, qui erat in Gallia Cisalpina, Hispano milite supplere, quàm Rhodijs opem ferre malebat: quoniam rex Gallus etiam tot bellis & prælijs victus, quin Italiam repeteret, minimè quieturus esse videbatur: proinde singulis in rebus orando, instandoque pontificem, ne Cæsari deesse vellet, vehementissimè perurgebat. Erat Hadrianus suopte ingenio Cæsaris amantissimus, & quantum salua pontificij nominis maiestate poterat, eius victorijs non obscurè lætabatur, quanquam vti æquus, & quietis & otij cupidus, execrato bello, maximè cuperet sedare eam controuersiam, quæ inter Gallum & Cæsarem sine spe compositionis agitabatur.

Erant vni omnium Hadriano valde intimi Guliermus ipse Enchauordius, quem statim gratissima voluntate à subnotandis supplicibus libellis datariũ, & demum Derthusensem episcopum fecerat, & Theodoricus Hetius à secretioribus epistolis vir optimarum literarum notitia, & Christiana modestia insignis. Ii Belgæ erant, quibus propter vsum grauissimarum rerum aliquando miscebantur Ioannes Ruffus antistes Consentinus ei antea familiaris, quum in Hispania apud Ferdinandum regem pro pontifice legationis munere fungeretur. Hi Cæsarianis rebus propensissimo studio fauebant, et summam diuinarum atque humanarum rerum nequaquam latè communicata auctoritate gubernabant. Horum consilio pontifex bellum aduersus

Malatestas, qui Ariminum occuparant, missis in Vmbriam Hispanorum cohortibus suscepit. nec multo labore Sigismundus est eiectus, vt potè qui iam Ariminensibus propter naturæ acerbitatem atque sæuitiam odio esse cœpisset: nec alicunde circumuento obsessoque auxilia mitterentur, adiuuante maximè pontificios duces Francisco Maria Feltrio Vrbinate, atq; item Alfonso Atestino Ferrariensi, qui ad promerendam gratiam, eo bello insignem operam nauare cupiebant. Neque tamē abiecta cura Rhodij belli pontifex ad Adurnios Petrum Raborium Genuam misit, qui onerarias naues conduceret. Sed ægrè odmodum expedita pecunia, aliquanto tardius quàm oporteret, tres excelsæ naues sunt exornatæ, quibus incredibili euentu felicē cursum Fortuna denegauit. Nam perpetuos duos menses prodigio quodam contra anni consuetudinē Eurus, & Vulturnus, qui sunt venti omniū aduersissimi nauigantibus ad orientem, maria tenuerunt, quum eo tempore naturali terrarum habitu Etesiæ flare consueuerint. Perijt & Rhodij Magistri insignis oneraria, quæ à Nicæa Prouinciæ omnium rerum ingentem copiam ad insulam deuehebat. Interim pontifex ingrauescente pestilentia Vaticanis ędibus & coniunctis viridarijs se tenebat, neq; aditus nisi à maximis viris legatisque principum & cardinalibus impetrabatur. Sustulerat is more Germanorum, qui pestilentiam contemnunt, omnem seueritatem, quam Libitinę magistratus exercere consueuerat aduersus eos, qui sese contracto & dissimulato morbo incolumibus miscuissent, quæ libertas & dissoluta euagandi tegendique morbi licentia, Vrbis faciem multiplicatis funeribus mirum in modum deformauit. Itaque hortantibus Triumuiris Romani populi conseruatoribus instaurati sunt magistratus cum officialibus, & reuocatæ leges ad veterē formulam puniendæ multitudinis, quæ edictis minimè paruisset. Interea pontifex ad Germanos regulos, & liberas ciuitates, quarum legationes ad conuentum Nurumbergæ vndique coibant, Franciscum Cheregatum misit, qui omnium primus ab ipso episcopus propter veterem amicitiam & virtutis opinionem fuerat effectus. Hortabatur Germanos, vt ad defendendam salutē Ludouici regis auxilia decernere atque summittere vellent, simulque earum hæresum obliuiscerentur, quæ antea rectè atque legitimè pluribus concilijs essent damnatæ. Namque Germania fermè omnis Lutheri diri hominis superstitione imbuta, Romani pontificis maiestatem nefario criminationum genere proscindebat, quum ipse a veteribus sacrorum institutis Christianisq; moribus desciuisset. Sacerdos enim è cenobio abiecta cuculla se proripiens cū sacrata virgine nuptias fecerat, ita vt præclari modò nominis theologus in sago militari conspiceretur. Proposita tum erāt à Lutheranis centum postulata, in queis pleraque summæ ęquitatis videri poterant, quòd sæpius à Romano pontifice veluti impositis sacrarum rerum vectigalibus auarissimè premerentur. Cæterum corruptis impietate animis id vnum maximè spectabant, vt honestissimo prætextu auaritiæ fœdæque licentiæ, vti quisque sua libidine raperetur, ianuam penitus aperirent. Alij nanque dicata templis prædia impudenter vsurpabant. alij professione sacerdotes, abdicato cultu & eiurata continentia sacratas virgines ex templorum septis tanquam vxores celebratis nuptijs ducebant. alij gulæ dediti nefastis diebus contra maiorum instituta carnibus vescebantur. nonnulli etiam immani furore perciti, Deiparę virginis

ginis simulachra fœdabant, & qui ingenio atque eruditione insignes erant, sanctissimorum patrum dogmata insanis interpretationib. pervetere conabantur. Quorum immanitati, neque anteà quisquam apprimè eruditus, neq; tum Cheregatus, vel saluberrimis disputationibus feliciter obuiam iuit. Misit etiam pontifex pecuniam in stipendium Ludouico Pannoniæ Regi: nam multis, & quidem turpissimis de causis Pannoniæ regnum paulo antè sub Matthia Coruino peramplum et florens opibus, deformatum atque exutum omni bellica laude penè conciderat, adeo vt rex ætate fortunaque admodum imbecillus, vix tueri fines, & arcere Turcas hostes posset, qui crebris & repentinis incursionibus, modò à Dacis & Triballis, modò ab Illyricis limitibus prouinciam euastabant. Interim Rhodij magnitudine incredibilium operũ superati, fessique perpetuo sex mensium labore, & vulneribus fermè omnes debilitati, Solymano deditionem fecerunt. neque enim vlla iam spes auxiliorum supererat, & cuncta intus in maximè diuturna propugnatione defecerãt. Ostentabat veniam præclarè victis Solymanus, quasi in parte gloriæ reponeret, si longè fortissimis viris iam plane parta victoria pepercisset. Enimuero vix credibile erat, non amplius septingentos illustres equites cum paucis militibus Græcis, tot mensium vigilijs atque laboribus nequaquam cessisse, quum minore indies sui fiducia, & maioribus semper rerum omnium periculis, aduersus ducenta milia bellatorum nihil intermissa dimicatione restitissent. Æquauerat Solymanus murorum et turrium fastigia terrenis duobus ingentibus tumulis, quos coacta ad opus innumerabili fossorum multitudine excauantium, & sensim ante se contra vrbem terrenum aggerem prouoluentium paucis diebus crexerat. è quibus tormenta inusitatæ magnitudinis directa contra pinnarum summitatem ad æquissimos ictus omnibus horis emittebantur: inuaserantque iam fossas Turcæ, muroque successerant, fundamenta ab imo dolabris & vectibus subruendo, ita vt amplissimis vbique cuniculis in vrbem penetrarent, & sæpe Rhodijs occurrendo per subterraneos specus decertarent. iustis quoque prælijs sæpè prætoriani, quos Ianizaros vocant, aggressi murum in summa propugnacula euaserant, sed fortissimè repulsi præcipitatique in fossas temeritatis pœnas dederant: nam tametsi à lateribus ex obliquo minoribus tormentis sternerentur, nihil vel certissimæ mortis metu, quominus occisis integri recentesque succederent, omnino deterrebantur. Erat Rhodijs tormentum quod ab immani violentia Basiliscum appellabant, excelso in loco constitutum, cuius pilis sesquipedali crassitudine castra & tabernacula longissimè cum miserabili obuiorum Turcarum interitu petebantur. magnam etiam gregariorum, & opus facientium militum manum autumnus solito grauior absumpserat, inductoque, & euulgato ventris profluuio, dum illi fatigata corpora meridianis ventis intemperanter exponerent. Sed Solymanus stabili decreto innixus, singulari perseuerantia has tantas difficultates non minore sua virtute, quàm nostra desidia superarat: proposuerat enim emori potius, quàm abscedere irrito incepto, suadentique Pyrrho Bassæ, vt in proximam Cariæ continentem transiret, atque inde administrato bello ex tuto victoriæ exitum expectaret, grauiter ignauia increpita succensuerat, nequaquam eam insignem esse victoriam prædicans, quæ præsentis imperatoris manu minimè pararetur. Itaque nouis delectibus in Ci

licia, Syria, Ægyptoque habitis, copias egregiè suppleuit. Nam Feracatus Gazelle victo cæsoque, & Mamaluchis ad internicionem deletis maximè illustris, ab Athalia, Issicoque sinu, & Antiochia, atque item Caierbeius à Memphi Pellusioque & Alexandria in parandis & transmittendis commeatibus & copijs omnem, vti opus erat, diligentiam adhibebant. His tantis adductus difficultatibus Philippus Villadamus militiæ Rhodiæ magister in consilio disseruit, summæ esse stoliditatis id vltra defendere conari, quod nec recentibus quidem receptis auxilijs, egregia spe tueri possent, quando iam cuncti ferè propugnatores consauciati confectique vigilijs animos despondisse viderentur: non esse funesta pertinacia diutius cum Fortuna contendendum, quando ipsi qui in præsidio essent, satis superque officio & dignitati satisfecerint: amissæ siquidem insulæ dedecus ad eos pertinere, qui toties implorantibus opem ferre noluissent: eius herclè admissi flagitij, quod extrema necessitas attulisset, non Rhodios, sed totius Europæ reges infamia deflagraturos: proinde summendum esse consilium à prudentia quam necessitas exprimeret, non ab inani animorum obstinatione, qua nihil ijs qui in extremo casu versarentur, lethalius accidere posset: Sibi ergo tam honestum, quàm omnibus ad salutem necessarium videri, dedere vrbem, & Solymani qui pro gloria certare existimari vellet, fidem experiri, vt benemeritos de republica Christiana milites conseruaret, nec fortibus viris opportunum in Europa locum esse defuturum, vbi meliore fato Rhodiæ militiæ signa defigerent, & acceptas à Barbaris iniurias, egregio religionis studio, & commodiore tempore vindicarent. Itaque emissis legatis, atque ipso demum Philippo sub fide publica ad Solymanum in castra profectò, conditiones de dedenda vrbe sunt conscriptæ, quas Solymanus alioqui sæuus hostis religiosissimè seruari iussit: ipso enim vrbem ingresso neque templa, neque priuatas domos, neque obuios milites Christianos, quisquam vel ingenio ferox Barbarus omnino violauit, ita vt Philippus clementer admissus, & à Solymano Pater appellatus, quum omnia propè præter bellici apparatus instrumentum suis triremibus imponeret, septem etiam æenea tormenta præsidij nomine contra piratas, vti ab eo didicimus, impetrarit. Eo die quo Rhodus est dedita, prodigioso casu epistylium portæ sacelli in Vaticano sponte corruit, quum non plus passu altero pontifex abesset à limine ad operanda sacra solenni die Christi Natalis statim ingressus, ita vt prætoriani duo milites effracti marmoris fragmine opprimerentur. Cæterùm is nuncius toti Europæ admodum lugubris, pontificem incredibili dolore affecit, quasi recens adhuc primorum mensium principatus, aduerso quodam rumore adlatrantis vulgi, ea ferali clade notaretur. Nec multò post ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Atestinum Ferrariæ principem in gratiam amicitiamque recepit, quum is Herculem filium cum ornatissima legatione Romam misisset, ita vt ea, quæ criminosis admodum codicillis à Iulio Leoneque pontificibus aduersum eum tanquam pontificiæ maiestatis reum decreta & publicata fuerant, penitus antiquaret. Eadem clementia & liberalitate Franciscum Mariam Feltrium est prosecutus, quem Leo pontifex principatu pulsum atque hostem declaratum sacris interdixerat. Misit & Legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret, nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Erat

tum

tum Florentiæ Iulius Medices præclaro ſtudio omnibusque ſenſibus cum Cæſare coniunctus, cuius auctoritatem plerique veteres eius hoſtes, & ante alios Franciſcus Soderinus cardinalis conuellere contendebant, ita vt apud Hadrianum eum palam accuſarent, quaſi veteribus pontificum theſauris potiretur, quos conniuente Leone fratre in adminiſtranda republica rapuiſſet. Quæ tametſi falſa et ridenda erant, quoniam abundè conſtabat, Leonem immodicis ſumptibus natura gaudentem, & poſtremò grauiſsimis implicitum bellis, ſuos pariter, atque alienos loculos pecunia penitus exhauſiſſe, contractoque inſuper graui ære alieno vectigalia etiam publica addixiſſe fœneratoribus: tamen hæc apud externum hominem ingenio ſuſpicacem, imperitum Romanæ aulæ, & inopia plurimum æſtuantem, veriſimilia videbantur. Inuoluit & iiſdem propè ſuſpicionibus Soderinus mirabili aſtu Laurentium Puccium & Franciſcum Armellinum cardinales vetere amicitia Iulio medici coniunctiſsimos, quaſi hic, vti prædator inſignis nullo iure quæſturæ officio potiretur, ille verò ſanctiſsimis indulgentiis, quibus animæ defunctorum expiarentur, immani quæſtu diuenditis, ingentem pecuniæ vim nullo metu pœnę peculatus auertiſſet: quaſi hos publica flagrantes inuidia repetundarum poſtulari, & facilè conuictos damnari pateretur, ærarium inane celeriter eorum opibus eſſet repleturus. Cæterùm Iulio auctoritate ſua atque innocentia præclarè cuncta refellenti potentes amici non deerant, qui eius abſentis cauſam diſsimulanter & obliquis maximè ſermonibus tuerentur: & manebat quidem apud æquum gratumque pontificem recentis & antiqui beneficii memoria prorſus incorrupta, ita vt parum ea ſubtili & accurata Soderini delatione cõmoueretur, quominus piè & grauiter ſe gereret aduerſus eum, qui præclarè cum pontificio nomini, tum ipſi Cæſari bellum gerenti totius Hethruriæ viribus nixus ſemper adfuiſſet. Verùm fortuna ſicuti ſæpe aliàs, ita & tum Iulio peregregiè, atque opportuniſsimè fauit. In tranſitu enim Arni amnis Soderini literæ à Mediceis exploratoribus intercipiuntur, quibus ille Franciſcum regem hortabatur ad transferendum bellum in Siciliam, exulum multitudine et Hiſpanorum odio nouandis rebus opportunam, vt Cęſariani ab Inſubribus ad tuendum id regnum traherentur: monebatque vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæſari tamen perenni quodam ſtudio cunctis in rebus obſequeretur, nec quicquam aliud propenſa voluntate magis cuperet, quàm Cæſarem noua ſemper dignitate nouiſque victoriis auctum florentemque conſpicere, neque eum debere exiſtimare in componenda controuerſia æquiſsimum iudicem fore, qui in excolendo attollendoque Cæſare parentis & præceptoris officia ſemper impleuiſſet. Erant eæ literæ arbitrariis conſcriptæ notis, ſed adeo rudi artificio, vt vel à mediocri interprete obſeruatis, & deprehenſis characteribus facilè legerentur. Has itaque Iulius confeſtim Romam tranſmittit ad Ludouicum regulum Sueſſanum Cæſaris legatum, eumque diſertè edocet, quanto cum periculo Soderinus pontificiis conſiliis, & grauiſsimarum rerum diſceptationib. adhiberetur: eum enim eſſe hominem eximiis ſimulationibus ambiguæque fidei artibus valdè inſtructum, & ſuper hæc infenſum Cæſari, & Gallorum amiciſsimũ: propterea ſe ab eo occultis inſidiis & atrociſsimis criminationibus peti apud pontificẽ, qui ab ſancta illa naturæ ſimplicitate nul-

las de magnis rebus suspiciones superfluas esse duceret, vt illo falsa persuasione deprauato, ipse concideret, circumuentusq; & distractus Florentia pelleretur, pateretq; Soderinis respublica Florentina, et tota simul Hetruria vetere suo studio Gallico nomini iungeretur. His conspectis literis Hadrianus quanquam ab initio confictas crederet, incredibile odium aduersus Soderinū concepit, ita vt id tamen egregiè comprimeret, donec Iulius ad conuincēdum Soderinum ab Hetruria vocaretur. Is nō multò pòst intrauit vrbem à Flaminia triumphali fermè pompa incredibili ordinum omnium fauore exceptus: nā veteres etiam hostes cum eo in gratiam redierāt, adeo vt Horatius Baleonus cuius pater recenti Leonis seueritate conciderat, & Fabius Petruccius, cuius frater cardinalis in arce Hadriani fuerat necatus: itemq; ipse Franciscus Maria Feltrius bis Vrbino Mediceis armis eiectus, à ponte Miluio aduentanti obuiam honoris causa prodirent. Nec multò pòst a Pōtifice Soderinus & Iulius in Vaticanum euocantur: nam de industria erat euulgatum, Pontificem enixè pieque daturum operam, vt duo maximi cardinales, qui affinitate essent cōiuncti, se pacificatore atque arbitro, cognitis & sublatis simultatū causis ad amicitiam redirent. Verum vbi eos in penitiorem Borgiæ turris testudinem abduxit, & illi inter se parum familiari vultu colloquerentur, pontifex ad Soderinum conuersus, interrogauit, an vnquam in Galliam per arbitrarias notas scripsisset, prolatisq; literis ita conuicit, vt protinus lethali pallore cōfusus, cūcta deiectis ad terram oculis fateretur: nec mora cum interruptis verbis defensionem pararet, & supplex, ne in carcerem duceretur, oblatis vadibus locū in Vaticano ad dicendam causam sibi dari postularet, a prætorij præfecto in arcem est deductus. Id factum Gallicarum partium animos fregit, auxitq; mirum in modum authoritatem Pontifici, qui ab ætate vrbanarumq; rerum inscitia, & quadam naturæ lenitate, cùm in consilio perplexus & timidus, tum in agendo maximè lentus & parū efficax esse credebatur. Cœperat enim Hadrianus arcana rerum Soderino liberali fiducia communicare, & magna ex parte consilijs eius regi. nam is erat ætate atque oris habitu grauis, ingenio & facundia insignis, cultiorum etiam literarum humani diuiniq; iuris scientia perornatus: quibus virtutum vmbraculis sicuti subtilissimas artes incerti & parum sinceri animi peregregiè contegebat, ita Hadrianū nihil vltra perscrutantem facilè deceperat. Ob id pontifex neminem fallere solitus iniquissimè ferebat se ab eo fuisse deceptum, qui lenocinio quodam bonarum artium tam ingratè quam impiè fidem fefellisset. His de causis aliquanto suspicacior, et senatui nihilo familiarior erat effectus, adeo vt cardinalibus tanquam factiosis & parum fidelibus de belli pacisque negotijs nihil omnino communicādum existimaret. Proinde Bernardino Caruaial & Nicolaò Flisco cardinalibus respondere nō est veritus, nemini vel cardinali se temerè credere, quod cum periculo reipublicæ credendum foret: cum illi fortè quererentur quòd in consilium cardinales superiorum pontificum more nequaquam adhiberet, quando tot graues peritique rerum senatores, ipsi nouo externoque homini, alleuando curas, et in partem laboris impigrè succedendo, in regenda repub. singulari adiumento futuri viderentur. Ioannes quoq; Ruffus antistes Consentinus, qui vsu rerum insigniq; prudentia plurimum valebat, ab intimis arcanorum cubiculis penè reiectus fuerat: quoniam Foro Liuij in Æmilia, quod

illina-

illi natale solum, Gibellini, quibus impensius fauisset, complures Guelphos nocturna irruptione trucidassent. Oderat enim pontifex factiosos homines, nec eos publicarum rerum consilijs adhibendos putabat, qui priuati studij rationes nequaquam syncera iudicij libertate respicerent. Hinc fiebat vt Pontifex durior & habetior in administranda repub. diceretur. Nam cum in valdè prudentibus & maximarum rerum peritis varijs de causis nullam omnino vel exiguam fidem reponendam esse iudicaret, necesse erat, vt vnis maximè Belgis, quibus præclara fides abundè superesset, in arduis consilijs vteretur, quanquam in eius maiorem vim rationis atque solertiæ in expendendis absoluendisque negotijs desideraret. Hinc illud perfacetum et plenum ingenuę libertatis Hieronimi Balbi dictum emanauit, cum legatus Romam missus à Ferdinando Cęsaris fratre, furentib. Lutheranis atq; imminentibus Turcis, à pontifice maturam opem imploraret, & ille contrà perplexius, & consideratius deliberata retractaret pleno senatu, Fabius maximus, sanctissime pater, inquit, rem Romanam cunctando restituit, tu verò pariter cunctando rem Romanam simulque Europam perdere cōtendis. Quo orationis exordio adeo pontifex vultu commotus est, vt plerique senatores vix risum cohibere potuerint: offenderat enim primo aduentu in vniuersum cardinales omnes: nam præmia quæ illi triumuirali magistratu, ipso absente, benemeritis de repub. tribuissent, ita antiquatis decretis irrita fecerat, vt officia aliquot, vel grauissimis de causis dono data, repeteret: dicebat enim sibi inopi postquam ærarium penitus esset inane, ea pecunia opus esse ad tuendā pontificij nominis dignitatem, nec debuisse Cardinales alioqui rei suæ minimè profusos, liberalitatis laudem ex aliena pecunia quæritare. eodem etiam cōsilio venalicia officia his omnibus protinus ademit, quæ singulari benignitate Leo pontifex literatis viris & præcellentibus ingenijs virtutis causa tribuisset: ita tamen vt eius inusitatę acerbitatis inuidiam humanissimis verbis deliniret: cum ea detrimenta se totidem sacerdotiorum redditibus pensaturum polliceretur. & certè nemini vnquam lætius atque propensius sacerdotia conferre erat solitus, quàm his qui ab optimis studijs commendationem aliquam meruissent. Me quoque dimidia parte equestris officij protinus exutum, quam Leo pontifex, historiā nostrorum temporum ad eius genium non incundè conscribenti, dono dederat, Comensi sacerdotio adeo studiosè remuneratus est, vt Scaramuciæ Triuultio Cardinali vehementer pro alio impetrare contendenti responderet, Iouium omnino eo, quanquam tenui, sacerdotio esse perornandum, quem audiuisset optimis disciplinis liberaliter eruditum, & scriptorem annalium valdè elegantem, nec tamen esse poetam vt cæteri, qui cultiores literas sectarentur. Suspecta enim habebat poetarum ingenia, vtpote qui minus syncero animo de Christiana religione sentire, & damnata falsissimorum Deorum nomina ad veterum imitationem studiosè celebrare dicerentur: ita vt aliquā to plus mihi profuerit, nō attigisse poeticam, quàm in cęteris grauioribus studijs perpetuo multorum annorum labore desudasse. Grauissimè etiam tulerat se famosis carminibus apud Pasquilli statuam fuisse laceratum, sed id postea ciuili animo tulit, cum didicisset, eam maledicendi licentiam obscurorum hominum libertati atque nequitiæ dari, vt cum insignes viros impunè carpserint, fortunam suam ea vindictę voluptate consolentur. Decreuerat Hadria-

nus vti poëtis non obscure subiratus, Pasquilli statuã, quæ erat in Parione, demoliri, atq; eam in Tyberim precipitare. sed Ludouicus Suessanus vrbano salsoque ingenio id fieri debere pernegauit, subdens, Pasquillum vel in imo vado ranarum more non esse taciturum. ad id verò pontifex: exuratur ergo, inquit, in calcem, ne eius vestigij vlla omnino memoria supersit: Tum rursus Suessanus, rectè inquit, sed tam crudeliter cõcremato poëtæ clientes nõ deerunt, qui patroni cineres inuidiosis carminibus prosequantur, & supplicij locum quotãnis statuto solenni die concelebrent. Quibus verborũ lusibus pontifex ab iracundia ad iocos hilaritatemq; sensus omnes lenissimè reuocauit. cęterum quib. eximijs doctrinæ & pietatis laudib. primo aduentu omnib. gratus atq; admirabilis euaserat, cũ equitum S. Petri, & annonę pręsidentiũ officia sublatis, aut dimidiatis reditib. deteriora reddidisset, multis ordinib. aulæ & ciuitatis inuisus esse cœpit. nam pleriq; vniuersam patrimoniorũ substantiam, & totius vitę laborũ atq; industrię fructus in officia contulerant, allecti scilicet vbertate prouentus, eum pecuniæ sub fide publica pontificib. creditę, supra decumã in annum liquidissimè responderent, sed oppigneratis prouinciarũ vectigalibus atq; portorijs tantę facultates minimè supererant, vt debitę pecunię tenore illo ueteris instituti persolui possent. Hinc fiebat vt põtifex contra naturã suam ab inopia tenacior et illiberalior effectus, iniquitatis et auaritiæ calumniã subiret, ne vti ipse crebrò dicere solebat, dum omnib. satisfacere cõtendit, omnib. demum decoquere cogeretur. Eo decreto exacerbatis officialiũ animis, quãdo quisq; se impotenter exutũ bonis, & sub fide publica deceptũ graui vociferatione quereretur, Marius Placẽtinus vir togatus, sacratique nominis, desperatis honestę vitę cõmodis, immane facinus confodiendi pontificis vecordi animo cõcepit, ita vt cũ egressurũ cubiculo aliquãdiu expectauisset, sese demũ eodem ferro trãsuerberaret, siue impetu cõmotę bilis, siue atrocioris supplicij timore, qꝫ rem cõmunicasset, nec cõstituto in loco socius facinoris, vti crediderat, esset repertus. Ferũt pontificẽ eo casu verecũda consternatione perturbatũ, sæpius id omnino esse verissimũ prędicasse, quod ab antiquis auctorib. traderet, multũ scilicet referre ad feliciorẽ fortunã, in quæ tẽpora alicuius vel pręclara virtus incidisset. Aurea namq; tẽpora Leonis, omnibus florentis pacis atq; oppulentię cõmodis ad luxũ beatiq; otij lętitiã affluentia, ita bella, & fames, et pestilẽtia, tot per interregnũ, pontificisq; absentis incõmoda detrimentis illatis euerterant, vt ex ea recentis status publici recordatione, cuncta mala vel immeritò ad execrationẽ innocentissimi põtificis verterentur. Interea Franciscus rex Gallorum magnis vndiq; coactis copijs in Italiam trãsire constituit. quibus rerũ motibus exciti Cæsariani duces operam enixè dederunt, vt confecta pace cum Venetis, ij etiam qui plurimũ auctoritate atq; opib. valerẽt, in partes traherẽtur. In tractãdis enim et exęquandis earũ rerum conditionib. Hieronymus Adurnius antea vehemẽtissimè laborarat, moriensq; Venetijs cuncta facilius absoluẽda Marino Caraciolo reliquerat. Itaq; inter Cæsarem & Venetos fœdus solenne percussum est, nec Hadrianus morã attulit, vti oportebat, quominus Cęsar omnib. Italię viribus ad arcẽdos Gallos vteretur. Etenim postridie nonas Augusti, qui dies ab admirabili casu multę niuis festa memoria ad Marię virginis templũ in Exquilijs est insignis, sacra celebrauit, fœdusq; prolixa oratione aduersus Gallos est pronũciatum,

quo

quo adscripti erant rex Henricus Britanniæ, et Pannoniæ Ludouicus, & quicquid minorũ principum & liberarum ciuitatũ in Italia erat: ipseq; Federicus Gonzaga regulus Mantuanus põtificis & reip. Florẽtinæ Imp. est declaratus, deditq; epulum regio apparatu Pompeius Columna Cardinalis cũctis principũ legatis et senatoribus, cùm pontifex grauiore sacrorũ mora vt in maximo æstu fatigatus sese in proximum diui Martini templum ad quietioris prandij commoditatẽ opportunè recepisset, ibi leuẽ ab initio, sed mox lethalẽ contraxit morbũ, ita vt sensim valesceret febris, adulatione præsertim medicorũ, qui nec exusto intus apprimeq; siticuloso, et de nocturna iactatione conquerenti venas tangebant, ne scilicet in perniciosam propinquæ mortis suspicionẽ dubio metu erectũ senẽ adducerent: itaq; non diu deceptus vbi hora fatalis instabat, senatũ aduocauit, commẽdataq; Repub. pileo quẽ ipse detulerat, Gulielmum Enchauordiũ gratissimo animo decorauit, adiuuantib. præsertim Iulio Medice, et Ludouico Suessano, quamuis pleriq; cardinales, vti in ipso mortis limine despecto Pontifice, in suffragiũ ituri minimè viderentur. Obijt Idibus Septẽbris exacto anno ex quo ab Hispania appulerat, et eo forte die quo Gallicus exercitus Boniuetto duce, repulsis Cæsarianis, Ticinum amnẽ transiuerat, ita vt maximũ negotium successori reliquisse diceretur. Morte eius pleriq; & præsertim veteris aulæ sectatores effusissimè sunt læti, et secundũ eos non nulli Romanorũ, qui detrimenta rerũ suarum senserãt: nam quum ignotæ hominum facies Vaticano a Belgis atq; Hispanis occupato, aditũ petentibus occurrerent, longum atq; operosum erat, familiaritate difficili nouas amicitias comparare, ita vt quisq; nouo statim principatu, eam luctuosi et pestilentis seculi fortunã præuerti posse existimaret, quasi ea incommoda nequaq̃ malignitate temporũ, quæ tot calamitatib. essent notata, sed quadam inexperti durique pontificis acerbitate prouenissent. Super hæc manauerat in vulgus fama haud incerto auctore, pontificem nouo summæ seueritatis edicto publicatis super id bullatis solennibus codicillis, dissolutæ ciuitatis mores esse correcturum, ita vt atroci pœna tria præsertim hominum genera persequeretur, eos scilicet ante omnes, qui ad Christi fidem reuersi impia animorũ deuotione Iudaicæ superstitionis ritus obseruarent, quorũ maximè pecuniosorum ingens turba, iudiciorum metu ab Hispanijs delapsa, in Vrbem, tanquã in portum certissimæ salutis confluxerat. His enim Hadrianus vetere consuetudine plurimum erat infestus, vtpote qui in Hispania ipsis inquirendis damnandisque cum insigni magistratus honore præfuisset. Sub id genus ij quoq; veniebant, qui superis impuro scelestoq; ore maledicerent, & contemptim aut iculariter de religione Christiana loquerentur: & ij etiam qui minimè dubitarent profana negotiatione sacerdotia venditare. Secundo loco erant fœneratores atque mensarij, qui egentium fortunas acerbissimis vsuris euerterent, & annonam impotenti monopolio et diris præoccupationibus impudentissime flagellarent. Vltimò inquirere punireq; decreuerat iuuentutis corruptores. eius enim criminis nõ omnino falsa suspicione, vrbs ipsa conniuentib. legib. infecta credebatur. Qua inopinata & graui seuerissimæ legis mẽtione, masculos quosdã cum aulæ tũ ciuitatis, veluti desperata pub. securitate, terruerat adeo, vt nõ defuerint petulãtissimi iuuenes, qui Ioãni Antracino põtificis medico postes festa fronde per intempestã noctem protinus exornarẽt, cum

titulo vncialibus literis inscripto in hæc verba: Liberatori Patriæ S. P. Q. R. scilicet vt eo ioculari elogio non medicus vti veneficus aut imperitus, sed maiestas ipsa sanctissimi pontificis, qui salutari censura vti dignum erat principe Christiano, vrbem atque aulam probrosis vitijs repurgare cogitasset, non obscurè carperetur. Enimuerò ea est natura populorum, vt quum dissolutæ vitę licentia gaudeant, pręsentis semper principis mores detestentur, superiorum vitam commemoratis virtutibus in cœlum ferant: eius verò qui defuncto sit successurus mores & consilia vti plena prudentiæ, liberalitatis, atque iustitiæ futura pronuncient. Nam, vt plerunque fit, spes hominum euentis rerumque successibus alebantur, quando sibi quisque fallacissima sæpè ratione mutato statim principe meliora tempora destinaret. Laudabant in doctissimo pontifice & longe grauissimo sanctimoniã, illiberalitatẽ non probabant, oderant seueritatẽ, quã vbi, sicuti sępè erat solitus, lenitate remisisset, eam demũ clementię laudẽ calumnijs auaritię inuoluebãt, quasi sontib. et conuictis nequaq̃ naturæ felicitate, sed parum honesta cupiditate præsentis quæstus omnino parceretur: nec sæuissima temporum conditione, valde egentis, & multis simul difficultatibus circumuenti pontificis necessitatem excusarent: Ita vt tum ciuitatis status miserè deplorandus esse videretur, quum quisque ferè insignium atque infimorum ordinum, recti atque honesti penitus oblitus, cuncta sibi in summa vitæ libertate licere vellet, nec vllum omnino corrigendis moribus censorem pateretur, etiam vel sola pecunia digna supplicio crimina vindicantem. Scilicet vt repudiatis Christianæ medicinæ præsidijs, affecti corruptique eò insaniæ proueheremur, vt indignantibus demum Dijs atque hominibus, in ipsa quæ imminebat horribili cadentis vrbis ruina, immanibus barbaris corpora atque animos ad omnia exempla crudelitatis atque ignominiæ pręberemus. Acciuerat Hadrianus paulò antè in vrbem, in Vaticanasque ędes cupidè receperat Petrum Caraffam archiepiscopũ Theatinum, & Marcellum Caietanum veteris Christianæ disciplinæ moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina longè lectissimos, vt eorum consilio in censura morum, atque administranda ea parte Reip. quæ sacra respiceret, omnib. horis vteretur. Sed mors eius aliquanto maturior cœptis consilijs exoptatum ad publicam salutem successum eripuit. Ferunt Hadrianum alioqui vegetæ viridisque senectæ contraxisse morbum assiduo ceruisiæ potu, quæ Germanica consuetudine ex lupulis ordeoque decoctis exprimitur: nã per se cibi parcissimus erat, & in tuenda valetudine apprimè diligens & morosus. tanta horarũ definitione, vt denũciante architriclino paratas esse epulas, vel maximarũ rerum colloquia protinus abrumperet: in mensa autẽ ad remittendum animũ sępissimè delectari solebat Toccino sannione salsissimo, quem ab Hispania secum adduxerat, quo etiam pro speculatore vrbanarum rerũ vtebatur. Ornamenta insignis picturæ & statuarum priscæ artis nequaq̃ magnifecit, adeò vt Vianesio Bononiensium legato cõmendante statuam Laocoontis, quam in Beluederij viridarijs Iulius ingenti pretio coemptam ad loci dignitatem collocarat, auersis statim oculis tanquam impiæ gentis simulachra vituperaret. Erga propinquos vsque ad notam naturæ subagrestis, durus & illiberalis fuit, ita vt patruelis filium Senæ Ethruscæ in gymnasio literis operam nauantem, quòd Romam nequaquã vocatus intermissis studijs repentè venisset,

venisset, cõfestim meritorio equo impositum remiserit, leuitatem animi identidem obiectans, & seuere admonens, vt ab se molestiæ & temperantię exemplum opportunè desumeret. alios quoque nec remoto quidem affinitatis gradu necessarios, quum spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam venissent, mirum in modum increpauit, donatosq; singulis sagis laneis, & frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire iussit: quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam liberalitatem erga propinquos, vti grauem perniciosamque Reipublicę detestari erat solitus. Quando eo pręsertim errore, cuncta sensim labefactata, se demum pontifice, ruitura viderentur.
Amicis autem & familiaribus gratissimo animo sacerdotia concessit, & locupletare bonos & studiosos moderata stabilique liberalitate cupiuit, honoréque pilei coccinei Theodoricum Hetium, quum primum noui cardinales in senatum legerentur, exornandum destinarat. Præcessere mortem eius haud obscura prodigia: nam Borgiæ turris tectum plumbea fastigij testudine insigne, sub qua ipse habitabat, repente conflagrauit. Retulerat etiam inter diuos Bēnonem virum sanctissimum, & admirandis operibus apud Germanos insignem, & Antoninum anstitem Florentinum singulari pietate conspicuum. namque antea sæpius fuerat annotatum, pontifices nō diu superuixisse, postquam aliquem in diuorum numerum retulissent: vti Leone mortuo statim obseruarant, à quo Franciscus à Paula ingenti apparatu relatus fuerat. Conditus est Hadrianus temporario monumento in æde Diui Petri, iuxta Pios Picolhomineæ familiæ pontifices cum hoc titulo: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA DVXIT, QVAM QVOD IMPERARET. Cæterùm Gulielmus Enchauordius cardinalis egregia gratissimi animi liberalitate non multò post magnifici operis sepulchrum extruxit in templo Deiparæ Virginis Germanorū ad Circum Flaminiū, in quo marmoreis pluribus signis, clarissimarum virtutum effigies erudita arte repręsentauit: quarum auspicijs Hadrianus humanæ fortunę fastigium immortali cum laude esset adeptus, & demū moriens, certissimum inter cœlites nunquam interituræ felicitatis locum optimorum omnium iudicio meruisset.

FINIS.

HAEC CARMINA SEPVLCHRO FVERVNT AFFIXA.

Quam potes merito optimoque iure
Inter pontifices Pios iacere
Maximæ pietatis Hadriane.

Insignis pietas tua, Hadriane
Viuenti tibi profuit, decusque
Aurei diadematis parauit,
Iure id me hercule, at æquius tuæque
Certius pietatis hoc trophæum est,
Defunctus quòd honoribus tot, inter
Diuos contigerit PIOS *iacere.*

POMPEII COLVMNÆ CARDINALIS VITA,

A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO CONSCRIPTA,

AD FRANCISCVM COLVMNAM ARCHIEPISCOPVM ROSANENSEM.

VELLEM, Francisce Columna amplissime Antistes, vt Pompeij patrui tui præclara virtus, nunquam sacris honoribus addicta pontificijsque imperij rationibus inclusa fuisset, aut postquam ita fato datum est, in æquiora tempora saltem incidisset. Insitatæ enim virtutis ducem, magnitudineq. animi valde illustrem, cumulatiore cum laude posteris traderemus, & ipse omni inuidiæ onere, quo vulgi iudicio fortasse premitur, iure optimo leuaretur. Quanquam eam inuidiam alienis potius quàm suis erratis adauctã, pulcherrimo demum facto magna ex parte extinctam videmus. Nam si funesti eius belli caussas, et consiliorum origines æquo animo expendere velimus, nihil plus vir ille ad arma potius atque imperia, quàm ad sacrorum mysteria natus peccasse videbitur, quâm quòd Cæsarem maximorum principum conspiratione circumuentum, omnino defendendum susceperit, nequaquam aduersarum partium odio, sed vt veterem familiæ disciplinam secutus, his adesset, à quibus Columnij magnis opibus, sacerdotijsq., et militaribus imperijs essent honestati, quum fauente Gallis pontifice, totius familiæ opes vnum eundemque cum fortuna Cæsaris casum subirent. adeo vt nec ineptè nec insolenter fecisse videbatur, quòd sacrata abusus purpura, vsurpatis bellicis muneribus, pro salute & dignitate domus contenderit, quum ipse vnus inter gentiles suos ætate, rerum peritia, ingenioq. et corporis vigore superior ad id honesta quadam necessitate cogeretur, eo præsertim tempore, quo Columnia domus clarissimis ducibus orbata, illos suos æternæ laudis proceres, Fabritium, Prosperum, & M. Antonium immaturo, aut inportuno certè fato ereptos lugebat. Sed quicquid fatali calamitate pontificio nomini contigit, id proculdubio ritè expiatum videtur, quum authore Pompeio & Cæsar dignitatem suam retinuerit, & Clemens ipse pristinæ amplitudini fuerit restitutus. Cæterùm vt te patrui tui virtutes imitari velim, ita similem votis tuis Fortunam exoptem, & eandem felicitatem augurer, verùm aliquanto honestiorem ab innocentia scilicet, pietate, pudore, temperantia, vt seculi melioris, & antiquæ probitatis sacerdotem lectissimis moribus & Christiana eruditione admirabilem effingas. Nos verò in reddenda Pompeij effigie, ea fide & diligentia vsi sumus, qua libero ore vtimur in historijs, quum in his perscribendis non ingenij modò, sed famæ etiam periculum subeamus: paratis scilicet censoribus qui falsa redarguant, quãdo notissima & spectata omnium oculis referantur. Cæterùm hoc munus, te poscente, eò propensiore voluntate suscepi, quòd gratissimo animo veluti debitum memoriæ clarissimi viri persoluere videbar, & iuuabat ea mandare literis, quæ ipse in eius amicitia versatus, & illustri semper familiaritate didicissem: Colui enim eum per X X fermè annos, adeo felci studio, vt in domo tua apprime liberali, nequaquam vel specie vel fructu clariorem locum desiderẽ, quàm apud Pompeium ipsum virtutis & literarum opinione fuerim consecutus. Vale.

POM-

POMPEII COLVMNÆ VITA PER PAVLVM IOVIVM.

COLVMNIÆ Gentis proceres ante ſexcetos annos in vrbe Roma, Latioque potentia atq; opibus ſummum claritatis locum tenuiſſe, ex annalibus conſtat: arbitranturque eos nonnulli à Germania oriundos, vel vno maximè argumento, quòd Germanis Cæſaribus in omni fortuna ſemper adhæſerint, quum ex protelio Gibellinas ſecuti partes, Cæſarum nomen përenni ſtudio tuerentur, & Guelfis adeo infenſi eſſent, vt plerumque à ſummis pontificibus diſſentirent. Quòd abundè liquet diro Bonifacij Octaui exemplo, qui cum Guelforum quam ſacrorum princeps videri mallet, à Sarra familiæ principe acceptas vindicante iniurias captus, in cuſtodia perijt. Gentis verò nomen, haud dubiè deductum fuiſſe plerique exiſtimant à Columna oppido, cuius

reliquias vigente adhuc nomine, vltra Algidum, Latina via conſpicimus. Nam id Bonifacius atque item Præneſte, Petrum & Iacobum Columnas cardinales armis perſecutus (vt ſcribit Blondus) immani rabie deleuerat. Columnæ autem oppidi nomen, vetuſtatis famam non aliunde quàm ex Antonini Pij Cæſaris Itinerario accepiſſe videmus. Cæterùm in Columnia domo Stephanus ſenior vtriusq́ue fortunæ exemplis Romanorum procerum longè clariſsimus, quum eandem familiæ diſciplinam ſequeretur, inſigniq́ue virtutis atque potentiæ fama floreret, Romæ per quinque annos continuo magiſtratu ſenatoriæ dignitatis faſtigium obtinuit. Ab eo Henricus & mox Ludouicus Bauarus Cæſares in Capitolium recepti, & ad Vaticanum velinuitis pontificibus imperatorio diademate coronati ſunt. Ad huius ſtudij officijq́; memoriam Ludouicus coronam auream dono dedit, vt in gentilitijs inſignibus ſupra Columnam perpetuò geſtaretur. Sed Stephanus non multò poſt à tribuno plebis Rentio, atque item ab eius æmulo Varoncello, qui plebem aduerſus nobilitatem concitarant, Roma pulſus, victor tandem redijt, plebẽ inimicosq́ue proſtrauit, filijq́ue & duorum nepotum indignam cædem vltus, Vrbi quietem, & Capitolio ſuum decus reſtituit. Hic eſt ille qui per ciuiles diſcordias contendendo pugnandoq́ue exactæ ætatis ſenex factus, hortanti Franciſco Petrarchæ familiari ſuo, vt animum ab inteſtinis contentionibus ad otium deduceret, præclara & patritio ore digna voce reſpondit, Romano & generoſo viro ad ſepulchrum vſque pro dignitate & libertate eſſe dimicandum. Huius domus quum filiorum atque nepotum nobiliſsima ſobole floreret, in queis cardinales & epiſcopi, ſacratiq́ue minores viri literis & pietate inſignes, ſummæq́ue virtutis & indolis militares duces viſebantur, optimorum ſtudiorum, & veræ virtutis domicilium fuit. Stephano autem quum in Galliam ad Pontificem nauigaſſet, in magiſtratu ſucceſsit Vrſus Anguillarius eius gener, à quo ſe Petrarca in Capitolio laurea donatũ ſcribit. Sed mihi veterum annales excutienti, & quales quantosq́ue viros tulerit Columnia domus memoria repetenti, Ioannes Columna cardinalis Odoardo genitus, omnes qui antea fuerint, vel poſtea virtute ac armis illuſtre nomen ſint conſecuti, cum pietate & magnitudine animi, tum rerum geſtarum gloria ſuperaſſe videtur. Is enim trecentos & viginti ante annos ab Honorio pontifice Chriſtiani exercitus & ingentis claſsis legatus in Aegypto ad Peluſium Nili hoſtium, Æliopolim, quam Damiatam vocant, validiſsimam vrbem expugnauit: ſæpe & diuerſo quidem euentu cum Saracenis acie conflixit, captusq́; & demum ſolutus, & victor ex ancipite periculo laboreq́ue honeſtiſsimum ſacrato viro atque incomparabile, omniq́; armorum ſpecie ſplendidius triũphum Romam detulit, Columnam ſcilicet, in qua Chriſtus ſeruator Hieroſolymis deligatus, & flagris cæſus fuit, quam in ſanctæ Praxedis templo ſupra Suburram ad Exquilias hodie veneramur. Huius quoque opibus hoſpitales domos ad Lateranum cum magnis reditibus in alimenta peregrinorum calamitoſorumq́ue hominum cum ſingulari pietatis laude ędificatas conſtat. Sed familiæ nomen & opes aduerſis ſæpe ciuilium bellorum motibus nutantes, poſt ducentos annos à Ioanne Cardinale Oddo Columna confirmauit atq; auxit, cum apud Conſtantiam in concilio Chriſtianorum omnium virtutis commendatione & Sigiſmundi Cæſaris inſigni ſtudio pontifex eſſet renunciatus,

tiatus, Martini nomine desumpto. Huic ex Agapeto patre fuere tres fratres, Iordanes Salernitanus princeps, Sarra tertius, qui sine prole decessit, & Laurentius Albæ Marsorum comes, & Neapoli magnus erarij præfectus. Hic in quadam turre fortuitu incendio absumptus Prosperum, summæ authoritatis cardinalem, atq; item Antonium præfectum vrbis, & Odoardum Amalphitanũ principẽ filios reliquit. Ex Antonio Prosper, ex Odoardo Fabritius editi, ante alios præclara familiæ lumina maiorũ omnium famam virtute bellica et fortunæ prouentu ætate nostra feliciter adęquarunt. Prospero ex alia matre frater fuit Hieronymus Pompeij Cardinalis pater, qui Sanctacrucis Valleios ciuili exorta seditione oppugnantibus, cum armatus prodisset, pilo ab aduersa acie eminus contorto, per thoracem traiectus interijt. Pompeius & reliqui fratres, de quib. mox dicemus, patre orbati, singulari diligentia Prosperi patrui perdiscendis literis in ludum sunt cõiecti sub erudito, sed admodũ rigido pręceptore, et procul ab vrbanis delitijs. Is enim in monte Compatrum in Tusculanis collib. eos alebat simul et docebat. Enituit in eo statim ingeniũ acre, viuidum, sublime, & in perdiscendo, pangendoque carmine adeo glorię auidum, vt cũ M. Antonius idem patruelis frater, et in ludo socius, aliquid ipso felicius dictaret, aperto quodã æmulationis dolore torqueretur. Decimumoctauum agens annũ, eò ingenium corporisq; staturam ad militares artus protulerat, vt quanq̃ imberbis imperia pręceptoris eluderet, nihil tñ de literarũ studio remitteretur. sed cũ M. Antonio ætate paulo maiore de bellicis laudibus & de maiorum suorũ pręclarè gestis assiduè disputaret, ita vt euolare atq; arma tractare malle videretur, quã consenescere in literis, quæ pręstantissimis tantùm ingenijs gloriam afferrent, mediocrib. autem vix necessaria vitæ frugi alimenta præbere consuessent. Contendebant eo tempore inter se armis Columnij Vrsinique proceres, cum dissidentib. inter se Sabellis, duo eius familiæ Syluius atque Traianus ad Vrsinos se contulissent, vtiq; illorum armis, Iacobum & Troilum paternis oppidis expellere conarentur, quos aduersus parum æqua postulantes, Columnij pro dignitate Gibellini nominis defendendos suscepissent. Eam verò controuersiam in immensum alebat Alexander Pontifex mira simulatione, modò his, modò illis fauens, et occultè vtrisq; pecuniam atq; arma submittens, scilicet vt mutuis attriti cladibus ab ipso demum sine negotio delerentur. Descendebant à Crustuminis vallib. Columnij Prosper atq; Fabritius, vt secus Palumbariã in Latium redirent. Vrsini sub monte Cælio castra posuerant. Itaque Pompeius et Marcus Antonius contineri non potuere, quin in castra conuolarent, interessentq; memorabili prælio, in quo triduo post vtriusque factionis clari duces, partium opib. aucti confirmatique Germanorum atque Hispanorum auxilijs concurrerunt. Nullo vnquam prælio maiore æmulatione vehementioreque odio certatum est, quum ab insignibus & de facie noscerentur, & in prima vtrinque acie cristis & voce insignes inter se noti amplius viginti proceres depugnarent, qui postea celeberrimi nominis duces euaserunt. Cessere Columnijs Vrsini capto Carolo Vrsino Virginij filio, qui cæteris imperabat, ceciditque apud Columnios Antonius Sabellus omnium pugnacissimus. Eo die insigni militiæ rudimento Pompeius profligatos insecutus hostes insignem equum deiecto cataphracto in castra retulit. Secundum eam victoriam Prosperi consilio, & Fa-

Mm

britiĳ pugnaci manu haud dubiè partam, ſequenti die victores vltra Labicanum Anienis pontem in Tiburti ſub diuo epulati ſunt, Carolusque generoſè dimiſſus, quum vtrinque inſidioſi pontificis conſilia ſerò detexiſſent, initaq; pace & compoſitis rebus Proſper Pompeium ad Federicum regem Neapolim perduxit, apud quem ſtatim inter cariſſimos eſt habitus, quum forte ſpectante rege nobiliſsimi iuuenes triplicato ſaltu decertarent, ipſeq; productus in ſtadium, cæteros omnes cum multo ſpectantium plauſu ſuperaſſet. Interea Alexander Pontifex diro ſceleſtoque conſilio, vt amplum Cæſari filio imperium pararet, cum Ludouico Gallorum rege fœdus iniĳt, cui & Venetus adaugendi imperĳ maximè auidus aderat, ea conditione, vt Ludouico Sfortia Ciſalpinæ Galliæ imperio depulſo, Venetus Cremona vrbe, Alexander verò Togatæ Galliæ vrbibus circa Flaminiam viam potirentur, & reguli omnes qui pontificiæ ditionis eſſent, mulctandi delendiq; Cæſari Borgiæ traderentur. Ita Columnĳ vim imminentis procellæ felici coniectura metuentes ſpōte atq; opportunè diffugerunt. Ioannes Columna cardinalis Proſperi frater poſt multas latebras in Siciliam euaſit, Fabritius & Proſper apud Federicum cum vniuerſa familiæ iuuentute, militiæ adſcripti ſubſtitere. Secutus eſt Iubilei ſecularis annus funeſto totius Italiæ motu & immani pontificis ſæuitia inſignis, quo Ludouicus Sfortia & Aſcanius Cardinalis frater opera Heluetiorum capti, detruſiq; in Gallicum carcerem, paterno imperio exciderunt. Catharina Sfortia bello capta Forocornelĳ & Foroliuĳ poſſeſsione exceſsit. Euſtorgius Manfredus adoleſcens necatus & in Tyberim proiectus, Fauentiam cum vita reliquit: Varanĳ Camertes reguli quatuor ſtrangulati: Vrſini nullo ſalubri conſenſu coeuntes Paulus & Franciſcus, itemq; Vitellocius Tifernas, Liberoctusq; Firmanus necati. Baptiſta cardinalis Vrſinus cantharidum veneno ſublatus. Bernardinus et Iacob. Sermonetæ in Latio reguli, hic ferro, ille aconito extincti. prçterea Malateſtæ Arimino, Sfortiæ Piſauro, Felirĳ Vrbino pulſi, & in exilium acti: ita vt vni omnium Columnĳ proceres, admodum prudenter in ea turbulentiſsima tempeſtate egiſſe ſint viſi, quod paternis oppidis quæ Borgiarum nefariæ cupiditati inuadenda reliquerant, ſalutem prçtuliſſent. Secutus demum eſt annus quo Ludouicus et Ferdinādus reges in Federicum Aragoniū conſpirantes, nobiliſsimū inter ſe regnum diuiſere autho re pontifice, breuique Federicus deſertus ac proditus in inſulam Ænariā profugit, atq; inde ſuperante odio in Ferdinandum ꝙ propinquitatis & fidei iura violaſſe videretur, Ludouicū prçtulit, ad quem ſupplex in Galliam confugeret. Fabritius et Proſper id cōſilium improbantes, vtpote qui ſalutem ſuam Gallis minimè committendā exiſtimabant, exilioq; ignobili in remōtiſsimis terris ſeneſcere, repetendisq; paternis oppidis ſpes ſuas corrumpere nolebāt, enauigante in Galliam rege, ad Conſaluum Agidarium Conſentiam ſe contulerunt, a quo ſummis honorib. excepti, magnisq; aucti ſtipendĳs, in id tempus permanſere, quo bellū inter Hiſpanos & Gallos exarſit, cum de finib. primò inſolenter verbis, mox immodicè armis contendiſſent. Eo conflato bello, Pompeius quanq̃ planè imberbis alam leuis armaturæ equitū ductandā ſumpſit. Euaſerat enim iam & habitus vigore & animi ſpiritu plane militaris, ita vt inter Hiſpanos induſtria atque vſu clareſceret. Ceſſerant Hiſpani ab initio Gallis, Barolumque in Apuliam ſe receperant, vti maritimæ vrbis copĳs iuuaren-

iuuarentur, atq; interim e Sicilia atque Germania nouas copias expectarent. Editæ fuere per id tempus aliquot tumultuariæ equestres pugnæ, complura ex insidijs peditum prælia, iustisq; per hyemem expeditionibus oppida multa tentata captaque, et in his Rubium Columniorum maxime consilio & manu tormētis expugnatum, oppresis ibi duarum Gallorum alis, et Palitia claro duce capto. Neq; vllum illustre bello facinus est editum, in quo non Pompeius aut acriter pugnando, aut sese fortiter explicando nominis famam extenderit. Suborta demum est præclara contentio de virtute inter Italos & Gallos, quum Galli se Italis equestri gloria præstare dictitarent, atque id se paribus armis cum totidem cataphractis, concluso in stadio ad certum victoriæ præmium ostensuros affirmarent. Nam paulo ante vndeni etiam Galli Hispanique equites ambiguo Marte & incerta victoria ad Tranium dimicarant, prouocante Motta Gallo, quem postea vti Borbonij satellitem in occupata Cæsarianorum armis vrbe Roma prætorem vidimus. Indicus Lopes Hispanus pro Italis recepit, idque mox ratum habuere Prosper atque Fabritius, qui pro decore Romani nominis, retundendam Gallorum insolentiam existimabant, quo illi numero præscripserant tredecim equites constantis præsertim ingenij & indomiti roboris delegere. In his adnumerari Pompeius magnopere cupiebat, sed patrui seueritate ei vix dum erumpentem primam lanuginem obiectantis, ab eo grauissimo facinore deterritus, id tamen impetrauit, vt alienæ virtutis spectator foret, armigerique habitu hastam cassidemque Iano Capoccio equiti Romano deferret. Audiui ego sæpe ipsum id memorabile prælium recensentem, affirmantemque se nunquam postea, aut pulchrius spectaculum, aut honestiorem voluptatem oculis atq; animo percepisse, quum Itali stratos vulneratosq; hostes Gallos in castra captiuos cum acclamatione totius exercitus adduxissent. Nec multo post adulto iam vere commissa est insignis pugna ad Gerionem prope Canusium. Iam enim Octauianus Columna Pompeij frater ad Maximilianum Cæsarem in Germaniā missus a Tergeste per Hadriaticum lectissimas Germanorum cohortes adduxerat, Consaluusq; eductis Barolo copijs prælio certaturus ad Gerionem peruenerat, æstuoso siticulosoque itinere, ita vt pedites siti fatiscentes ab acie soluerentur. Prosper Romana disciplina idoneum castris locum aggere ab agrestibus facto, & adaucto opportune munitum, conquiescendum atque ibi expectandos hostes esse censuerat, vt Gallorum magna vi irruentium impetus obiecto aggere frāgeretur. Nec eum omnino fefellit opinio: nam Ludouicus Namursius ex Armeniaca familia, cuius erat exercitus imperium, vti plane iuuenis, quin confligeret retineri non potuit, tametsi toto eo die cum Fabritio Columna totius equestris leuis armaturę præfecto, ex itinere lacessendo prę liandoque suos ad magnam sitim ac lassitudinem perduxisset. Inter vtrumq; enim exercitum medius constiterat Fabritius tam felici labore quam periculoso munere defuncto, vt late diffusis alis in queis Pompeius nauiter operam præstitit, prospectum omnem in ea nuda planitie Gallis hostibus adimeret: ita vt non satis perspicue conspicere, aut coniectari possent, quonam ordine compositæ acies incederent, quibus præsidijs impedimenta firmata essent, quo interuallo peditū agmina ducerentur, quem deniq; itineris flexum Consaluus cum signis atq; tormentis teneret. Iam serum diei erat ad Quartum Ca

lendas Maias, quum appropinquantes Hiſpanos atque Germanos Proſper intra munitiones ſalubri conſilio recepit, quanquam illi elatis ferocia animis ea munimenta deſpicerent, profiterenturq; ſe æquali & expedito in campo, vel cum duplicato hoſte pugnaturos: ſed in Proſpero ea erat authoritas & & prudentiæ militaris opinio, vt facilè paruerint, quum humaniter alloquendo mirum in modum in eis magnitudinē animi laudaſſet, vt demum arrogãtiam, vti exitioſæ temeritati proximã caſtigaret. Superueniente Conſaluo inſtructę ſunt acies, ipſe mediã, Fabritius et Proſper cornua tenuerunt. Emiſere interim tormenta Galli puluerulentoq; agmine progreſsi, & propoſito pugnæ ſigno, hinc equites, illinc Heluetij Galliq; pedites æquata fronte incitati curſu in hoſtes procurrēre. Non tuliſſent vim irrumpentiũ Hiſpani, niſi ea vel exigua munitionis iniquitas nequaq̃ ab ipſis Gallis explorata eorum impetũ retardaſſet atq; fregiſſet. In ea cunctatione Ludouicus quum aliũ tẽtaturus in hoſtē aditum cōfertiſsimas cataphractorũ turmas reflecteret, Germanica glãde traiectus occubuit. Ciandeus & ipſe Heluetiorũ dux criſtarũ ſylua conſpicuus à Germanis atq; Hiſpanis, qui cum eius peditatu pugnã exceperant, interficitur, vixq́ue ſemihoræ ſpatio tota Gallica acies cęſa proſtrataque eſt. Equitum Gallorum acer impetus fuit, ſed mox inſignis fuga, hęſitq; eorum tergis Fabritius in multã noctem, quum Alegria et Arſius duces diuerſis itineribus euaſiſſent. Proſper diuerſa via cum Pompeio tumultuarijsq; equitum turmis delatus ad hoſtium caſtra ingēti pręda potitus eſt, ita vt etiã hoſtium mēſæ omni cibariorum copia vſq; ad luxum exornatæ, laſsitudinē victorum abunde recrearent. Proſper ingreſſus Ludouici tabernaculum omne argētum quod in abacis expoſitum erat, Pompeio ob nauatam fortiter operã donauit, quod ipſe demum ad rationē ſpectatæ virtutis liberali animo penè totum equitibus ſuis diuiſit. Pernoctarunt in ipſo interfecti hoſtium ducis prætorio Proſper atq; Pompeius, et id quidem cum inſigni dolore ſolicitudineq; Conſalui, ipſiusque Fabritij, qui quòd ea nocte in caſtra nō redierant, ambos haud dubiè cecidiſſe exiſtimabant. Pompeius eo die ter ſummum vitæ periculum adijt, nam quum in denſatos hoſtes irrumperet, trinis Heluetiorum indutus contis, ex equi ſella in ſublime eductus, ita cecidit inde elabente equo, vt ferè protritus erepſerit, deſtitutus eo modo in pedes quum vacuum ſeſſore hoſtilem equum correpto freno aſcendere conaretur, ab Hiſpanis eius prædæ auidis penè eſt interfectus, ſeruatusq́ue beneficio M. Antonij & Marcelli fratris, qui opportunè ſemioppreſſo opem attulerant. Exinde perſecutus effuſos in fugam hoſtes priuſquam patruum adſequeretur, quum in nobile Galli ducis ſcortum magno auri onuſtum pondere incidiſſet, diſiecto fugatoque eius comitatu atque præſidio iam manibus prædam teneret, ſuperuentu hoſtilis turmæ, penè ei ſeſe explicandi & refugiendi ad ſuos tempus defuit. Profligatis eo modo Gallis, Neapoliq́ue ſubinde capta, admirabiliq; artificio Petri Nauarri duabus arcibus expugnatis, Pompeius ad recipienda Fundani agri oppida cum ala ſua & peditum manu miſſus, Caietanæ familiæ principes celeriter inde expulit, vſusq́ue Hiſpanorum victoria in Hernicis aliquot caſtella occupata paulo antè a Comitum familiæ regulis in poteſtatem redegit. Interim Alexander pontifex moritur, quum ad fontem Vaticanum inſtructo conuiuio cardinales aliquot conuiuas veneno tollere cogitaret, & errore

mini-

ministri à lagenis, Dijs veluti tot insignium virorum neces vindicantibus, Falernum aconito dilutum ebibisset. Descenderat per eos dies è Gallia Cisalpina Franciscus Gonzaga atque Tramulius Gallorum duces cum validissimis Heluetiorum cohortibus equitatuque ingenti, Romamque peruenerant, vt Neapolim repeterent. Consaluus soluta obsidione Caietæ ad tuendam Lyris amnis ripam in Suessanum Minturnensemque agrum copias adduxerat. Cæterùm multis paruis vtrinque susceptis expeditionibus res eò deducta est, vt magna vi multoque apparatu Galli, Lyri amne ponte constrato, transeundũ omnino, & cum aduersarijs patenti in campo confligendum decernerent. Erant Gallis ampliora numero, expeditioraque agilitate curruum et equorum ænea tormenta, quibus è sua ripa & extremum pontis caput, & patentia cãporum spatia petebantur, ita vt erumpentibus per pontem Gallis, nequaquã sine certa pernicie occurri atque resisti posse videretur. Sed ambigente Consaluo, atque eum casum reformidantibus plerisque fortissimis ducibus, Fabritius Columna ad Consaluum cõuersus: Negocium hoc (inquit) nequaquam cunctanter consulendo considerandoq; patrandum est, sed forti manu & expedito pugnacis animi vigore, quum iam transeant, et mox duplicatis turmis inuicti roboris densatum agmen, cui pares esse minimè poterimus, circa pontem sint inducturi. Extemploque collaudatus a Consaluo Fabritius, euocatis excitatisque ad pulcherrimum facinus familiarium promptissimis, & vno maximè Pompeio audactar progredi iusso, quum plerique Hispanorum sequerentur, inter volantes colubrinarum pilas, multosque milites passim earum violentia discerptos, ad pontem peruenit, tanta vi in primos irruens, vt Galli cæsi pulsique partim retrò per pontem verterentur in fugam, partim hinc & inde auersi & restitantes, quum ab extrema ripæ margine deciderent, profundo & rapido amne mergerẽtur. Neque vnquam Gallis postea fractis, aduerso rerum euentu ducum animis consilium fuit, vt de transitu amnis cogitarent. Eo die Pompeius àspectata virtute ab ipso Consaluo publicè laudari, donarique insigni equo promeruit. Nec multò post, quum auaritia Gallorum ducum qui stipẽdia militum auertere, & commeatus procurationem ad infamem quęstum reuocare perseuerabant, Gallorum copiæ per hiemem imbribus & gelu incommodam inedia afflictæ, & multis extenuatæ malis calamitosi exitus fortũnam tulerũt, ita vt castris, et demum Caieta vrbe post cruẽtam & miserabilem fugam pellerentur. Per id tempus Iulius secundus Alexãdro Suffectus, vti erat Columniæ familiæ amicissimus, capto Cæsare Borgia atque eo Hispanis dedito, occupata paulo antè oppida Prospero atque Fabritio restituit, missusque ad ea Pompeius vt inuiseret atque reciperet, eo cumulatiorem lætitiam est consecutus, quòd Alexandri sumptu, & in Algido, & Genetiani, & apud Neptuni portum in Antiate, et in Luculli Tusculano, arces ædificatas comperisset, quibus ipsi Columnij proceres singulari atq; insperato ab exilij calamitate beneficio accepto, absque vlla armorum contentione & sumptu potirentur. Eo modò Columnijs patriæ restitutis, ad augendas insuper eorum opes, Pontifex Lucretiam sororis filiam M. Antonio Columnæ exquisitis ingenij naturæque muneribus ornatissimo in matrimonium collocauit, donoque ad dotem adiecit Frascatum oppidum in Tusculano, percelebrem olim Lucij Luculli villam, atque item ædes magnificas præ-

altaque turre insignes ad Apostolorum templum sub Quirinali, quas ipse in minore fortuna cõstruxerat. Ob id Prosper graui quidem iudicio, Pompeiũ sacris initiandum existimauit. Iam enim Ioannes frater cardinalis Alexandro morte sublato è Sicilia redierat, erantq; illi sacerdotia peram pli redditus, quæ omnia senescente patruo Pompeius iuuenis ad corroborandam rediuiuis opibus familiæ dignitatem excepturus esse videretur. Verùm ille ab ingenio planè militari vti bellicę laudis quàm sacræ dignitatis auidior, vix auribus patrui consilium admittebat, vtpote qui speraret, postquam militæ rudimenta initiaque secundissimè prouenissent, maioribus suis se pari cum laude successurum, qui familiæ opes armis enitẽdo contendendoq; amplificasse, & militaribus imperijs atque honoribus virtute partis insignem gloriam Columnio nomini quæsiuisse videbantur. Sed eo acrius renuentem vrgebat Prosper, & seuerè admodum castigabat, quòd Marcellus & Iulius natu maiores fratres iam vxores duxerant, et Octauianus pariter connubio ex vsu factionis opportunè quæsito, operam liberis esset daturus. Per hunc modum obstinato animo sacerdotales honores repudianti per quietem apparuit ei Hieronymus pater, minaci & seuera fronte acribus itidem castigans verbis, & dextra quatiens flagellum, eo scilicet nudum vehementissimè percussurus, ni extemplo propinquorum iussis obtemperaret, atque vt in fatis esset sacris initiaretur. Itaque Pompeius post multos æstus fluctuantis animi, quum paterno ostento & patruorum imperijs parendum foret, valde mœstus, & reluctante quidem genio protonotarius creatur, superinductaque lintea striata stola apud Ioannem cardinalem patruũ familiæ magister est effectus. Tum verò, vti noui sacratiq; ordinis professorem decebat, intermissa diu optimarum literarũ studia, sedato compositoque ad otium ingenio, repetere cœpit. Aderant ei viri elegantes, clarique poetæ Tamiras Macarocius, et M. Antonius Casanoua Comensi patre genitus, Phædroq; in primis Volaterrano, et Camillo Portio Romanæ eloquentiæ professoribus familiaritate coniunctis vtebatur, adeo vt ingenium excoleret feliciter, extemporaneisq; sermonibus memoria rerũ omnium fretus præcellenti, & sublime iudicium, & luculentum Latinæ eruditionis apparatum proferret, ita vt non sit mirum, si demum supremis vitæ annis grauiter scribendo ingenij fœcunditatem ostenderit. Nequaquam tñ illos elati & generosi animi spiritus militares, à patre simul familiæq; moribus ductos, adauctosq; demum in castris abiecerat, quum in omni cõficiendo negotio expeditus quidam & verè bellicus vigor, gestu, sermone, fronte, singulari alacritate semper emineret, adeo, vt cum Hiscero Hispano, ob exortam cũ ipso simultatem ex Reatini sacerdotij redditibus, ad singulare certamen prouocante congredi sit conatus, proiecto in solum pileo, & stola sacerdotali iracundiæ feruore dilacerata. Vetuere insani propositi exitum propinqui. Ianus Bracalonius eques Romanus eius controuersiæ ferro finiendæ munus suscepit, quòd indignum esset et procul à Christianis moribus, cum præsertim qui sacris esset initiatus, in arena decertare. Sed Hiscerus Bracalonium repudiãs, quum arrogantius quàm decebat, Pompeium itidem lacessendo prouocatorijs libellis irritaret, res eum habuit euẽtum, vt præco Hispanus ad Columniæ domus aream missus, quo Pompeium ad ignominiam tubæ cantu certamen detractasse pronuntiaret, à seruis sit trucidatus, postquã ea atria superbo ausu

violas-

violasset, quæ damnatis & perfugis, propter inueteratā familiæ existimationem, saluti securitatique esse consueuissent. Ob id Rogerius Hispaniæ regis Legatus de præconis cæde multo fastu & vehementi oratione apud Iulium questus, cùm obnixè peteret, vt id facinus, quod ad publicam gentis iniuriam pertineret, insigni exemplo puniretur, rectissimè factum pontifex respondit, quòd serui à pedibus, vt tantam iniuriæ indignitatem vindicarent, Hispanicam insolentiam Romana superbia contudissent. Nec multò pòst Ioannes cardinalis autumnali febre extinctus interijt, impetranteq; Prospero ab amicissimo pōtifice sacerdotia in Pompeium translata. Ea fuere episcopatus Reatinus, et sacerdotium diuę Scholasticę peramplum, amœniq; secessus ad Sublaqueum, aliudq; item Deiparæ virginis ad Cryptam ferratam in Tusculana Ciceronis villa. Exinde lautius & luculentius vitam egit, literas ardentissimè amplectens, nihil tñ intermissis cogitationibus, quæ ad magnas res gerendas pertinerent; vt scilicet varias Romanorū ciuium, externorumque hominum clientelas pararet, gratiamq; suam atq; item gentis authoritatem subleuandis his qui opē implorarent, vehementissimè conferret. Id enim vnū in eo viro eximiū & perenne studium fuit, vt amicis prçclarā constantemq; operam prçstaret: persequeretur verò eos pertinacib. armis, quos ipse aut partium nomine, aut amicorum metu appugnandos omnino suscepisset. Interea Iuliū Pontificem vehemens inuasit morb. dolore animi ab aduersis belli successib. haud dubiè conceptus. paulò antè enim Francisci Marię Vrbinatis, qui ex fratre nepos erat adolescentis & imperiti ducis copias, & Venetorū item auxilia Triultius veteranus imperator sine vllo suorū vuulnere profligarat, Bononiámque Bentiuolis veterib. tyrannis reddiderat. Qua freti victoria cardinales septem qui à pontifice desciuerant, indicto Pisis et demum Mediolani concilio, vehemētius & arrogantius ad dicendam causam Iuliū vti pseudopontificem criminosissimis editis libellis citabant. Itaq; manante per Vrbem fama Iuliū intra paucas horas expiraturum, coiuere in Capitolio Romani ciues, atq; itē vtriusq; factionis proceres miro consensu de repub. consultantes. In his principes erant Pompeius Columna, Robertus Vrsinus Pauli, qui à Cæsare Borgia necatus fuerat, filius, Georgius Cæsarinus, et Anthimus Sabellus: qui nobiles opulentasq; secundę classis familias, atq; item populum & infimam plebem rerum nouarū cupidam, ad publicū audendū facinus pertrahebant. Summa consiliorū omnium erat, vt veterē libertatem tanq̄ fallacissimis sacerdotum artib. ereptam, armis recuperarēt, nec se in posterum per inane iusiurandum noui pontificis et insidiosas cardinaliū pollicitationes fœdè decipi, circumscribiq;, et indignę seruitutis compedib. vinciri paterentur, Vrbem et vectigalia, et iurisdicundi magistratus antiquissimę possessionis iure ciuium esse Romanorū. Porro sacrorum curam sacerdotū atq; pontificum iuris esse, quorū augustę dignitati ęquū esset summos honores exhibere, et in tota administratione reip. Christianę eorum authoritatē sequi. Cęterū vetere Romani nominis gloria indignum videri, q̄ paucorum sacerdotium impotenti auaritia libidineq; cuncta cōmoda interciperentur: illorum enim profectò esse emolumenta rerum omnium: porrò ipsi veluti ad solatium sensim inductę seruitutis, veterum tātum honorum imagines esse relictas: cum senatoris paludati sceptrū & triumuiralis magistratus conseruandæ Vrbis, virentes fasces speciosa visu

insignia inter pompas & agonales ludos, inanem et irrisam authoritatem obtineant, & si qua sint quæ pudore superiorum pontificum minimè abolita videri possint, ea tamen prætoris vrbani summo & peracerbo quidem imperio circumscripta, & angustissimis iurisdicundi finibus inclusi teneantur. Omnium profectò pontificum id esse decretum, quod nemo nisi planè vecors nō intelligit, vt excisa vetere Romani sanguinis stirpe, sublatisque proceribus, tota vrbs occupanda inquilinis semibarbaris hominibus concedatur. In eam quoque rationem principes vrbis familias solito purpurei galeri honore, quo iam diu orbatę sint, pertinaci pontificum liuore priuari, excludique virtutem ipsam ab aditu senatus, quem ex diuerso probrosis hominib. abundè repleuerint, ne vnquam generosis, Romanisq; ingenijs pateat locus, vnde fastigium summæ dignitatis eniti possint. Quasi Romanæ ciuitati omnino erubescendum sit, aut Christiano orbi pœnitendum, quod Cœlestinus Comes, Honorius Sabellus, Nicolaus Vrsinus, & Martinus Columna sacris & reipublicæ præfuerint, qui pietate, innocētia, virtuteq; animi illustres, multas successoribus tenebras offudisse videantur. In his concionibus vt quisque acerbissimè atque infensissimè de sacerdotum moribus dominatuque prolocutus est, is ante alios constantissimè & pro dignitate Romanæ libertatis dixisse est visus & publica voce celebratus. In his Pompeius vehementiore eloquentia fuit insignis, cum libero ore cunctis dicendum, & cardinalibus per interregnum vi et manu personam omnino detrahendam esse perorasset. Indignabatur enim quod Vrsino, Sabello, Columnæ, & Cæsarino nuper defunctis, nemo Romani sanguinis esset suffectus, quum Alexander & Iulius aliquot nouos homines, & scelerum infamia notatos in senatum delegissent. Itaque decretum est vt armati conclaue in Vaticano circumsiderent: a Cardinalibus ante inita comitia singulis sacramento adactis postularent remitti vectigalia, salisque præsertim, & demum aliarum rerum immunitates per vim antiquatas abolitasque restitui, vtque à nouo pontifice priusquam conclaue excederet, & ad diui Petri aram deferretur, triumuiris antiqua spatia iurisdicundi, & populo creandorum magistratuum iura ędilitatisque munera redderentur: et vti primo quoque tempore legeret in senatum quatuor Romani nominis cardinales, legemque promulgaret, qua vrbana sacerdotia veterib. Romanis, aut antè Patres ciuitate donatis conferrentur. Fuere & qui intemperantius vocem efferendo, & in his M. Altherius, & Iulius Stephanutius (is tum erat triumuir) molem Hadriani repetendam, Romanoque præsidio custodiendam censerent. Sed dum Romani in Capitolio horis propè omnibus consultant, Scipio Lancelotus medicus Pontificem stomachi vitio prostratum, & alimenta repudiantem, oblato persico pomo, ad certam vitæ spem feliciter erexit. Ad eius rei famam dissoluta extemplo populi consilia, & dilapsæ cohortes, quæ iam ad signa conuenerant. Verùm de Capitolinis concionibus nihil omnino à cubicularijs pontifici fuit delatum, ne in ægrè conualescente iracundoq; homine, ad eius exitum bilem mouerent. Fortè per eos dies Petrus Vallius cardinalis Rheginus Togatæ Galliæ præfectus, cum falso rumore defuncti pontificis prouincia excitus, Romam mutatis ad celeritatem iumentis ad comitia conuolaret, inusitato labore, & calore cōfractus interijt: ambigenteque Iulio, quemnam idoneum atque negotio parem sufficeret, vnus ante omnes

Pom-

Pompeius delectus est, cùm in prouincia factiosa bellicosaque inter Gallicos tumultus, Bentiuolorum & Ferrariensium armis exposita viro opus esset, qui generis authoritate, expeditoque consilio & militaris ingenij vigore præstaret. Porro Pompeius qua de causa in Vaticanum vocaretur ignarus, in ancipiti consilio aliquandiu hæsit, vt ipse vnus quod ordine sacerdos esset, turbulentæ concionis pœnas daret. Quamobrem aduocatis in concilium ex vtraq; factione amicorum primoribus, dixit se omnino ad pontificẽ iturum, si verò aliquid sibi durius accideret, nauiter arma conclamarent, & celeriter opẽ ferrent: Sed Iulius ita eum amicè excepit, vt inde non modò metu liberatus, sed auctus præfecturæ honore demum reuerteretur, super hæc optima spe etiam plenus: nam Iulius dixerat eum è prouincia purpureo galero insignẽ esse rediturum. Sed dum Pompeius iumenta parat, et familiã instruit, biduo in prouinciam profecturus amici Francisci Mariç, et in primis Isabella Gonzaga ex adoptione mater, quę tum aderat, metu consternati, Iulium adeuntes docuere eo consilio nihil esse alienius à rationib. pontificis, ac salute Frãcisci. Nam si Pompeio designato præsidi Togata Gallia traderetur, præberi inde aditum Fabritio Columnę ad inuadẽdum Vrbini principatum, cum is tum validissimis instructus copijs, aduersus Gallos bellũ gereret, et in ꝓpinquo eius rei aggrediendę occasionẽ opperiri videret. Nam Fabritius ex Agnesina Guidonis Vbaldi pariter sorore liberos sustulerat, ad quos ex æquo dimidia eius principatus hęreditas pertineret, adeo vt ad iniuriã Columnię domus Agnesinæq; et liberorũ Franciscũ à Guidone adoptatũ fuisse quereretᵉ, dictitaretq; sępius, se aliquando aut iure aut armis eius hęreditatis controuersiã finiturũ. Addidit et infesto sermone mulier itidem periculum deprecata, nequaq̃ è repub. videri, si eum obiter dignitate existimationeq; auctũ prouinciæ totius commotæ paratæq; ad sumenda arma pręficeret, qui dudũ in Capitolio princeps, turbulentissimis concilijs et cõcionib. Romanos specie recuperãdę libertatis aduersus sacerdotes cõcitasset. Ea re Iulius tũ primùm audita extemploq; aduocatis familiarib. ordine recitata, iratus Põpeio significari iussit, ne se ad iter cõpararet, quoniã ipse aliud de præfectura Togatæ Gallię consiliũ desumpsisset. Nec mora Pompeius non tam sibi metuens, quàm feruido ingenio contumeliam non ferens, Hieronymum Viccum Ferdinandi regis legatum orauit, vt se ad pontificem deduceret. Dicturum enim se coràm publicam Romanorum omnium causam, quæ æquissimis postulatis munita atq; defensa videretur, priuatiq; officij sui erga ciues necessitatem excusaturum. Cum ea Vicco probarẽtur, deduceretur q; in Vaticanum, Pompeius amicos monuit obsecrauitq; vt instructi paratiq; essent ad defendendam iniuriam, si sibi vis inferretur. Cæterũ Pontifex ad cubiculi fores expectantem, frustra rogantem legatum non admisit hoc vnum austero ore prolocutus: Nolo ego iracundus cum superbo & turbido verbis decertare. Neque vlla res Pompeio moram attulit, quin extemplo ab Vrbe in Nemorensem villam proficisceretur, planè alienatus, & pontifici futurus hostis, cum ei salutem minimè committendam existimaret. Nec multò pòst Petrum Marganum Vrbe profugum ad se recepit. Is iuuenis, ingenio ferox, opib. & clientelis potẽs, Centium cohortis vigilum præfectũ in cãpo Florę trucidarat, vt veterẽ contumeliam vindicaret, quòd ab eo nõ multò antea, quòd ferro succinctus inambularet, absque vllo verborum honore

in carcerem esset perductus. Præerat tum prætorianis equitibus. Marganus Pontificis amicitia insignis, quòd eum à sacro baptismatis fonte, & demum per omnem ætatem in delitijs habuisset. Sed in Margano nequaquam tanti reuerentia erga principem atque eundem prope patrem atque nutritiũ fuit, vt honestissimis sacramenti militaris rationibus, vindictæ libidinem anteferret. Inueterata enim cõsuetudine Romani maximè decorum putant, pręfectũ vigilum interfecisse, quòd eo facinore fortiter patrato totius iuuentutis, gladiatorúmque omnium gratia atque insigne studium comparetur, confirmetúrque ea opinio apud omnes ordines, in Romanis pectoribus non deesse generosos spiritus pro tuenda nominis dignitate, quanquam fatali temporum iniuria sensim decepti oppressiq́ue à vetere sua amplitudine fortunaq; deciderint. Itaque Pompeius atque Marganus aduenisse tempus rati quo arma expedirẽt, Robertum Vrsinum in societatem adsciscunt, cum Marcello Iulioq́ue Pompeij fratribus, itemq́ue Petro Francisco Columnæ consilia communicant, decernuntq́ue in Gallorum partes transeundum, vt eorum adiuti pecunia, conscriptisq́ue copijs, pontificem domestico conflato bello, ab Hetruria simul & è Latio adoriantur. Coniuratione itaque inita & constitutis rebus, Marganus atque Robertus in vlteriorem Galliam magnis itineribus contendêre, explicatisq́ue gerendi belli consilijs, à Gallis ducibus liberaliter suscepti laudatiq́ue, supra vigintimilia aureorum nummûm ad præbenda militi stipendia, per syngraphas accepêre: eaque mox pecuniæ summa Mediolani atque Florentiæ per mensarios curata est. Galli eo tempore cum Venetis simul Pontificeq́ue et Ferdinando rege bellum gerebant, maximum q́ue ad maturandam victoriam momentum putabant, si vtriusque factionis virium accessione Iulius, nouo repentinoq́ue domi lacessitus bello vrbe Roma pelleretur, ferunt Prosperum ab initio non ignarum eius coniurationis, ab honesto quodam liuore nequaquam dissimulanter optauisse, vt Iulij Ferdinandiq́ue spiritus aliquo aduerso rerum successu frangerẽtur, que ab his in eo armorum tumultu, ipse tantus imperator esset prætermissus, cum hic Raimundo Cardonio viro eleganti potius q̃ belli perito aut forti, copiarum imperiũ detulisset: ille verò fratris Iulij adolescentis opera parum feliciter vteretur, cuius ipse antea imperio parere recusasset, nec graui cũ iactura antiquæ existimationis suę, quæstui potius quàm antè partæ laudi cõsulere videretur. Verùm vbi rem ad extremi discriminis aleam omnino deductam vidit, feruidorum iuuenum audaciam ciuili remedio reprimendam ratus, dedit sedulo operam subtracta pecunia, ne militares copiæ conscribi possent. Prouidebat enim vir æquè pius & sapiens atque in omni consilio moderatus, humana diuinaq́ue omnia fœdè conturbari, amicissimiq́ue pontificis conuelli dignitatem, Neapolitanumq́ue regnum in longè maximum discrimen deuocari, pro cuius possessione cum Gallis paulo antè tanto cum periculo & tanta cum laude dimicassent. Itaque Pompeius atque Marganus exuti pecunia, et præsentis Prosperi authoritate minisq; deterriti, ad Sublaqueum se receperunt, oppidoq; munitiones addiderunt, quib. sese aduersus irati pontificis copias tuerentur. Interim Robertus Vrsinus, Iordani Vrsini hortatu, qui pontificis erat gener, & propinquorum omnium precibus, liberalitateq; item pontificis expugnatus ad officium redijt, Archiepiscopusq́ue Rheginus in spem & propinquum

quum gradum senatoriæ dignitatis creatus est: Sed nequaquam Gallis restituta pecunia, quod eam domestico cultu, conuictuque & festinata in milites largitione profudisset. Conflixerant per eos dies ad Rhauennam Gastonus atque Cardonius funesto vtrinque euentu, quum stratis pari prope clade validioribus vtrinque copijs, Gastonus memorabilis adolescens in ipsa victoria cecidisset, Cardonius verò deserto exercitu fœdè profugisset, & Fabritius magister equitum, & Nauarrus peditum omnium præfectus, legatusque ipse Ioannes Medices Cardinalis in Gallorum potestatem venissent. Eius aduersæ pugnæ nuncius adeo pontificem exterruit, vt mari profugiendum deserta Vrbe cogitaret, ne ab intestinis hostibus opprimeretur, quum Pompeij consilia repentinumque impetum magnopere formidaret. Sed eum concepto metu valde commotum, neque tamen desperantem in spem erexit confirmauitque Iulius Medices, qui tum Rhodiæ militiæ eques, postea pontifex Clemens Septimus est appellatus. Is enim omnium primus è Gallorum castris in vrbem intento cursu peruenerat, vt pro redimendo fratre Legato, cum ab ipso pontifice, tum ab amicis omnibus opem atque pecuniam impetraret. Is detecta & sigillatim expressa Gallorum calamitate, recitatisq; nominibus eorum ducum, qui in acie cecidissent, aut grauissimè sauciati Ferrariam delati essent, tantis incommodis debilitatas hostiũ copias esse docuit, vt quum Hispanos pedites densato agmine fortiter euasisse diceret, nihil iam amplius sibi timendum Iulius arbitraretur, sed continuò pecuniã affatim proferret reparandis copijs, mitteretq; ad Heluetios Matthæũ eius gentis cardinalem, vt inde auxilia pararentur. Quibus intra paucos dies euocatis, & adiuncto Venetorũ exercitu, Galli ab Athesis ponte deiecti, pulsiq; demum Ticino vrbe, atque amissa fœde Italia, vltra alpes continenti cursu profugerunt. Ita põtifex ex summo dolore repentina affectus lętitia, incomparabiliq; victoria potitus, Bononiam recepit, Ioannem Medicem legatum quem Rainaldus Zactius nobili facinore edito è manibus Gallorum eripuerat, Florentię patrię paternęq; amplitudini restituit, Petro Soderino inde pulso, quòd profugis ad se seditiosis Cardinalibus et concilio demum Pisis sedem dedisset. Conuersus demũ contra Pompeium, tametsi eum nequaquam hostili animo armisq; persequendũ iudicabat, vt eius errata familię condonare videretur, ad retinendam tñ sacro sancti imperij existimationem, vt extemplo cæteros sacerdotes deterreret, ei gestandi viridis pilei honorem, atque item sacerdotia ademit, promulgatis in eum iudicialib. libellis: cęterùm sacerdotiorum reditus M. Antonio largitus est. Is Iulij ex sorore neptem Lucretiam in matrimonio habebat, insigniq; gratia supra affinitatem eximijs bello & pace virtutibus parta apud Iulium florebat. Quas ob res Pompeius consulendum saluti ac libertati ratus, supra Sublaqueum pręalta in rupe, arcem quem Ceruariam appellabant ædificare cœpit, vt si aduersum se armis Iulius vtendum statueret, loci munitione defenderetur. Sed M. Antonius lenito Iulio Pompeium et fratres eius omni metu facile liberauit, nullis tamen precibus potuit impetrare, vt ei sacri pilei dignitas redderetur. Ignoscebat ei pacato animo iniuriamq; remittebat, ita vt etiã maturè per breuem epistolam gratiam & reditum polliceretur. Sed epistolam reiecit Pompeius generoso, atq; indomito prorsus ingenio, quòd pontifex episcopi Rheatini titulũ in pręscriptione nõ posuisset, adeo vt pręconi qui

tim munificentia & comitate, & id quidem subtili iudicio erga eos, qui magnorum procerum gratia & familiaritate florentes aut optimarum artium & virtutis laude conspicui, eius liberalitatis atque amicitiæ munera & ornamenta præferre atque ostendere posse censerentur. Propterea dicere solebat Columniam domũ, ipsa Vrsinorum familia, quæ opib. & vetustate originis, atq; item honorum præclarè gestorum dignitate par esse videretur, multo nobiliorem euasisse, quòd Vrsini sub agresti negligentia, & quodam supino literatorum contemptu, certa scriptorum luce caruerint, Columnij verò, vel vno illustri Petrarchæ testimonio, memoriam apud posteros cum summa virtutis commendatione fuerint consecuti. Interea pulsis Italia Gallis, & Ludouico rege vita functo, Franciscus eius gener coacto ingenti exercitu, per Argẽtarias alpes in Italiam peruasit, capto ex itinere Prospero Columna, qui cum Heluetiorum cohortibus atque Italico equitatu ad occupandos Cocciarũ saltus frustra præcesserat. Nec multo post rex iuuenis plenus animi bellicique vigoris ad Mediolanum stratis Heluetiorum legionibus insigni victoria potitus est, venitque subinde Bononiam ad pontificem salutandum. Eo Pompeius propere contenderat, vt patruo in ea calamitate pietatis officia præstaret: Apparebat enim Gallos Prosperum tanquam ipsorum nomini vehementer infensum, ac ducem omnibus bellis aduersa semper acie sibi oppositum, ægrè vel ingenti accepta pecunia dimissuros. Sed Pompeius adeundo orandoque veteres amicos, tantum labore, ingenio, diligentiaq; perfecit, vt Leo qui omnes mortales beneficentia superare erat solitus, id inter multa initę amicitię argumenta prolixè peteret, vt Prosper custodia educeretur. Neq; Franciscus qui reges omnes magnitudine animi, clementia & liberalitate superabat, explendo Leonis voto morã attulit, adeo vt benigna etiam manu impositæ mulctæ onus persoluta ex fisco dimidia parte, subleuaret. Quatuor enim duces qui eũ ceperant octona aureorum nummũm milia deposcebant. Itaque Pompeius expedita re nummaria, redeuntem in Galliam regem subsecutus, media hieme trans Alpes contendit, quo itinere summum se vitæ periculum adijsse sæpe memorabat, quum ipso Peninas superãte alpes deuoluta ingens è summis alpium iugis niuiũ moles permultos omnis generis mortales, & in his integram Sedunorum legationem paucis ante se passibus oppressisset. Absumptis itaque in Gallia paucis mensibus Pompeius hospitaliter vbique receptus dinumerata pecunia, patruum custodia eduxit, ea tamen conditione, vt per syngrapham Prosper promittere cogeretur se sub signis regijs militaturum, si intra certum tempus ipsius opera Frãciscus prębito stipendio vti vellet. eo enim tempore rex Gallus qui dudum Maximiliani Cęsaris Heluetiorumque conatus ad Mediolanum Triuultij atque Borbonij virtute ac studio, et copijs Venetorum egregiè represserat, noua inire consilia ferebatur, quibus Neapolitanum regnum repeteret, quũ paulo antè Rex Ferdinandus in Hispania decessisset. At Prosper vbi Italiam attigit, quum ad eum magni militum concursus fierent, lentis admodum itineribus apud Regium Mutinamque progredi cœpit, ita vt res nouas moliri, & cum Cæsarianis, qui Veronæ oppugnabantur, consentire diceretur. Ea res solicitos & anxios reddebat Gallos, qui Parmę Placentiæque in præsidijs erant, adeo vt Lotrechius Veronam oppugnaturus, de syngrapha certior factus Prosperum perfidiæ compellaret, quod in-

grato infideliq; ingenio recentis beneficij & datæ fidei memoriam abiecisset. Ea Prosper tanquam necessitate carceris expressa, vt apud Cęsarem Carolum que nepotem perspicuè matureque dilueret, simulque vt præmia à Ferdinan do accepta nouo regis diplomate firmarentur, Pompeium delegit, virtuti eius industriæque confisus. Neque is Germanicæ & Belgicę legationis munus quanquam plurimi laboris atq; periculi plenum detrectauit, penè etiam sibi ratus matri fratribusq; & amicorum præcipuis, qui crebris patrui literis euocatum in vrbe retinebant, quum inutilem & multis subiectam casibus eius profectionem improbarent. Sed parère patruo certus, & in nocturnis visis, Genioque simul magnam spem reponens ad Prosperum contendit. Nam per quietem viderat, sibi in palæstra fesso victorique pampineam coronam cum Iulianæ vuę racemis à viro gigantea specie certaminis iudice, in ipsa ludorum celebritate alacriter deferri: nec somnio defuit fides, aut spem eius Genius fefellit. Acceptis igitur ad Mutinam mandatis Mantuam concessit, vt inde aliquo astu ad Alpes euolaret. Didicerant enim Galli & Veneti per exploratores, Pompeium suscepta legatione Mantuam peruenisse, propterea diurnis nocturnisque stationibus itinera omnia diligenter obseruabant, ita vt non nisi summo cum periculo ad Alpes se proripere posse videretur. Sed eam hostium diligẽtiam consilio Sigismundi Gonzagę cardinalis elusit, quum agrestes tramitum omnium peritos, eius itineris duces accepisset, quorum fideli feliciique opera in Brixianarum alpium valles inusitatis callibus perductus, ad Ludronios primò regulos, atque inde in Rhetiam & Vindeliciam ad Maximilianum peruenit. Quum susceptus humaniter a Cæsare regum omniũ longe humanissimo mandata exposuisset, adhibereturq; deinde grauissimis consultationibus, tantum quotidianis sermonibus profecit, vt iam planè familiaris, & multarum horarum comes, in venationibusq; præsertim insignem gratię locũ sit consecutus. Pernobilem enim peritumq; rerum omniũ hominem, & partium necessitudine sibi coniunctum nactus Cæsar, adapertis sensib. arcana proferre, rationesq; suas effusius atq; liberius cõmunicare cœperat. Querebatur enim, nepotẽ Carolum à Ceurio Belga nutritio circumscriptũ, obsessumq; teneri, illigariq; nouis Gallorum fœderib. quę ad minuendam conuellendamque Austrię domus dignitatem pertinerent, fallacissimas recensendo artes, quibus Galli paucis ante annis intercepta ipsius vxore, & filia pariter repudiata inexpiabiles iniurias intulissent. Itaque à Pompeio petijt, vt hisdem de rebus suo nomine ad nepotem mandata ferre vellet, daretq; operam sedulò, vt Caroli adolescẽtis animus ipsius industria falsis opinionib. liberatus ab amicitia Gallorum auerteretur, secus ac Ceurius contendebat, cũ fœdere vel parum æquo, atq; insuper sponsalib. amicitiã firmare properaret. Dicebatque Cęsar, Ceurium nõ animi iudicio inductũ, sed Gallico corruptũ auro, aliena à salute dignitateq; Belgicarum rerũ et apertę penè perfidię plena cõsilia protulisse. Nec detrectauit id munus Pompeius, quum se grauissima ea legatione suscepta plurimum honestari perspiceret, arbitrareturque ampliore, neq, ab se quæsita dignitate, patrui negocia opportunè atque facillimè confecturum. Per eum modum dimissus à Cæsare, et regulis liberisque ciuitatibus, per quorum agros iter erat facturus, per literas magnoperè commendatus ad Carolum in extremis Belgarum terris ad Oceanum peruenit. Ibi Pompeius cum

magnam

magnam partem aulæ ad ineundum cum Gallis fœdus valdè propensam & inclinatam comperisset, & multi in adulationem prompti decora atque salubria reticere, quàm Ceurio parum secundè obsequi mallent, in quo vno summæ potentiæ iura, & regni sceptra viserentur, officij sui munus ingenti animo, & libero ore implere constituit: honestissimum enim atque pulcherrimum ratus, si Cæsarianarum partium decus, quarum Columnij in Italia principes esse viderentur aduersus Gallicæ gentis potentiam, quæ Romano nomini infesta semper fuisset, à Columnio Romanoque homine defenderetur. Sed appositè disserendo orandoque Pompeius frustra egit, plerisque pro clinatam rem adiuuantibus, qui Ceurij votis in spem certissimi quæstus fauebant. Quibus de causis Pompeius iam planè Ceurio infensus, hæc ad Cæsarem ardentissimo studio perscripsit, monuitque, vt si flagitiosis corruptorũ hominum consilijs resistendum, nepotisque dignitati omnino consulendum arbitraretur, iter maturè susciperet, veniretque in Belgium, vt ipso præsente demonstranteque aduersariorum animi frangerentur. Nec profectionem distulit Cæsar, extentisque itineribus, Macliniam peruenit. Cæterùm eius aduentu nihil amplius de veteribus consilijs est impeditum, quàm ne Carolus cum Gallis vna connubij sponsione iungeretur. Fœdus itaq; percussum Nouioduni necessarijs potius quàm honestis conditionibus. Vnde postea exortum est id bellum, quo Europa omnis per viginti annos deflagrauit. Fuere qui existimarent, Maximilianum egentem pecunia, occulta Ceurij largitione, cui ea pecunia ex Gallorum legatis prodijsset, facilè expugnatum atq; placatum assensisse fœderi: quoniam non prius Carolo in Hispaniam ad obtinẽda regna nauigandum videretur, quàm Belgicas ciuitates omni belli suspicione liberasset. Nec multò post Pompeius cùm prolixa Maximiliani authoritate adiutus Prosperi patrui negocia confecisset, essetque adhuc in Sicambris, ab Vrbe lætissimum collati sibi honoris nuncium accepit. Detecta nanque Alfonsi Petrucij cardinalis coniuratione, cum reliqui senatores fermè omnes ea sceleris atrocitate parum commoueri viderentur, leuioresq; sententias dicerent, Leo pontifex expedito virilique iudicio insignis, alio senatu sibi opus esse existimauit. atq; ita Alfonso in carcere necato, & conscijs quod conceptũ auditumque facinus minimè detulissent, pecunia damnatis, vnum & triginta cardinales ex lectissimo genere hominũ vna pronunciatione creauit. In queis fuere Romani nominis octo, ipseque in primis Pompeius, facilè impetrantibus Prospero atque Fabritio, vt suus honos Columniæ familiæ redderetur: qui aliquandiu pontificum callida frustratione aut malignitate, vt tempora tulerunt, intermissus, continuata serie ferè perpetuus esse consuesset. Nec multò post purpureis insignibus de manu Ludouici Aragonij cardinalis qui tum aderat, magna eius diei celebritate & gratulatione omnis generis hominum susceptis, in superiorem Gemaniam vrbibus visendis cognoscendisque earũ gentium moribus ascendit: ab Augustaque Vindelica Cæsaris vestigia subsecutus, postquam vuulgabatur eum venandi cupiditate, vagis atque impeditis itineribus ad Hercyniam vsque syluam penetrasse, in Italiam redijt, exceptus passim insigni partium studio. Romę verò publico ei senatu dato, sessum suo ordine inter Patres receptus, breui ostendit, se omnibus naturæ atque ingenij dotibus, tanto muneri parem, ac multum antea eius ordinis honore,

qui familiæ deberetur, dignissimum fuisse. Sacrorum enim ceremonias, et numeros, salutationesque sacerdotum exactissime quidem, & mira celeritate perceperat. nec quisquam erat, vel vetus etiam senator, qui eo grauius aut eloquentius sententiam dicere, solennia sacra præclarius atque decentius operari, familiæque ordine & comitatu, atque mensarum elegantia, conuiuarúmque delectu, personæ dignitatem luculentius atque lautius tueri videretur. His moribus obiter apud Leonem per illustrem gratiam beneuolentiam quærebat. promerebatur studia hominum, cum grauissimis susceptis officijs, lites dirimeret, veteres componeret simultates, miseris & afflictis intercedendo, iuuandoque certum ad salutem perfugium præberet. Et id quidem ampliore nominis existimatione, quòd pontificem ad beneficentiam ornandamque virtutem natum, educatumque, opportunè admodum nactus, cuncta quæ polliceretur, facilè præstare consuesset. Secutum est demum vixdum exacto triennio, Gallicum bellum, quod ingenti animo coniunctus Carolo Cæsari Leo pontifex suscepit, vt vrbes Parmam atque Placentiam recuperaret, partas antea à Iulio, & sibi demum ereptas, quum Franciscus in eo victoriæ cursu deserentibus Pontificijs tanquam suas Mediolanensiq; adscriptas imperio recepisset. In tanto armorum apparatu, quum Pontifex M. Antonium Columnam qui pro Gallorum rege militabat, diuellere, atque traducere in partes, vel militaris imperij pactione nequiuisset, Hieronymo Columnæ cataphractorum turmas duas liberali stipendio ductandas dedit. (is erat Marcello Pompeij fratre genitus) itemque leuis armaturæ alam Iacobo Zambecario Pompeij vterino fratri attribuit, adeo vt Pontificem nihil non facturum in gratiam Pompeij appareret. Marcus enim Antonius generosi pudoris maximè flagitiosum putarat, à beneuolentissimo rege in eo erumpentis belli motu, parum honesta de causa discedere, à quo auctus esset cataphractorum alæ præfectura, ornatusque insigni honore torquati, consecratique ordinis, qui præcipuis tantùm amicorum, lectissimisque ducibus, à Galliæ regibus demandari erat solitus. Cæterùm Gallico bello haudquaquam felicibus initijs cæpto, maturè lætissimus finis impositus, Mediolanumq; authoritate & consilio Prosperi, ingentique virtute Piscarij, profligato expulsoque Lotrechio, captum. Ad cuius victoriæ nuncium Leo pontifex incredibilem, sed omnino breuissimam lætitiam cepit. Febribus enim ad Manlianam villam ex pestilenti aura conceptis, aut certè veneno, vti in eius vita perscripsimus, quinto die correptus interijt, sæpe nouissimis sermonibus repetens, supremæ necessitatis casum, quo sibi immerenti intempestiuè admodum vita eriperetur, se vel ob id æquiore animo ferre, quòd Parmam atque Placentiam pontificio imperio reddidisset. Audita fratris morte Iulius Medices apud exercitum legatus, magnis confectis itineribus, ad comitia Romam redijt. Is hortatu suorum omnium, senatorumque aliquot insigni vsus studio prodierat candidatus: ex aduerso autem plerique seniores pontificatum petebant, quum ætatis honorem & variarum virtutum, ac literarum ornamenta præferrent. His magnoperè fauebat Pompeius, oppugnabatque Iulij partes, quum illum paulò antè prehensantem singulos, & grati animi officia reposcentem præclarè adiuturus videretur. Nouos siquidem cardinales ferè omnes Iulij iudicio & commendatione Leo pontifex in Senatum legerat.

Sed

Sed multis de causis quas hîc referre minimè necessarium putamus, Pompeius à Iulio discedēs, & subinde apud seniores aduersarū partium effectus princeps, id vnū vehementissimè contēdebat, ne exęquatis & mox adauctis suffragijs Iulius Pōtificatu potiretur. Cui verò ipse maximè suffragaturus esset ęgrè poterat reperiri, quum nemo esset è seniorib. qui alteri quicquam de dignitate concedendū putaret, vel ex merito nō speraret fore, vt ipse in tantis comitiorū ęstibus ad pontificatū eueheretur. At iuniorum globus fide cōstantiaq; firmissimus (suffragijs scilicet miro cōsensu ad vnius arbitriū reuocatis) nullis omnino artib. aut machinis disijci labefactariq; poterat. Ob id pręclarè omnes intelligebant, neminē quem nō probaret Iulius, bis tertiā suffragiorum partē vti ex lege opus esset, esse consecuturū. Sed vbi nuntiatū est, Frāciscum Mariā Vrbino ac Pisauro potitum, Baleonosque fratres Malatestam & Horatium, pulsis inde pontificijs præsidijs, Perusiæ receptos, validis in vnum coactis copijs Senam atque Florentiam petituros, animum despondit Iulius, ne si spes suas adipiscendi pontificatus diutius alendas censeret, vertente se fortuna totius Hetruriæ principatu, & concupito simul honore excluderetur. Itaque fatali quadam inuidia & inusitata patrum obstinatione, Thoma Caietano commendante, & miris attollente laudibus, Hadrianus ex vltima Batauorum insula, quem nemo vnquam eorum antea vidisset, pauci qui vir esset audissent, Pontifex est creatus, suffragante Iulio, & Pompeio seniores maximè cohortante, qui eundem tradendis literis, formandisque moribus Cæsaris magistrum atque nutritium, ex vsu Columniæ familiæ & partium necessitudine cunctis anteferendum putabat: ac item Iulio maximè probaretur, postquam ipse ex repulsa quam tulerat, neminem Hadriano rebus suis commodiorem, amicioremque futurum prospiceret, vtpote qui Cæsaris studia secutus, facilè sperare posset, vetere nouoque beneficio obstrictum, & dignitati suæ & Florentinis rebus Cæsarianę causę inclusus nunquam defuturum. Cæterùm redeuntes è comitio cardinales, vti hostes Italici nominis probrosis appellationibus, maledictisque populus onerauit, adeo vt exbilando, exprobrādoque dirum insanumque eorum consilium vix ab inferenda iniuria temperarint, quod nefaria ambitione, immanique liuore corrupti, oblitique publici decoris, pontificem ab vltimo petitum Oceano multis qui aderant ætate et virtute conspicuis prætulissent. Erat tum Hadrianus in Hispania, quam dudum populari tumultu exorto rebellantem, regulorum adiutus armis, cum insigni virtutis & Christianæ pietatis laude pacauerat. Itaque Pompeius in Tusculanum ac demum ad Sublaqueum secessit, vrbem relinquens orbatam pontifice, mœstamque, & suborta etiam pestilentia infamem. Constituerant Cardinales ex ipsorum ordine, triumuiralis imperij menstruam potestatem. Sed eam grauis inuidia sequebatur, quum plerique vel media in vrbe, tanquā inanem contemnerent, irridereturque passim in prouincijs, quæ veterum tyrannorum, exulumque armis, renouatis factionum nominibus vexabantur. Quibus de causis pontifex frequentibus collegij literis, atque vrbium legationibus accitus Romam, post septimum mensem conscensis triremibus, in Italiam nauigauit. Excepère eum Genuæ Hieronymus Adurnius, & ad Liburnum Pisano in portu Iulius Medices cum septem Cardinalibus, quorum comitatu auctior, ornatiorque Centumcellas peruenit. Ibi à Pompeio, qui cum

aliquot cardinalibus multisque episcopis ad mare descenderat, salutatus est, deductusque in templum, vt ante aram Deo et superis quòd incolumis aduenisset, de more hymni canerentur. Quo in loco Pompeius orationem habuit luculentam, publico priuatoque nomine ei gratias agens, quòd pontificatum Dei summi, Diuorumque omnium monitu ab optimis senatoribus delatum suscepisset, aduenissetque opportunissimo tempore, quo fessis rebus, afflictæque Vrbi, & tumultuantibus prouincijs opem ferret, mores salutari censura corrigeret, daretq; operã, vt obsessæ Rhodo ingentib. Solymanni copijs auxilia mitterẽtur. Ad ea pontifex miti oratione, sed paucis admodũ verbis respõdit, & vultu quidem parum familiari, quum ore & gestu Christianæ disciplinæ seueritatem præferret, Se Dei optimi maximi certissimo instinctu suscepisse põtificatum, in Italiamq; venisse, propterea se sperare, vt reliqua eodem numine gubernata, felicissimè succederent, ita vt nihil senatorio ordini se debere, omissa gratiarum actione fateretur. Quum verò inde ad Tyberina ostia peruenisset, & suborto repentè coro triremes ab importuoso littore ad Caietæ portum raperentur, Pompeius in scapham desiliens, vt pontificem sequeretur, fluctibus penè obrutus magnum vitæ periculum adijt. Nec multo pòst quum in Vrbe componendis diuinis pariter atque humanis rebus, pontifici operam pręstaret, in longè maximum salutis discrimen est coniectus, intimis scilicet familiarium repentina pestilentia correptis, adeo vt in Tusculanum, atque inde ad Sublaqueum aufugere cogeretur. Eò etiam libentius quòd iam euulgatis contagione morbis Vrbs ipsa funeribus complebatur, metuque pontifex Vaticanis hortis se concluserat, ita vt nec cardinales nisi maximis de causis, in colloquium admitteret, vtpote qui eorum ingenia fide pietateque vacare existimabat, & vix paucorum consilio vteretur, necessitate quadam, vti imperitus Romanarum rerum, sed nec his quidem suprema rerum arcana committeret. Initio autem æstatis eius anni qui secutus est, restincta ea morborum lue, Vrbeque demum omnibus diuinis atque humanis remedijs salubritati restituta, Pompeius ad Vrbem redijt, quò & Iulius etiam Medices ab Hetruria paulo ante iam venerat, cum quo statim in gratiam redijt, haud dubiè pœnitentia ductus, ita vt præteritæ contentionis insaniam detestari, pollicerique præclarum studium videretur, si seni ad insolitum cœlum traducto, & insalubri quidem æstate, fata vitæ finem attulissent. Renouabant tum Galli ingens bellum, Duceque Guliermo Gofferio, quem à præfectura maris Amirantem vocabant, traijciente alpes Mediolani inita fuerat coniuratio, è qua Bonifacius Vicecomes, Franciscum Sfortiã illatò leui vulnere frustra aggressus fuerat, & in Hetruria interceptæ Soderini Cardinalis literę, quibus Gallos admonebat, docebatque quibus modis esset enitendum vt Cæsariani Italia atque Sicilia pellerentur. Quibus de causis pontifex Soderinum in carcem duci iusserat, tanquam & infidum sibi, & partium Cæsarianarum hostem. Vnum enim eum opinione scientiæ humani diuinique iuris, & exactæ peritiæ rerum vrbanarum grauissimis consultationibus adhibuerat, querebaturque propterea se ab eo tanquàm à maligno speculatore fuisse deceptum, cui tãquam viro probo atque beniuolo rationum suarum decreta communicasset. Suopte etiam ingenio Hadrianus Cæsari alumno principiq; suo fauendum, atq; omnino repugnandum Gallis existimabat, ne si medius

in neu-

in neutram omnino partem studia atque arma inclinarent, Parma demum atque Placentia victori Gallo dederentur. Itaque cum Cęsare Venetisq; ac Florentinis aduersus Gallos fœdus renouauit, solennique festo Deiparę virginis ad Exquilinum templum sacra fecit, recitatumq; est ex tabulis id fœdus, quo Gallos ab Italiæ finibus arcendos decernebant. Eo die Pompeius Cæsarianarum partium princeps Iulio Medici, atq; item principum liberarumque ciuitatum legatis lautissimum epulum prębuit ad ędem Antonianam, quod pontifex feruidissimo die operatis sacris, ad curandam lassitudinem, in proximos Mellini nobilis poetæ hortos transierat, vt in priuato secretioreq; cœnaculo, cibum caperet, & deinde cubitaret. Amicitia itaque illustribus argumentis inter Pompeium & Iulium renouata, Hadrianus leui sed tabifica febre, ex eius diei labore cōcepta, decubuit, adulationeq; medicorum eò perductus est, vt penè prius quàm venæ tangerentur, nihil prouisa morte perierit. Tum verò inter Nouendiales cerimonias, quibus defuncto pontifici iusta persoluuntur, quum Iulius facilè primus omnium, ex professo ipsius sectæ candidatus prodiret, & prehensando singulos senatum sibi conciliaret, Pompeius, aut commutata, aut certè detecta voluntate, respondebat, se initis comitijs illi suffragaturum, qui bonus reip. futurus pontifex optimorum iudicio censeretur. Quæ verba parum propensi, & planè alienati animi indicia præferebant. Ob id Ludouicus à Corduba Cæsaris legatus seuera quadam & parum familiari obtestatione vsus, à Pompeio postulare cœpit vt studium atque suffragium suum in attollendo Iulio conferre vellet, si secus fecisset, eum aduersus Cæsarem facturum, à quo vnus omnium Iulius maximè probaretur. Ad ea Pompeius, arrogantia hominis plurimum offensus, nihil aliud respondit, quàm se daturum operam, vt planè intelligeret, nequaquam legatorum iussu, sed liberis senatorum suffragijs pontifices creari. Inerat enim Pompeio ea vis ingenij vt si quid ab eo impetrandum foret, demissis ac blandioribus alloquijs, leniēda potius, q̄ȝ vlla superba denunciatione exagitanda videretur. Nemo enim eo superbius arrogantiam elatorum hominum cōtempsit atque irrisit, quum ex aduerso erga modestos iocundosq; demissè & comiter omnibus humanitatis officijs vteretur, vtpote qui in tota vita humanitate vinci longè turpissimum esse dicere consuesset. Fuere qui existimarent, Pompeium à Iulio studium suum his maximè de causis auertisse, quòd pontificatum in vna domo, duobusque fratribus, continuari parum ęquum & maximè ambitiosum putaret, quòd Florentinorum ingenia quęstui pecuniæque dedita, quibus necesse esset aulam repleri, magnopere fastidiret: quòd senioribus iure optimo suffragandum arbitraretur, quòdque demum valde dignum censeret, eum Christiano orbi, & sacrosanctis cerimonijs ante omnes patrum iudicio pręfici, qui parum certa, neque propalam legitima Iuliani patris vxore natus esse diceretur. Quanquam eius rei notam, quum ille inter senatores ascisceretur, prolixa iuris testificatione sacrati iudices aboleuissent. Itaque summa contentione comitijs initis, in duas partes scinditur senatus, seniorum prærogatiuam Pompeius vehementissimè tuetur: Iuniores in vnum densati globum constantissimè Iulio fauent, & eo quidem firmius atque felicius, quòd nemo eorum ferè esset, qui vel occultè ambiret, quū ex aduerso ex corpore seniorū plerique essent qui flagrantibus animis ad pontificatum aspirarent, fiebatque, vt

quum obtrectatione atque inuidia alienæ felicitatis, & dolore simul frustra susceptæ petitionis angerentur, inter se nequaquam syncera fide suffragia ferrent, colludentesque syngrapharum nominibus rem impedirent, magnisq; propterea æstibus comitia iactarentur. Adauxêre seniorum spes Galli senatores, hiberno & procelloso mari, cunctis inopinantibus Romam delati, qui id vnum contendebant, ne Medices Galli nominis apertus hostis pontificatu potiretur. Ii fuere Claramontius, Lotharingus atque Borbonius: quibus cum Pompeius frequenter epulabatur. Extractaq; iam erant comitia ad quinquagesimum ferè diem cum inuidia generis humani, & summo dolore consternatæ ad arma vrbis: adeo vt plerique magnopere timerent, ne dira patrum obstinatione, senatus in diuersa secederet, comitij claustra frangerētur, creatisque inde duobus pontificibus supremam cladem sacris, & reipublicæ allatam conspicerent. Sed in ipsos præsertim contentionis authores & principes Iulium atque Pompeium inuidia vertebatur, lacerabaturq; amborum fama acerbissimè, atque liberrimè, quum quisque in periculo publico, priuatim saluti suæ fortunisque metueret: adeo vt quum in maledicentissima ciuitate probrosis carminibus vti, lasciuireq; liceret, Crotus è Regio Lepidi, poeta amarulentus, hoc epigramma in foro legendum affixerit.

Ecce iterum è summo deiectam culmine Romam
Pompeij & Iulij mens furiosa premit:
Brute pium, Photine pium nunc stringite ferrum,
Quid seruasse iuuat, si peritura fuit?

Neque vati demum fides defuit, quum paulò pòst ex eorum dissidio, vrbs Roma, summę calamitatis cladē penè funditùs euersa subierit. Porrò Iulius ad declinandam inuidiam, superiorum comitiorum euentu doctior & constantior effectus, se iturum in suffragia dixit, cohortaturumque amicos suos vt idē facerent, si quispiam è senioribus, supremo honore dignus virtuteque animi insignis nominaretur. Erant dignitate, gratia, atque ætate pares plerique, & in his Fliscus, Farnesius, Montanus, Crassus, et Soderinus, et Caruaial, qui vel occulto suo, vel publico iudicio sibi neminē præferebant, æquali ambitu spes alebant, ita vt consilia, votaque varijs animi recessibus implicarent. In eo ęstu occultarum voluntatum, Pompeius quum Iacobatium nominasset exactæ ætatis senatorem, vitæ innocentia, & iuris dicundi laude conspicuum, illumq; minus probari à Gallis senioribusque earum partium videret, commutata consilij ratione, sibi maturè prospiciendū esse constituit. Nam quum Iacobatium vti Columnię familię clientē, et Cęsarianę factionis studiosum repudiare viderentur, etiā Claramontius Franciottū Vrsinum vti nobili et moderato tractabiliq; ingenio hominē cumulata cū laude nominarat. Quamobrē cōmotus cęca bile, & eo motu Pōpeius ne Vrsinus familię suę Cęsarisq; ex professo hostis pontificatu potiretur, ad Iuliū se conuertit, quem si ei obstinatius obniteretur proculdubio Vrsino suffragaturum videbat, vt amico veteri, beneficiarioque, & arctissima cognatione Mediceæ domui coniuncto. Iam enim ex insolito tetroq; odore, nonnullos senatores inuaserat grauis morb. senioresq; macie deformati et exangues, cupiditati & reliquæ spei consequendi honoris finem imponere, quàm pestilentissimi carceris tædia ad certum vitæ discrimē diutius perpeti malle videbantur. Galli eo tempore compulsis in Vrbem Cæ-

sarianis,

ſarianis, & tum ęgrè ſuſtinentibus Mediolanum obſidebant, Proſperque Columna ex morbo qui ei ſupremus fuit, decumbens, frequentibus literis Pompeium obteſtabatur, vt pertinaciæ & contentioni finem faceret, verteretur q; totus ad ſubleuandum Iulium, quo vno pontifice creato, propter amplißimas Hetruſci imperij facultates, & inſigne eius ſtudium, defendi res Cæſaris, & profligari Gallorum copiæ poſſent. Itaque Pompeius vbi ſeniores magna ex parte Gallicæ factionis ſtudioſos eſſe comperit, ſecretò Iulium adiens: An non mihi, inquit, gratiam habebis, ſi te iam ad pontificatum extulero? At ille, ſi ſeriò dicis, egregiè profectò tecum agam, reſpondit: & tu cùm priuatis rebus tuis honeſtè ſeruies, tum publicis, Cæſarique in primis præclarè atque oportunè conſulueris. Tum Pompeius altitudine generoſi animi honeſtißimam laudem quærens, id vnum enixè poſtulauit, vt Soderino veteri inimico, & plerisque item Cardinalibus à quibus acerbißimè atque inimicißimè fuerat oppugnatus, ſyncera fide parceret, eosque omnes in gratiam reciperet. Fore enim vt ex clementiæ laude, qua nihil eſſet in ſacroſancto pontifice præſtantius, inſignem apud omnes Chriſtiani orbis nationes gloriam adſequeretur. Dextram tum Iulius Pompeio dedit, prolixè pollicitus id ſe præſtaturum, obligauitque ea in re fidem ſuam Clementis Septimi nomine deſumpto, qua vna nominis profeßione, tanquam edicto, inimicos aduerſariosque omni metu liberare videretur. Nec mora authore atque hortatore Pompeio, quum is nudatis conuerſi animi conſilijs comitiorum haud dubiè princeps prodiret, illuſtrique authoritate quàm plurimos adduceret, cuncti ferè cardinales Iulium adorarunt, tanta ſeniorum mœſtitia, vt non multos poſt dies, ex ægritudine animi conceptis morbis, Soderinus ipſe & Craſſus, itemque Caruaial & Fliſcus perierint. Nauatæ autem operæ Pompeius præmium tulit luculentißimas ædes à Raphaele Riario, regio ſumptu extructas, atque item Vicecancellarius eſt effectus. Is acta ſenatus perſcribit, eſtque eius officij dignitas ab inſigni prouentu exercendæq; liberalitatis poteſtate longè omnium amplißima. Paucis inde diebus Pompeius Proſperum patruum audijt ex diuturno morbo cũ ingenti ſeruati ab ſe Mediolani gloria, deſiderioq; incredibili, & luctu totius Galliæ Ciſalpinæ, deceßiſſe, cui mutata veſte maioribusq; cerimonijs ſumptuoßißimè parentauit. Nouo autem Clementis pontificatu Cæſarianorum Venetorumq; armis, virtuteq;, maxime Piſcarij ſummi ducis, Gulielmus Ammiras, duobus ad Seſithem amnẽ victus prælijs Italiæ finibus eſt depulſus. Ab ea victoria tantos ſibi ſpiritus Cæſaris duces deſumpſerunt, vt Borbonio exule concitante, in Galliam penetrarint. Borbonius enim coniuratione detecta, qua Galliæ imperium affectaſſe credebatur, ad Cæſarianos ſe contulerat. Quibus de cauſis Franciſcus, quũ pro ſalute imperij, & totius Gallię dignitate ingentes copias comparaſſet, hoſtesque ad oppugnandam Maßiliam progreſſos prouincia expuliſſet, in Italiam tranſcendit, potitusq; Mediolano, Ticinum obſedit. Formidioloſa iam Cęſaris arma pontifici ac Venetis eſſe cœperant: videbatur enim Cæſar immodica animi cupiditate totius Europę imperium concepiſſe, quum Galliam demum ipſam nõ contentus Italia, qua Gallos dudum exuerat, protinus inuaſiſſet. Ob id occulto cõſternati metu, et de libertate Italiæ valde ſolliciti, ſtudia erga Cæſarẽ ſua nõ modò remiſerant, verùm nequaq̃ tranſmißis auxilijs cunctabãtur,

ex socijsque & fœderatis spectatores facti, dabant operam, vt inter Gallos & Cæsarianos induciæ multorum mensium fierent. Pontifex enim Cæsarianorum impetum retardare, confirmare Gallum regem, pacem honestis conditionibus parare contendebat. Sed dum intempestiuè neque harum, neq; illarum partium fautorem sese ostendit, Cæsariani Germanorum auxilijs adaucti hęrentem Ticino regem ingenti edita pugna, suo atque equi vulnere tardatum ceperunt. Tum verò Clemens ad tantæ victoriæ nunciũ perturbatus Albanium è Sabino & Furconensibus reuocauit. Is enim Clementis consilio è regis castris cum valida parte copiarum ad Aquilam vsque peruenerat, haud dubiè in Neapolitanum regnum nudatum copijs fauente Andegauensium factione, peruasurus. Cum itaque Gallorum auxilia ex Corsis, Italicisque delectibus conscripta ad Vrbem reuerterentur, in ea Latini populi Columniæ factionis ad prædam exciti, atque item Cæsariani equites impetum fecerunt, protracto certamine per Lanuuinam viam vsq; ad diui Pauli tẽplum. Quod vbi in Vrbe auditum est, nõ dubitauere Hispani è familia Ludouici à Corduba Cæsaris legati, atque item Columnij, in quibus etiam fuit Iacobus Pompeij vterinus frater, quin correptis armis Ostiensi porta erumperent, atq; interclusos hostes adorirentur. Horum aduentu Albaniæ cohortes fusæ profligatæque sunt, cæsis nonnullis, multis captis, atque omnibus ferè armis & veste exutis. Ad eam enim capti regis famam Hispani atq; Columnij adeo insolenter sustulerant animos, vt per ipsam quoque vrbem fugientes Gallos persequerentur: & Camillus Columna Marcelli filius, vti Piscarij alumnum decuit, ad Iordanem vsque montem atq; Vrsinas domos penetraret, vtpote qui Clementem contemnerẽt, nihilq; vel ob id irati minas timerent, ꝙ is à Gallis stetisse uideretur. Id facinus pontificij imperij authoritatem magnoperè con uellit, adeo ut profundè in Clemẽtis pectus descenderit, & tot cladibus quæ mox sunt subsecutæ, initium haud dubiè præbuisse censeantur. Nom multò pòst Clemens multo auro exoluto cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauit, ea conditione ut Regiũ Lipidi quod Hadriano mortuo Alfonsus Atestinus receperat, à Carolo Lanoio sponsore fœderis pontificio imperio redderetur. Celebratum est id fœdus Kalendis Maij in templis Apostolorũ ad Columnias ædes, fecitq; sacra solennia Pompeius, qui etiam Pontifici patribusq; & principum lagatis summo apparatu epulum dedit. Verùm id fœdus Cæsar nequaquam ratum habuit, quòd pontificis opes eius Vrbis accessione adaugeri nolebat, ita ut Lanoius à quo beneficium pontifex expectabat, Hispanorũ cohortes in æstiua trans Padum mitteret, à quibus Parmenses, Placentiniq; ueluti hostili quadam populatione tantis affecti sunt detrimentis, ut ad deprecandam agrorum uastationem, crebræ legationes cum lachrimis ad Vrbem mitterẽtur, ita ut Clemens sua spe deiectus, circumscriptusq; pecunia, & tot iniurijs extimulatus, consilio cum Venetis Gallisq; pro ceribus occultè inito Cæsarianos Mediolano exturbare cogitarit. Videbant enim Cæsaris vires in Gallia Cisalpina confirmari, eoque suorum omnium hortatu consilia verti, vt expulso Sfortia, eius imperio potiretur. Præbuerat occasionem Piscarius, qui à Lanoio elusus traductusq; ex magnis offensionibus, alienatum à Cæsare animum præferebat. Nam Lanoius Franciscum regem secus ac dixerat, repentina nauigatione in Hispaniam aduexerat, neq; ipse

ipse vti optasset potius quàm petisset, ex prouentu victoriæ præmia tulerat, cuius ipse ab insigni virtute præclarus author fuisset. Ei itaque ægritudine animi plurimum æstuanti Moronus Sfortiæ intimus, fœderatorum nomine Neapolitanum regnum obtulit, quod summmorum pontificum esset beneficiarium, si ipsius manu ductuque Italia omnis externarũ gentium iugo liberata, pristinæ quieti dignitatique redderetur. His consilijs annuisse Piscarius ab initio est visus: sed demum nudata simulatione in gratiam Cæsaris, Moronũ sub fide ad se vocatum cepit, Franciscumq; Sfortiam perfidiæ insimulatum, occupatis eius imperij vrbibus, graui tum morbo laborantem in arce obsedit. Id Piscarij facinus Italiæ principes vehementer exterruit, quum publica libertas summum omnino periculum adire videretur. Et eum quoque subeundæ seruitutis metum adauxerat Cæsar dimisso Francisco rege his conditionibus, vt sex milia peditum, tria equitum, decemque rostratas naues sibi auxiliorum specie daret, quibus auctior atque validior ad desumendam Augustalis imperij coronam eadem æstate in Italiam transiret, vt demum compositis ibi rebus, indictoque sacro bello, in Turcas Christianorum arma verterentur. Verùm Franciscus eo inito fœdere, celebratisque nuptijs cum Heleonora Cæsaris sorore, liberisque obsidibus traditis, vbi primùm Aquitaniæ fines attigit, vti iam planè liber, negauit se his conditionum tabulis subscripturum, quòd grauissimæ, quòd inusitatæ, quòd denique vltima carceris necessitate expressæ censerentur. Nec multò pòst cum Clemente Venetisque ad tuendam Italiæ libertatem, & Sfortiam obsidione liberandum, amicitiam fœdusque percussit. At Pompeius consilijs Clementis diligenter exploratis, & prouiso Cæsarianarum rerum periculo, vehementer fluctuasse agitasseque animo dicitur, an in officio senatoriæ dignitatis Pontificisq; amicitia perseuerandum foret, pertineretq; ad ipsius, totiusque familiæ decus Cæsarem deserere vndique circumuentum armis, atque insidijs eorum principum, qui obtrectatione alienæ felicitatis, ruptis repentè fœderibus fidem fefellissent. Sed in generoso militarique ingenio ea sententia facilè peruicit, vt priuatæ dignitati, publicum decus, quod cum salute familiæ coniunctum videretur, præferret: quum ab aduerso Cæsarianorum euentu Columniorum omnium fortunæ, trahente veluti ruina, pessundari, atq; euerti penitus iudicarentur. Atque ita nequaquam occultato animi decreto simulata molestiore podagra in Tusculanum se recepit. Interea Veneti admotis de improuiso copijs Laude Pompeia potiti sunt, introducente Vistarino, qui patriã acerbissima Cæsarianorũ militum auaritia, immaniq; ingluuie liberandam iudicarat. Quo successu pontificiæ copiæ Venetis iunctæ sunt, ac demum Gallorum Heluetiorumq; auxilia ab alpibus descendere, vt obsesso, fameq; laboranti Francisco Sfortiæ opem ferrent. Sed virtute Alfonsi Vastij, qui Piscario patrueli morte surrepto, pedestrib. copijs præerat, industriaque Antonij Leuæ equitum præfecti, adeo egregiè cõtinuata est Iouiæ arcis obsidio, vrbsque ipsa Mediolanum vel nudata muro fortiter defensa, vt Franciscus certa pactione arcem relinqueret, & Feltrius Venetorum dux desperatione potiundæ vrbis adductus à conspectu hostis castra reducere cogeretur. Quibus cognitis rebus, Pompeius aliquid suo nomine ausurus, vt studium suum erga Cæsarem edito aliquo facinore præclarius videretur, in Tusculano copias parare cœpit. Aderat Ludouicus Corduba

regulus Suessanus, qui legatus apud pontificem cœpto bello cum Hispanorũ & Germanorum manu, vrbe excesserat. Hęc cum à Pompeio pararentur, Clemens tria milia peditum & quingentos equites præsidij causa conscripsit, quibus Pompeium noctu opprimere, aut certè copias eius delere potuisset, cohortantibus vt id faceret Stephano Columna viro impigro prudentique, & Salamone Siculo vetere peditum præfecto, quos copijs pręfecerat. Sed Clemens eo animo cum Cęsare gerebat bellum, vt nihil ei planè nocere vellet, cuperetque solùm vt Gallia Cisalpina Francisco Sfortię redderetur, vti antiquo in fœdere disertè cautum à Leone fuerat, ad exæquandas scilicet in Italia principum vires, quibus singuli ab ęquitate quadã & metu, suis contenti imperijs stabilem & securam pacem tuerentur. Propterea postulabat à Columnijs, vt armatos quos coegissent, extra Pontifici imperij fines educerent, & vti iuberet Neapolitani regni terminos armis defenderent. Authore itaque Valleio cardinale, Vespasianus Columna Prosperi filius ad Clementem venit, compositęque res in eum sunt modum vt supra diximus, scilicet, vt Columnij pontificio in solo armis abstinerent: si Cæsari præstare operam vellent, intra regni fines regrederentur. Gibertus eo tempore in grauissimarum rerum consilijs Clementi intimus, id factum vt probaret, diuino quodam iudicio adduci non potuit, vtpote qui Columnios præsentis exercitus metu, nulla verò ęquitate animi, aut sacrosancti pontificis respectu permotos, pacem appetisse existimabat. Sed ea erat natura pontificis, vt bellico sumptu mirum in modum angeretur, nihilque magis cuperet, quàm milites missos facere, vt ærario parceretur. Improbantibus itaque cunctis, & detestantibus, dimissæ sunt cohortes, fatalique secordia exutus omni pręsidio Pontifex sese iniuriæ inimicorum atque adeo hostium opportunum præbuit. Itaque Pompeius vbi Clementẽ confisum nouo fœderi, nudatumque omni præsidio conspicit, patrandæ rei tempus adesse idoneum ratus, cum Vgone Moncata colloquitur, decernitq́;, ad Vrbem reuocato coactoque exercitu protinus esse conuolandum. Ostendebat etiam literas Moncatæ, quib. ex Hispania monebatur, vt sedulò operã daret, ne Pontifex commouere se posset, vtque si Cisalpinæ Galliæ rebus studeret, domestico bello implicaretur, pelleretur que Vrbe Roma, atq; etiam vti indignus & parum legitimus sacrorum princeps, ipso honore summi pontificatus ex concilij censura, suffecto altero priuaretur. His de causis rogauit Ascanium, ipsumq; Vespasianum nomine Cęsaris, vt sibi adesse vellent, si secus fecissent, aduersus Cæsarem esse facturos. Sed dum copias contrahunt, & tormenta currulia coaptant, quanquam ea quàm occultissimè pararentur, & intercisæ essent, obsessæq; custodibus viæ omnes, quæ è Latio ad Vrbem ducebant, certior tamen fiebat Clemens parari arma, atque aliena prorsus à quiete fœdereque consilia à Pompeio Columnijsque omnibus agitari. Sed de his Vespasianoque pręsertim, vt quicquam hostile crederet, adduci non poterat, confingique ea militibus, quos, quòd ad stipendia reuocari cuperent, maiora vero nunciare, aut ementiri penitus existimabat. Adeo vt quum iam Pompeium ad Murenæ villam, Albanumque lacum peruenisse nunciaretur, vix demum aliquot prætorianos equites emitteret ad explorandum: qui Cælimontana egressi porta, segni excursione intra suburbanas vineas facta, quum signa aciesque aduentantium hostium facilè conspici possent, retro equos verterint,

terint, falsò cuncta pacata renuntiantes. Dixerat enim decurio nequaquam longius esse procurrendum, postquam ea essent Clementis stipendia, quibus neque equi hordeo pasci, neque ipsi absque inedia & vestium sorde vitam traducere posse viderētur. Armellino enim Clemens auarissimo quęstore, & naturæ similitudine sibi coniuncto vsus, ita extenuarat equitum stipendia, vt nemo, ne militia quidem, ne dum corporis atq; prętorij custodia dignus conspiceretur. Ita Pompeius adaperta, nec ab vllo custodita Cælimontana porta irrupit, tanta celeritate, vt cum eius aduentus in Vaticano à nemine sentiretur, facilè pontificem nihil tale credentem in cubiculo opprimere potuerit, nisi tormenta ægrè conuecta bubalorum iugis, expectanda censuisset. Quibus adductis per mediam Vrbem, armata instructaq; sub signis agmina Xysti ponte, & Septimana porta ad Vaticanum contenderunt. Tum verò Clemens ex conscientię pudore, & metu magnoperè confusus in arcem profugit, frustra in auxilium aduocatis militib. quos paulò antè dimiserat, quum aurei nummi etiam profusa manu in nomina dantes, ridente foro, spargerentur, quòd nemo esset vel aspectu, vel cultu capiendis armis idoneus, nec vlli mens esset Pontificis protegendi, cuius nomen veluti ad decipiendos fallendosque homines ab initio desumptum esse videretur. Eo die turmas cohortesque suo ordine, & composito quidem incedentes gradu, populus Romanus ociosè spectauit, atq; etiam salutauit, ipsique opifices, vti in nullo metu, nec occlusis quidem tabernis, effusi in Tyberinam ripam, sub Ianiculo transeuntes spectauēre, quum à Pompeio præcones in foro & compita dimissi pronunciarent, nemini esse timendum, quando nulla grauiore de causa intulissent arma, quàm vt Romanum populum auarissimi pontificis tyrannide liberarent. Fœdum id omninò & miserabile bonis pariter ac malis videri potuit, si reputatione sacrosanctæ maiestatis id facinus pudore aliquo ad Christianæ pietatis censurā vocaretur. Sed Clemens alioqui prudētia & vsu rerum nemini secundus, quū fatali adductus auaritia omnes ordines afflixisset, vsque adeo hominum volūtates auerterat, vt misericordia omnis, in tanta publicarum rerum deformitate atque in tanto principis periculo, inuidia atque odio vinceretur. Sacerdotes enim inusitatis decumis onerarat, officiorum collegijs reditus auerterat, salariaque in gymnasio antiquitùs ex certo vectigali liberaliter constituta liberalium artium professorib. cum perenni infamię nota subtraxerat. Irata quoque plebs videbatur, quòd nequaquam agrorum malignitate, sed certis conuectionum atque horreorum monopolijs, magno fisci quæstu, annona ad triplum creuisset. Dirutæ etiam funditus, aut miserabilem in modum deformatæ fuerant multorum domus, ignobiliumque præsertim atque egentium, æquandis scilicet frontibus, dirigendisque ad normam vrbis regionibus, tanta Duumuiralis magistratus auaritia sæuitiaque, vt non maiorem barbari immanes vastitatem attulerint. & eo quidem grauiore Clemētis inuidia, quòd nequaquam ad reuocandam antiquæ Vrbis elegantiam, quod infelici seculo ineptissimum videbatur, sed vt alterum è Duumviris famoso nomine conciliatum, vel iniquo oblato quęstu expleret: cui etiam magistratum contra consuetudinem impotenter continuarat. Commouebant tum sese Triumuiri conseruatores in Capitolio, vt opem ferrent, sed nulla inerat iussis aut cohortationib. eorum authoritas, quòd in his essent Scarsius algēti ingenio, facieq;

leguleius,& quidam ignobilis scurra, cui Saccogelato cognomen fuit. Huic Marius Peruscus præfectus fisci,& rerum capitalium truculentus iudex, Clementi charus, indignante populo magistratum impetrarat, vt in eo mitigaret iniuriam, quod post multa pocula, stragulæ impositum seruorum lacertis in laquearia per iocum ac voluptatem excussisset. Per hunc modum Marcello Pompeij fratre peditum ductante ordines, præeunteque cum ala equitum Hieronymo Sarnensi comite, qui Marcelli gener erat, Vgo Moncata & Vespasianus & Ascanius in Leoninam vrbẽ irruperunt, paucis qui ad portã iuxta S. Spiritus templum constiterant, in fugam coniectis. Ita Vaticana domus momento tẽporis occupata, direptaq; est, neq; prohiberi miles potuit, quin sacra omnia & in augustissimo quidem diui Petri templo semper antea inuiolato nefarijs manibus attrectaret. Cessit & auaritiæ militum cum priuatus, tum publicus pontificiæ aulæ apparatus, adeo vt aulæa etiam ingentia eximij operis discissa raperentur. Vasa quoque nobilia figulini operis, quæ mittit India, solo illisa frangerentur. Aberat inde Pompeius quòd in domo sua constitisset. Quibus cognitis grauissimo dolore est affectus, quòd milites pontificia etiam præda expleti onustique, à sacrario demum templique altaribus arceri nullo ducum imperio potuissent. Porrò Clemens vbi nullum in arce frumentum, nulla cibaria, quæ vel in paucos dies tolerandæ obsidioni sufficerent, eadem quæstoris auaritia esse comperit, neque in Vrbe hostium armis occupata milites parari, vel è Tuscia, Vmbriaque opportunè acciri posse videt, Vgonem ad colloquium magnis precibus aduocauit, missis ad eum obsidibus Innocentio Cibo & Nicolao Rhodulpho Cardinalibus, quibus Leo pontifex auunculus fuerat. Non grauatur Vgo, nec aduentum suum differt, vel improbãte, & dissentiente Pompeio, qui de obsidenda oppugnandaq; arce cogitabat, vt Clemente in potestatem redacto, è sententia Cæsaris bello finis imponeretur. Itaque Moncata cum paucis in arcem receptus, salutato pontifice, ei supplex lituum pastoralem argenteum, atque item gemmatam mitram, insignia pontificatus, militibus erepta restituit, officij sui necessitatem excusat, nefariam militum temeritatem detestatur, orat demum, vt ab oppugnando Cæsare desistere velit, pro quo Dij atque homines, nusquam aduersante fortuna feliciter propugnarent: Eam verò insitam esse animo Cæsaris pietatem, iustitiam, moderationem, vt non alio arbitro quàm ipso pontifice sit vsurus in pacanda Italia, cuius imperium nunquam affectarit, quanquàm ad id iure optimo, vti partum possessumque ab antiquis Cæsaribus aspirare posse videretur. Ad ea Clemens parum de Pompeio, & id quidem ironicè, de Vespasiano autem plurimum & vehementer oblocutus, quòd ab eo impudentissimè se deceptum, atque impiè proditum quereretur, respondit, se omnibus temporibus Cæsaris dignitati amplitudinique studuisse, neq; in posterum studia in eum sua remissurum, modò ille adulatione malignitatéque consiliariorum planè deprauatus ad ingenium suum rediret, sequeretúrque æquitatem & iura fœderum, quorum tabulæ vigerent, & Galliam Cisalpinam ipsi Sfortiæ impotentibus circumuento armis restitueret. Decere enim eũ qui tot auitis regnis adauctus, totq; insignib. potitus victorijs ad summam authoritatem augusti Imperij, summamque opum & virium amplitudinem peruenisset, liberali animo non modò antiquis possessoribus suas ditiones,

tiones,sua iura non adimere, sed etiam de integro largiri atque concedere, ipsumque Sfortiam per summam inuidiam falsi criminis insimulatum totius Italiæ precibus condonare. Cæterum post multos secretioresque sermones, res in hunc modum compositæ sunt, vt pontifex è Gallia Cisalpina copias reuocaret: Pompeio & Columnijs parceret: mitteretur à Clemente Neapolim datæ fidei obses Philippus Strozza vir pecuniosus, cui Petri Medicis eius patruelis filia nupserat: Vgo ipse cum omnibus copijs in Regnum proficisceretur, daretque operam vt quæ ex sacrarijs ablata essent, pertinerentue ad apparatum sacrorum, facta conquisitione redderentur. Cautum quoque est, vt Camillus Columna sine pretio dimitteretur. Is enim paucis ante diebus Senensi in pugna, dum intemperantius profligatos hostes persequeretur, a Braccio Baleono Florentinorum equitum præfecto captus fuerat. Atque ita Vgo Moncata vrbe excessit, grauiter indignante Pompeio, atque id factum detestante, quod sub inanibus simulatæ concordiæ promissis interpellari, eripique certam victoriam videret. Fuere qui existimarent, Vgonem multo corruptum auro, pontificem tanto periculo liberasse, eoque maturius atque libentius, ne eo capto, ac demum aliquo forte casu, aut Columniorum insidijs sublato, ex ea re Cæsari, qui religionis & pietatis laudem quæreret, inexpiabilis inuidia conflaretur. Ferebant enim Pompeium adiutore Cæsare paratis iam seniorum suffragijs, pontificatu haud dubie potiturum, si Fortuna Clementem in eo armorum strepitu conturbatisq; rebus abstulisset. Interea Clemens præsenti solutus metu, in spem vindicandæ iniuriæ suorum omnium hortatu vehementer accenditur, in Pompeiumque præsertim & Columnios omnes: reuocat tamen Mediolano copias, vt initæ concordiæ præscriptis legibus stare, pacatoque animo, ab æquitate Cæsaris pacem sperare videatur. Nec mora, Heluetiorum duo milia, & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, ex his quibus ad Mediolanum præerat Ioannes Medices dux egregiè fortis atque audax, ad vrbem accersit. Præterea magnam equitatus partem, & in his Federici Gonzagæ ducentos circiter cataphractos: Stephanum etiam Columnam Prænestinum à cæteris Columnijs dissentientem, cuius fidei vir tutique plurimum fidebat, conscribere quatuor cohortes iubet, atque item Valerium Vrsinum, & Ioannem Baptistam Sabellum, Ranucciumque Farnesium magnæ spei adolescentes singulis equitum alis præficit. negabant enim Pontificij pacem confici posse cum Cæsarianis arma tenentibus, nisi pariter ab armatis & gerendum bellum instructis pax ipsa peteretur. In eo rerum motu Carolus Cæsar consilijs atque armis hostium, maiore virium mole occurrendum ratus, Lanoium proregem Neapolitanum cum sex millibus Hispanorum, & triginta onerariarum nauium classe in Italiam misit, scripsitq; ad Ferdinandum fratrem, vt Georgius Franispergus, summæ dux authoritatis apud Vindelicos, cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur. Occurrêre Lanoio Gallicæ Venetæque triremes Cyrneo in mari, sed nullo consensu. Nam quum Ludouicus Armerius Venetus præfectus cum dimidia suarum triremium parte ad portum Veneris substitisset, serò admodum Andreas Auria, Petrusque Nauarrus & Paulus Iustinianus ad hostes peruenêre, certatumque est tormentis maioribus. Sed Lanoius vna atque altera naue è suis cum milite demersa, tribus autem quassatis, & cum multa nau

tarum & militum strage vehementer afflictis, suaque demum prætoria pluribus colubrinarum pilis adeo perforata, vt penè mergeretur, valido repente suborto vento, è conspectu se eripuit, tenuitque Herculis portum, atque inde Caietam incolumis peruenit. Pari quoque euentu apud Mantuam Cæsarianis fortuna arrisit, quum Feltrius Veneti dux exercitus, expugnata iam nauiter Cremona, & cum eo Ioannes medices Germanorum legionibus occurrissent. Nam quum hi iunctis copijs densata incedentium hostium agmina, vt eos Padi transitu prohiberent, per expeditos Sclopettarios aliquandiu prosperè minutis prælijs retardassent, ad Gubernulum demum vicum Medices, tormento ab vlteriore Mincij ripa in incertū emisso, ictus occubuit, non tam priuato suo, quàm publico ruituræ mox vrbis Romæ fato surreptus, quum nemo eo fortius atque felicius ab inusitata virtute, libertatem Italię aduersus externas gentes defensurus esse videretur. Interea Clemens Pompeium reipub. pontificijq; imperij hostē decernit, senatu mouet, addit diras, interdicit aqua & igni, cæterosque Columnios eodem crimine damnatos armis persequitur. Inducto enim in Latium exercitu ad quatuordecim oppida insigni pontificiorum acerbitate direpta incensaque sunt, adeo, vt magna senum, puerorum, & fœminarum agrestiū multitudo, alieni facinoris pœnas daret, pauci plecterentur ex his, qui è Vaticano templo altarium ornamenta rapuissent. Infecerat tamen ferè omnes is sacræ pecuniæ & predæ contactus, ipsamque Neapolim, ita vt in foro sacræ vestes ad hastam propositæ spectarentur. Cæterum in Sublaqueum proprias Pompeij delitias atrocissime sæuitur, atque item ad Genatianum, sed aliquanto remissiore ira, scilicet vt elegantioribus Vespasiani ædibus, quas Prosper extruxerat, dissimulanter parceretur. Porro Pompeius vbi Latina oppida incendijs fumare, atque omnem armorum impetum in ipsos Columnios conuersum videt, postulat à Lanoio, vt afflictis familiæ suæ rebus maturè opem ferat: hortatur vt productis copijs potius in hostili agro quàm propugnando ad regni limites, bellum ruptis iam planè fœderibus cœptum gerat. Concilij quoque indicendi, cuius nomen Clementi maximè terribile fore videbatur, ex formula tabulas conscribit, noctuque Romæ per clientes suos affigendas templorum valuis, publicisque in locis euulgandas curat, dictante instruenteque Philippo Sergardo Senense. Per hos libellos pontifex ad concilium citabatur, quod Cæsar ad Spiram Nemetum vrbem (ea est ad Rhenum sita) esset habiturus, vt facilè intelligerent homines eum Balthasaris Cossæ exemplo, summum dignitatis & vitæ periculum, inimico Cæsare & infestis Lutheranorum animis aditurum. Nec multo post excitis ad id bellum regni proceribus, magno equitatu coacto, additisque Germanorum atque Hispanorum cohortibus, ad Frusinonem castra posuerunt. Quod vbi Clemens cognouit, viditque eos iam nudato planè consilio, auspicijs Cæsaris bellum esse gesturos, vt grauiore metu iniecto eos deterreret, è Gallia Valdemontium regia stirpe ortum accersiuit, hortatusque est, vt in spem potiundi regni, Neapolim classe inuaderet: vigere enim adhuc toto regno Andegauensium regum memoriam, & præclarum studium multorum procerum in id nomen: proinde ingenti animo arma capesseret, vt virtute fortunaque maioribus suis æquaretur. Itaque Valdemontius singulari alacritate classem conscendit, Campaniæ oram metu com-

plet,

plet. Salernum expugnat, signa ad ipsam Neapolim vertit, expositisque cohortibus ad pontē Sebethi amnis, effusum cum Neapolitana iuuentute Moncata intra portem compellit. Parte alia Lonoius atque Pompeius, Frusinonis mœnia tormentis quatiebant. ibi præsidium inerat earum cohortium, quæ ob ducis sui Ioannis interitum, à funesto vexillorum colore, vulgo nigræ vocabantur, quarum ea erat constantia & virtus, vt diffracta cadentiaq; mœnia, adiectis tumultuarijs operibus repente resarcirent, & sæpe audacter atque feliciter eruptione dimicarent. Pompeij mens erat, quum primum aliqua muri pars concidisset, admouere statim cohortes, & vera vi, trinisque sub sidijs ex triplici nationum genere constitutis, supremum oppugnationis casum experiri. Per speculatores enim didicerat aduentare pontificios duces, vt obsessis opem ferrent, prouidebatque si segniter oppugnare pergerent, ancipiti prælio dimicandum fore. Sed Lanoius haud sanè multum belli peritus, quum varijs suorum sententijs distraheretur, nec facilè consilium explicaret, potiundi oppidi occasionem corrupit, adijtque discrimen accipiendi grauis incommodi, quum propinquo hoste mouenda castra viderentur. Peruenerat enim pontificiæ copiæ ad Ferentinum, Rentio Cerite & Vitello Tiphernate ducibus, aderatque legatus Cardinalis Augustinus Triuultius Clementis hortatu & suopte ingenio nauandæ operæ cupidus, quod studio à maioribus tradito, Gallicæ factioni vehementer esset addictus. Nec mora pontificij quadratis agminibus Ferentino egressi patentibus in campis suorum pariter, atque hostium oculis dispari animorum habitu spectaculum præbuerunt. Erat enim è collibus, ipsaque oppidi summa arce in subiectos campos despectus, ita vt peditum & equitum agmina distinctis & præfulgentibus vexillis enumerari posse viderentur. Non tulêre subeuntium impetum Lanoij cohortes ponti Cosæ amnis præsidio impositæ, atque ita loco pulsæ profligatæque amissis tribus vexillis terga vertêre, adeo vt perturbata magna parte exercitus, sola Germanorum phalanx immobilis imperterritaque constiterit, quod nigræ cohortes cōspicatæ, auctis spe victoriæ animis audacter eruperūt. Ita patefacto aditu, commeatus affatim intromissus, præsidiumque nouo cohortium aduentu renouatum, abstinuit prælio Rentius, quum victoria in manibus esse videretur, satis superque actum ratus, quod sine suorum vulnere, conclusos obsidione atque periculo liberasset. Ea quæ secuta est nocte Pompeius Lanoio in re aduersa repentinaque perturbato, reducendi exercitus munus suscepit, ita vt ipse maiora tormenta, suismet humeris atque lacertis impelleret: minora enim singulis ducibus reducenda attribuerat: cuius implendæ operæ specimen atque exemplum dabat, ne tale dedecus admitteretur, vt tormenta in potestatem hostium deuenirent. Ita singulari Pompeij cura, laboréque & diligentia exercitus incolumis in pacatum tutumque locum est receptus: nullo quippe per noctem tenebris atque terroribus opportunam accepto incommodo, nullo maiore minoréue tormento, vel in summa viarum asperitate deserto, nullisque postremò amissis impedimentis, quum hostis viribus, animis, loco, atque eius diei fortuna abundè superior, abeuntium tergis instare, & non mediocrem omnino cladem afferre potuerit. Ea bene gerendæ rei facultas, Pompeij celeritate & vigilantia pontificis erepta, magnam Rentio atque Vitellio, ipsius Triuultij legati, & minorum ducum

testimonio, conflauit inuidiam, vt qui vacare quęstui, delectari imperio, odisseque belli finem, & pericula vniuersæ pugnæ deuitare, vel malignitate, vel ignauia diceretur. Cæterum cognito Cæsarianorum discessu, promouere serò castra, multosque dies nulla memorabili re gesta, circa Possium atque Cæcanum consedêre. Ex aduerso Lanoius atque Pompeius ad oppidum Castrum constiterant. Verùm cõsumpto in his locis omni frumento, cum fame vterq; exercitus laboraret, & equi deficiente pabulo, quòd nullum gelida adhuc hieme gramen erumperet, inedia & macie conficerentur. applicuit ex Hispania Franciscus Angelius cucullatus diui Francisci sectæ princeps. Is opinione religionis Cæsarem nudato omni simulatione animo arcana crimina Christiano more confitentem audire expiareq; solitus, mandata Cæsaris de pace ad põtificem afferebat. Eius viri hortatu, quũ singula ad religionẽ reuocaret, & summa omnia de lenitate æquitateq; Cæsaris polliceretur, Clemens ad pacem inclinauit, quòd ęrarium sumptu, animum verò cura & molestia bellicarum rerum leuare percuperet, indignareturque pulcherrimam omnino occasionem potiundę victorię, astuta, aut ignobili certè ducum suorum cunctatione fuisse prętermissam, annonamq; demum non modò creuisse, sed in castris totoq; Latio tantum non consumptam esse conspiceret, & Borbonius maximè formidandus videretur, qui ingentibus lectißimisque instructus copijs, togatæ Galliæ & Hetruriæ vrbes, Romanæq; vrbis opes in prædam militi se concedere prædicabat. Itaque Romam accitus est etiam Cæsar Feramusca Campanus Cæsaris familiaris, qui dudum ab Hispania venerat, attuleratq; ad Pontificem à Cæsaræ humaniores literas, quibus se pacem expetere, odisse arma, & pontificiam maiestatem religiosè colere significabat, testabaturq; Deos immortales se regnis suis esse contentum, & ab se cuncta facilè posse iustis precibus impetrari, sed minimè passurum vt sibi à quoquam in his quæ iuris atque arbitrij sui sint, arroganter perscriberetur. Non esse enim ex dignitate Augusti, longè maximi principis leges accipere, minisq; terreri, ab his maximè qui imperio suo subiecti, & dijudicante fortuna, toties bello victi, ingratiq; deniũ grauiore pœna digni censerentur. Itaque Idibus Martijs, qui dies summarum calamitatum Vrbi atque Italię initium fuit, inita rerum pax est, conscriptæq; renouati fœderis leges, ea conditione, vt Lanoius ad Vrbem veniret, scilicet præclara adstipulatione tabulis ritè confectis, grata omnium animis ea concordia sacris sollennibus celebraretur. Nec multò pòst Lanoius recepto prius Cęsariana in castra Triuultio legato, vt fidei obses esset, ad Clementem venit, notatusq; est haud dubiè Deorum monitu aduentus eius, vt lugubris & maximè funestus Vrbi futurus, quum ea pars Vaticanæ domus qua ipse fuerat hospitio exceptus, terribile vagoque fulmine icta tremuisset. Ab ea autem pace maximè auersus erat Pompeius, dixeratq; discedenti Lanoio, ne magnopere laboraret, vt pontifici conciliaretur. Se enim acta Clementis, quibus galeri sibi honos adeptus esse videretur, breui rescissurum, quòd ille nequaquam legitimus, sed vitio creatus pontifex, dignitatis suæ decus eripere nequiuerit: quòd Leo X. diuini atque humani iuris sciens, veræq; virtutis amantißimus, sibi absenti, ex senatusconsulto detulisset. Solebat ille elato contemptioreque animo Clementis ingenium, nomen fortunamque despicere, quum haud dubie commoda omnia rerum suarum, & dignitatis ornamenta, ex amicitia &

libera-

liberalitate Cæsaris expectaret. At Clemens confirmata pace cum Lanoio, vt Florentinis rebus, quibus maximè timebat, opportunè caueret, ab eo postulauit, vt in Hetruriam proficisceretur, præsentique auctoritate atque imperij iure, Borbonij consilijs obuiam iret, impediretque iter, quod ab eo per pontificios fines, infesta vbique populatione susceptum esset, scilicet vt tot coactæ in vnum audacissimarum gentium legiones, audito pacis nomine soluerentur: quum ipse Lanoius, ad quem summa militaris imperij respiceret, vti belli & pacis arbiter, præclara ante omnes auctoritate, persuadere militi, atque ipso demum iure supremæ potestatis, Borbonio præscribere facilè posse videretur. Sed milites in spem diripiendæ vrbis Romæ, consociatis animis tantos spiritus ex felicitate rerum gestarum desumpserant, vt quum superbia licentiaque corrupti, Borbonium Lanoiumque contemnerent, neminemque esse in terris qui ipsis resistere posset, existimarent, publico tantùm & tumultuario consilio regerentur. Quin & per eos dies, quum in Bononiensi euastatis agris fame laborarent, noctu in Borbonij domum irruperant, tanto ipsius periculo, vt vix ignobili latebra, quin interficeretur, sit seruatus: Quęsito tamē et pacatis animis iusso, vt prodiret honoris nomen restituerunt, vt aliqua ducis imagine ad disciplinæ speciem vterentur, moreque militiæ auspicijs eius atque imperijs parere velle simularent. Irridebant enim eum Hispani vti stolidum & exulem, quòd ambitiosè expetitis Heleonoræ nuptijs, intercipiente demum Francisco rege, delusus repulsam tulisset, & ad Galliæ Cisalpinæ imperium aspiraret. Germani verò eum egentem exutumque omnibus fortunis, & proditorem gentis suæ vocitabant. Itaque Cæsariani ab Alfonso Ferrariensi, commeatu omnis generis abundè adiuti, recreatique, euastatoque demum atq; incenso Bononiensi agro, egressi hibernis per Flaminiam viam nullo hostium occurrente, ad Apenninum supra Fauentiam contenderunt, Feltrio Venetorum duce, & Michaele Salasso regulo, qui Gallicis præerat auxilijs, in aciem prodire non ausis, quanquam his magnæ adessent copiæ, tormētorum apparatu, atque vrbium opportunitate superiores. Borbonio ab Amandula oppido subeunte ea alpium iuga, quę Aretinos despectant campos, Feltrius atq; Salassus per Petram malam breuiore itinere in Hetruriam transcenderunt, rati hostem (vti euulgatum fuerat) Florentiam continenti cursu petiturum. Sed is læuorsum in Senensium agros deflexit, vix tantisper moratus, dum ex insigni illorum studio ac liberalitate exercitus duorum dierum cibaria acciperet. Edicebatur enim toto agmine cunctis esse festinandum, quum percepta animis victoria, spesque omnis vberrimæ prædæ in vna celeritate posita videretur. Præbuerat spem Borbonius Florentinorum legatis ineundæ concordiæ, si ipsorum sumptu stipendia militi soluerentur. Sed in immensum augebat in dies eam petitæ pecuniæ summā, nec institutum tamē iter vlla in parte remittebat, vt iniecta spe pacis, ab apparatu belli hostes auerteret, quos imparatos & necopinantes inuadendos esse cēsebat. Lanoius quoque quia ad Aretinas alpes occurrerat, ludibrio habitus, quum Borbonium ex itinere monuisset, vt retentare agmen vellet, idoneoque ad colloquendum loco subsistere, postquam Romæ pace celebrata ex sententia Cęsaris fœdus cum pontifice esset renouatum. Sed Borbonius militesque, cum Lanoium ipsum tum etiam pacis nomen impensè oderant, adeo vt irrisus atque repulsus non

mediocre vitæ periculum adiret, cum in subalpinos agrestes incidisset. Porrò Borbonius ęnea tormenta à Senensibus oblata parataque minimè secum aduehenda iudicans, vt instituta celeritate vteretur in opprimendo pontifice, anteuertendisq; hostibus, qui ijsdem vestigijs secuturi viderentur, ad Pompeium scripsit, vt sibi aduentanti tormēta muralia, & commeatum affatim apud Romam pararet: se enim secretiora à Cæsare mandata nuper habuisse, quibus iuberetur, vt strenuam operam daret, vt occupata Vrbe Cæsariani nominis hostes delerentur. Paruit Pompeius, è Fundanoq; agro ad Palianū profectus prędstitit officium in his reb. vti opus erat, maximè liberaliter ac diligenter. Cęterùm tanta fuit in Cæsariano milite duceq; celeritas in superādis pręaltis fluminib. conficiendoq; itinere, vel per imbres maximè lutulento, vt aliquāto citius quā opinione hominum expęctari possent, ad mœnia Vaticana peruenerint. Tum verò Clemens repētino instantis periculi metu consternatus, summęq; rerum et saluti plurimū diffidens, diuęrsa perturbato animo cōsilia volutare, modò constanter, modò trepidè à Patribus, et à Romanis, ducibusq; suis opē, consilium atq; operā postulare, ambigere an ad mare, vbi triremes erant sese proripere pręstaret, an deserto Vaticano intercisisq; pontib. intra vrbem se recipere, opperiri suorū auxilia, cum Borbonioq; aliqua pactione oblata, magna vi pecunię, pacē mercari, vt qui se omni alia spe destitutū videret. paucis enim ante dieb. Heluetiorū duo milia, atq; item mirificas ad tuēdam vrbē nigras cohortes, deprecantib. cunctis, ne id faceret, atq; reclamantib. importunè dimiserat, vt ęrario parceretur. Etenim animo eius tanto rerū vsu, tantisq; exactę prudentię pręsidijs instructo ad elidēdam virtutis aciē, auaritia fatalis inhęserat, vt cuncta quę publico omniū iudicio timebantur, ipse vnus nequaquam timeret, fideretq; his maximè, in quibus nullam omnino spem reponēdam, summi pariter atque infimi homines existimarent. Extruxerat Rentius Ceres dux patrię suæ admodum funestus tumultuariā munitionē in ipso Vaticani dorso, irridendam hosti, nobis autem summo cum dolore & lachrymis spectandam. Armauerat item imbelles Romanas tribus, & paucos collegerat milites ex his qui nuper dimissi diuenditis armis in Vrbe remanserant: Profitebaturque se Leoninam vrbem, ipsamq; Romam, vnum atq; alterum diem egregiè defensurum. Putabat enim Clemens Feltrium ipsumque præsertim Guidonem Rangonum, magnis sibi obstrictum beneficijs, per Flaminiam viam, vitata Cassia, quà hostis iter intēderat, ad Vrbem cum expeditis copijs aduolaturos. Sed Borbonius antecessit, vrbemque Romam subiectam oculis, è monte Mario militibus ostendens, vbi ex præda multo opulentiore quā opinione auiditateque ipsorum concepissent, perpetuò ditarentur. edixit vt corpora tanti itineris labore fessa & enecta fame paululum curarent, solitaq; celeritate murum subirent. Erat enim ab ea præsertim parte, quà in meridiem obuertitur, vetustate consumptus atque humilis. Inuasēre itaque loca nequaquam munita sub auroram, pridie Nonas Maias, dimicatumque est vtrinque acriter minoribus tormentis: quum pauci veterani & prætoria Heluetiorum cohors constanter irruentes, conscendentesque repulissent. In ea parte quæ Obeliscum respicit, Borbonius dum cohortatur suos & scalam conscendit, in inguine plumbea glande traiectus occubuit, multique ingentis tormenti pila, è summis collibus in latera densissimi agminis emissa discerpti sunt:

raptaq;

raptaque in prçalta mœnium parte duo Hispanorum vexilla signiferis è muro præcipitatis. Sed repente nebula crassior palustri exorta campo, ita hostium aciem intexit, vt tormentorum vsus dirigendis ictibus fatali nostrorum incommodo penitus eriperetur. Irrupêre itaque facilè Hispani per coniunctas muro ignobiles casas, vbi Borbonius amissa voce defecerat: Dijs haud dubiè concepto sceleri pœnam maturantibus: ne vir perfidiosus atque impius, direptæ atque euastatæ sacrosanctæ vrbis spectaculo lætaretur. Parte alia Germani munitiones in colle transcenderunt, circumuentamque in medio Romanam plebem, quç sub vexillis regionum intra Turrioniam portam constiterat, tanta sæuitia immanitateque trucidarunt: vt imbelles homines proiectis ad terram armis, suppliciter vitam deprecantes, crudelissimè cæderentur. Nunquàm enim ab vlla memoria, maiore truculentia vel in barbaros qui Mahometis sectam colerent, vel in perpetuos hostes atque inimicos, vindictæ libidine sæuitum est. Nemini enim fuga patuit, quum refugientes non in ipso tantùm celeberrimo templo, sed in adytis, ante sacrosanctam aram inermes trucidarentur. Quibus antea immanes ex vltima barbarie Totilas Gothus, & Gensericus Vandalus religiosé pepercissent. In eo strepitu Clemens frustra auersos Deos precibus ad aram fatigans, audito hostium clamore, citato gradu per oblongam duplicis muri munitionem è Vaticano in arcem confugit, gemens & crebrò se ab omnibus proditum querens, ita vt toto eo itinere è fenestellis miseraiblem nostrorum fugam, & cruenti maximè tumultus faciem, barbarorumque furentium hastas & secures impressas fugientium tergis despectaret. Clementi autem plenis passibus euadenti proximus aderat Paulus Iouius, qui hæc conscripsit, sustuleratque ei àb tergo talaris togæ sinus, vt expeditius iter conficeret, suumque item violaceo colore pallium, & pileum capiti atque humeris iniecerat, ne pontifex à candore vestis agnitus, dum aperto demum & ligneo ponte in arcem transiret, à Barbaris accuratiore fortè glandis ictu sterneretur. Peruasêre intra pontis portam, quum in curia & trepidatione nostrorum cataracta demitti nequiuisset, signiferi duo Hispani tanta audacia, vt petiti vndique tormentis, nihil mortis metu terrerentur, quin per pontem in forum proximum excurrerent. conatusque est pari temeritate Falcius centurio Hispanus portæ arcis valuas propellere, atque ibi cum paucis est interfectus. Tota itaque Leonina vrbe, quam Suburbium vocant, pontificijsque ædibus, sacrosancto & augustissimoque templo incredibili immanitate cruentatis, atque direptis, ad Septimianam portam signa vertêre, primique omnium Itali duce Ludouico Gonzaga, cui ab inusitata virium ferocia, iactantiaque, Rodomontii cognomen fuit, transcendêre eum murum, qui ab Aurelia porta per decliues Ianiculi vineas ad Septimianam protenditur, paruo admodum negocio depulsis defensoribus & occupato Xystino ponte, ita edita fugientium multa cæde, septem milibus hominum trucidatis, supra quadraginta milia hostium in Vrbem irruerunt. Nam ad Germanicas legiones tres, sex milia Hispanorũ Ioanne Dorbino duce, atque item Italicç cohortes accesserant, ex itinere passim latronum & damnatorũ concursu adauctæ, quas ductabãt Fabritius Maramaldus, Sarra Columna, & is, quẽ diximus Rodomõtes. Veteranos quoq; equites non exigua leuis armaturæ equitum manus ex vario nationũ genere, sine

vexillis, in spem ingentis prædæ sequebatur. His præerat Ferdinandus Gonzaga, & Philibertus Aurantius Belga, qui Borbonio interfecto, à militibus imperator est appellatus. Ea nocte nihil vnquam lugubribus aut funestis fuit Romanis pariter & inquilinis. æditæ enim omnibus in locis ad satietatem in nihil tale meritos inusitatæ cædes, nobilissimi senes pariter ac iuuenes tormẽtis excruciati, violatum vbique matronarum & virginum decus, Vestales in ipsis templis constupratæ, Cardinalium porro, principumque domus, tanta furentium rabie, ferro, atque ignibus expugnatæ, vt nec regum legatis parceretur: nemoque demum ex his, qui latebra gladios effugerint, sit seruatus, nisi vitam ac libertatem vniuersa bonorum substantia redemerit. Feritate et truculẽtia terribilis erat Germanus, sed à primo impetu quo armatos deleuerat, a gladijs temperabat, vsque adeo remissa animi ferocia, vt exiguo facile pretio libertatem captiuis daret, & præsentibus tantùm spolijs & compotationibus lætaretur, verteretque demum furorem in templa & antiqui operis statuas, deformando cuncta atque euastando, quòd plerique eorum irrisis pontificum legibus, Lutherana dogmata sequerentur. Hispani autem astuta & implacabili crudelitate acerbiores, vt abdita arcanaque familiarium eruerent, tormentis atque supplicijs in nobilissima corpora grassabantur, tanta auri cupiditate, vt Iulij pontificis cadauer, multa exesum carie eruere, & annulo spoliare non dubitarint. Sed eius etiam gentis facinora, Itali, Brutijque decerptis vitijs, nec vllis omnino admistis virtutibus facilè æquabant, & eo grauiore cum inuidia, quòd in obsequium barbarorum longe promptissimi, æmulatione scelerum, ab amore charitateque communis patriæ discessissent. Obsidendæ verò arcis circumuallandæque perducta in gyrum fossa Philippus Cerbellio & Mendanius Hispani, negocium susceperunt, tanta acerbitate, vt vetulam in arcis fossam lactucas deferentem, quæ expetenti pontifici dono darentur, laqueo immaniter strangulatam, in conspectu arcis suspenderint, puerosque item qui olera funiculis extrahenda alligabant, sclopettis interfecerint. Biduo post affuit Pompeius Clementis quidem incommodo, periculoque lætatus, sed quum plena omnia cadaueribus, luctuque conspiceret, multoque mulierum & puerorum eiulatu, atque insignium ciuium sacerdotumque, in tormentis frustra opem implorantium, ragiones et domus omnes miserabili gemitu complerentur, lachrymas tenere non potuit: eo etiam vehementiore dolore perculsus, quòd cadente patria, elapsoque secus atq; ipse optasset, incolumique pontifice, qui tantæ cladis causam præbuisse videretur, ad insontes tantùm ac miseros, summę calamitatis pœna recidisset. Itaq; vt generosum & sacratũ virum decebat, insigni pietate & misericordia adductus, domũ suam afflictis & miseris aperuit, & quanta maximè valebat authoritate apud duces ac milites operam dedit, vt inuiolatum decus fœminis seruaretur, cruciatu eriperetur ciues, & de redimendis captiuis, tolerabili conditione leges ferrentur. In his rebus humanitate, diligentia & liberalitate tanta fuit, vt superiora cœnacula ad summas contignationes honestissimis matronis atq; virginibus complerentur, cardinales plures ad se confugientes vestiret atque aleret, controuersias inter captiuos & milites sua pecunia dissolueret, cunctisque vitę periculo circumuentis, vadem se præberet, ita vt in ea fortunæ acer-

bitate

bitate captæ & euersæ Vrbi nihil Pompeij aduentu opportunius fuerit aut melius. Nemo enim miser ab eo frustra opem implorauit, nemo aut militum metu, aut inedia compulsus, salutaris atque hospitalis domus foribus eiectus fuit. Singulari quoque animi magnitudine simultatum et contentionum oblitus, non aduersę modò factionis nomine, aut peculiari ex causa veteres inimicos præsenti ope adiuuit, sed è Sanctacrucia etiam familia, à qua Hieronymum ipsius patrem interfectum diximus, nobilem matronam, eiusque filiam conspicuæ formæ virginem ad se recepit, atque auro redemit. Vna in re tantùm vindictę libidinem effudisse est visus, quum Clementis villam, sub monte Mario, contra Miluium pontem incendi iussit, adeo vt Clemens ab summa arce fumantem spectans, senatoribus diceret, satis ęquo iure secum agere Pompeium, quòd eodem igne talionem redderet, quo Latina oppida deflagrassent. Nec multis inde diebus Clemens consumpto commeatu, ita vt asinina etiam carne, inuitatis quoque quasi ad solennes epulas patribus auidissimè vesceretur, desperatisque omnibus effugijs, deditionem fecit, ea conditione, vt cuncta quæ imperasset Cæsar, se facturum polliceretur, à quo dignas eius pietate fideque literas expectabat, quibus stipendio militi persoluto, sibi sacrosanctum vrbis imperiũ cum libertate redderetur. Frustra iam Feltrium & Salassum atque Rangonum expectarat, vt admoto exercitu, expugnatisque munitionibus ipse & senatus arce eriperetur. Sed hi positis ad septimum lapidem castris, in iuga montis Marij excurrendo se tantùm ostentarãt, atque ita vt imperitis & miseris, id vnum in supremo salutis discrimine facile cupientibus, iamiamque descensuri, & munitiones aggressuri viderentur. Sed ea mente in conspectum se dederant, vt quid hostes occupati præda, & in tanta rerum copia vino, libidine, somnoque molliti facturi essent, prospectarent, nec tamen periculosi prælij aleam subirent. Quid enim stultius videri poterat sanis & peritis ducibus, quàm iniquum in locum se demittere, & cum inuicto hoste, viribusque haud dubiè, & loco atque animis superiore, recentique præsertim victoria pręferoci, collatis signis, in nullam spem prosperi euentus, de salute libertateque Italiæ dimicare? Itaque Feltrius salubri potius quàm honesto consilio, retro in Vmbriam iter flexit. Conflauit verò Clemens argentum omne, & aurea vasa sacrificijs dicata, vt inde diuidenda militibus pecunia cuderetur. Quæ quum satis esse non posset Cæsarianis ducibus, purpureos galeros tres concessit, vt illis licitantib. qui fœda ambitione corrupti ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent. Eo modo ad hastam propositis, emptores non defuere. Sed miles expleri non poterat, quum non menstrua, sed annorum aliquot stipendia, turbidi, insolentes, & vesana feritate ducibus etiam terribiles flagitarent. Quum his difficultatibus angeretur, angustoque arcis loco conclusus pontifex, oborta & manante in familiares pestilentia, de sua salute dubitaret, Pompeius ad eum venit, inuitatus ab amicis senatoribus, deposcenteque præsertim pontifice, quum is diceret, desperatis auxilijs, ab vna Achillea cuspide opem expectandam, Pompeium præclarè designans, qui certiora remedia esset allaturus, postquam tantis cladibus initia præbuisse videretur. Erat Pompeius in aduersis peruicax, & indomitus, in secundis verò adeo tener & flexibilis, vt commutatæ voluntatis gloria magnopere gauderet, oblectareturq; mirum in modũ, vbi decus

emineret, alterna elatione, depreſsioneque familiariorum ſuorum. Aliquo enim merito in gratiam aſcitos, inductis demum ſuſpicionibus extemplo repudiare, & corrupta propria libertate, odio perſequi erat ſolitus. Sed in his æquiſsimo iure venit excuſandus, quum nonnulli ab eo liberaliter ſacerdotijs, varijs beneficijs honeſtati, ingrato demum animo vti pecunia corrupti, in amore ac fide turpiſsimè defeciſſent. Suſceptus eſt à Clemente vultu ad hilaritatem maximè compoſito, nec ficto quidem, quum periculi magnitudo, & concepta ſpes ingens libertatis omnem penitus ſimulationem excluderent. Deplorauere tum veriſsimis lachrimis euerſæ vrbis calamitatem, ſacerdotalis dignitatis amiſſum decus, & denique communem inſaniam, cui pertinacius quam ſacratis hominibus expediret, vſque ad conturbationem diuinarum atque humanarum rerum ſeruiuiſſent. Interea peſtilens morbus ex fœtore cadauerum et fame, inequalique cœli temperie ſubortus, multos Hiſpanorum abſumpſerat: & in his Antonium Gamboum, à quo templum virginis Deiparę ad Mineruam excruciatis fœde ſacerdotibus fuerat direptum. Sed Germanicas legiones multiplicatis funeribus maximè deuaſtabat: allatumq; erat, Gallos Odetto Lotrechio duce tranſiſſe Alpes eo conſilio, vt vindicatis iniurijs, ſacroſanctum pontificem, abrupta fide deceptum & proditum in libertatē aſſererent. Rex enim Franciſcus ſuopte ingenio maximè pius & generoſus pro dignitate Chriſtiani nominis, cuius ipſe titulum præferret, valde pulchrum & decorum exiſtimarat, cuſtodia et carcere ſacroſanctū pontificem eripere, atque impios, & execrabiles latrones, vti militum nomine indignos armis perſequi, qui ſceleratis manibus, templa, aras, ipſa denique ſanctiſsimorum pontificum ſepulchra violaſſent. Implorarat enim vndique opem Clemens demiſſiſsimis precibus à Franciſco rege per Saluiatum Cardinalem legatum, atque item ab Henrico Britanniæ rege, ad quem Vbertum Gambaram miſerat. Accendebat etiam Heluetios vehementer Ennius Philonardus antiſtes Verulanus, vetus apud eam gentem legatus, vel vno maximè argumento, quòd Iulius ſecundus ab inſigni beneficij accepti memoria, eos honeſtiſsimi nominis titulo pontificię libertatis Defenſores appellaſſet. Nam Clemens ſatis ſuperq; explorata Cęſaris voluntate, quum ſe in poteſtate barbarorum eſſe conſpiceret, neque ipſius ſalus atque libertas ad arbitrium Cæſaris reuocaretur, aliunde ſibi auxilium quærebat. Per literas nanque & nuncios propenſo Cęſaris animo vtebatur, ſed milites, Germanique præſertim, minacibus oculis truces, efferique ſtipendia atque aurum depoſcebant. Quibus Cęſar non obſcurè indulgendum arbitrabatur, poſtquam tantis rebus geſtis, ſua præmia mereban tur. Putabat quoque ex conſcientiæ pudore, Clementem vti grauiſsimis affectum iniurijs, vbi primùm cuſtodia liberatus euolaret, in omnem vindictæ libidinem ſeſe effuſurum, ita vt tantis adiunctis ſociorum præſidijs reſumpturus arma, & ad Chriſtianas imprecationes, dirasque aduerſum ſe deſcenſurus eſſe videretur. In his rei nummariæ difficultatibus coactus eſt pontifex obſides dare, quos ipſi milites delegiſſent. Ii fuere cardinalium propinqui, viriq; maximè pecunioſi, Ioannes Marius Montanus Sipontinus, Honofrius Bartholinus Piſanus archiepiſcopi, Antoniusque Pucius Piſtorienſis, & Ioannes Matthæus Gibertus Veronenſis epiſcopi: itemque Iacobus Saluiatus cardinalis pater, & Laurentius Ridolphus Nicolai cardinalis Germanus frater.

Horum

Horum sacratis manibus ferreæ cathenæ statim iniectæ, vinctique in Pompeiana domo custoditi. Hos Pompeius videre, aut alloqui humanitate sua indignum putauit, ne quum præstantes viros familiaritate superioribus temporibus sibi coniunctos, in libertatem vindicare non posset, ad non dubiam inuidiam eorum calamitate lætari videretur. Verùm per familiares suos id benignè & liberaliter præstabat, vt nihil quod ab subleuanda prædura captiuitatis incommoda, tristitiamque minuendam pertineret, omnino desiderarent. Quum verò à barbaris aurum immaniter supplicij metu iniecto exprimere properantibus, in Floræ campum ad furcas cathenati latronum more traherentur, bisque sententijs de eorum supplicio in corona militum graui & infesto concionis fremitu esset disputatum: adeo Pompeius eo atroci illustrium sacerdotum periculo, & Germanorum feritate commotus est, vt non multò pòst, ipso commiserãte, & prorsus conniuente, per vaporarium foci tubum subleuati, extractique funibus euaserint, quum Germanos custodes opipera in cœna, multo falerno consopitos egregiè fefellissent. Transierat paulo ante Pompeius in Alfonsi Vastij domũ, vt eius suspicionem ab se penitus auerteret, & deceptorum & furentium impetum sua absentia frustraretur.
Horum fuga Clementem incredibili affecit voluptate, libertatemque eius magnopere maturauit. Nam Germani ad nouas pactiones descenderunt, vt pecunia certius ac facilius expediretur. Audiebant enim Lotrechium properare, vt liberati ab se Pontificis gloria potiretur. Is ad Boscum oppidum expugnatis Germanorum cohortibus, Alexandria Vrbe in potestatem redacta, & Ticino demum terribili tormentorum apparatu capto, direptoque, Padum transierat, Parmæ atque Bononiæ aliquandiu substiterat, vt Heluetias & Germanicas legiones expectaret, quibus receptis, per Togatam Galliam ad Truentum amnem contendebat. Aderant ei Venetorum copiæ, accesserant magni roboris auxilia Florentinorum. Ii enim ad famam capti pontificis exciti ad arma, Mediceis adolescentibus Hippolyto atque Alexandro Florentia eiectis, sese in libertatem vendicarant. Andreas quoque Auria Gallicæ præfectus clasis, ad Delphini portum Hispanicas triremes oppresserat, eiectisque Adurnijs Genuenses Gallorum imperium acceperant. Quibus de causis Cæsariani duces in propinquum summæ rerum discrimen adducti relinquendam omnino vrbem Romam, & hosti obuiam eundum censebant. Id maximè cupiebat Pompeius, quum patriam à Barbaris funditus euerti conspiceret, deformatis pasim ædificijs atque omni laquearium & tectorum exusta materia collabentem. Sed negabant milites, Germanique prę sertim, se ab Vrbe, pontificisque custodia discessuros, nisi stipendia soluerentur. Id verò se pręstare non posse aiebat Clemens, nisi custodia educeretur: capto enim sibi atque alieni iuris facto, non credi à mensarijs & publicanis, libero autem & suæ dignitati restituto, præclaram fidem rediuiua potestatis existimatione confestim affuturam. Porrò Cæsar ab Hispania perplexè rescripserat, sibi æquum videri, vt pontifex custodia educeretur: sed darent ipsi operam, vt alicunde militi stipendia præberentur, cauerentque, ne pontifex ex captiuo liber et hostis factus, si id vellet, partium consilijs multum noceret. Interpretandis autem literis, diuersæ sententiæ à ducibus dicebantur, Aurantius, Alarcon, Vereius atque Moronus cautiores videri volebant. Pompeius

verò & Columnij omnes cohortantur, vt per honestam pactionem sacrosanctum pontificem carcere, ipsum vero Cæsarem infamia liberarent. Aduenerat Franciscus Angelius præclarum de Cæsaris conscientia, voluntateque testimonium ferens. Itaque Clemens mirificè adiuuante Pompeio pecuniam à cupediarijs ditibus mutuam impetrauit per Bernardinum Sanctium Reatinum iurisconsultum, Vrbis prætorem. Hunc Pompeius Anoierio Mottæ Gallo collegam addiderat, vt miseris ciuibus de vita & fortunis cum milite litigantibus præsidio esset, atrocitatemque publicæ calamitatis humani iuris artibus emolliret. Francisco demum Angelio insigni adipiscendæ libertatis authori purpureum galerum est pollicitus: itemque Moroni filio episcopatum Mutinensem dedit. concessit & ipsi quoque Pompeio Piceni legationem omnesque promissis aut præsentibus donis, qui authoritate valerent, sibi conciliauit. Propterea vt milites ampliore pecunia mitigaret, Grimanum & Cornelium Venetos, Sanseuerinum, Caraffam & Palmerinum Neapolitanos, Cardoniumque Hispanum, pretio legerat in senatũ, vt quæ sanctius atque syncerius Cęsari fidem obligarat, quinque cardinales obsides dedit, è quibus Triuultius, Pisanus, & Gaddius Neapolim sunt perducti, Vrsinum autem & Cæsium ipse Pompeius vadem pro his generosè admodum se præbens, ad Sublaqueanos secessus perduxit, atque maturè ingentibus munificentiæ atque humanitatis officijs obstrictos dimisit. Quum verò pontifex amici pacatique animi data fide, atque ea tabulis confectis confirmata, excessurus arce, & Orbitum Tusciæ oppidum, comitante parte exercitus, petiturus esset, Pompeius ei dono dedit nobilem Turcam equum, itémque insignes sarcinarios mulos, & niuei coloris asturconem, quo sacra arculæ purpureæ inclusa cum perpetuo igne pontificibus maximis præferri solita veherentur. Sed pontifex mutato habitu, ita vt vnus ex familiæ præfecti familiaribus videretur, intempesta nocte ex arce atque Vrbe exiuit, veritus si lucem expectaret, Vgonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia absumpto Neapolitano regno præerat, virque ab ingenita subtili calliditate versutus & varius, ab his facilè dissentiebat, qui pontificem militum manibus ereptum volebant, & Cęsaris inuidiam honestiore decreto lenire cupiebant. Ludouicus autem Gonzaga educendi potificis negocium suscepit, feliciterque perfecit, frustra petente Aurantio, vt in itinere subsisteret, quum is è Galeria oppido vbi erat in hybernis, transuerso itinere salutaturus, incertum an retenturus cum ala equitum aduentaret. Pontifice post septimum mensem libertati restituto, Pompeius Neapolim cõtendit, vt bellicis partium consilijs interesset. Iam enim Lotrechius ferè totam Italiæ longitudinem emensus in Apuliam peruenerat. Quo rerum periculo adducti Cæsariani, obtestante educenteque Alfonso Vastio, vrbem absumptis omnium fortunis, domibusque fœda tectorum strage, deuastatam reliquêre. Discesserat è castris Vastius ab initio priusquam Roma caperetur, ne sceleratis militum consilijs interesset, veneratque deinde in Vrbem, vt suo veteris imperij iure vteretur, frenataque militum licentia, vigilijsque & singulis militiæ muneribus ad disciplinam reuocatis, in hostes legiones educeret. Certatum subinde est equestri prælio ad Luceriam superantib. Gallis, quo Martius Columna adolescens alacriter pugnãs, & ardentius excurrens est interceptus. Hunc Pompeius ex Octauiano fratre genitum

gentium, confestim mille aureis redemit, scripsitq; ad eum, vt nihil ab eo incommodo innatæ virtutis impetum remitteret, sed etiam atque etiam intrepidè progrederetur, aurum in promptu semper futurum, modò vti ea familia & eo patre natum deceret ad parandam laudem, & militare decus eniteretur. Ostentauit demum copias Lotrechius, et displosis in aduersos tormentis, sub Troiæ vrbis colle pugnandi potestatem fecit. Sed Aurantius et Vastius, Dorbino comprobante, ex æquissimo loco in æquam planitiem minimè descendendum putauerūt. Nec accliuem locum Gallus subijt Hetruscorum auxilia expectans, quæ de aduentu suo per Apennini colles interdiu fumo & noctu ignibus significabant. Cæterùm in Cæsariano milite multum refrixerat vetus ardor, illeque impetus celeritate audaciaque semper felix. Tanta enim dicati præda, & voluptatibus atque delitijs emolliti, pauere vulnera, prælij casum defugere, & præter consuetudinem nimia vitæ cupiditate distineri videbantur. Vertere itaque signa Neapolim, silentio motis castris per noctem profecti. Nec Lotrechius abeuntium vestigijs institit, suadente Nauarro, vt Melphiam vrbem valido firmatam præsidio prius expugnaret, quàm hostes insequeretur, ne obsessis demum itineribus, commeatus eriperetur, qui Neapolim oppugnaturis è Samnio foret expectandus. Dum itaque Galli Melphiam magnis viribus expugnant atque diripiunt, Cæsariani Neapolim concessêre, Lotrechiusque demum ad vrbem vallatis castris consedit, longa admodum instituta obsidione, nec intermissis quotidianis incursionibus, quibus ab initio aduersus erumpentes adeo profecit, vt interfecto Vereio Belga, qui liberandi Pontificis decretum improbarat, Germani Hispanique tumultuarijs victi prælijs magnoperè terrerentur: nam primò ad Diui Antonij tēplum, iterumque ad Sebethi amnis munitiones, & demum ad Pausilipi montis cryptam quum interclusi fuissent, amissis multis equitibus, & duobus Germanicis vexillis, intra Vrbem trepidè refugerant. Acciuerat quoque Lotrechius è Liguria classem, Philippo Auria præfecto, vt hostes, ipsaque Neapolis terra marique obsideretur. Nec dubitauêre Moncata et Vastius, quin rostratas suas completas veterano milite ad pugnam educerent. Concurrêre terribili & maximè cruento inito certamine ad Vrsium promontorium, citra Salernum, Cæsarianisque Ligurum virtute & nauali peritia superatis, Vgo Moncata est interfectus, Vastius ipse & Ascanius Columna equitum magister in prætoria capti. Cecidit & Cæsar Feramusca, qui perfidiosæ pacis cum Pontifice author fuerat, & cum eo Hispanorum promptissimi. Deuenit & in potestatem hostium Camillus Columna Marcelli filius, quem Pompeius pecunia maturè è manibus Ligurum redemit. Eo tempore Pompeius Caietam se contulerat, vt inde commeatus expediret, Vrbem portumque tueretur, & bellum in Minturnensi & Fundano aduersus Caietanos regulos administraret. multi enim regni proceres in Samnio, Lucania, Brutijsque, & Salentinis, Hispanorum odio, & præsentis exercitus metu commutata voluntate defecerant, & castra Gallica sequebantur, vt studio Andegauensis factionis alacriter ostentato, in paranda victoria Lotrechij gratiam promererentur. Per eos etiam dies Pompeius, ad ea belli detrimenta domestico vulnere ictus, infensæ Fortunæ acerbitatem sensit. Scipio enim Columna Marcelli fratris filius, cui episcopatum Reatinum detulerat, quum iuuenili ardore exuta striata sto-

la,non contemnendas copias ex amicis & clientibus comparasset,& in Marsorum finibus cum Neapoleone Vrsino,ætate,audacia,atque opibus pari collatis signis dimicasset,in prima acie ceciderat.Sed eum dolorem adeo constãter tulit,vt eum,postquã ita in fatis fuisset,nequaquam honestius mortem oppetere posse diceret, quum aduersus publicos & priuatos hostes fortiter pugnando pro Cæsare,& Columniæ familiæ dignitate cecidisset. Auctus subinde est episcopatu Auersano, Clemente proclinata iam belli Fortuna, eum concedente,quo Fabium Octauiano fratre genitum,tum iuris ciuilis scientię operam dantem honestauit.Interea graui iam autumno lethalis morbus Gallorum copias inuaserat,ex palustri nebula,& tetro castrorum odore haud dubiè conceptus,adeo multiplicatis funeribus,vt ipse Lotrechius & Valdemontius,qui superiore bello dux fuerat,atque item nobilissimi alarũ duces,et prȩfecti legionum,paucis diebus interierint.Exiere demum obsessi, tentatisque præalus hostium munitionibus,quum eas nemo armatus defenderet,in languentes & lurida macie deformatos hostes impetum fecere, persecutique demum reliquias eorum vix manib. atq; humeris arma gestantes ad Auersam, bello finem imposuere,capto Petro Nauarro,& Michaele Salasso in deditionem accepto,qui paucos post dies eodem morbo,simul & dolore animi,hic in libera custodia,ille in carcere perierunt. Andreas quoque Auria quibusdã offensionibus inductus,mutata fide à Gallis ad Cæsarianos se contulerat,persecutusque Gallicas triremes earum partem cepit, ingressusque Genuæ portum eiectis Gallis,veterem libertatem patriæ restituit.Fortuna itaq; pro Cæsare vbiq; feliciter depugnante,Pompeius Neapolim venit,in consilium grauissimarum rerum ascitus ab Aurantio.Hunc enim Cæsar in regni præfectura Vgoni Moncatæ suffecerat,quærebaturque acerbissimè in eos, qui spe victoriæ partium Andegauensium decepti, fluxa fide ad Gallos intempestiuè defecissent,ita vt damnatorum regulorum ingẽs numerus, publicatis eorum bonis atq; oppidis fiscum repleret,& pleriq; viri nobiles capitali supplicio punirẽtur,multi verò afflati suspicione criminis, metu auarissimorum iudicum in exilium abierint,quorum omnium oppida ad hastam vendebantur,in his addicendis Aurantio plurimum liberali,qui spectatam virtutem militũ,donatiui nomine,ingentibus prȩmijs vel castigante Cæsare, ornandam susceperat.In his Federicus Caietanus Honorati filius, quum à Cæsare defecisset, vt paterna oppida à Columnijs possessa repeteret, Minturnensibusq; arma intulerat,in foro securi percussus est,Murconio eius patruo Pompeij precib.haud dubiè conseruato,qui eandem damnationem subierat,& penè productus ad supplicij locum,similem vitæ exitum expectabat.Attulit hanc gratiam misero seni,ex veteris beneficij memoria,quod vir generosus vginti annorum spatio nunquam obliuione deleuerat.Quum enim iuuenis in Volscorum syluis quotidiana cõsuetudine venaretur,ab Honorati equitibus ex insidijs captus, & Fundana in arce in imum turris carcerem detrusus fuerat,sed demum insigni Murconij pietate mortem effugit,quum Honoratus frater eum vti iuuenem præferocem & Caietanę familiæ infestum veneno tollere decreuisset. Seruum enim suum Murconius fideli obsequio facilè parentem, sed conficto damnatum crimine,in eundem carcerem demitti iusserat, vt Pompeium moneret,ne alio vteretur cibo,quàm eo qui sibi sportula demissus foret,humani-

teriq;

ter interposita salutari mora, donec Honorati consilia lenirentur. Nec multo post Pompeius ex morte Cardinalis Cardonij, Montis regalis in Sicilia insigni sacerdotio ditatus est, facilè id ingentibus ipsius meritis tribuente Cęsare. Eodemque anno quum aliquandiu in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquijs Gallorum vario euentu esset dimicatum, pax inter Gallum & Cęsarem inita est, ex cuius legibus excessere Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides, vicies centenis milibus aureorum persolutis cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate, inter Clementem & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam in cœlibatu susceptam, Alexandro Medici iunioris Laurentij filio desponderet, bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur. Florētini enim natura Gallici nominis studiosissimi, eiectis statim Mediceis Lotrechio adhæserant. miserant ad eum Neapolim auxilia validissimarum cohortium: professique Gallorum amicitiam, Cæsarianos cunctis opibus oppugnabant, nunquam futurum existimantes, vt pontifex tantis affectus detrimentis, & tantis iniurijs exacerbatus, animum ad Cæsaris amicitiam reuocaret. Venit inde in Italiam Cæsar, triremibus ab Auria Genuam deuectus. Nec multo post Cæsar Bononię à Clemente susceptus coronatusque est solenni pompa, ipso natalis sui die, quum precibus pontificis, Venetorumque, Franciscum Sfortiam in complexum & gratiam recepisset, reddito ei Galliæ Cisalpinæ imperio, de quo tantis inuectis cladibus, omni deuastata Italia dimicarant. Venerat per eos dies Solymanus ad Viennam oppugnandam, innumerabiles copias ducens. Sed ea vrbe frustra, vtpote sine tormentis muralibus oppugnata, & deuastato demum Norico, Pannoniæque agro Byzantium redierat, ita vt Germanis et Ferdinando Cæsaris fratri, qui Pannoniæ regnum armis petebat, grauiore fama quàm exitu formidinem incussisse videretur. His enim de causis Cęsar moderato animo victoria vsus, quod ab armatis eripi ne quiuerat, æquitati & precibus ab eximia magnitudine animi concessit. Profectus est demum in Germaniam, tribuitque summam potestatem apud Neapolim Pompeio, quum Aurantius exercitibus in Hethruria præesset. Integrum verò annum Florentini libertatem suam constantissimè defenderunt, bellum administrante Malatesta Baleone, callido & forti duce, atque item Stephano Columna, viro vigilanti atque impigro, qui Galliæ regis nutum atque imperium sequi dicebatur. Binis castris vrbem obsidebant, à citeriore parte Aurantius, ab vlteriore verò Vastius, interfluente Arno. Erantque his in castris præter Ascanium & Sarram ætate maiores, Camilli duo & Martius Columnij iuuenes cohortium alarumque præfecti, tanta militari cum laude, vt Pompeius ea sobole iam planè adulta & strenuè exercitata in castris, magnopere lætaretur. Cęterùm vertente se anno, Florentini fame domiti deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia quæ ad opem ferendam Pisis aduentabant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset. Sed in ea tamen victoria ipse dux cecidit, vacuamq; & liberam præfecturam regni Neapolitani Pompeio reliquit. Itaque biennium in administratione rerum publicarum versatus, eum in reddendo iure, recreandaque prouincia & pecunijs exigendis iustitiæ, humanitatis & temperātiæ modum tenuit, vt quum seueritatem

cubiculo ipsius ferrum inferre, & ad cædem enudare minimè dubitaret. Seruauit tamen plurimos, quum ex feueritate legum capitis pœnam meritos, ad triremes relegare esset solitus, egestati, iracundiæ, & corrupti etiam sæculi licentię, plura omnino condonanda, militibusque præsertim clementer indulgendum existimans. Villam non longè à maris littore quà in occasum plaga illa hortorum amœnitate pernobilis ad Coccei cryptam extenditur, citriorũ sylua & marmoreis fontibus exornarat, in eaque adeo multus erat, vt sua manu agriculturæ peritissimis, & semper purpuratus arbusculas insereret, spectanteque populo, cum Neapolitanis hortorum amœnitati impense studentibus de vario seminum genere, deque olerum nobilium & peregrinorum florum plantatione dissereret. Cæteras horas, sobriusque præsertim Musis dabat, quibus adeo oblectabatur, vt & stilum feliciter exerceret. Composuit enim lepidis argumentis aliquot minuta poemata, in quibus Isabellæ Villamarinæ Salernitani principis vxoris formam atque delitias elegantissimè depinxit. Hanc enim studiosè colebat, atque ea ingenij libertate, vt nihil vnquam turpe à castissima fœmina cupiuisse testaretur. Scripsit denium grauiore consilio laboreque iustum volumen de laudib. mulierum à multis priscæ virtutis exemplis atque orationis iocũditate eruditorum lectione dignissimum, quòd se in honorem Victoriæ Columnæ gentilis suæ composuisse dicebat, cui & non pari studio, ob excelsam nobilissimi eruditissimique ingenij virtutem, eximiamque Christiani animi pietatem septem libros de vita & rebus gestis Piscarij mariti ipsius inuictissimi ducis dicauimus. Quum in publico negotio priuatoque otio, intermissa repetitaque ex occasione clarissimorum hospitum, venationum, aucupiorumque & piscationum voluptate liberaliter frueretur, seque inuidiæ procerum ex amplissima regij imperij potestate expositum cõspiceret, (Nam multi ex Hispanis et Belgis, ambitione & spe quæstus ad eius præfecturæ munus aspirabant) a Clemente postulauit, vt sibi in Tusculano rusticari liceret. Respondebat pontifex se syncera fide erga ipsum post tantas clades in amicitiam receptũ, & dum vita suppeteret, inter præcipuos habiturum, modò vrbem potius quàm rura colere, & senatorijs muneribus interesse vellet. Sed Pompeius nullam suspicionem de salute superfluam ratus, nullis pignoribus, aut vadib. adduci potuit, vt ad Vrbem regrederetur. Nec multo post Cæsare è Germania ad Pannoniæ fines properãte aduersus Solymanũ, vt vniuersis copijs cum rege Barbaro dimicaret, Pompeius Camillum & Martium fratrum filios cum delectis peditum cohortib. in Germaniam misit, duce Vastio, qui veteranos Hispanos & legiones Italicas ad Cęsarem perducebat. Inciditque paucos post dies in morbum ab initio contemnendum, sed qui mox occultis insidijs lethalis atque supremus fuit.
Vtebatur à prandio statim æstate pariter atque hieme, frigidæ potu ardente scilicet stomacho, qui a multo calore vel prędura cibaria perficere erat solitus. Sed vinum ineunte statim æstate niue Samnij montibus quæsita affatim miscebat, frustra damnantibus medicis, quorum placita serio & ioco, vti ancipitia atque incerta sępissime refellebat. Comederat & biferas ficus indulgenter. Itaque vixdum paratis remedijs, permeante ad præcordia feruidæ febris veneno ad quartum Calendas Iulias, integerrimis sensibus è vita discessit, ita vt in eo festinatæ mortis cursu, vitę exitum intrepidus sentiret, commendaretq;

animum ſuperis, nec vlla ſe grauiore moleſtia affici diceret, quàm quòd ante diem exactæ ætatis, præoccupante fato, familiaribus gratus eſſe nequiuiſſet, cogereturque diſcedere inuitus ex eo eruditorum iocundiſsimorumque amicorum cœtu, quo ſe tum maximè incomparabili percepta voluptate, plurimum oblectare cœpiſſet. Aderat enim expiranti Auguſtinus Niphus Sueſſanus è ſecta Ariſtotelis philoſophorum ætate noſtra celeberrimus, & plerique alij viri graues, in liberalibus diſciplinis cum laude verſati, qui morientem, vti patronum inexhauſtæ liberalitatis, parentemque omnium veriſsimis lachrymis luxerunt. Intempeſtiuus enim videbatur interitus, quòd nondum quinquageſimum tertium ætatis annum expleuiſſet. Nec defuere qui veneno ſublatum ſuſpicarentur perfidia Philippi Galli, qui ab ætatis flore & muſicæ artis peritia domino charus, epularum demum ſtructor euaſerat, & à pōtifice patrati ſceleris præmia expetiſſe dicebatur. Sed tum medici & pollinctores, exenterati viſcera nullo veneni indicio notata retulerunt. Nec ad mortis nuncium Clemens vllum omnino lætitiæ ſignum vultu prętulit, quanquam à ſacerdotio valde opulento, inſignique inter ſenatores officio ad ornandum Hippolytum Medicem ei perampla hæreditas obueniret. Verùm ſeuerè contraxit frontem, vel ob id quod Pompeius eodem anno menſeque, quo ipſe natus, immaturè atque hominum opinione celerius, è vita diſceſsiſſet, quum præſertim tanta vis ſpiritus, & ea quidem aduerſus morbos indomita, robuſto in corpore vigere videretur. Magnopere enim Clemens ex alienis fatis omine concepto, mortem timebat, quum alioqui nihil ſaluti molliter indulgēdo, vitam contemneret. Prorupit tamen in longos ſermones de Pompeij moribus ex animo iudicium ferens, quū honeſtiſsimi viri qui tum aderant, amore, vel odio mortui famā diuerſis ſententijs excuterent: & ipſe ante omnes Pōpeium ab eximijs ingenij naturæque dotibus verè magnum fuiſſe teſtaretur, ſed aculeatè ſubiungeret, Pœni Annibalis exemplo, vel maximas eius viri virtutes ingentibus vitijs adæquari. Appellarant enim eum nonnulli ingenio repentinum & inconſtantem, natura factioſum & tumidum, conſilioque maximè vaſtum, & libidine adeo intemperantem, vt quum liberos ſuſcepiſſet, illicitis etiam amoribus deſeruiret. Ego certè qui fortè ſermonibus intereram, multa ex his ad calumniam ſuper æquum adaucta ab inimicis arbitrabar: reuocabam item ad memoriam ferè omnia quæ vir ille ab ineunte ætate, in lorica pariter & purpura, ad extremum vſque vitæ actum, ſtrenuè atque magnificè peregiſſet, ita vt ab incomparabili maximarum virtutum concurſu memorabile poſteris eius nomen futurum putem: quum nemo hodie in toto diuinarum atque humanarum rerum officio, laudandum admirandumque ſe offerat, vel magnitudine animi, vel perſonę dignitate, vel authoritate nominis, vel denique diſciplina, ſplendore, fortunaque Pompeio maior & illuſtrior, modò odium faceſſat, decedat inuidia virtutis comes, omniſq; ſimultas humaniter, ipſo ſaltem vitæ exitu terminetur.

F I N I S.

EORVM QVAE IN HISCE ILLVSTRIVM VIRORVM VITIS PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR,

INDEX.

†

Beatricis

D

E

F

P

Petilia-

R

S

Semiturcæ

T

FINIS.

EORVM QVAE IN HISCE VITIS ILLVSTRIVM VIRORVM SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR INDEX.

Decreta

Nicolaus

Tessera

V

X

Z

FINIS.

INDEX

REGIONVM, CIVITATVM, FLVVIORVM, ET PORTVVM QVÆ IN HOC PRIMO *Tomo reperiuntur.*

IN SECVNDO VOLVMINE

FINIS.

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI RERVM TVRCICARVM COMMENTARIVS AD INVICTISSIMVM CÆSAREM CAROLVM V. IMPERATOREM AVGVSTVM.

Ex Italico Latinus factus.

QVANDOQVIDEM *omnibus notissimum est, inuictissime Cæsar, te pro tua singulari religione atque animi magnitudine, nihil aliud nunc magis, quàm bellum in Turcas meditari (quod quidem nobis vt ob eorum prosperitatem atque audaciam necessarium, ita omnium iudicio etiam gloriosum fuerit) volui, vt æmularer illos qui te armis, nauibus, equis et thesauris adiuuabunt, quum ego nihil aliud præstare possem, saltem tibi peculiarem atq; apertam militiæ, potentiæ, ac victoriarum, quibus ipsi Turcæ potiti sunt, cognitionem præbere: ac simul viam breuiter fideliterque ostendere, qua hæc fera natio ad tantam imperij magnitudinem tanto cum honore militari ex arte parto peruenerit: vt à ducibus ac militiæ magistris certa remedia contra eorum et vires & artes inueniri facilè possint: & Christiani milites exemplis rerum præteritarum instructi, meliorem & commodiorem bellandi disciplinam percipiant, quo tandem eos ipsos Turcas debellare queant. Quod quidem tibi non erit admodum difficile, qui post infinitas victorias pacem adeo magnificê, neque sine gratia Dei, omnibus ac priuatim defessæ iam Italiæ donaueris, atque animum Christianissimi regis Francisci felicibus sororis nuptijs tibi adeo deuinxeris, vt is cùm ob propriam virtutem, tum verò ob titulum quem gerit, non possit voluntate, consilio ac viribus tibi non esse coniunctissimus, quemadmodum etiam de alijs principibus Christianis spes est futurum, præsertim quum beatissimus pater Papa Clemens religiosa quadam promptitudine ipsos inuitet: qui quidem Clemens votis omnibus non solùm res sacras & non sacras, verumetiam mentem ac corpus ipsum huic sanctissimæ prouinciæ dicauit. Et quoniam apud te laudem eloquentiæ minimè quærere, sed tantùm fidelem & Christianum animum hac in re mihi ostendere propositum est, tædiosa proœmia, & Tusci sermonis ornamenta, tanquam res superfluas prætermittam, atque vti verba ipsa commodius excipiantur, simpliciori, atque vniuersæ Italiæ communiori lingua vtar, quo substantiam rerum absque temporis circa verborum vanitatem amissione, percipere facilius possis. Neque mireris optime Cæsar, si ego ipse homo demissæ ad talum togæ, sacrisque initiatus, qui nunquam limites Italiæ transierim, de rebus militaribus ac de longinquis regionibus loqui audeam. Tibi enim persuadeas velim, me diutina præcipuaque diligentia, auxilio summorum principum, relatione excellentium ducum, militum, oratorum, ac denique cuiuscunque conditionis hominum vsum esse, vt veram mihi notitiam rerum in nostris Latinis Chronicis descriptarum pararem. Quæ quidem Chronica, quod in Dei laudem, atque in tuam tuorumque auorum, perpetuamq; gloriam cedat, breui in publicum edere constituimus. Vale.*

Datum Romæ vndecimo Calendas Februarij.
M. D. XXXI.

tinuè incumbẽtes, quàmplurima loca munita paulatim subiugarunt, adeo vt populis illis qui non admodum exactè arma exercere nouerant, magno terrori essent. Neque tamen principem aliquem vnquam habuerunt, sed veluti Aphricæ Alarbes, quos vocant, diuisi per turmas, regionem illam amplissimam tyrannico imperio possidebant. Cæterùm sub Magnifici ducis Gothifredi Bolionij aduentum, qui vt Terram sanctam acquireret, cum trecẽtis milibus peditum atque equitum centum milibus transierat mare, vires in vnum contraxerunt: ac sub regimine Solymani cuiusdam excellentissimi ducis prope ciuitatem Nicæam Christianos aggressi, maximis nostrorum laboribus ac pugna non incruenta, fusi tandem fugatique sunt. Post hunc Solymanum Turcæ per plures annos nullum ducem, cuius extet memoria, præcipuum habuere. Verùm circa annum à Christo nato MCCC. Ottomannus quidam filius Zichi, qui tenuis conditionis homo fuit, nomen, vires, ac dignitatem inter Turcas habere cœpit. Atque is extitit, qui Turcarum Imperatoribus nimirum ijs, qui per masculorum rectam lineam descendunt, nomen familiæ dedit. Is, inquam, magnum ingenium cum viribus corporis coniunctum, ac fortunam mirum in modum fauentem habuit. Plurima loca munita Pontico mari adiacentia, in deditionem accepit. Sed egregias suas victorias maximopere nobilitauit debellata Sina ciuitate pulcherrima, quæ antiquitùs Sebastia dicebatur. Regnauit annis viginti octo: defunctusq; est salutis nostræ anno MCCCXXVIII sub Pontificatu Papæ Benedicti XI.

Ottomannus, non Solymannus I. scribi debuit in titulo.

Orcannes.

SVccesſit Orcannes, qui paternis virtutibus immenſam animi magnitudinem, ac ſubtiliorem in acquirendis finitimis regionibus artem adiunxit. Liberalitatem erga milites pro comite perpetuò habuit: qua virtute nullam viuidiorem princeps aliquis habere poteſt, vt magnus atque adeo immortalis citò efficiatur. Copioſus ac ingenioſus in militari apparatu, nec non in nouis bellicis machinis inueniendis fuit. Primus extitit qui familiam illuſtriorem fecit, accepta in vxorem filia regis Caramaniæ, quæ à veteribus Cilicia dicta eſt. Is arma in Michaelem Paleologum Conſtantinopolitanum Imperatorem mouit. Denique Burſiam ciuitatem egregiam (hæc Pruſa vetuſta ſedes regum Bithyniæ fuit) expugnauit. Tandem ex vulnere in ea ipſa expugnatione accepto, quanquam leue videretur, occubuit, atque Amurathi filio victoriam fruendã reliquit. Imperauit annis duobus & viginti, ac mortem obijt, quo tempore Papatui præerat Clemens VI.

AMV-

Amurathes I.

AMurathes ambitiosus, simulator, infidelis, & quod ad corpus attinet, inualidus, sed astutus ac vigilans, semperque ad quamlibet occasionem, quę imperium dilatare posset, paratus extitit. Nec illi fortuna quod optabat negauit. Nam quum pacem cum Imperatore Constantinopolitano iniisset, discordia inter Græcię principes atque ipsum Imperatorem exorta est. Marcus vero Craiouizchius Bulgariæ dominus principibus fauebat: quam ob rem Imperator ab Amurathe tanquam ab amico viciniore auxilium petere coactus est. Amurathes autem liberaliter Imperatori adfuit. Nam duodecim milia electorum Turcarum illico in Græciam misit: quibus adiutus Imperator Marcum ipsum ac cæteros rebelles fudit fugauitque. Porrò finito bello, septem Turcarum millia in Asiam remisit: quod reliquum fuit, præsidii loco sibi ser

uauit,atque Amurathi gratias egit pro huiuſmodi beneficio: quod tamen origo ruinæ Conſtantinopolitani Imperij,ac principium noſtrorum vulnerũ fuit. Etenim Amurathes quum ex militibus,qui in patriam redirent, accepiſſet, Greciam pulcherrimam eſſe prouinciam,& peſsimè inter Græcos principes conuenire,illico trajcere deſtinauit, vt Imperatoris inimicos perſequeretur. is illi trajciendi prætextus fuit. Anguſtias igitur Helleſpontiacas anno Chriſtianæ ſalutis MCCCLXIII tranſiuit, duabus Genuenſibus nauibus in eam operam conductis: quarum altera Interiana,altera verò Sequarciafica vocabatur: quæ pro ſexaginta Turcarum millibus traiectis,totidem numos aureos accepere. Turcæ autem quum in Græciam perueniſſent,totam regionem excurſionibus bellicis infeſtarunt,Gallipolimque ac vicina Helleſponto oppida expugnarunt, atque ibidem naues ad pedites equiteſque ex Aſia in Greciam traiciendos conſtruxere: quibus poſtmodum nauibus Turca exercitum continuè augens,atque omnia tanquam inimicorum Imperatoris debellans,tandem Philippopolim & Adrianopolim ciuitatem magnificam cepit. Inde in Seruiam profectus maximum ei prouinciæ terrorem incuſsit. Quapropter Lazarus Seruiæ Deſpota,& Marcus Bulgarię dominus,ac nonnulli principes Albaniæ ſimul coniuncti,vires in vnum contuleruut,vt Turcis reſiſterent. Quumque in prælium deſcendiſſent,Chriſtiani ferè omnes trucidati ſunt. Deſpota verò captiuus quidem factus, ſed tamen & ipſe paulò poſt interfectus eſt. Cæterùm ſeruus quidam natione Seruianus, Deſpotæ proprij domini mortem egrè ferens,eamq; ſummopere vindicare deſiderans, egregij viri nomen ſpreta morte poſt ſe relinquere decreuit,ſicque nactus occaſionem,pugione Amurathem interfecit. Imperio præfuit Amurathes annis XXIII. Perijt anno poſt Chriſtum natum MCCCLXXIII,ſub Gregorio XI Pontifice Romano.

BAIA-

Baiazetes I.

REliquit Amurathes duos filios, Solymanum & Baiazetem. Verùm hic ne imperij æmulum haberet, Solymanum interficiendum curauit, ac ſtatim contra Marcum Bulgariæ principem, patris mortẽ vindicaturus, magnum cõparauit exercitũ: profectusq; ad locum vbi prius pater fuerat interfectus, Marcum ipſum cum omni Bulgarorũ ac Seruianorũ nobilitate in pugna trucidauit: ac poſt eam victoriam omnibus ferè Bulgariæ ciuitatibus, et munitis locis potitus eſt. Neq; ita multo poſt, nempe anno à reſtituta ſalute MCCCLXXVI, per Baſianam trãſiens, crudeliſsimas in Vngaria, Albania & Valachia excurſiones fecit, Chriſtianosque quamplurimos in Thraciam captiuos duxit. Enimuerò prudentia ſingulari, maximoque cùm animi tum coporis vigore præditus fuit; ſed ſuper omnia ſolers in prouidendis, ac patiens in expectandis

rerum occasionibus extitit. Verùm in negocijs exequendis tanta celeritate vtebatur, vt Baiazetes Hildrin, id est, cœli fulgur cognominaretur. Iis igitur naturæ dotibus adiutus, totam ferè Græciam subegit. Porrò tandem etiam Constantinopolim obsidione cinxit. Quàm ob causam infelix Imperator, vt à Christianis principibus Occidentis auxilium peteret, in Galliam nauigare coactus est. Galliæ regnum Carolus eius nominis septimus tunc temporis administrabat. Is veluti pietatem cum magnanimitate coniunctam haberet, Ioannem Niuernensem Comitem, Ducis Burgundiæ filium, proprium fratrem, iuuenem alioqui audacem, cum ipso Imperatore misit, quē pręcipui Galliarum principes, nimirum Guido Tremoliæ dominus, Philippus Artesiorū Comes, Ioannes Viennę dominus, Comes de Cuci, Comes de Diu, atq; alij complures comitati sunt: ac secum mille cataphractos vnà cū leuis armaturę aptis equitibus conduxere. Quumque in Vngariam peruenissent, Sigismundo regi, qui postea imperator extitit, se coniunxerunt: ac demum simul omnes itinere per Seruiam Despota fauente arrepto, post leuiculas aliquot inter eundum adeptas victorias, Nicopolim peruenerunt: atque ipsam vrbem oppugnare quidem cœperunt, sed Turcis eam egregiè defendentibus, laborem omnem frustra consumpsere. Interea verò Baiazetes temporis spacium, quo vires suas in vnum colligeret nactus, innumerabilem equitum multitudinem contra Christianos adduxit. Porrò Galli in anteriori exercitus parte constituti, quum maximam stragem palantium Turcarum, qui exploratum venerant, effecissent: neque munitionibus, neq; protestationibus (ne videlicet sine Vngaris, Germanis ac Seruianis equitib. in hostē impetū facerent) audaciores quàm sapientiores cōtineri poterunt, quin fugientes persequerentur, præsertim quum nonnulli ex ducibus iam dictis, malignitate Sigismundi, qui Gallis primum honorem inuideret, huiusmodi protestationes fieri affirmarent. Vnde comes de Diu, atque alij ferè omnes principes, Viennensem dominum vexilliferum per vim in hostes impulerunt, sicque tubis classicum canentibus, in densissimam turmam constipati, Turcas inuasere, adeoque multos in primo congressu occiderunt, vt victoriæ acclamare iam inciperent. Verùm ea lætitia breuis admodum extitit. Nam Baiazetes vnà cum sexaginta milibus equitum in lunarem formam recens eductorum adueniens, ipsos circundedit, ac medios, antequam Sigismundus auxilium ferre posset, inclusit. Atque in hunc modum Galli temeritatis suæ pœnas pendentes, ferè omnes, licet se viriliter tuerentur, interfecti sunt. id quod reliquo exercitui tantum terroris incussit, vt absque pugna turpiter ac fœdè milites omnes aufugerint. Sigismundus verò ac magnus Rhodi magister nauicula Danubium ingressi vix euadere potuerunt, Turcis à fluuij ripa sagittis eos continuè impetentibus. Enimuerò ex Gallis trecenti equites seruati sunt, in quos ob diuitem vestium ornatum, auara crudelitas Turcarum, quo precium redemptionis extorqueret, haud sæuierat. Porro Baiazetes Niuernensem Comitem, qui ferè nudus erat, iussit ad se adduci, habitaque & ætatis, & regij sanguinis, ex quo is exortus erat, ratione, non tantū ipsum in vita seruauit, sed insuper facultatem cōcessit, vt ad releuandum captiuitatis mœrorem, quinq; ex suis quos vellet socios deligeret. Is autē superius nominatos duces sibi dari postulans, ipsos à morte liberauit, excepto

Vien

Viennæ principe, qui in prælio defunctus erat. Vbi verò selecti duces ad Comitem deducti fuere, Baiazetes cæteros omnes ad vnum trucidari turbato vultu imperauit. Verùm Comes quum inter eos, qui interficiebantur, Buccicaldum Galliæ Mareschalcum (vt vocant) hominem Giganteæ staturæ cognouisset, supplex ac lachrymans eum quoque sibi donari obnixè Baiazetem orauit, id quod Baiazetes humanissimè concessit. Alij autem omnes ante oculos sex horum superstitum crudelissimè necati sunt. Quod verò ad Mareschalcũ attinet, is Buccicaldus ille est, qui postea Genuæ gubernator extitit, atque ibi Gabrielem Vicecomitem Pisarum principem decapitauit: quiq; cum Galeacio Gonzaga homine paruulo singulare certamen inijt ac superatus est, seque ob id ipsum voto obstrinxit arma non amplius inducturum. Sed vt ad rem redeam Niuernensis Comes vnà cum cæteris captiuis Prusam deductus est, quo in loco per aliquod temporis spacium haud dignè satis pro conditione est habitus. Verùm constituto tandem omnibus redemptionis precio, liberius aliquanto accommodius viuere illis permissum est. Nam & id Baiazetes liberaliter concessit, vt omnis generis venationibus vterentur. Postremò ducentorum milium aureorum precio simul omnes redempti sunt, quam pecuniarũ summam Iacobus Mithyleneus princeps soluit. Cæterùm Froissartes Gallus historicus, qui captiuos, posteaquam in patriam sunt reuersi, allocutus est, literis mandauit, cornua exercitus Baiazetis in alæ curuaturam ad similitudinẽ nouæ lunæ sparsa, plus quàm septem miliariorum spacium occupauisse, iudicatumque esse in eo exercitu plus quàm trecenta hominum milia, ex omnib. orbis totius nationibus collecta extitisse: Christianos verò vix numerum octoginta milium attigisse, inter quos circiter viginti millia equitum erant. Incidit autem is conflictus in annum salutis humanæ M CCCXCV, quo die diuo Michaeli vigiliæ celebrabantur. Verumenimuerò Baiazetes post huiusmodi victoriam ad Constantinopolitanam obsidionem reuersus, antiquas omnes Græcorum delitias, hortos nimirum atque ædificia extra vrbem demolitus est, agrosq; ipsos quaquauersum incursionibus patebant, populabundus vastauit. Neque vlla profectò ratione Imperij caput illud seruari poterat, nisi Tamberlanes Zagataię orientalis Scythiæ regionis Parthiam ac Sogdianam versus, princeps in minorem Asiam peruenisset. Samarcanda ciuitas ad fluuiũ Iaxartem constructa, Tamberlanis patria fuit: qui inde peditum atque equitum innumerabili multitudine secum ducta Natoliam totã occupauit. Quã ob causam Baiazetes Cõstantinopoli relicta, exercitum nauibus Angorium deduxit, ac prope Stellam montem, vbi olim cum Mithridate Pompeius pugnauerat, cum Tamberlane conflixit, ac superatus est. Hunc igitur captum Tamberlanes catenis aureis ligauit, atque in ferream caueam detrusum, per totam Asiam ac Syriam circumduxit, quousque tandem ipsi miseriarum finem mors attulit. In eo prælio, quod tempore Bonifacij Papę IX commissum est, plusquam ducenta hominum milia desiderata sunt.

incidisse constat. Ergo in ijs campis cum hoste congressus fugam facere coactus est, anno tertiodecimo post eam pugnam, quam prius infeliciter cum Baiazete pugnauerat. Enimuerò ipse rex non minus hic sibi fauente fortuna quã apud Nicopolim fauerat, é victorum manibus euasit. Animaduersum est in eo conflictu Sigismundi pedites antè sagittis fuisse confossos, quàm in phalangem dispositi cominus congredi cum hoste potuerint. Equites verò ad primum statim inuadentis hostis impetum terga vertisse. Porrò Cyriscelebes post hanc victoriam, Seruiæ Despotam bello lacessere, Imperatorisque Constantinopolitani fines deuastare incœpit. Verùm infirmitate præuentus, in ipso ætatis suæ flore, sub Alexandri V. pontificatu vitam cum morte commutauit, quum plus minus sex annis imperium obtinuisset.

Mahometes I.

EX Cyriscelebe Orcannes & Mahometes filij super fuere. Sed cum quum Orcannes adhuc paruulus auxilio quorundam ducum assumere sibi imperium vellet, à Mose patruo interfectus est. Attamen

neque Moses diu est rerum potitus: quia Mahometes Orcannis frater tanquam patris legitimus successor, eo occiso, imperium arripuit. Is igitur Mahometes est, qui Valachis asperrimum bellum intulit. Mox in Asiam profectus, loca omnia quæ Tamberlanes occupauerat, recepit, ac plurimos principes Turcicæ nationis ex Gallatia, ex Ponto, atque ex Cappadocia pulsos, funditùs extirpauit. Imperatoria insignia ex Prusa in Græciam translata, Adrianopoli, quæ caput est Thraciæ, collocauit. Imperium quatuordecim administrauit annis, ac mortuus est anno domini MCCCCXIX, Martino V. Romæ Pontificem agente. Ergo secundum hanc temporis supputationem, apparet hunc Mahometem, & non Cyrisc elebem propè Salumbezium Sigismundum fugasse. Verùm veritas hac in re suum sibi locum inueniat.

Amurathes II.

MAhometi successit clarissimus Amurathes eius filius, qui expeditione in Seruiæ Despotam facta, Scopiam, Sophiam & Nouemontem occupauit, tresque ipsius Despotæ liberos captiuos duxit, è quibus duos

duos masculini sexus æreo instrumento ignito, lumine oculorum priuauit: tertiam fœminam, quia pulcherrima erat, in vxorem accepit. Hic primus omnium ordinem peditum, quos Ianizaros vocant, instituit: eosque ex Christianis, qui tamen CHRISTVM abnegauerant, elegit: quorum viribus & ipse, & qui ipsi successere, ex innumeris ferè prælijs victores euaserunt, ac penè totum debellarunt Orientem. Verum de ijs suo loco dicetur. Amurathes non contentus Hungariam, Bosinam, Albaniam, Valachiam et Græciam excursionibus infestasse, Venetis quoque bellum inferre perseuerauit, quousq; illis Thessalonicam nobilem ciuitatem per vim ademit. mox Belgradum obsedit. Verum in oppidi fossis circiter decem hominum milibus amissis, cum dedecore inde discedere coactus est. Cæterum non ita multo post Ladislaus Poloniæ atque Hungariæ rex magno exercitu comparato in Seruiam ac Bulgariam se contulit, atque in montis Hemi vallibus, cum Amurathis duce Carambeio viriliter conflixit. Sed enim in eo prælio pedites Poloni cominus cum Turcis pugnantes, ac breuibus quibusdam contis equos suffodientes, integram victoriam, capto Carambeio reportarunt. Porrò Ladislaus, anno eam victoriam proximè subsecuto, pacem cum Turca optimis conditionibus inijt, ac Carambeium precio quinquaginta milium ducatorum redemptum dimisit. Verum ea pax parum roboris apud Ladislaum obtinuit, propterea quòd is in gratiam Constantinopolitani Imperatoris, atque Eugenij Papæ, & Philippi Burgundiæ ducis, ac Venetorum pactis non stetit. Veneti enim Hellespontum se occupaturos, atque Amurathi, qui ab Europæis ob pacem confectam nihil timens, in Asiam contra Caramaniæ Regem transierat, reditum clausuros pollicebantur. Vnde Ladislaus gloria & vtilitate victoriæ recentis illectus, Varnam ad Euxinum sitam petijt, vt inde profectus eò vbi Christiana classis continebatur, suas copias cum maritimis coniungeret. Verùm Amurathes, quum hoc audisset, neglecto Caramani regis exercitu, ac superatis septuaginta Christianorum triremibus, quæ summo conatu redeunti iter impedire nitebantur, per angustias Hellespontiacas reuersus est: ac mox celeritate maxima vsus, die septimo propè Varnam ciuitatem ab antiquis Dionysiopolim vocatam, cum octoginta milibus Turcarum sese hostibus ostendit. Porrò Ioannes Huniades Matthiæ regis pater, summa militaris artis peritia sic disposuit Christianorum exercitum, vt latus vnum ad paludem quandam, alterum verò ad currus simul catenatos, terga autem ad montem conuersa milites haberent. Quumq; acriter diu pugnatum vtrinque esset, primi Turcarum ordines tandem in fugam conuersi sunt. Iamque victoria ad Christianos inclinare, atque Amurathes identidem fuga propriæ saluti consulere velle videbatur: quum duo Episcopi, nempe Varadinus et Strigoniã fugientẽ hostem intempestiuius sequuti, commissa sibi loca deseruêre, Turcicorum equitũ turmæ aditum in nostrorum exercitum, per eum quem dereliquerant locum concesserunt: sicque effectum est, vt ingressi Turcæ sagittarum grandine pedites nostros suo ex ordine disturbarint. Huniades igitur suis tanto in discrimine constitutis opem ferre desiderans, resumendarum virium commoditatem Amurathi dedit. Ergo Amurathes tum huiusmodi occasione, tum verò exhortatione Gallij Bassæ animum recipiens, cum Ianizaris constitit, ac Ladislaum Regem infelicem, equites Portæ suis cataphractis impetentem non tantùm sustinuit, verume-

tiam arte quadam medium clausit: tandemque post accerrimam pugnam ex equo prolapsum vnà cum quamplurimis nobilibus Hungaris & Polonis interfecit. Hunniades autem corpus regis ex hostib. per vim extrahere conatus, in maximum vitæ discrimen incidit: nihilominus & ipse tandem cum alijs qui iam per montes & paludes ac syluas inaccessas fugiebant, euasit. In ea fuga Iulianus Cæsarinus cardinalis Papæ legatus occisus est. Persuaserat is regi prius, vt cum Turcis percussa fœdera disrumperet: quandoquidem nulla omnino sint vincula, quæ Christianos obstringant, vt infidelibus fidem seruare teneantur. sic ille aiebat. Cæterùm Amurathes eo loci vbi pugnatum est, columnam victoriæ inscriptionem continentem erexit. Sed & ibidem in hanc vsque diem ossium tumuli videntur, qui indices magnitudinis perpetratæ illic stragis sunt. Perpetrata autem est anno salutis humanæ M CCCCXLIIII, in mense Nouembri, eo qui diui Martini festo dicatus est die. Hanc pugnam paulò aliter Pius Papa descripsit, se nos potius Callymachum sequimur, qui in sua Hungarica Historia pulcherrimo ordine, ac sine affectibus eam pingit. Porro Amurathes post illatam Hungaris tam fœdam stragem, ac post pacem cum Venetis antea bello diu lacessitis initam, in Græcos conuersus Hexamilum Corinthi petijt, qui quidem locus murum in sex miliariorum spacium porrectum habet in ijs angustijs, quæ Aegeum mare Ioniumque disterminant, ac Peloponnesum totam (hodie Moream vocant) adeo inclusit, vt eam veluti insulam efficiat. Huiusmodi igitur muro Amurathes expugnato ac demolito, Constantinopolitani Imperatoris fratrem, qui ea loca tutabatur, cum omni Græcorum exercitu fudit. Inde Peloponnesum vniuersam ferro igneque deuastans, incolarum partem interfecit, partim captiuam duxit. Sub hæc Velonæ portum è regione Hydrunti occupauit. Verùm Enimuerò quum post hęc omnia Scanderbechus Albaniæ præfectus ab Amurathe, cui aliàs inseruierat, defecisset, Amurathes ipse maximo exercitu, ac Mahomete etiam proprio filio secum ducto, Croiam venit, atque vrbem ipsam diu machinis bellicis impetiuit. Verùm quum eius capiendæ nulla facultas daretur, amouit quinem inde castra: sed tantum dolorem vel potius rabiem ex ea re contraxit, vt mala valetudine correptus, Adrianopoli demum è vita excesserit, Anno ab instaurata salute M CCCCL. in mense Nouembri. regnauit annis XXXI tempore Nicolai Papæ V.

MAHO-

Mahometes II.

POst Amurathis mortem, Mahometes eius filius annum vigesimum primum agens, maximo militum fauore Imperator salutatus, vt liberius imperio præesset, fratrem illico iussit occidi. Prosperrima Fortunæ aura vsus est, animoque ac ingenio, nec non gloriæ cupiditate Magno Alexandro persimilis extitit, nihilominus crudelis admodũ cùm in bello, tũ in Portę clausura fuit, adeo vt iuuenculos etiam ac pueros, quos tamen libidinoso prosequebatur amore, vel minima de causa interficeret. Cæterùm liberalem principem egit, præcipuè verò virtute præditos, ac fortes viros, sibique ex animo inseruientes magnis muneribus donauit. Quamplurimi fuere qui existimarint, non magis hunc Mahometanæ religioni, quàm aut Christianæ, aut Gentilium adhæsisse. Educatus quidem à matre Christiana Lazari Seruiæ Despotæ filia ab incunabulis

fuerat, Angelicamque salutationem, ac Dominicam prçcatiunculam ex ea didicerat: sed quum adoleuisset, Mahometanam sectam secutus, talem se exhibuit, vt neque in Christum, neque in Mahometem crediderit: hincque effectum est, vt promissa, nisi quatenus in suum commodum cederent, minimè seruaret, atque in nullo scelere culpam aut peccatum constitueret, quo suis satisfacere desiderijs valeret. Excellentes in quauis arte viros summopere dilexit. Impensissimè curauit, vt victoriæ quibus ipse potitus fuerat, à doctis atque iudicio præditis hominibus conscriberentur: antiquorum verò historias continuò legere consueuerat. Ioannem Mariam Vicentinum Mustaphæ primogeniti sui seruum maximis excepit blanditijs, quòd victoriam, quam ipse de Vsumcassano Persiæ rege reportarat, Turcico sermone, atque item Italico literis mandasset. id quicquid est, nos quoque legimus. Bellium Venetum pictorem, quem Constantinopolim, cùm vt suam ipsius Imperatoris faciem ad viuā effigiem, tum verò vt occidentalium hominum habitus depingeret, Venetijs euocarat, largis muneribus ditauit. Ad summā plurimç virtutes bona fortuna comitatç hunc ad Constantinop. imperiū perduxere. Etenim hoc ipsum imperiū, ne infirmis expeditionib. ac parum honoris in se continentib. occuparetur, statim aggressus, innumeris propemodum machinis æreis terra mariq; adhibitis, Constantinop. expugnauit in qua expugnatione Constātinopolit. ipse Imp. armatus ac pugnans occubuit. Illud autem notatu dignum, ac fatale ferè habetur, quòd quemadmodū Constātinus Helenæ filius, primus Constātinopolitanus Imp. fuerat: sic et is qui post annos ab illo primo MCXXI vltimus extitit Constantinus Helenæ filius fuit. Vrbis verò huius expugnatio, quarto Kalend. Iunias facta est, anno post Virgineum partum MCCCCLIII. Post huiusmodi autem memorabilem victoriam Mahometes Græciæ ac Natoliæ ciuitates omnes imperio Constantinopolitano subiectas habuit. Porrò non ita multo pòst ducentis milibus Turcarum secum deductis, Belgradum inuasit: sed virtute Huniadis egregij ducis fusus, vulnere etiam accepto, machinas æneas relinquere coactus est, hac tantùm in re aduersa fortuna vsus. Sub id tempus Romaniæ Bassam in Peloponnesum cum exercitu misit, qui Græcorum ac Venetorum copias bis ibidem cæcidit. Inter eos autem qui occisi sunt, hi præcipui duces extitere, Emanuel Boccalus, Michael Rallus, Ciccus Brandolinus, & Ioannes Tella vnà cùm Venetorum prouisore Barbadico, qui super eminentem Patrarum turrim palo suffixus est. Et huiusmodi quidem victorijs Turcæ per fraudem semper potiti sunt, Christianis veluti in nassam attractis, eorumque ordinibus deturbatis. Hexamili deinde murum iterum demoliti sunt. eundem enim ipsum murum post priorem illam destructionem, cuius Amurathes author fuerat, Veneti quindecim dierum spacio ex eisdem, quibus antea constabat, quadratis lapidibus instaurauerant; triginta milibus hominum, & eo amplius ei operi destinatis. Sub hæc, Turca Lemnum ac Mithylenem insulas cepit, incredibilique apparatu ponte supra Euripum constructo Nigropontem expugnauit, Christianis fœda strage affectis ob classis Venetç Prouisoris inertiam: qui ventis etiam prosperis flantib. non ausus est pontem triremibus inuadere. His peractis, Turca Croiam ac Scuttarim ciuitates in Albania post longam obsidionem ac varias pugnas in ditionem accepit. Regnum præterea Bosinç adortus, Iaizam vrbem regiam expugnauit, ac

Ste-

Stephano regi captiuo caput amputari iuſsit. Magnam Valachiæ & Tranſyluaniæ partem ſuo imperio ſubiecit. Capham Genuenſium vrbem in Euxini ora poſitam deuicit. Pirameto Caramaniæ regi multas ciuitates per vim abſtulit. Cum Vſuncaſſano Perſiæ rege bis acerrimè conflixit: ſemel prope Euphratem, vbi ſuperatus decem militum milia vnà cum Aſinirathe Baſſa Græco homine, olimq; Imp. Conſtantinopolitani cõſanguineo, amiſit. Verùm ſecundo prælio Vſuncaſſanus ac Perſæ fuſi fugatiq; ſunt, Zeinale Vſuncaſſani filio interfecto. Atq; hæc victoria Turcis nonniſi ob multitudinẽ ęrearum machinarũ inſolitum aurib. Perſicorum equorũ ſtrepitum inſonantium obtigit. Mox Turca ipſe Trapezuntinũ imperium occupauit, infelicemq; Imp. Dauidẽ nomine, Chriſtianũ, Vſſuncaſſani ſocerum occcidit, ac totam illius ſtirpẽ crudeliſsimè ſuſtulit. Carinthiã ac Stiriã militaribus excurſionib. infeſtauit. Tandẽ Homarbeiũ Boſsinæ Saniacũ Genuenſis cuiuſdã filium, hominẽ alioqui egregium, ad Italię ingreſſum miſit. qui exercitui Veneto Gradi obuius factus ſingularem victoriam noſtro cum dedecore adeptus eſt: hoc nimirum ordine, mille equites, quos noctu Liſontium fluuium vadare iuſſerat, quadam in valle occultè adeo collocauit, vt Veneti qui in vnũ collecti, in fluminis ripa Turcis oppoſita caſtrametati fuerant, animaduertere non potuerint. Summo deinde manè alam equitum eundem fluuium tranare, ac noſtros ad prælium audacter prouocare imperauit. Enimuerò Hieronymus Nouellus Comes, & primus exercitus dux, in tres partes copias omnes Italico more diſtinxerat: filium præfecerat primæ, ipſe per ſe præerat ſecundę, Iacobus verò Picininus, & Anaſtaſius à Romandiola tertiã ductabant. Ducis igitur filius hoſtem viriliter ſuis cataphractis inuadens, plurimos trucidauit: effectumque eſt, vt reliqui tanquam fuſi, terga vertere cœperunt: ac iuuenis, qui vt corporis virib. ita animi audacia præditus erat, diu ſit fugientes inſecutus etiam inuito patre, qui Turcarum inſidias veritus tubarum clangore ac vexillis nonnullis in altũ ſublatis, ipſum ſubinde vt reuerteretur admonebat. Et reuera ſtatim inſidiæ retectæ ſunt. Nam vix iuuenis equum reflexerat, quum ecce Turcæ conuerſi, totam noſtrorum equitum turmam circundederunt, ac varijs modis impetitam prius diſsipauère, quàm Comes filio ſuppetias ferre poſſet. Eodem temporis momento Turcæ, qui in inſidijs latitauerant, ſupra partem exercitus extremam in montis decliuio apparuère, barbaricisque vociferationibus è monte cum impetu deſcendentes, eam ipſam partem in fugam verterunt. Homarbeius autem vnà cum reliquo exercitu Comitem inuaſurus, flumen vadauit: ſicq; tandem noſtri omnes ad vnum ferè occidione occiſi ſunt. Comes verò nõ ſine Turcarum ſtrage, quum & Homarbeium vulneraſſet, occubuit. Idem accidit Comitis filio: idem Anaſtaſio: idem Badoario Prouiſori. Nonnulli tamen duces, quod pulcherrimis eſſent veſtibus ornati in hoc tantùm ſeruati ſunt, vt redemptionis precium ab ipſis extorqueretur: atque ob id catenis vincti, ad Turcarum Imperatorem ſunt deducti: inter quos Iacobus Picininus, filius clariſsimi comitis Iacobi, qui in Neapolitana arce interfectus eſt, atque Antonius Caldora & Ioannes Clericata extitère. Hæc Turcarum victoria totam Italiam terruit. Homarbeius autem igne ferroque regione deuaſtata, cum infinito captiuorum numero ad ſuos reuerſus eſt. Verumenimuerò hoc in conflictu eſt manifeſtè perſpectum, Turcas arte magis ac

multitudine quàm viribus valere. Nam si Hieronymus Comes, legiones nostras inimicorum legionibus non in directum, sed per latum opposuisset, ipse medius inter primam ac tertiam legiones ab vtroque latere in similitudinem Romanorum cornuum sibi adhærentes extitisset: sicque exercitu velut in vnū corpus redacto, Turcæ tam facilè ipsum circundare, ac penetrare haud potuissent, vt fecerunt: ac toties facturi sunt, quoties præpostero hoc ordine cum illis pugnabimus. Anno qui eam cladem secutus est, Turcæ viginti milibus militum in vnum collectis, eadem illa loca iterum petierunt. Sed Veneti Carolo Montone comite exercitus duce constituto, non temerè cum ijs amplius confixerant. Enimuerò ex Ioanne Paulo Manfrone equitum præfecto, qui postea sub Papiæ mœnibus interfectus est, accepi, nostros semel tantum castra exijsse, cataphractis omnibus, quorum ipse primum se fuisse aiebat, in cunei formam, vetusto Romanorum more dispositis: Turcas verò qui eum cuneum impetissent, seipsos lanceis infixisse, quas nostri ordine minimè derelicto in vnamquamque partem contra inimicos vertebant. Igitur quum Turcæ nihil contra nostros eo loci promouerent, in Germanos conuersi. Cadorum oppidulum, vbi transitus per Alpes in Germaniam est, occuparunt: atque innumeros inde captiuos abduxerunt. Tandem verò Mahometes cum Venetis pacē inijt, ac totius orbis imperio inhians, tres vno et eodem tempore expeditiones suscepit. Nam Mesithum Bassam Græcum genere ex Paleologorum familia Rhodum misit, qui tamen post multas ac cruentas quidem illas vrbis oppugnationes, cum suorum dedecore ac strage repulsus est: Acomathem verò Bassam Hydruntem Apuliæ oppidum petere iussit: Ipse autem per se Syriam petiturus, atque Alcairi Sulthanum inuasurus, in Natoliam traiecit. Et trecenta quidem armatorum milia, ducentasque triremes, ac trecenta minora nauigia his tribus in locis eum habuisse creditum est. Verùm quum iam propè Nicomediam esset, colico dolore correptus, quarto demum die vitam finiuit, V. Nonas Maias, anno Christi MCCCCLXXXI sub pontificatu Sixti. Porrò Mahometis mors Italiæ saluti fuit, propterea quòd Turcæ, qui omnium ferè Christianorum vires per annum iam & menses aliquot Hydrunti sustinuerant, audita Principis morte, Acomathem Bassam, qui cum vigintiquinque Turcarū millib. Hydruntinum exercitum instauraturus, Velonam aduentabat, haud diutius expectarunt: sed cum nostris ea fœdera percussere, quæ bellicam gloriam prius partā minimè denigrarint. Etenim & antea se militiæ magistros esse ostenderant, cataphractis nostris sæpius repulsis, ac duobus primi nominis ducibus, nempe Iulio Comite ducis Hadriensis patre, Matthęoque Capuę principe interfectis. Vna tantùm inter nostros equitum Hungarorum ala inuenta est, quæ pari arte cum Turcis congrederetur, assueta nimirum leuibus pugnis, quas in Belgradi ac Samandriæ finibus absque intermissione cum ipsis committunt. Ioannes autem Iacobus Triuultius princeps sæpius referre solitus erat, Italos duces didicisse optima propugnacula construere ex ijs, quę Turcæ intra Hydrunti mœnia singulari artificio fabricarunt. Cæterùm post receptam à nostris ciuitatem, Calabriæ dux plurimos è Turcis qui in ea fuerant, vt sub se militarent, conduxit: atq; ij postea in eo prælio, in quo ipse dux contra Sixti Papę exercitum in loco, qui Campus mortuus dicitur, pugnans fusus est: adeo viriliter cum hostibus congresi sunt, vt pedites, quos Lanizaros

ros vocant, balistis equitum impediti, nec tamen vnquam terga vertentes, ad vnum omnes perierint: equites verò magna militari cùm virtute, tum arte sępe in sequentes conuersi, atque iter institutum ijs repressis persecuti, Ducem ipsum contempto hostium impetu vsque ad Neptuniana mœnia incolumem perduxerint. Verùm quod ad Mahometem pertinet, præfuit is imperio annis XXXII, quos tamen non omnino expleuit. Ætatis vero annum LIII, quũ mortuus est, agebat: homo neruosi ac robusti corporis extitit, faciem subgiluã atque oculos eiusdem coloris, sed aliquantulum ampliores, ac supercilia arcuata habuit: nasum autem vsque adeo aduncum, vt summitas contingere labra videretur. Porrò in bellis quæ is gessit, plus quàm trecenta hominum milia ferro perijsse compertum est.

Baiazetes II.

TRes filios Mahometes habuit, inter quos Mustapha iuuenis præcipuę indolis primus extitit. Is in prælio contra Vsuncassanum suscepto egregiè se gessit. quin antea quoq; Iosephum Persianum ducem regis Caramaniæ fautorem in fugam conuerterat. verùm quum hyemaret Iconij, venationibus, ac Venereis rebus nimium indulgens in ipso iuuentutis flore decessit. Enimuerò in huius gratiam Solymanus, qui nunc Imperatorem agit, primogenitum suum, annos XXII natum, atque in mense Iulio proximè præterito maxima pompa circuncisum, eodem nomine appellauit. Superfuere Baiazetes ac Zizimus, quorum alter in Cappadocia, alter verò in Caramania agebat. Cæterùm defuncto Mahomete, Mehemedes Bassa, genere Caramanus, qui Visir, id est, Imperatori à consilijs erat, cadauer statim curru Constantinopolim vehendum curauit. Inde Zizimo atq; Alcairi Sulthano per citissimũ nuncium hac de re admonitis, ipsum Zizimum principem constituere peroptabat. Interea Ianizari litus maris accesserant, vt Constantinopolim peterent. Sed Mahemedes inde naues omnes amouerat, ne exercitus traijcere valeret. Quo comperto, Ianizari maximo furore succensi, lembis quibusdã paulatim, ac per partes transire cœperunt. Mox qui transierant, maioribus in eo litore acceptis nauibus, alios omnes transuexère. Sed quũ Mahemedes & ipse ob id furore percitus, eos vt insolentes ac parum obsequentes vehementer increparet, in vnum collecti, hunc ipsum ędibus, in quas se receperat, expugnatis, interfecerunt: nam & ab omnibus, tanquam nouorum vectigalium inuentor, odio habebatur. Post hæc Ianizari Baiazetem absentem Imperatorem creant, & id quidem auxilio ac fauore Chersеoli Bassæ Græciæ Bellerbeij, & Agæ Ianizarorum, qui Baiazetis generi erant. Sed enim Isaacus & Dauthus ambo Bassæ ac Visires, summæque authoritatis viri, Constantinopoli tunc temporis agentes, vt tumultus sedare, ac melius omnia disponere valerent, Corcuthum Baiazetis filium, annos XIII natum Imperatorem salutarunt, quousque pater Constantinopolim reuerteretur. Iam enim & id ferebatur, Zizimum maximo cum exercitu aduentare, vt seipsum Imperatorem constitueret. Neque ita multo pòst Baiazetes affuit, adeoque puerum sollicitauit, vt tandem patri filius imperium renunciarit, Baiazete pòst imperatoriam dignitatem acceptam pollicente, imperium se puero tempore opportuno restituturum. Interea Zizimus Bursiam peruenerat, atque ipsa ciuitate potitus, summis bellorum conatibus totam Natoliam sibi subijcere quęrebat. Quam ob causam Baiazetes exercitum per Hellespontum traiecit, atque Acomathe cum ijs militibus, qui Hydruntinis suppetias tulisse debuerant, reuocato, propè Niceam cum fratre cõflixit: quo in loco Zizimus virtute ipsius Acomathis fusus, & in Caramaniam vsque fugatus est. sed quum ne illic quidem ob insequentem hostem tutus esset, in Syriam profectus, Alcairum, Sulthano seipsum commendaturus, tandem venit. Vnde & factum est, vt paulo pòst ipsius Sulthani ac regis Caramaniæ adiutus auxilijs, qui & milites & pecunias subministrauit, in Asiam reuersus sit. Baiazetes autẽ Acomathem cõtra eum misit. quo cum Zizimus iterũ pugnãs, quamplurimis è suis amissis, superatus est. Quamobrẽ fuga rebus suis consulere coactus, ad Rhodij maris litora peruenit, ibiq; spe omni destitutus Magno Rhodij Magistro seipsum tradidit, à quo postea ad Innocentiũ IIII. Pont. Romanum

missus est. Is est Zizimus, qui à Carolo Francorum rege eius nominis octauo ex vrbe Roma Neapolim versus deductus, in itinere obijt Terracinæ, veneno (vt creditum est) ab Alexandro Papa interfectus. Huius cadauer postea Federicus rex Constantinopolim misit, vt ea liberalitate, quæ nihil ipsi constabat, Turcici principis beneuolentiam contraheret. Zizimus autem vir grauis atq; excellentis ingenij fuerat, ac magna cum prudentia tum animi tranquillitate captiuitatem tolerauerat. Porro Baiazetes (vt ad eum reuertamur) tertio imperij sui anno Valachiam subegit, maximoq; & terrestri et maritimo belli apparatu, Lithostomo in Danubij ora sito, ac Moncastro erga Borysthenem fluuium (hodie Neper vocant) posito, debellatis, Cōstantinopolim reuersus est. Vbi non ita multo pòst, Acomathem Bassam, quum innumera ipsius officia rependere aliter non posset, interfici iussit: testatus nimiam serui magnitudinem ac virtutem Domino timorem incutere. Is Acomathes ex Albania oriundus, antiquis ducibus virtute militari æqualis fuit, adeo vt prouinciæ omnes, quas impeteret bello, vel solum nomen ipsius pertimescerent. Cognominatus est Ghendich, quoniam dens ei vnus deesset: nam id Turcica lingua Ghendich significat. Verùm tribus posteaquam hæc peracta sunt annis, Baiazetes Alcairi Sulthano, quòd Zizimo fauisset, bellū inferre cōstituens, Cherseolum Bassam & Calubeium, maximis terra marique dispositis copijs Tharsum versus misit. Quo audito Mamaluchi statim Antiochiæ conuenerunt, atque Amanum, nunc Nigrum montem appellatum, transeuntes, Issum petiere: quo in loco Magnus Alexander olim memorabili pugna cum Dario conflixit. Ex Isso Adanam Caramaniȩ ciuitatem cursu citato profecti, Turcas castrametātes inuenerunt. ex itinere enim fessi, ac sole iam ad occasum inclināte, vires in castris reparare optabant. Erantque ipsi Turcæ numero multo plures quàm Mamaluchi, sed hi meliores equos atque arma quàm Turcæ habebant, neque ex itinere admodum fatigati esse videbantur. Ducibus igitur, quid facto opus esset in medium conferentibus, duo Itali Mamaluchi pugnam in posterum diem minimè differendam, sed eodem temporis momento Turcas impeditos, ac sub papilionibus sine ordine agentes impetendos esse pluribus adductis rationibus consuluere. quod quum omnibus placuisset, illico tubicines clasicum canere iusserunt, ac plurimis in locis vno & eodem tempore Turcarum castra ex improuiso adorti sunt: tantusque Mamaluchorum fortiter omnia disipantium impetus fuit, vt Turcicorum castrorum custodiæ persistere non potuerint, quousque cæteri milites conscenderent equos. Vnde Calubeius exercitum in fugam conuersum videns, aufugit & ipse. Cherseolus verò post vulnus in manu acceptum, Alcairum ad Caitheum Sulthanū deductus fuit. Et hoc quidem dedecore, atque hac strage nullam maiorem Turcæ vnq̄ à quauis orbis natione perpessi sunt. Baiazetes autem inita post eam cladem cū Sulthano pace, in Albaniam arma cōuertit, ac Dyrrhachium prope Velonam situm cepit. Quumque iam annus humanæ salutis MCCCCXCIII ageretur, Cadumum Bassam præstantissimum ducem in Hungariam misit, qui cum octo milibus equitum Zagabriam vsque profectus, non sine maximo populorum illorum terrore omnia deprædatus est. Quam ob rem Croatiæ, Sclauoniæ, atque Hungariæ principes, quos Banos vocant, habita, tam damni nuper illati, quàm quod in futurum inferri poterat, ratione, magnum simul exercitū

compararunt. Id quod in causa fuit, vt Cadumus vsque ad Diauoli montem, qui Croatiam à Corbauia diuidit, suos retraxerit. Cæterùm Ioannes Comes cognomento Torquatus, vir prudens, armisque & consilio valens, non in patenti campo cum Turcis congrediendum, sed eos in angustioribus locis, vbi etiam montes auxilio esse possent arctandos atque impellendos censebat. Verùm Bernardinus Francapanis Comes plus audaciæ in consulendis, quàm virium in peragendis rebus bellicis habens, aperto Marte dimicandum suadebat. Idem Vngariæ Banus inimicos contemnens iudicabat. Quorum sententia quum præualuisset, iuxta Morauam fluuium certatum est. Cadumus tripartitò exercitum diuiserat, ac primam partẽ Hismaelbeio Seruię Saniaco, secundam Caruiliæ Vaiuodæ commiserat, tertiam sibi ipsi seruarat. Hoc idem & Christiani suos pedites inter tres equitum alas æqua portione diuidentes effecère. primam quæ Sclauinos loca inter Drauum & Sauum fluuios incolentes continebat, Frrdinandus Berisburchus regebat: secundam Croates cõtinentem Ioannes Torquatus ductabat: tertia sub Nicolao et Bernardino Frãcapanis erat. In hunc igitur modum exercitibus ordinatis, Hismaelbeius tanto impetu primas nostrorũ cohortes inuasit, vt Ferdinandus è suo ordine deturbatus, non tantum cedere, sed etiam suos pedites derelinquere coactus sit. Vnde ij statim in fœdam et cruentam fugam vsque ad Morauam acti, ob insequẽtium Turcarum timorem seipsos in fluuium præcipitarunt. Hismaelbeius verò prima hac acie deuicta, secundam aggressus est, quam etiam Coruilia eodẽ temporis momento inuadens, Torquati milites ad vnum trucidarunt. Torquatus autem pluribus circa se Turcis interfectis, & ipse tandem occisus est. Porrò neque Cadumus occasionem in sequendi Vngaros omisit: nam virtute fortiss. militum, quos in hoc sibi delegerat, adeo omnia dissipauit, vt in spacio propemodum vnius horæ capto principe Bano, eiusque filio interfecto, egregia victoria paucis è suis amissis potitus sit. Numerari deinde cadauera interfectorum iussit, atque in testimonium stragis Christianis illatæ, multa capita ac nasos quamplurimos ad Imperatorem suum misit. Enimuerò qui occisi fuerunt, septem milium numerum excessère. Sub hæc Baiazetes anno ab orbe redempto MCCCCXCVIII, bellum Venetis inferre cœpit, quòd Ioannem Cermouichium, Comitem propinquum Cataro contra Turcas defendendum suscepissent. Halis Bassa Eunuchus ex Albania oriundus, classe Turcica Iadram vsque peruenit, abductisque ex tota Dalmatia prędis, vniuersam prouinciam igne ferroq; desolauit, ne videlicet Veneti milites in maritimi belli vsum conscribere valerent. Cæterùm Veneta classis Turcicæ propè Methonem obuia facta, eam, qua tamen longe superior erat, opprimere non tantùm non tentauit, sed etiam occasionem id efficiendi in Sapientiæ (vt nunc vocant) portu opportunam dimisit. Quam ob causam Antonius Grimanus classis præfectus, apud Venetos huius rei reus actus, in vincula coniectus est, ac sic Venetias deductus. Interea Turcica classis in Corinthiacum sinum prouecta, Lepantum ciuitatem, antiquis Naupactum dictam, cepit. Verumenimuero sub id tempus Veneti Ludouico Francorum regi huius nominis duodecimo, fœdere se coniunxerunt. Vnde rex ipse in Italiam cõtra Ludouicum Sfortiam veniens, Mediolanensem ditionem, qua nondum potitus erat, cum Venetis diuisit. Quamobrem Mediolani Dux ab omnibus derelictus, ad Baiazetem cõfugit, plu-

pluribusq; in medium productis causis, orauit vt sibi auxilio esse vellet, Venetis validius impetitis. Quod Baiazetes siue ob huiusmodi preces, siue ob destinatum sibi antea propositum lubens effecit. Nam Schenderum Bassam cum decem milibus equitum in Forumiulium misit, atque ea loca excursionibus infestari mandauit. Schenderus autem licet aliquantulum infirmus esset, Tiliauentum tamen ac Lisontium lata flumina vadauit, ac cæli fulgure celerior in Taurisinum vsque agrum populabundus processit. Sed enim quum eos omnes, quos captiuarat, abducere secum non valeret, in Tiliauenti ripa caput hominibus plus quater mille amputari iussit. Nec Veneti Prouisores, quos vocant, Turcas vnquam inuadere ausi sunt: id quod in causa fuit, vt ipsi Turcæ liberè, qualibebat vagantes, Venetijs adeo propinqui effecti sunt, vt è montibus eminentioribus vrbis situm contemplari potuerint: id quod in mense Octobris anni superius iam dicti, M C C C C X C V I I I, accidit. Verùm Baiazetes eo anno qui hunc insecutus est, ad expugnandum Methonem per se ipsum est profectus: exercituque in tres partes diuiso, machinis æreis mœnia diutius impetiuit, propugnacula diruit, domosque quamplurimas in vrbe mortarijs (vt vocant) perforatas destruxit. Methonensibus igitur iam ferè extrema patientibus quatuor Venetæ triremes auxiliarijs peditibus atque alijs ad bellum necessarijs rebus onustæ aduenerunt. Quo cognito ij, qui in vrbe erant ob præsens auxilium læti, ad portum cucurrerunt, ac mænia sine custodijs & sine defensoribus reliquêre. Quod vbi Ianizari senserunt, per ipsa mœnia in vrbem ingressi, Venetos pedites ad vnum trucidarunt, atque ipsa demum vrbe potiti sunt. & huiusmodi quidem clades, quo die diui Laurentij festum celebramus, facta est, anno qui à Christo nato M. D. numeratur. Turcicus autem Imperator Methonensem episcopum, aliosque complures coram se decollari præcepit. Mox inde profectus, & Iuncum & alia multa Peloponnesi loca obtinuit. Cæterùm cum Principes Christiani id ægerrimè ferrent, nauium ingentem numerum ex Gallia, ex Lusitania, atque ex reliqua Hispania in vnum contraxerunt, ac duce eo, qui magnus Capitaneus cognominatus est, vnà cũ Venetis ad expugnandã Cephaleniam insulam perrexerũt. Veneti verò etiã S. Mauræ insulã postea cepere. Verùm non ita multo pòst Andreę Gritti, nunc Venetiarũ clarissimi ducis opera, qui tunc Cõstãtinopoli captiuus detinebatur, ea restituta pacẽ cum Turca sanxerũt quæ quidẽ in hodiernũ vsq; diem perseuerat. Porrò Baiazetes iam senex, & podagrosus effectus, omissis bellis, incumbere quieti ac philosophię cœpit: pręsertim verò doctrinæ Auerrois, qua summopere delectabatur: simulq; eodem tempore Constantinopolitana mœnia instaurauit, quę terrę motu maiori ex parte collapsa fuerãt: id quod rerũ quę Otomanniæ familiæ postmodum accidêre, certũ prodigium fuit. Enimuerò dũ huiusmodi pace Baiazetes frueretur, Hismael Sophus ex Vsuncassani filia progenitus, apud Persas magnus euasit. etenim Mahometanam legem nouis expositionibus interpretatus, nouam itidem religionem introduxerat, atque ea via Persię regnum sibi occuparat. Et fama quidem huius iuuenis, qui Oriẽtem iam subegerat, tanta erat, vt eius sectæ duces in Natoliam vsque procurrentes, omnia tumultibus replerent. Tumultuarium quidem Persę exercitum, sed quotidiæ magis excrescentem habebant, adeo vt tandem etiam cum Corague Bassa conserere manus ausi sint: ac victoriam adepti, ipsum propè Cuciã

ciuitatem palo suffixerint. Post Coraguem Halis Bassa valido exercitu statim Persas insecutus est: quumque iam eos non vt Eunuchus, sed vt fortissimus miles pugnans penè perdidisset, in ipsa victoria occubuit. Sub idem tempus minimus Baiazetis filius nomine Selymus noua moliri cœpit: nam è suo Trapezuntino Saniacatu Capham profectus cum Tartarorum principe fœdus iniji, accepta in vxorem eius filia: sicque Turcarum ac Tartarorum simul exercitu comparato, prope Valachiæ Cheliam Danubium traiecit, alium Saniacatum fidei Mahometanæ inimicis viciniorem à patre se desiderare affirmans, quo virtutem propriam ostendere, seque in armis exercere cõmodius valeret: simul ne Acomathi fratri adeo vicinus foret, quo cum de Amasiæ finibus iam contendebat. Interim Adrianopolim, vbi erat pater propinquus, nuncios subinde præmittebat, qui patri indicarent, ipsum in hoc accedere, vt paternam manum oscularetur: quandoquidem patrem à pluribus annis non vidisset. Baiazetes autem astutus alioqui senex, qui ingenium filij ac naturam imperij auidissimam optimè norat, Samandriæ Saniacatum Belgrado Hungariæ propinquum illico ei concessit, missisq; pecunijs, vestibus, equis, ac seruis, pulcherrimo munere filium donauit: ac respondit, non opus esse, vt tunc res erant, eum ad deosculandam manum accedere. vehementer enim timebat, ne collectis in vnum Ianizaris imperium vsurparet, sicuti fecit. Enimuerò Selymus fortis ac liberalis, & supra modum belli cupidus, pacisque inimicus Ianizaris videbatur: quibus de causis milites omnes magis eum diligebant, quàm aut Acomathē, qui in Amasię & Cappadocię Saniacatu voluptatibus potius quàm bellis incumbebat, aut Corcuthum, qui in Magnesia Rhodio litori vicinus, philosophiæ ac Mahometanæ legis theologiæ operam dabat. quæ studia, quum in vtroque parum militibus probarentur, in causa erant, vt Selymo magis fauerent. Interea Selymus ipse vnà cum exercitu iam Adrianopoli vicinus, aiebat se omnino patrem inuisere velle: sed Baiazetes eo minimè expectato, Constantinopolim versus iter arripuit, ne videlicet ciuitas imperij totius caput à Selymo pręoccuparetur. Iamq; Ciurlum, qui locus Constantinopolim atque Adrianopolim ęquis ferè spacijs dirimit Baiazetes peruenerat: quum ecce Tartari atque aliæ Selymi turmæ per planiciem sparsę Baiazetis impedimenta, ac milites sine ordine incedentes, adorti sunt. Quam ob causam Baiazetes è curru, quo ob podagram vehebatur, iniquo filio effusis lachrymis malè precatus sese militibus commendauit, orationemque adeo luculentam habuit, vt Ianizari. quanuis Selymum summopere amarent, optarentque vt Baiazetes ipsum principem constitueret, non potuerint, quod debebant, non præstare: sicque Portæ equitibus coniuncti, Tartaros omnes subitò prostrauere. Selymus autem ipse acriter pugnando vulneratus, cuiusdam equi spadicis, qui optimus erat, beneficio Varnam peruenit: vbi quum nauem conscendisset, ad Tartarum principem socerum suum tandem se contulit. Verumenimuerò Baiazetes veritus ne post mortem suam Selymus inquieti ac feri animi iuuenis, Ianizarorum fauore legitimã regni successionē impediret, Acomathi primogenito indicauit, velle se vita adhuc superstite imperiũ ei renunciare. Igitur Acomathes vbi Selymum fratrē suum à patre fugatũ audiuit, occasionem inde Constantinopolim veniendi accepit. Iamq; Scuttarũ, veteribus Calcedonem vocatũ, & contra Constantinopolim situm, eo ani-

eo animo peruenerat, vt princeps ab omnibus consalutaretur. Verùm eius aduentus Ianizaris Selymo fauentibus ita displicuit, vt affirmarint se neutiquam permissuros, vt viuente adhuc Baiazete rerum alter potiretur: præsertim quum veram ac debitam imperij successionem, quotiescunque principem mori contingeret, non essent impedituri. Adhæc aiebant, fidelitatem suam omnibus iam satis esse perspectam: præterea sua se Portę vetera priuilegia amittere nolle asserebant, quibus in principis morte Iudęos & Christianos deprędari permissum, atque huiusmodi crimina iuramento noui principis condonari solitum erat. Ad summam, verba hęc atque hi tumultus Ianizarorum tantum potuere, vt bonus senex quadam etiam dominandi vsque ad mortem dulcedine ductus, miserit, qui dicerent Acomathi, nullam adesse rationem, qua princeps creari posset: debere igitur eum in Amasiam reuerti, quousque tandem melior occasio desiderij communis exequendi sese offerret. Acomathes verò tali nuncio turbatus, odium in patrem de rebus suis inconsideratè desperans, statim cõcepit, ac Natoliam occupare proposuit, vt post mortem patris, huius prouincię viribus adiutus, imperiũ accipere, atq; aduersarios punire posset. Ergo exercitu coacto, quàm plurima loca subiugauit. Alensciachi Baiazetis primogeniti multis antè annis defuncti filium, qui Iconium nobilissimam ciuitatem possidebat, è regno expulit. Denique tanquam patri penitus rebellis, omnibus inimicabatur, qui suis consilijs opponere se auderent. Quin quod maius est, patris etiam oratori nasum atque auriculas abscidit. Quo scelere Ianizari commoti, exclamare cœperunt, Acomathem veluti proditorem ac parricidam esse puniendum. Sed & Baiazetes maxima in Acomathem indignatione concepta, exercitum, vt in Natoliam trajceret, parari iussit. Verùm Bassæ omnes, ac Belerbeij, præterea & Ianizarorum Aga, se contra Ottomanniũ sanguinem ituros omnino recusabant, nisi à Principe aliquo ex eodem sanguine progenito ducerẽtur. Obtinebant tunc apud Baiazetem summam authoritatem Cherseolus Bassa, Latici Ducis origine Græci filius, Principis gener, ac Mustapha Bassa qui simul etiam Visirus erat: nimirũ is qui Romam ad Innocentium Papam orator venit, ac ferrum lanceæ quę latus domini nostri Iesu Christi aperuit ad nos detulit. Igitur ij duo Baiazeti suaserunt, vt Selymum condonata culpa ad se vocaret, atq; eum ipsum contra Acomathem mitteret. rem enim nonnisi optimè successuram arbitrabantur, etiamsi Selymus succubuisset, quando in quemcunq; euentum inclinasset fortuna, scelesti se mutuò castigassent. Placuit Baiazeti consilium. etenim quia senex atq; infirmus erat, in Asiam per se trajcere, Selymo in Europa relicto non audebat, illud præcipuè timens, ne seipso atque exercitu absente, Selymus imperium occuparet. Postquam igitur in eam sentẽtiam pedibus itum est, Baiazetes manu propria ad Selymum scripsit, vt ad Portam accederet. Porrò Corcuthes tertius Baiazetis filius ab amicis hac de re certior factus, eodem ipso tempore ex Phocęa Constantinopolim triremibus venit, ac patrem obnixè rogauit, vt eam sibi redderet dominationem, quam post Mahometis mortem a se liberaliter acceperat. Baiazetes autem liberè pollicitus est, se id effecturum, quum Selymus in Asiã transisset. Cæterùm non ita multo pòst adfuit Selymus, incredibilique omniũ militum fauore & gaudio exceptus est. Quin & Corcuthes ipse vsque ad ciuitatis portam illi obuiam processit. Selymus vbi ad patris pedes peruenit, per-

patrati criminis veniam facilè impetrauit, Baiazete læto vultu affirmante, quòd quum proprij erroris subitas pœnas soluisset, merebatur etiam vt malefacta maleque cogitata citò ei condonarentur. Inde Selymus duces ac priuatos Portæ milites muneribus & pollicitationibus efficere sibi amicissimos incœpit. Corcuthes verò huiusmodi ambitionibus minimè intentus, sperabat fore vt à patre id obtineret, quod Selymus à militibus quærebat. Sed re ipsa cognitum est, liberalitatem atque industriam cuicunque quanuis difficili negocio successum optimum præbere. Nam quum Selymus bellicæ expeditionis Dux publicandus esset, non Dux, sed Imperator à militibus magno clamore salutatus est. Moxque Mustapha Bassa huiusce rei author ad Baiazetem est missus, qui ei indicaret, vt Selymo renuntiaret imperium: quod nisi effecisset, milites statim ingressuros, qui ipsum interficerent. Baiazetes autem, qui veluti attonitus ob auditas vociferationes in podium quoddam exierat, persuaderi sibi permisit, vt id donaret quod iam in manu Selymi erat. Sicque Selymus iterum princeps salutatus est, ac tota ciuitas ijs vtens cæremonijs, quibus in nouorum principum creatione vti consueuit, ad ipsum cucurrit. Corcuthes verò eo tumultu perterritus, in prouinciam suam triremibus aufugit. Porro Baiazetes collectis gemmis ac pecunijs è veteri sua sede lachrymans discessit, eo nimirum animmo, vt Dimoticum amœnissimam ciuitatem in Euxini litore sitam peteret. Verùm in itinere nimio ex dolore in malam valetudinem lapsus, pharmaco venenato per medicum quendam Iudæum, Selymi iussu disposito, interijt, quum iam ætatis annum LXXIIII ageret, annisque XXXI, quemadmodum & pater & auus, imperio præfuisset. Enimuerò Selymus in Asiam contra Acomathem traiecturus, timuit ne pater, si eum viuere permisisset, fortè recuperaret imperium. Adfuit præterea huic facinori crudelitatis atque adeo vitiorum omnium mater auaritia. Selymus enim in rem suam minimè esse iudicauit, vt senex pater gemmas omnes resque alias preciosas à pluribus, qui præcesserant, principibus collectas, secum auferret: præsertim cum eiusmodi rebus ipse indigeret, quo immensæ obligationi, quam cum militibus contraxerat, satisfaceret: quando ij etiam proditionis notam subire non timuerunt, vt ipsum constituerent Imprratorem.

SELY-

Selymus.

HAc iniusta & scelerosa via Selymus ad imperium peruenit anno ab humani generis instauratione M D X I I mense Aprili: nempe illis ipsis diebus, quibus Galli atque Hispani inter se Rauennæ conflixerunt. Defuncto patri funebres pompas, ac magnificum sepulchrum apparauit, vt hac vana & simulata pietate manifestum parricidium contegeret. Quibus peractis, illico thesauros numerauit, atque amplissimum donatiuum Ianizaris, Portęque equitibus dedit. Stipendia militibus omnibus, vt cuiusque veteris ordinis ratio exposcebat, adauxit, adeò vt omnes sibi factum esse satis professi sint. Mox in fratrem arma mouit, illumque è Cappadocia expulit. Acomathes enim vires, quibus resisteret Selymo, non habebat. Inde Angorium nobilem ciuitatem, veteribus Ancyram dictam, profectus, nepotes omnes ex Alensciacho, atque ex alijs suis

fratribus antea defunctis, interfici crudeliter iussit. Sub hæc quum Aladinum & Amurathem Acomathis filios post paternam fugam cum exercitu, recuperandæ regionis causa, venisse Amasiam versus audisset, equitatum in eos, qui comprehensos interficeret, immittere decreuit. Id consilij Mustapham Bassam ad pietatem inflexit: iam enim eum pœnitere inceperat occasionem præbuisse, vt & Baiazetes, & totiuuenes infantulique sanguinis Ottomannij fuissent interfecti. Quamobrem Acomathis filios adeo & secretè & celeriter admonuit, vt ante Imperatorij equitatus aduentum ad montes aufugerint. Selymus autem qui homo astutus erat, statim animaduertit Mustaphæ opera iuuenes euasisse. Vnde etiam ob eam suspicionem Mustapham Bursiæ suffocari, ac nudum cadauer in publica via canibus exponi iussit. Et talem quidem Mustapha meritorum suorum gratiam recepit, quia apud malum principem, vel minima offensiuncula pluris æstimatur, quam acceptorum quamplurium officiorum obligatio. Post Mustaphę mortem, Selymus Corcuthem quoque interficere constituit, quanquam ab ocioso & quieti dedito philosopho parũ sibi timendum erat. Duæ igitur equitum turmæ in Magnesiam, vbi Corcuthes residebat, in hoc excurrerunt. Verùm Corcuthes à suis hac de re certior factus, inimicorum furorem euasit. seruis enim duobus comitatus, vestibusque alienis indutus, ad Smyrnæ litora se contulit, ibique in spelunca quadam delitescens, nauem aliquam expectabat, quę Rhodum traijceret. Sed quum id nequaquam fieri posset, Bostange Bassa Selymi genero classe ea litora obseruante, ob famem ac serui perfidiam citò deprehensus captusque est: & quemadmodum Selymus ordinarat, arcus neruo suffocatus. Interea Acomathes, implorato à Sophi atque Alepi principe auxilio, qui veluti capitales inimici magnitudinis Turcicorum Imperatorum rebus ipsius fauebant, adeo magnũ ac potentem coegit exercitum, vt aperto Marte cum hostibus congredi valeret. Nam & equitum Persianorũ validam turmã optimeq; armatam habebat, sicq; tandem ad Horminium vsq; mõtem Bursię proximũ peruenit. Selymus autem Canolio vxoris suæ fratre cum maxima Tartarorum multitudine secũ ducto, obuiam ei profectus, XVIII Kalen. Maias. anni MDXIII cum ipso conflixit, ac virtute Sinami Bassæ Eunuchi Natoliæ Belerbei, Persas fudit. Acomathes verò à Tartaris impetitus à tergo, ex ordine & ipse deturbatus est: quumque equus cui insidebat, ob nimiam crassitiem parum agilis, in terram decidisset, ab hostibus captus, iussu Selymi statim eo quo & Corcuthes modo, crudelissimè strangulatus est. Porrò Aladinus & Amurathes euasere: quorũ alter postmodum ad Sulthanum profectus, ibi febribus perijt: alter vero Persiam petens, apud Sophim per plures annos mansit. Selymus posteaquam cõsanguineos omnes, quos commodè habere potuit, è medio sustulisset, de ijs omnibus, qui Acomathi fauerant, vindictam sumere decreuit. Quoque id securius atque expeditius efficere valeret, solennes inducias cum Ladislao Hungariæ rege pactus est, ac pacem cum Venetis, quam Baiazetes eius pater constituerat, confirmauit: sicque anno à Christi natiuitate MD vnà cum ducentis hominum milibus peditibus partim, partim equitibus itinere sexaginta dierum contra Hismaelem regem profectus, non procul à ciuitate Arsengana Euphratem trãsiuit, ac prope Taurium inclytam regiamq; ciuitatem in medio maioris Armenię sitam peruenit. Nec tamen vnq̃ Sophus obuius illi est factus. Sed id

id tantùm curabat, vt stramina atque ea quæ ad victum pertinebant igne consumerentur, quo Turcæ fame laborare cogerentur. Verùm quum Selymus in magnum Calderamę planitiem inter Coim et Taurium, vbi antiquitùs Artaxata nobilis ciuitas extitit, peruenisset, Sophis Rex vnà cum equitatu adeo armis equisq; pulcherrimis ornatus, vt nihil suprà excogitari posset, sese hostib. ostendit: nihilominus tamen neq; pedites, neq; machinas æreas habebat. Sed enim qui phaleris laminib. chalybeis, vt Azemiæ fiunt, elaboratis, sic exornabantur, vt equites ipsi Turcis inermibus defessis, ac fame laborantib. comparati, duces esse viderentur. Enimuerò princeps Sophis, quum sibi pararet imperium, cum Armenis, Persis, Medis & Assyrijs suorum quatuor regnorum quæ nunc Tauris, Sumachi, Scyras & Bagadat vocant, primorib. populis sæpius pugnarat, ac semper egregiè victor euaserat. Quamobrem perpetua hac felicitate elatus, Turcas numero suis lōgè superiores, nihil faciebat: neq, quid sibi euenire posset, si æquo Marte in præliū descendisset, animo perpendebat, quemadmodū ij consueuerunt efficere, qui fortunam nunq̄ experti sunt contrariā. Et sanè semper cum militib. tumultuariè ac de improuiso, vt bellandi necessitas cogebat, ex populis quos superius paulò memorauimus, collectis sibi res fuerat. Turcæ verò veterani milites erant bellis ac victorijs perpetuò assueti, ad quancunq; necessitatem sufferendam nati, quo certam victoriā ex quauis tentata prouincia referrent: id quod ipse forsitan minimè cogitabat. Vt vt fuerit, IX Kalen. Septembriū exercitum in duo amplissima cornua diuisit, quorū altero Vstaolo summæ authoritatis Duci commisit, alterum sibi ducendum seruauit: ac mox tubicinib. classicum canentibus, Cassanum Bassam Romanię Belerbeium aggressus est. Præerat is sinistro Turcarum cornu: dextrū Sinamus Bassa tenebat, mediū verò Selymus cum Ianizaris tuebatur circundatus camelis in ordinē dispositis, ac machinarū ænearum currib. ab vtroq; latere, et à tergo collocatis. Verùm primo congressu Sophiani tanto impetu hostes inuaserunt, vt Turcę inermes, equosq; inualidos habentes, resistere minimè potuerint. Etenim Sophiani longiorib. et breuioribus hastis variè hostem impetentes, ensibusq; quos Cimitarras vocant, ac optimis securib. ferientes, homines atq; equos subuertebant. In hoc congressu Belerbeius vnà cum quatuor Saniachis ac militib. quamplurimis periere. Porrò altera ex parte, cum Vstaolus inimicorū dextrum cornu inuasurus esset, Sinamus astute ipsum operiri, atq; æreas machinas, quas Falconettos appellant, exonerari iussit: quæ Persis antequam cominus pugnare possent, maximū & terrorem & damnū intulere. nihilominus tandē pugnatum est, licet ob fumū atq; ob puluerē pugna ipsa satis esset obscura. Vstaolus vnà cum multis è suis occisus est. Cæteri verò Sinami equitatu circundati ac repulsi, in cornu medij frontem, vbi Selymus cum exercitus neruis erat, impingere coacti sunt: atque ibi demum omnes æreæ machinæ, additis etiam paruulis, quas Ianizari ferebant (scopietos eas vocant) globulos suos emisere, atque in discriminatim tam Turcis quàm Sophianis nocuere. Quam ob causam Sophiani ipsi priusquam ad Ianizaros peruenire potuissent, in fugam conuersi sunt. Hismael scopieti glande in scapulis vulneratus, vexilla ac plurimos egregios charosque milites amisit. Et nisi puluis obscurissimus eripuisset visum, sine dubio, & ipse aut morti aut captiuitati obnoxius extitisset. Interea verò dum manus consererentur,

Selymus semper inter Ianizaros mansit, nullis armis præterquam triplici col lario indutus. Verùm fideliores Sphaci & Solachi maiores quosdam clypeos circa principem erectos tenebant, vt ipsum ab immissis sagittis tuerentur. Ex veridicorum hominum, qui huic pugnæ interfuerunt, relatione accepi, inter cadauera interfectorum fœminas nonnullas, Persarum nimirum vxores, repertas fuisse. quæ more virorum armatæ, maritos in quemcunq; fortunæ euentum sequebantur. Eas Selymus honorificè sepiliri iussit. Porrò huiuscemodi victoriæ fama totam Armeniam adeo perterrefecit, vt ipse Sophis Taurij consistere non audens, vlterius ad instaurandum exercitum progressus sit. Verùm Selymus, vt optimus dux, victoriæ recens partæ calore vsus, Taurium cum expeditiore equitum manu profectus est, atq; in ipsa vrbe, quam sine pugna deditam accepit, per aliquot dies est commoratus. Mox quum Hysmaelem congregatis ex omnibus suis prouincijs militibus Taurium aduentare audisset, principis palatium ac mercatorum plurimorum ædes pulchrioribus & preciosioribus rebus expoliauit: præterea pecunias à ciuibus exegit, ac demum inde discedens, multas artificum ac nobilium familias secum abduxit. Quumque iam ad Euphratem longis itineribus peruenisset, maxima ac fortissima latronum Hiberorum Hismaeli subditorum turma, transuadantes Turcas à tergo populabunda inuasit, atque ex ipsis plurimos ex itinere defessos, & ad reliquum exercitũ subsequendum tardos, interfecit. Postea verò quàm fluuium Selymus transisset, ab Aladulo principe maxima & molestia & damno affectus est. Etenim is in fluminum transitu, atque in montium angustijs Turcicum exercitum, præcipuè verò milites extra ordinem vagantes assiduè infestauit, Selymo sæpius iurante se huiusmodi iniurias Vere nouo vindicaturum. Cæterùm hæc Calderamia victoria incredibilem authoritatem Selymo peperit, qui itinere dierum viginti longius quàm Mahometes ipsius auus progredi ausus esset: atque in hoc peculiariter commendabatur, quod per ipsum iam omnibus manifestè pateret, Sophianas vires non vsque ad miraculum excellere, quemadmodum prius fama creditum erat. Nam vt verum fateamur, ipsius Sophis exercitus, non ex militibus ordinario stipendio conductis constat: sed ferè omnes ad principis imperium conuenire, ac propriam tueri patriam bene armati iubẽtur. Id sanè verum est, centum Persas ob equorum atque armorum apparatum cum quadringentis Turcis posse congredi. Verùm ipsi Persarum reges commoditate suscipiendarum in remotas prouincias expeditionum omnino carent: quoniam neque consuetudinem, neque facultatem stipendiorum, tam paci quam belli tempore soluendorum habent, sicuti Ottomannios principes habere certum est. Persæ enim stabiles atque idoneos ad bellandum pecuniarum prouentus non possident, quum populi ab antiquis temporibus liberi ab omnibus ferè vectigalibus sint. Vnde etiam est, vt nullos pedituum ordines perpetuò alant, neque multum machinarum ærearum secum ducant: quibus tamen duabus præcipuè rebus quoduis bellicum, quanuis difficile, negocium superatur. Sed vt ad Selymum redeam, Turcicus exercitus eo anno in Trapezontina atq; Amasina prouincia hyemauit. Anno verò qui proximè insecutus est, nimirum M D X V. vt acceptas iniurias vindicaret, bellum contra Aladulum Principem mouit. Is Cappadociæ montes illos, quem Taurum vocant, prope Euphratem incolit, ac regni sui fines ter

minat

minat cum Sulthano quidem Alepum versus, cum Sophi verò prope minorem Armeniam, cum Turca autem vrbe quadam, quam Orsam nominãt, Amasię Saniacatui, atque Iconio opposita. Et valles sane aliquot fructiferas, verum plures syluestres & saxosas possidet. In ijs autem Costagelus dux difficiles quosdam transitus, iter hostibus impediturus munierat. Verum labor omnis frustra insumptus est: Sinamus enim locorum angustias omnes penetrauit, plurimisq; illarum gentium turmis profligatis, ac præsidijs deturbatis, tandem cum Costagelo inter montes conflixit, atque eum in fugam cõuertit. Sed enim Costagelus persequente Sinamo ab incolis proditus, in Selymi manus peruenit, qui eum capite puniri imperauit, atque ipsum caput Venetias in victoriæ signum misit. Verumenimuero cum adeo felici rerum successu Selymus suum imperium debellatis Persis atque Aladulo castigato stabilisset, quũ ob audaciam inde sumptam tum ob triumphorum cupiditatem Campsoni Gauro Alcairi Sulthano bellum inferre constituit. Et Campson quidem ipse cum ingenti exercitu eodem tempore ex Ægypto in Syram venerat, Alepum concessurus, vt Caierbeium eiusdem vrbis principem subditum suis imperijs, sed parum amicum ac parum obsequentem, & principatu & vita priuaret, atque vt Turcarum finibus propinquus Selymo terrorem incuteret, ac experiretur an authoritate sua res Sophis cum ipso Turca componere valeret. Nam potentia ac felicitas Selymi reuera iam omnibus timori erat, optimeque Sulthanus ipse considerabat, Turcis, deuicto antea Caramanię rege, prostrato nuper Aladulo, ac Sophi grauiter depresso, nihil amplius obstare posse, quominus Syriam cum liberet, inuaderet. Comitabantur Sulthanum quatuordecim milia Mamaluchorum, ac totidem subserui armis, equis atque alijs egregijs ornamentis adeo excellentes, vt nihil omnino pulchrius videri posset. Mamaluchorum plerique genere Circassi erant, omnesq; ex eorum numero, qui Christo valedixerunt: verum homines robusti, et in pertractandis armis ac sagittis, etiam equitando eiaculandis agiles: ingenio tamen adeo elato ac superbo, vt sese omnibus hominibus præferrent, sed præcipuè Turcas, quoniam eos antè prope Tarsum tam facilè fugarant, veluti pecora contemnebant. Interea Selymus cum exercitu Cęsaream venerat, ex quo loco commodè vel Euphratem traijcere, atque in Persiam mouere, vel Amanum montem transire, ac Syriam inuadere poterat: rumor tamen diuulgabatur, ipsum contra Persas iturum. Nihilominus quandiu Cæsareæ mansit, oratores quamplurimi, ac literæ à Sulthano ad Selymum, & è conuerso missi fuere. Porrò Caierbeius Turcam subinde admonebat atque inuitabat, vt in Syriam transiret, simulque pollicebatur se à domino suo ad ipsum defecturum, quemadmodum & fecit, ac deniq; certam Turcis victoriam promittebat. Cęterùm quum iam Sulthanus Amanum ciuitatem antiquitùs Apamiam dictam, inter Damascum atque Alepum peruenisset, eo nimirum animo, vt Alepum statim inuaderet. Selymus tãdem Sulthanum ipse aggredi decreuit: sicq; ad dextram conuersus, incredibili celeritate montẽ Amanum pertransiuit, Ianizaris atq; Asapis ęnearum machinarũ currus super humeros gestantibus. Quod cum Campson audisset, iam nõ Caierbeium castigare, sed seipsum à Turcis tueri, ac vindictam in aliud tempus differre statuit. Vnde etiam Caierbeium ipsum orauit, vt propè Alepum secundum paruulum fluuium à veteribus Singa vocatum, in castra concederet.

Id quod Caierbeius haud inuitus fecit, non quidem vt Sulthanum iuuaret, sed vt proderet. Inter hæc Selymus derepente hostibus sese ostendens, Mamaluchos, qui sub Sybeio Beluamo Damasci principe, ac primi nominis duce erãt, inuasit: sed Mamaluchi eo in congressu viriliter obeuntes, Turcicos equites à Mustapha paulo antè in Belerbeiũ assumptos, et ab Imbracore Bassa in pugnã deductos dissiparunt. Erant præterea & aliæ tres Mamaluchorum classes, quarum vnam Caierbeius ducebat, qui longo ambitu hostes circumiens, impedimenta atque homines ad bellandum minimè idoneos à tergo aggredi velle videbatur. Alteri Lambardus Gazelles veteranus ac fortissimus dux præerat, qui etiam Sinamum Bassam fortiter inuasit. Tertiam, quæ ad duo miliaria remota erat, Sulthanus ipse per se ductabat. Sed enim quum Gazellis ac Sybei turmæ vsque ad Ianizaros penetrassent, & ab ijs, & ab æreis machinis adeo egregiè repulsi sunt, vt non secus ac in Sophiano conflictu antea Persis acciderat, laxatis habenis retrocedere coacti sunt. Quamobrem Sinamus fugientes insecutus, eos in Sulthani classem impingere compulit: qui quidem visa suorum fuga, & Caierbeij proditione audita, nimio dolore perculsus ex equo inter fugiendum cecidit, equorumque non minus suorum quàm hostiũ pedibus attritus, vitam finiuit. Adhæc Tripolis princeps ac Sybeius, qui equitandi peritia nemini cedebat, interfecti sunt. Gazelles euasit, ac collectis in vnum, qui superfuerant, Mamaluchis, Damascum se contulit. In eo conflictu plurimi excellentes equi, nimium cum laborem tum calorem sufferre non valentes, medij crepuêre. pugnatum est enim nono Kalendarum Septembrium, sicuti duobus retro annis eodem die & simili fortuna cum Persis pugnatum fuerat. Sulthani cadauer illæsum, quod ad vulnera attinet, inuentum est. Fuerat Sulthanus ipse homo admodum pinguis, senioque iam confectus, vt qui septuagesimum sextum annum ageret: præterea herniosus, id quod illi etiam præcipua mortis causa fuit, quando ob huiusmodi impedimentum in fuga celeriter equitare non potuerit. Verùm vt ad Selymum reuertamur, egregia hęc victoria Syriæ portas omnes Turcę reserauit. Nam Alepum, Amanum, ac Damascum profectus, summo cum gaudio tanquam populorum è tyranni manibus liberator ab omnibus exceptus est. Mamaluchi verò omnes tam qui aufugerant, quàm qui maritima loca tuebantur, Alcairi conuenerunt, ac Tomũbeium Alexandriæ præfectum (Armiralium nunc vocant) Circassum quidem genere, sed hominem cùm egregij corporis, tum inuicti animi dotibus, regiam dignitatem præseferentem, Sulthanum creauere. Is statim quicquid seruorum, quicquid Arabum inuenire potuit, simul contraxit, ac Rhodũ misit, qui machinas æneas afferrent. præterea Mathabæam Alcairo vicinam exactè muniuit, relicto in Iudææ Gaza Gazelle cum militum manu non contemnenda, qui hostium transitum impedirent. Verumenimuerò Selymus vbi noui Sulthani bellicum apparatum audiuit, petere omnino Alcairum constituit, sicque inter eundum Hierosolyma profectus, atque ibidem per aliquot dies commoratus, templum inuisit, monachisque eiusdem loci incolis eleemosynam dedit. Sinamus autem cum viginti millibus equitum, ac plurimis Ianizaris sclopettarijs (vt vocant) Imperatorem pręcedens prope Gazam cum Gazelle conflixit, ac Mamaluchos tandem post cruentam pugnam fudit. Gazelles accepto in ceruice vulnere pręter omnium opinionem è medijs Turcarum

turmis

turmis euasit. Porrò Sinamus Mamaluchorum capita cum suis illis demissis barbis secundum viam ad palmarum truncos affigi curauit, vt à Selymo illac transituro postmodum viderentur. Selymus vero ea victoria lætus, quamplurimas vtres parari iussit, quibus aqua per arenosa deserta ferri posset, atque exercitum Alcairum versus direxit, quo in itinere sæpius cum Alarbis, quos vocant, pugnatum est. Tandem Selymus Matharea, vbi balsamum nascitur, ab Alcairo circiter quinque miliarijs distantem peruenit: quem locum Tomumbeius æreis machinis, fossis & apertis & occultis, maximisque propugnaculis, ne pateret hosti transitus, munierat, ibique castrametatus milites sub papilionibus esse iusserat. Cæterùm quum Turcicus exercitus illuc appropinquasset, duo Mamaluchi ex Albania oriundi, meliorem fortunam quæsituri, è castris ad Turcas ipsos transfugêre, Tomumbeijque consilia Sinamo conterraneo suo manifestantes, loca ostenderunt, vbi fossæ cratibus canneis coopertæ, quæ præcipites exciperent equos, latitabant. Adhæc vbi & quomdo æreæ machinæ dispositæ essent, indicauerunt. Id quod proculdubio in causa fuit, vt postea Selymus victoria potitus sit: magno enim circuitu ad sinistram arrepto itinere, præparatas insidias euitauit. Tomumbeius vbi rerum à se dispositarum ordinem proditione retectum vidit, spe omni iam ferè destitutus, machinas ipsas aliò traducere conatus est. Verùm quum non ex ære, sed ex ferro, vt antea fieri consueuerant, confectæ, atque in trabibus quibusdam multo ferro munitis, non super currus collocatæ essent, difficulter deduci poterant: nihilominus leniores aliquot curribus impositas secum accipiens, contra Turcas profectus est. Nullibi vnquam memoria hominum crudelius pugnatum est, quum vterque princeps vitæ, honoris atque imperij omnem spem nulla alia in re, quam in victoria posuisset. Gazelles maxima militũ multitudine stipatus, Sinamum est adortus. Magnus verò Diadarus Mustaphæ cornu inuasit, Sulthanus autem ipse in Selymi ordines inuectus est. ac prius quidem ex vtraque parte machinæ æreæ globulos in hostes, maximis militum acclamationibus emisere, mox ingẽs Mamaluchorum numerus Turcas circundedit, ac circum impedimenta maximum excitauit tumultum. Verùm in medio maior strages est ædita, in qua etiam fortis atque egregius eunuchus Sinamus interijt. Iamque victoria ad Mamaluchos inclinare videbatur, quum Selymus Ianizaris, vt suis adessent, signum dedit. Hi verò seruato ordine progressi, quadam veluti grandine globulorum è scopiettis quos ferebant emissorum, Mamaluchos illico terga dare coegerunt. Ergo Tomumbeius vbi pugnando strenui etiam militis officio functus esset, ad Alcairi portas se contulit, vt exercitus reliquias colligeret. Idem fecit & Gazelles, sicque ambo incolumes euasere.
Diadarus autem ac Bido præfecti, incredibilis fortitudinis viri, lethalib. acceptis vulnerib. capti sunt: quos Selymus nõ ita multo pòst ad expiãdos Sinami manes interfici iussit, testatus se tantũ è Sinami morte doloris, quantũ ex parta victoria lętitiæ accepisse. Tomumbeius autẽ sapiẽtes reges imitatus, qui etiã in aduersis animo semper infracto sunt, Mamaluchos hortari cœpit, vt munire vrbem, atque in singulis vicis, imò in singulis domibus contra hostẽ persistere vellent: præterea plusquam sex mille seruos Aethiopes manumisit, atq; ad id bellum armauit. Adhæc Alcairi ciuibus persuasit, vt se à communi omnium crudelissimoq; hoste tuerentur. sicq; effectũ est, vt summa diligẽtia digniorib.

vrbis locis munitis, vijsque omnibus interclusis, etiam fœminæ ad hanc vltimā pugnam disponerentur. Selymus vero huiusmodi apparatus optimè norat, nimirum per eos seruos, qui ad ipsum transfugientes, Sulthanum deserebant: quemadmodum plerunque fit, vt aduersa domini fortuna, beneficiorum acceptorum memoriam seruis adimat. Magna igitur solicitudine curabat, vt exercitus quamcitissimè fieri posset, vires recuperaret, ac præcipuè vt vulnerati medicorum auxilijs iuuarentur. Tandem quum quarto post commissum prælium die Alcairum ingredi decreuisset, Iunus Bassa Ianizarorum cohorte, ac nõnullis equitibus, necnon & machinis æreis secum ductis, primus vrbem est ingressus per eam portam, quæ Bassuela vocatur, quo in loco non ita diu pugnatum est. Selymus paulo post hunc est insecutus, ac sic demum Alcairi ciuitatis egregiæ loca paulatim expugnata sunt, sed adeo difficulter, vt aspera illa atq; cruenta pugna per duos dies, ac totidem noctes, cum vtriusque partis ingenti strage perseuerauit. Tandem bona Mamaluchorum pars in magnam quandam Meschitam concesserunt: vbi cum pugnãdo defessi etiam fame laborare cepissent, vitam cum Turcis prius pacti sese dedidere. Verum Selymus promissis minimè stetit: nam eos omnes Alexandriam missos in carcere decollari iussit. Tomumbeius cum Circassorum parte trans Nilum profectus ad instaurandum bellum, milites congregare, Mamaluchosque omnes ac multos Arabum duces ad se vocare. Gazelles autem prudentium virorum exempla secutus, qui postea quam quod officij sui est præstitere, cum fortuna, ne penitus frangãtur, inducias agunt, ad Selymum venit, seque illi vt dignissimo victori dedidit, ac pollicitus est se Turcis eadem fidelitate inseruiturum, qua Sulthanis antea inseruierat. Selymus humaniter hominem excepit, atque inter suos duces locum ei non infimum concessit. Octauo inde Calendas Februarias anni M D X V I I Alcairi arcem ingressus est, quę in colle haud admodum eminenti sita, deauratis, pictisque ędificijs, fontibus, hortis ac plateis miro artificio stratis pulchrior, quam muris munitior est. etenim ipsius & portæ & fenestræ preciosissimis rebus, nimirum marmore, ebore atque ebeno egregiè insculptis ornantur.

Neque ita multo post Selymus propè Bulacum vicum è nauibus pontem supra Nilum construxit, vt commodius cõtra Tomumbeium flumen transiret. Quo perspecto Tomumbeius partem Turcici exercitus, quæ trans pontem castrametata fuerat, de improuiso adortus, tumultuarium conflictum inijt. In quo quum Iunus Bassa periclitaretur, Canolius affinis Selymi, occupato adhuc à Ianizaris, qui nondum omnes pertransierãt, ponte, Nilum cum Tartarorum manu natando transgressus est, vt celerius suis adesse posset. Id quod ob Nili profunditatem immensam miraculo penè ascriptum est. Porro Tomumbeius, quum instaurata sæpius maximis virib. pugna, in qua & ipse proprijs manibus egregia facinora edebat, impetum Ianizarorum ac Tartarorũ diutius sustinere nõ posset, aduersam fortunam execratus, rebus suis fuga consuluit. Selymus autẽ vbi Tomumbeium cum paucis effugisse accepit, Mustapham vna cum Caierbeio & Gazelle, qui regionem optimè norant, ad eum insequendum misit. Vnde infelix Tomumbeius per Principem quendam Maurum proditus, atque in palude, vbi inter cannas & iuncos pectore tenus in aqua latitabat, inuentus, ad Selymum perductus est. Selymus autem adhibitis tormentis hominem vexauit, vt quo nam in loco thesauri Campsonis

Gauri

Gauri essent, ex ipso agnosceret. Sed Tomumbeius incredibili quadam animi constantia nihil vnquam indicauit. Verùm Selymus non ita multo pòst, vt omnem defectionis spem populis adimeret, Tomumbeium mulæ insidentem, atque annexum gutturi laqueum habentem per totam vrbem duci, ac demum prope portam Bassuelam tertio idus Aprilis suspendi iussit: omnibus crudele hoc spectaculum deplorantibus, atque iniquam fortunam accusantibus, quæ ipsum Tomumbeium ob singularem virtutem ad imperiũ vocauerat, ac mox regum omnium, qui vnquam miseri extitissent, miseriorem effecerat. Sublatis his duobus Sulthanis, vnà cum ferè tota Mamaluchorum superba progenie, prouinciæ omnes, etiam quæ in extrema sinus Arabici parte sitæ sunt, Turcis sese dedidère. Selymus verò post hæc Bulacum petijt, vt Nilum iucundissimè illic excrescentem videret. Inde Alexandriam profectus est, ex quo demum loco Alcairum reuersus Caierbeium administrandis paulò antè deuictis prouincijs, præfecit, vt proditionis in Alepino conflictu factæ, id illi præmium foret. Sed enim Iunus Bassa, qui munus hoc honorificum sibi tradi vehementer exoptabat, id ægerrimè tulit. Vnde etiam id honoris Caierbeio inuidens, curauit vt Ianizari, qui Alcairum custodiebant, statim à Principis discessu in vnum collecti tumultum excitarẽt, quo Caierbeius ob id malè audiret apud omnes. Verùm scelus in authorẽ recidit. Nam Selymus cognita Iuni fraude in itinere non procul ab Alcairo capite eum puniri iussit: vt omnibus ostenderet non esse aduersus Imperatorem tumultu militari ludendum. Mox quum in Syriã venisset, eius prouincię administrationem Gazelli concessit, Turcis iam inter se murmurantibus, quòd princeps proditorib. fideret, ac Turcicorum Ducũ officia parui æstimaret. Tandem Selymus Constantinopolim peruenit, quo in loco sub Pyrrhi Bassæ magnę fidei ac singularis prudentiæ viri cura, vt reliquerat, sic inuenit: licet antea veritus (vt multi iudicarunt) ne sibi absenti Solymanus imperium adimeret, quemadmodum ipse Baiazeti patri ademerat, quum veste quadam veneno intincta dono missa filij vitæ pater insidiatus esset. Neq; ita multo pòst Selymus domi agens, vlcus in renibus contraxit, quod canceris in morem serpens, eam corporis dispositionem, quàm complexionẽ vocant, paulatim turbauit, atque omnia bellandi cõsilia expulit. Post paulum etiam pestifera febris hominem inuasit, sicque iam morbi tædio sibijpsi grauis, victorijs ac triumphis exaturatus, mortem obijt salutis nostræ anno M D XX in mense Septembri, in eodem pago Ciurlano, vbi prius cum patre conflixerat. Quod non sine manifesto Dei iudicio factum est, vt quo in loco peccatum commiserat, ibidem & pœnas solueret. Præfuit imperio annis octo, agebatque, quum obijt, ætatis annũ XLVI. Verùm quod ad corporis membra attinet, ventrem admodum demissum breuioribus cruribus sustentabat. Vnde etiam eques magis quàm pedes commendabatur. Faciem subrotundam ac pallidam, oculos prægrandes & feritate plenos habebat. Animi verò magnitudine leonem æquabat. Nihil sibi vnquam à fortuna pertimuit. Nullum ob periculum quamuis manifestum susceptas semel expeditiones vnquam dimisit. Consilia dubia, sed spem aliquam honoris continentia, securis, sed illaudatis præferebat. Alexandrum magnum, ac dictatorem Cæsarem pluris quàm alios omnes antiquos duces faciebat. Quam ob rem etiam ipsorum gesta in Turcicam linguam versa, sine intermissione legebat. Natura verò seuerus e-

rat atque inexorabilis, ſemper cogitabundus, nunquam præceps, præſertim in exequenda crudelitate, quæ tamen ſæpius inniti iuſtitiæ viſa eſt. Muſtaphã interfecit, quia parum fidelem comperit. Chendemum Baſſam necari iuſsit, quoniam ſibi contra Perſas eunti tot difficultates obiecerat, vt Ianizari in vnũ collecti tranſire Euphratem recuſarent. Boſtangi Baſſæ genero ſuo caput amputari præcepit, quòd prouincias, quibus eum præfecerat, expilaſſet. Iunum Baſſam interficiendum curauit, vt ipſius nimiam arrogantiam cum infidelitate coniunctam puniret. Dicere conſueuerat, ſe non nutrire prolixam barbam veluti Baiazetes pater effecerat, ne Baſſæ manibus in illam iniectis, ducerent principem quò vellent, quemadmodum euenerat Baiazeti. Nimia tamen in proprium ſanguinem crudelitate infamem ſe reddidit. Verùm ipſe affirmabat, nihil eſſe dulcius, quàm ſine conſanguineorum timore ac ſuſpicione regnare, ſeq; ob id excuſatione dignum arbitrabatur. Quòd ſi vel minimus quiſpiam ex Ottomannico ſanguine in principem prius euaſiſſet, ſibi quoque eodem modo pereundum fuerat. Præterea eum minimè prudentem eſſe aiebat, qui quod propoſuiſſet, non illico exequeretur: quoniam in mora ſæpe amitteretur occaſio, atque impedimentum deſignatæ ſententiæ contrarium oboriretur. Summa hæc eſt: In arte militari, atque in populorum regimine excellentiſsimus ac rari nominis vir extitit, quippe qui iuſtitiam vbique ſeruandam præciperet. Aloiſius Mocenicus vir clariſsimus vnus ex Venetis oratorib. qui Bononiæ apud Maieſtatem tuam fuere, nobis retulit, ſe neminẽ vnquam hominum Selymo (nam apud ipſum quoque Alcairi oratorem egerat, diuque cum illo fuerat verſatus) parem, quod ad iuſtitiam, humanitatem, animi magnitudinem, atque alias huiuſmodi virtutes attinet, inueniſſe, nullosque barbaros mores in eo fuiſſe, aſſerebat, & quicquid à vulgo illi obijciebatur, egregiè refellebat. Porrò conſueuerat Selymus (vt ex sereniſsimo Gritti Venetiarum Duce accepimus) nonnunquam edere ſemen quoddam Turcis notum, quod rerum ſeriarum ac moleſtarum memoriam hominibus adimit, eoſque liberos ac iocundos per aliquot horas facit. Id quod ipſe efficiebat, ne profundius grauioribus cogitationibus inhæreſceret, ſed ad oblectandum animum aliquod temporis ſpacium haberet. Venationibus ſummopere delectabatur: ſed mulieribus nimium deditus erat. Verùm tanta in victu modeſtia vtebatur, vt nonniſi ex vno ferculo comederet, quod plerunque potius è feris venatione captis, aut eiuſmodi vilioribus carnibus, quàm è volatilibus ſibi eligebat, quemadmodum & priuati milites efficere conſueuerant. Id quod in cauſa erat, vt etiam inter tot labores, quos in remotiſsimis regionibus ſub vario ſubinde cælo ſuſtinebat, proſpera ſemper valetudine vteretur.

SOLY-

Solymanus.

SOlymanus vnicus Selymi filius ſuffectus eſt patri eodem anno, quo tua Maieſtas imperatorio diademate Aquiſgrani coronata eſt. Nec parum Chriſtiani Principes Selymi tam fortis ac fortunati hoſtis morte lætati ſunt: ſed præ cæteris prudentiſsimus Papa Leo X. tantum ex ea re concepit gaudij, quantum triſtitiæ paulo antè audito Sulthani interitu acceperat. Nam eo interitu nunciato litanias ac ſupplicationes pulicas, in quibus homines nudatis pedibus incederent, Romæ haberi piè curauerat: legatosq́ue per totam Europam miſerat, qui id efficerent, vt Chriſtiani in vnum coeuntes, contra Chriſtianorum omnium hoſtem arma ſumerent. Nihilominus quod ad Solymanum attinet, omnibus videbatur mitem agnum rabido leoni ſucceſsiſſe, cum Solymanus ipſe iuuenis rerum imperitus, ac natura (vt ferebatur) quietiſsimus eſſet: que tamen fal-

sa opinio multos atque inter eos Gazellem præcipuè fefellit. Etenim is defuncto Selymo, cui se iuramento deuinxerat, veluti iam liber, Syriam sibi subijcere proposuit. Vnde & reliquias omnes Mamaluchorum excipiens, regionis simul incolas, necnon Alarbium duces ad se blanditijs alliciebat: præterea sese magno Rhodi magistro insinuauit, vt machinas æreas quæque ijs necessaria sunt: insuper arma ac triremes inde acciperet. Adhæc legatum occultè Alcairum ad Caierbeiũ misit, qui eum hortaretur, vt de iniurijs & sanguine Circassorum effuso vindictam sumeret: atque occisis Turcis Principem se constituisset, Sulthanicumque imperium denuò instauraret. Verùm Caierbeius Gazellis veteris inimici verbis minimè fidem adhibens, aut fortasse maiorem quàm pro suis viribus difficultatem in huiusmodi peragendo negocio futurã considerans, legatum interfici iussit, ac Solymanum eius rei admonuit. Solymanus Faratem Bassam cum valido exercitu statim in Syriam misit. Quod cum audisset Gazelles, licet iam Baruti ac Tripoli, alijsque in locis plura Turcarum præsidia expugnasset, terrore tamen perculsus, Damascum sese recepit, quò quidem & Farates longis itineribus tandem peruenit. Cæterùm Gazelles nihil aliud suis rebus magis expedire arbitratus, quàm vt fortunæ omnia committeret, quæ aut victoriam, aut mortem generoso duce dignam afferret, exercitum, quem congregarat, extra vrbem duxit, ac mox cum Farate cõflixit. Sed enim in eo conflictu ipse vnà cum Mamaluchis omnibus trucidatus est. Farates verò vna hac victoria & Syriam recepit, & Caierbeij totiusque Ægypti fidelitatem erga Solymanum confirmauit. Porrò Solymanus eo anno, qui hanc victoriam secutus est, Pyrrhi natione Turcæ prudentissimi viri consilio, ac Ianizarorũ hortatu, Belgredũ, vbi quamplurima ex Turcis deuictis posita ab Hungaris trophæa cernebantur, aggredi constituit. Igitur præmisso exercitu Sophiam vsque, quæ Seruiæ ciuitas est, antè peruenit, quàm Hungari ea de re aliquid resciscerent. Enimuerò quod ad Hungaros attinet, per id tempus Vladislao, qui per aliquot annos absque militari gloria regnum administrarat, Ludouicus vnicus filius successerat, iuuenis haud admodum ingeniosus, atque ob ætatem adhuc rerum imperitus. Hinc regni principes atque ecclesiarũ præsules auari expilandum sibi proposuerant, adeo vt nihil ipse prꝑter regium nomen possideret: id quod in causa extitit, quominus colligi exercitus contra Turcas illico potuerit, præsertim principibus auxilia pollicentibus tãtum, nihil autem reipsa præstantibus. Hinc Solymanus nullo impediente commoditatem nactus, subterraneis cuniculis, æreis machinis atque alijs huiusmodi bellicis instrumentis, paucis è suis amissis Belgradrum expugnauit: quod quidem non tantùm Hungariæ, sed totius Christianitatis propugnaculum erat, quemadmodum infortunia, quę postea insecuta sunt, manifestè ostenderunt. Solymanus quum post eam victoriam per integrum annum quieuisset, generosa quadam animi promptitudine contra Rhodum arma sumpsit, Pyrrho ac pluribus Saniacis minimè probantibus. etenim adhuc memores erant, quàm difficulter, quamq; magno cum suorum damno ac dedecore Mahometes antea id frustra tentasset: sed super omnia parum tutum Imperatori iudicabant, vt seipsum tam paruæ insulæ committeret: fieri enim posse arbitrabantur, vt classis Turcica vel aduersa tempestate, vel Christianorum nauibus impetita, ingens aliquod incommodum sustineret: id quod principem ipsum in mani-

festum

festum discrimen induceret. Nam illis æquum ac rationi consentaneum videbatur, vt occidentales principes Rhodijs suppetias ferrent. Verum Solymanus, qui ex patre audierat, victorias, nisi Imperatoris manu parentur, non esse omnino integras: per seipsum tandem petere insulam decreuit. Sicque anno ab orbis instauratione MDXXII, sub Iunij mensis finem cum quadringentis nauibus, ac ducentis Turcarum milibus illuc se contulit, æreasque quamplurimas machinas secum duxit, quibus deinde super duos montes dispositis, omnem defendendę vrbis cõmoditatem abstulit. Hos autem montes (quod incredibile ijs etiam qui viderunt, penè fuit) ipsi Turcę construxerant, terra per spacium duorum à ciuitate miliariorum ligonibus atque eius generis instrumentis contra vrbis fossas proiecta, & in eam altitudinem coaceruata. Tantaque Turcarum multitudo, earum operarum more, quibus nostri exercitus in excauandis vel implendis fossis, atq; alijs huiusmodi ad bellum necessarijs exequendis vtuntur, huic operi incubuerat, vt breui ad fossas vrbis peruentum esset, in quibus iam & excauarentur cuniculi, & mœnia varijs instrumentis demolirentur. Philippus autẽ Villadamus Gallus Rhodiensium equitũ Magister, nihil cum suis, quod ad defendendam ciuitatem pertinebat, prætermisit. Quin machinis æreis maximum etiam damnum Turcis intulit, adeoque egregiè cominus pugnatum est, vt fossæ vrbis Turcarum cadaueribus repletæ fuerint. Neque tamẽ propterea Solymanus oppugnationem vnquam remisit, quamuis etiam triginta milia & eo amplius Asapporum dysenteriæ morbo iam perijssent. Tandem deiectis turribus, ac mœnibus demolitis per subterraneos cuniculos, Turcæ vrbis extremas partes occupauerunt. Vnde paulatim semper vlterius progredientes, Christianos cedere, ac nouis subinde propugnaculis, vt poterant, se tueri compellebant. Præterea machinæ quædam æreæ, quas mortarios vocant, globos, qui vlnæ diametrum habebant, emittentes, vrbisq; interiorem partem impetentes, tecta ac pauimenta domorum vsq; ad terram cum maximo omnium terrore perforabant. Iamque aliquot menses ab incœpta obsidione præterierant, & nihilominus Rhodij adhuc nemo suppetias tulerat, quum tamen interim Turcis et à Farate ex Natholia, et à Caierbeio ex Alexandria auxilia quamplurima aduenissent. Nam ipse Caierbeius quadraginta naues rebus ad bellum necessarijs onustas miserat. Cæterùm dum hæc apud Rhodum gererentur, Hadrianus Papa cum nonnullis nauibus ac triremibus, peditumque circiter tribus milibus ex Hispania in Italiam venit. Hunc Cardinalis Medices, qui nunc Papatui præest, atque alij quamplurimi rogarunt, vt eas naues ac pedites vnà Rhodum mitteret: futurum enim sperabant, vt validioribus Autumni ventis adiutæ, inuita etiam Turcica classe portum ingrederentur: præsertim quum quinquaginta Venetorum triremes in Cretam tunc essent, quæ hac in re nonnihil auxilij saltem sese hostibus ostentando, attulissent. Verùm sanctissimus pater, qui recens Pontificatum acceperat, ipsorum consilijs tanquam suspectis minimè adhærens, id gratiæ diuinitùs non habuit, vt negociũ hoc iuuãdi Rhodios amplecteretur. Quam ob rem Rhodij ipsi spe omni destituti, Villadamo authore sese Turcæ dediderunt, cum illo tñ prius pacti, vt & viuere, & res proprias possidere, demptis æreis machinis vnicuiq; concederet: quas conuentiones Solymanus humanissimè ac religiosissimè seruauit. Prÿterea res diui Ioannis templo sacras ne attigit quidem, à quibus no-

ſtri milites fortaſſe non abſtinuiſſent. Equidem Viladamo referente audiui, quód quum Solymanus triginta milibus hominum comitatus Rhodum ingreſſus eſt, ne vnum quidem verbum eſt vnquam ex alicuius ore auditum, adeo vt milites per vrbem incedentes, monachi obſeruantes, quos vocant, eſſe viderentur. Adhæc Viladamus ipſe aiebat, ſe quum ſecundò ad Solymanum, vt abeundi peteret veniam, acceſsiſſet, tam benignè fuiſſe exceptum, vt idem Solymanus ad Habraimum Baſſam, quem ſummopere amabat, quemq; ſolum tunc ſecum habebat, conuerſus huiuſmodi verba dixerit: Profectò non poſſum non dolere infelicem hunc ſenem propria domo pulſum, adeo triſtem hinc abire. In ſumma Solymanus maxima cum ſua gloria, & Chriſtianorum omnium ſummo vituperio Rhodum, quæ ſibi veluti moleſta ſudes in oculo fuerat, ſexto menſe ab eo, quo ipſam oppugnare cœperat, occupauit. Porrò, eodem ipſo die, quo Rhodij ſe Turcę dedere concluſerunt, Romæ magnum Hadriano Papæ prodigium accidit. Nam quum is palatij ſacellum ad ſolennes natalis diei Chriſti cæremonias peragendas ingrederetur, ianuæ illius ſacelli ſuperliminare, quod marmoreum erat, poſt eius ingreſſum illico decidit, ac nõnullos cuſtodiæ ſuæ milites cum maximo ipſius timore occidit. Sed vt ad Solymani res reuertamur: poſt captã Rhodum, Caierbeius ſtatim defunctus eſt, cui Acomathes Baſſa, quod ad adminiſtrationem attinet, ſucceſsit. Verùm is cum parum ſuo principi fidelis eſſet, occupare Sulthanicum imperium propoſuit, ſed id quidem parum conſultè, quoniam in ipſo pertractandæ rei huius initio à Turcis eo fidelioribus captus atq; interfectus eſt. Quam ob cauſam Solymanus Habraimum Baſſam Alcairum miſit, vt is res turbatas componeret: qui omnia ſingulari prudentia ſubitò pacauit. Mox principis, qui eum diutius abeſſe ſufferre non poterat amantiſsimis literis reuocatus, Conſtantinopolim redijt: ac non ita multo pòſt Belerbeia dignitate donatus eſt. Sub hæc Solymanus, anno poſt Chriſtum natum MDXXVI, Hungaris bellum indixit: quumq́ue Belgradum perueniſſet, Ludouicus infelix rex, omnium Chriſtianorum principum alijs bellis impeditorũ auxilio deſtitutus, pręterquam Clementis Papæ, qui Bohemis ac Germanis peditibus nonnullis e ſuo ſtipendia exhibebat, hoſti obuiam ire conſtituit, quadam potius fatali neceſsitate, quàm aut belli ratione, aut ſpe victoriæ ductus. Neq; enim ſecuræ atq; honeſtæ belli protrahendi viæ illi deerant, etiam ſi regni pars aliqua fuiſſet amittenda: etenim ex ea re minus damni accepiſſet, quàm ex totius regni amiſsione poſtmodum accepit, præſertim quum Ioannes Vaiuoda vnà cum quamplurimis militibus aſſuetis pugnare cum Turcis quotidie expectaretur. Sed Paulus Tomoreus Collocẽſis archiepiſcopus, monachus Franciſcanus, vir manib. promptus, ac ingenio nimium audaci, conſilia omnia pugnæ auiditate interturbauit. Enimuerò ſe iam poſſe belli ducem agere exiſtimabat, propterea quòd ſemel aut iterum cum Turcis, non quidem integra acie, ſed leuioribus quibuſdã pugnis ac tumultuarijs incurſionib. feliciter congreſſus fuerat. Nam poſt præſtantiſs. regis Matthiæ obitum, Hungari, quòd ad bella pertractanda attinet, ſemper inglorij extitere. Etenim Ladiſlaus militarem diſciplinam atq; a rege Matthia inſtitutos militum ordines, adeo labefactari permiſerat, vt Hungari qui tunc ſub Ludouico militabant, nullam bellandi peritiam, ſed ſolummodo quandam temerariã audaciam ac ferinum furorem haberent, quo ſe poſſe Tur-

cas

eas omnes in primo congressu deuorare præsumerēt. Summa verò totius Hungarici exercitus, nonnisi vigintiquatuor milia hominum in pedites equitesq; distinctorum continebat: qui quidem quum Mogatium ad Danubium sitū, Budamq; ac Belgradum æquis fere spacijs dirimentem peruenissent, anteriorem Turci exercitus partem, quam Balibeius Belgradi Saniacus conducebat, haud procul abesse conspexerunt. Viginti milia equitum erant, qui planiciem importunis & molestis excursionibus ac leuibus pugnis die noctuque sine intermissione infestabāt. in quatuor enim turmas diuisi, senis horis, quo per integrum naturalem diem semper adessent alijs alij per vices succedebant. Hungari verò inter currum septa, necessitate sic cogēte clausi, ne aquatum quidem equos ducere ad Danubium nonnisi quantum sagittæ iactus est ad sinistram distantem, audere, sed puteos ad aquam eo loci, vbi continebantur, inueniendam continuè excauare. Interea Solymanus cum reliquo exercitu se suis adiunxit, ac milites ex Romania profectos Habraimo, ex Natholia verò missos Beccramo Bassæ ducendos commisit. Tomoreus autem militib. omnibus in latā quādam aciem constitutis, inter peditū cohortes, equitū turmas disposuit, ne facilè à Turcis, qui multo plures numero erant, circundari possent. Præterea pauculas illas æreas machinas, quas habebat, in locis opportunioribus collocauit, atque ad curruum custodiam eos, qui minus in bellis exercitati erant, reliquit. Rex verò ipse post aciem mansit, electosque equites circiter mille præsidij nomine seorsum constituit. In ipso autem conserendarum manuum initio Turcæ bis machinas æreas globulis in hostem eiectis exonerarunt. Verum ij qui machinis ipsis exonerandis (quos nominant bombardarios) præerant, altius quàm debuerant ferientes, vix nostrorū lanceas frustraneis ictibus attigerunt. Creditum est id consultò fuisse factum, propterea quod Christiani sint ij, quorum opera in ea re Turca vtitur. Equitatus deinde Turcicus in Hungaros immissus est, quò acriter à fronte pugnante, turma itidem Turcicorum equitum currus à tergo inuasit. Quumq; ijs succurrere necesse esset, equites illi, qui in regis præsidium in omnem fortunæ euentum seruabantur, eò missi sunt. Interea verò Tomoreus multitudine pugnantium Turcarum oppressus interfectus est vna cum Strigonia & Varadino præsulibus, ꝗ̄ plurimisque nobilibus, inter quos Ambrosius Sarconus, & Gregorius Vaiuodæ frater extitēre. Sed et ipse infelix Rex destinato antea præsidio destitutus euadere minimè potuit. Etenim inter fugiendū in palustrem quandā foueam descendit, ex qua cū emergere ascendendo conaretur, ab equo, qui in terga in paludem obuersa decidit, oppressus est; & quia grauioribus armis indutus erat, sub trahere sese ex equo non valuit: sicq; tandem coactus est ibidē miserrimè vitam finire. Germani autem ac Boemi pedites nonnihil quidem restiterunt, sed nihilominus & ipsi demum occisione occisi sunt. Pauculi equites effugerūt. Solymanus stultitiam regis vehementer admiratus est, qui ducentis hominum milibus cum tam paruo exercitu obuius factus esset. mox Budam profectus, vrbis arcem his conditionib. se dedente, vt & homines & res priuatæ incolumes seruarentur, benignè accepit, ac firmiter conuentionibus stetit. Duas deinde statuas æreas per probatissimos olim artifices Matthiæ regis iussu fabrefactas Constantinopolim duci, ac super bases è marmore pulcherrimo ornatu constructas, veluti victoriæ trophæum in foro erigi curauit. Et pugna quidem hæc eodem (quem

ſuperius memorauimus)anno MDXXVI.IIII. Cal.Septemb. pugnata eſt. Verumenimuerò Solymanus poſt eam ipſam pugnam ob hyemis vicinitatem haud diu in Hungaria moratus, Conſtantinopolim reuerſus eſt. Nec aliquid poſtea contra Chriſtianos eſt molitus, niſi Viennæ oppugnationẽ, in qua nos quidem auxilio Dei ac Germanorum virtute victoriã ſine conflictu adepti, agnouimus quanto in diſcrimine vniuerſa Chriſtianitas extiterit. Et proculdubio dominus noſter Ieſus Chriſtus eo periculo ac damno principes Chriſtianos admonitos voluit, vt rebus ſuis conſulant, ne eos ſuccumbere contingat, ſi parum vigilantes iterum à Turcis impeterentur. Illud tibi optime Cæſar perſuadere potes, Solymanum, qui natura glorię cupidus, atq; ob victorias plurimas, imperijsq; magnitudinem audax eſt, nihil aliud magis in animo habere, q̃; vt regna tibi ſubiecta tandẽ occupet. Etenim ex hominib. integris, quorum verbis fides haberi poteſt, accepi, Solymanũ ipſum dicere ſępius eſſe ſolitum, Romę ac totius Occidentis imperium ad ſe ſpectare, propterea quòd ipſe Imperatoris Conſtantini, qui Byzantiũ imperium tranſtulit, legitimus ſucceſſor ſit. Neq; id te lateat, Solymanum res Chriſtianorũ omnes optimè atq; exactiſſimè callere, nec minus animi q̃; virium habere, vt plura ſimul bella cõficienda ſuſcipiat. Adhęc in rebus ferè omnib. mirabili iudicio verſatur. Deniq; virtutibus quamplurimis ornatus eſt: pręcipuisq; illis auaritię, crudelitatis atq; infidelitatis vitijs caret, in quibus Selymus, Baiazetes, ac Mahometes, qui ipſum præceſſerũt, fuere. Sed ſuper omnia religione ac liberalitate prędítus: quę duæ res facilè hominẽ in cælum ſubuehunt. Etenim religio iuſtitiã ac temperãtiam parit: liberalitas verò militũ animos ſibi deuincit, ac certam prẽmij ſpem in eorum omnium animis ſeminat, qui per virtutẽ ad meliorem fortunam conſcendere ſtudent, Porrò iiſdem virtutib. Habraimus quoq; Baſſa, qui pręcipua authoritate omnia gubernat, ornatus eſt. Is enim in omnib. ſuis actionib. iuſtus, ac natura ſobrius, caſtus et patiens habetur. pręterea eos, qui varijs de cauſis ipſum accedunt, et liberrimè audit, et citiſsimè expedit. Hunc alij duo Baſſę tanquam herũ venerãtur, quod ipſe tam in bellicis q̃; in ciuilibus negocijs pertractandis, ac pecunijs ex prouincijs omnib. colligendis authoritate principi ferè ęqualis ſit. Natus verò eſt in Macedonię vico, quem Pargam vocãt, à Corcyra non admodũ remoto: ac Schenderi Baſſę ſeruus fuit: cuius etiam filiam poſtea in vxorem accepit. Cæterùm ab ineũte ętate cum Solymano (fortuna ſic diſponente) educatus, mores grauiſsimos atq; optimos ſemper ſeruauit, adeoq; temperatè gratia & fauore principis vſus eſt, vt nihil arrogantię, nihil inde ſuperbię cõtraxerit, quemadmodũ plerunq; ij facere conſueuerunt, qui ex huiuſmodi loco in altum conſcendentes, amplitudine aſpirantis fortunæ abutuntur.

Tanta hinc beneuolentia Imperator ipſum proſequitur, vt multos, ob id tantùm ꝙ illi inuiderẽt, perdiderit: inter quos extitit Farates Baſſa, qui ꝙ tantam Habraimi ſublimitatem ferre non poſſet, interfici iuſſus eſt. Pyrrhus quoq; & Viſirio munere et aulę cõſuetudine honeſto quodam exilij genere ob eandem cauſam eſt priuatus. Muſtapha autem Baſſa, qui ſuperiore anno defunctus eſt, ob id ipſum principis indignationẽ penitus incurriſſet, niſi ipſe princeps ei culpam condonaſſet, propriæ tantùm ſororis intuitu, quę olim quidem Boſtangi, cui caput Selymus amputauit: nupſerat, tunc verò ipſius Muſtaphę vxor erat. Quod verò ad imperij Turcici ſolidos prouẽtus attinet, Imperator ipſe, connumeratis cum prioribus ſuis, etiam Sulthanici regni redditibus, ſexagies cen-

centena milia aureorum singulis annis habet, ex quibus quinquies & quadragies centena millia expendit. nihilominus quoties ei belli tempore populos censere libet, ex quauis vel minima summa census extraordinariè imposita, pecunias innumerabiles corradit, adeo vt quod ad ærarium pertinet, ex bellis potius lucretur, quàm in damno sit. Prçterea plus gemmarum ac thesaurorum solus possidet, quàm cæteri omnes orbis principes simul possideant. Adhçc tantam ærearum machinarum, ac rerum ad illas attinentium copiam, tantumque papilionum, armorum, nauium, ac triremium apparatum habet, vt quilibet, qui pauperiem nostram aliquousq; norit, facilè iudicet, eum pluribus simul principibus vno & eodem tempore bellum inferre posse. Et sanè quemadmodum tua Maiestas pluribus regnis prçest, quàm aliquis vnquam Occidētalis præfuerit Imperator, ita Solymanus potētia imperijq; amplitudine Reges exteros omnes, de quib. historię meminerint, sine cōtrouersia superat. Quo fit, vt multi existimēt, velle iam Deum, orbē vniuersum in veterem monarchiā redigere, vt maiestatē tuam vnica victoria tā re quā nomine Cęsarem Augustū constituat.

ORDO AC DISCIPLINA Turcicæ militiæ.

Vis omnis Turcicæ militiæ in Portæ militibus, quos vocant, sita est: ij vero homines selectissimi sunt, partim peditum, partim equitum, ordinibus adscripti. Spachi Oglani (sic enim eorum aliquot Turcæ appellant) digniorem obtinent locum. Nam ij ipsi in eo, cui Clausuræ nomen est, loco educati ac literarum atq; armorum disciplinis instituti, veluti Principis filij habentur. Legatorum ac commissariorum, præsertim si honorificum aliquod atque vtile negocium peragendum sit, muneribus funguntur, ac Saniacatibus atq; alijs huiusmodi dignitatibus prçficiuntur. His præterea Clausurę iam dictę mulieres, nec non filię ac sorores ipsius Principis nubunt. Summa hæc est, ij cæteris omnibus nobiliores, ac Principi gratiores sunt. Excellentiores equos, equorumque ornamenta pulchriora, vestes preciosioribus suffultas pellibus, seruos robustiores elegantiusque indutos, quàm quodlibet aliud hominum genus inter Turcas habent. Vt autem tam egregiè ornati incedant, Persicæ atque Alcairienses efficiunt prædæ. Nam antea sub Mahomete, nec preciosis pellibus, nec gemmis, nec pannis auro intertextis, nec multis holosericis vestibus vtebantur. Sunt verò ij numero mille, quorum vnumquenque tres aut quatuor, aut ad summum decem serui comitantur: qui quidem serui capita quibusdam, vt ipsi vocant, sarcolis limbo aureo cristaque pulcherrima exornatis obtegunt. Ipsi autem Spachi Turbantos (vtendum est enim eorum vocabulis) in capite gestant, vestesque aureas varia textura pictas atque holosericas, vel tyrio, vel alio colore infectas induunt. Quum verò extra vrbem equitandum est, ij Principis dextrum latus claudunt. Porrò sinistrum mille item equites, quos Sulastros vocant, eiusdem cum Spachis educationis ac nobilitatis, ijsdem vestibus atque armis vtentes occupant. Et ijs quidem bis mille equitib. honorem exhibent omnes, quemadmodū (quod exempli causa dictū sit) ducentis nobilib. illis, quos Gallorum rex apud se habet, exhiberi solitū est. Horum quamplurimi armis oculis omnium expositis induuntur, paruisque phaleris Damasceno artificio elaboratis Persarū more proprios equos ornāt. Has duas equitum alas mille adhuc alij equites Vlufagi dicti subsequuntur. ij

verò conflati sunt partim ex Ianizaris,qui ob aliquod egregium facinus ex pedestri ad equestrem euecti sunt ordinem,partim ex seruis, qui Basis ac Belerbeijs fidelem ac fortem operam in bellis nauarunt: quos Princeps defunctis eorum dominis,relatione multorum probatos assumpsit. Atque huiusmodi tres militum classes è Christianis,qui tñ abrenuntiarunt iam Christo, constãt. Post has Caripici(ita enim à Turcis appellantur) millenarium et ipsi numerũ explentes equitant.Ii verò leuis armaturæ sunt equites, eorum egregij domitores ac pugnandi arcu,lancea,scuto atq; ense,quem Cimitarram vocant,eousque periti,vt res supra vires humanas efficere Mamaluchorum more videantur.Omnes autem ij Mahometani sunt ex varijs prouincijs, nimirum ex Persia,Turcimania,Syria,Africa,Vlarbia,Scythia,atque etiam ex India vsque,in vnum collecti: stipendium satis amplum habent, idque priuilegij à Principe ijs conceditur,vt quandiu ipse Constantinopoli moratur,vbilibet hybernare atque æstiuare valeant. Tertia quaque hebdomada die Lunæ ad Portam(sic ipsi nominant)mittunt,qui stipendium ipsis debitum accipiant, quod quidẽ illis illico exhibetur. Sic Turcicus Imperator quatuor milium equitum electissimorum caterua stipatus incedit,ipsorum equitum seruis minimè in hũc numerum vocatis. Nam & ij quamplurimi sunt et vestibus,armis,equisq; tam ornati,quàm proprij domini,qui Principem comitantur. Sed loca deputata seorsum habent,neque ordinibibus iam dictis,immiscentur.

Adhæc Ianizarorum circiter duodecim millia fortissimorum sanè peditũ custodia,princeps perpetuò munitur, qui quidem & ipsi ex eorum numero sunt,qui Christum abnegarunt.Eliguntur autẽ ij, quum paruuli adhuc sunt, ex bellicosissimis Christianorum nationibus,atq; educantur, pars quidem in Principis clausura,pars verò apud Natholiæ Turcas: quoniam pueri omnes, siue ex tributo,siue ex bellicis excursionibus accepti,per Turcarum domos distribuuntur,atque ipsorum nomina in schedis quibusdam annotantur,vt numerus tam eorum qui emergunt,quàm qui pereunt inueniri facilè possit. Et vnusquiq; quidem puer aliquam mechanicam artem militiæ vtilem discit, ac simul se exercet,vt tractandorum armorum,& quibus eminus, & quibus cominus pugnatur,peritus euadat.Qui verò ex ijs ad militiam seliguntur, caput operiunt pileis quibusdam ex panno albo,sed admodũ rudi in caligę similitudinem confectis,atque eos glutino vsque adeo durant,vt ictum cuiusuis gladij sustinere possint.Et qua parte huiusmodi pilei supereminẽt fronti,aureo limbulo precij non parui ornantur: cui inquam limbulo vaginula itidem aurea inest,quæ cristas impositas veluti conus excipit,eosque sic exornatos,Exarcolas vocant.Ensem,quem superius cimitarram appellari diximus,et pugionem Biciachum dictum,ac securiculam à cingulo post terga pendentem continuè ferunt.Vtuntur præterea nominatis antea scopietis, & ijs quidem oblongis atque eos agillimè pertractant.Nonnulli ex ipsis dimidiatas lanceas, atque alia huiusmodi plura bellica instrumenta portant. Et ante Selymum quidem plures eius ordinis erant,nunc autem non admodum multi sunt.Sagula quędam passim ac circunquaque densissimis filis consuta,armorum loco induunt. Faciem habent miris modis effictam: etenim barbam integram non alunt,sed eam tantùm,quæ à superiore labio dependet,partem prolixè demittunt. Maior istorum pars ex Hungaris,Sclauonibus,atque Albanensibus conflatur,re-

liqua

liqua ex Græcis,Germanis,Polonis,Seruianis,atq; ex Occidentalibus hominibus constat.Cęterũ ex integro omnium Ianizarorũ ordine circiter sex milia, qui seniores sint,seliguntur, vt nõ à Belerbeijs,sed ab ipso Principe immediate pendeant.Pręterea circa decem milia iuuenũ tyrocinium Ianizaricũ exercẽtium varijs in locis aluntur,atq; ex ijs Ianizarorũ duobus generib. in demortuorum loca supplentur.Porrò stipendiũ non omnib.æquale est,sed vnicuiq; pro meritis augetur: neque commendatione aut fauore ad hanc rem opus est: quoniã qui egregium aliquod facinus aggreditur,plurimorũ oculis expositus, aut prosperã si vicerit,aut aduersam si succubuerit,fortunã experitur. id quod in causa est,vt in viros fortissimos euadant,quemadmodũ in varijs conflictib. cognoscere potuimus,Etenim post Amurathis tẽpora,qui primus Ianizarorum ordines instituit,nunq̃ eos acie integra pugnantes fuisse fugatos inuenimus.Deniq; Ianizari prępositum vnũ habent,quo quũ sub vno & eodem papilione versantes,officia inter se distribuunt.Nam nonnulli coquinę,alij verò tendendi ac colligendi papilionis curam habẽt.Sunt etiam qui ipsius papilionis custodię pręsint,sicq; summa in concordia quietissime viuunt.Deinde centeni quoq; ac milleni suis pręfectis parent,quousq; tandem ad Ducẽ vnum omnium supremũ ac supremę authoritatis deueniatur,quem ipsi Agam appellãt. Insuper ex omnib.Ianizaris ducenti,cęteris et corpore proceriores, & sagittãdi arte peritiores eliguntur,qui tensis arcubus ac sagittis neruo aptatis equitantem Principẽ circundant,Solachi,ij nominãtur. Sagulis aliquanto q̃ reliqui Ianizari breuioribus vtuntur. Pileos albos in formã pyramidalem oblongos in capite gestant,quorũ summitatibus cristulas aliquas plerunq; affigunt.Neque aliud omnino hic Ianizarorũ ordo est,quàm Macedonica phalanx,qua totum orientẽ Alexander Magnus debellauit. Videnturq; iam Turcę quemadmodũ imperij Macedonici occupatores sunt,ita & militaris disciplinę ab antiquis Macedonię regib.institutæ,imitatores esse:quanq̃ in quibusdam a Macedonibus differant.Macedones enim longis lanceis,lorica,galea,et parma ferrea vtebantur,quæ quidem parma ab humeris pendebat, vt quoties ense cominus pugnandũ erat,ipsam arripere facilè valerent. His igitur equitũ ac peditum generibus Principis Porta concluditur,quæ(vt superius dictum est)semifugatis sæpius inter pugnandũ exercitibus opem ferens,nobilissimis potitur victorijs.Omnes autem alij equitũ ordines sub Belerbeijs sunt.Belerbeius verò idiomate Turcico principẽ principũ sonat: suntq; ij numero duo totius equitatus pręcipui duces.Imperãt Saniacis,qui quidẽ prouinciarum præfecti sunt,ob eximiã aliquam virtutẽ ad id muneris assumpti. Alter autem ipsorum Belerbeiorũ in Natholia moratur,atq; vrbem Galatię Cutheiam dictam inhabitat: Alter verò in Romania versatur,ac Sophiam Seruię ciuitatem incolit. Porrò vterq; plurimos sub se Saniacatus continet:qui Saniacatus,licet sub Baiazete nonnisi duo de quinquaginta essent,nihilominus aucto postea per Selymum ac Solymanum imperio,etiam ipsorũ numerus auctus est. Sub Saniacis Subasij,ac Timoriotes sunt,qui pro numero villarũ et locorũ quos possidẽt,equites alere,ac singulis pro stipẽdio tria milia Asprorũ(quę summa Turcicę monetę sexaginta ducatos efficit,annuatim exhibere tenẽtur. Si quis autẽ ex ipsis equitibus arma atque equum ei traditum non rectè curat,statim ex equitũ numero expungitur. Cæterùm Belerbeij,quoties Princeps iubet,sexa-

ginta milia equitum & eo amplius paucißimis diebus congregant. Et Natoliæ quidē equites pulcherrima scuta,lanceas,arcus,secures,ac cimitarras ferunt, Romaniæ verò lanceis & scutis more Albanensium, sed paucißimis arcubus vtuntur:atq; ij sanè Natholiæ equitib. robustiores sunt, licet illi meliores, & ornatiores equos habeant. Omnes autem eodem modo Turbantis siue caputijs (vt ita eos vocem) acuminatis ex pellibus, vel ex qualibet alia materia, vt vnicuique magis arridet, confectis, capita tegunt.

Sunt præterea quidam alij ex Turcica natione, quibus olim ab Ottomānis Principibus agri varijs victorijs acquisiti, pro singulorum meritis sic distributi sunt: vt vnusquisque pro singulo terræ iugero quod accepit, equitem vnum aut duos pedites, quoties maiora instant bella exhibere Principi teneatur: atq; ij vocantur Mosellini, ex quibus nōnunquam plus quàm sex millia equitum ac peditum magnus numerus in vnum coit. Sed neque rei bellicæ peritia, neque viribus admodum valent. Habent ij quosdam veluti censores à Principe constitutos, qui prouincias omnes Turcicas circumeuntes huiusmodi agrorū possessores agnoscant, ac seuerè iudicent.

Cæteri omnes Turcici exercitus equites, fortunæ equites sunt absque certo stipendio militantes, appellāturq; Alcanzi. Et quidem natura ipsa maximi & crudelißimi latrones sunt: pannosi incedunt, ac pileis pelliceis capita obtegūt, Militiā nonnisi spe prædæ exercent. Quum aliquò eundem est, itinere vnius diei aut duorum reliquum exercitum præcedunt, igni ferroque omnia deuastatantes. Nonnunquam numerum triginta milium excedunt, quibus omnibus dux vnus militari prudentia præditus præficitur. Enimuerò ex hoc ordine extitere ij, qui anno superiore Solymano Viennam oppugnante, trans vrbem progreßi, regionem Lincio adiacentem memorebili clade affecerunt, miserisque senibus crudeliter interfectis, ac locis igne consumptis, quamplurimos captiuos abduxerunt. Inter hos Alcanzos plurimi Martelosi, Valachi, et Tartari inhumanißimi alioqui homines militant.

Est adhuc aliud genus militum, qui Asapi vocātur. Sed ij pedites sunt, quos prouinciæ ac Turcicæ ciuitates iubente principe ad bellum mittunt, ac singulis tres aureos coronatos in singulorum mensium stipendiū exhibent. Suntq; ferè omnes sagittarij. Verùm genus hoc ignauum atque inerme est, ac bellis parum aptum. Vnde etiam ipse Princeps quoties naualebellum parat ijs remigū loco vtitur. In terrestri autem bello, ipsos earum operarum vice habet, quibus (vt superius diximus) nostri exercitus in excauandis vel implendis fosßis, atque alijs huiuscemodi ad bellum necessarijs exequendis vtuntur, quemadmodum eos Rhodi ac Viennæ habitos esse satis constat: adeoque Imperator istorum salutem parum curat, vt sæpe fossas oppidorum, quæ oppugnat, ipsorum corporibus impleat, quo facilius aditum ad loca expugnanda Ianizaris paret. Ducem nihilominus bellādi peritia insignem semper habent. Cæterùm Visiri Bassę Imperatori a consilijs sunt: cum ijs enim de negocijs omnibus tam ad pacem, quàm ad bellum pertinentibus agit. Sunt autem numero tres, aut ad summum quatuor. Nunc vt res habent, tres tantùm esse dicuntur, nimirum Habraimus, Aiax, et Casßimus, ex eorū et ipsi ordine, quib. Christus abiuratus est. Ii verò vt summam authoritatem, sic infinitas diuitias habent. Sed huiusmodi eorum potentia, inuidiæ oppugnatione non carens, multis periculis

culis exposita est. Nam pro Principis libito sæpe etiam strangulantur: sic enim Acomathes Ghendic Baiazetis, sic Mustapha & Iunus Selymi, sic Farates huius Solymani iussu periere. Aliquando dignitatibus priuantur, vt Pyrrho ante hosce non ita multos annos euenit, qui nunc senio confectus, in villa quadam Principe concedente, priuatam vitam viuit. Verùm quod ad bella attinet, expeditiones Belerbeijs committuntur, qui sæpenumero vno & eodem tempore etiam Visiri, id est consiliarij sunt. Sicuti Habraimus Hungarico bello contra Ludouicum regem & Belerbeius & Visirus erat. & idem erat Sinamus Eunuchus, qui sub Selymo in conflictu Mathareæ habito interfectus occubuit. Porrò in principis aula variarum linguarum vsus est: quarum tamen omnium cognitione, omnes ferè saltem aliquousque habent, quemadmodum etiam in tuæ Maiestatis aula Gallicè, Hispanicè, Germanicè atque Italicè loquuntur. Enimuerò lingua Turcica, qua Imperator ipse vtitur, primum sibi vendicat locum: Arabica secundum, qua Turcarũ lex (Alcoranum vocãt) conscripta est, et in vniuersum Turcę literis seu characterib. Arabicis in scribendo vtuntur. Tertium locum Sclauonica lingua occupat: qua quia latissimè patet, Ianizari loquuntur. Græca quartum locum habet. ea verò Constantinopolitani ac totius Græciæ vrbium ciues vtuntur. Verumenimuerò Turcæ disciplinam militarem tanta et iustitia et seueritate exercent, vt veteres Græcos ac Romanos facilè superent. Nulla vnquam inter eos pugna exauditur, propterea quòd vel minimum etiam delictum capite vindicetur. Tribus verò de causis Turcæ quàm milites nostri meliores sunt. Prima est, quia promptè obediunt imperantibus: quod inter nostros raro fit. Secunda quia nullum quamuis manifestum vitæ discrimen in pugna subterfugiunt, temeraria quadam opinione sibi persuadentes, vnicuique quomodo & quando mori debeat esse constitutum. Tertia, quia absque pane & absque vino diu viuere possunt, oriza & aqua contenti. Sæpenumerò etiam æquo animo carent carnibus. Quòd si contingat eos orizam quoque minimè habere, salitis carnibus minutatim contritis, ac velut in puluerem redactis vtuntur. Nam eiusmodi pulueres in quibusdam sacculis secum ferunt: cumq; opus est, immixta calida aqua, dissolutos ebibunt, atque inde nutriuntur. Præterea soliti sunt, præsertim quum nimia fame laboratur, equos phlebotomare, atque illorum sanguine vitam propriam alere. Quinetiam equinis carnibus non inuiti vescuntur. Denique multo commodius omnem inopiam ferunt, quàm nostri milites, qui nunc etiam in castris plura fercula expetunt. Vnde tuæ maiestati nihil difficilius in pertractando hoc bello se offeret, quàm vt ratio conducendorum commeatuum constet, pręcipuè panis ac vini: quas tñ duas res Romani veteres nõ admodũ curabant, cõtenti videlicet aqua et frumento contuoso, atq; in lebetibus cocto, quod illis ordinario iure exhibebatur. Quòd si pane vescendũ erat, quasdã conficiebant placentas, quas vel sub cineribus, vel sub testis quibusdã ferreis in hoc super currus post legiones cõductis, coquebãt. Etenim illud nobis persuadeamus oportet, si obuiã hosti eundũ erit, Turcas in itinere non permissuros vt aliquid commeatus in nostra castra deferatur. Nam equorũ multitudine maxima occupãt spacia, atq; iter ad castra circumquaq; impediunt. Neque huic difficultati vlla alia ratione occurri potest, nisi vt vnusquisque miles, quę ad sustentandam vitam necessaria sunt secum ferat, vtputa sacculos farinæ plenos, aut panes

recoctos, aut alimenta alia huiusmodi. Adhæc illud obseruandum, vt legiones in acie dispositæ, ac leuioribus machinis æreis circundatæ, semper incedant, neque impedimentis pluribus onerentur. Enimuerò si Dominus noster Iesus Christus id gratiæ tuæ Maiestati concesserit, vt Christianos milites Ianizaris opponat, proculdubio certissimã adipiscetur victoriam. Et fortissimę quidem Germanorum peditũ legiones primùm educendę erunt, vt sustinere, ac demũ etiam reijcere Turcicos equites possint, quousq; tãdem ad pedites penetrare liceat. Turcicus aũt peditatus, quanuis fortissimus sit, nunq̃ tamẽ Germanis lancearijs, pręsertim Bohemis, Hispanis atq; Italis scopietarijs (vt vocãt) adiutis, par erit. Quòd si Ianizari in fugã verterentur, iam ęreis machinis, impedimentisq;, atq; adeo castrorum hostiliũ omni apparatu potiri fas esset. Neq; admodum referret, etiã si omnes equites incolumes euaderent, quando experientia ipsa iam cõstat, Ianizaros Turcicarum virium neruos esse. In huiusmodi autẽ euẽtu, etiam Christiani equites, licet pauci, commodè satis in hostem ferri possent, sic tamen vt à nostro peditatu non longius abirent, ne ab hostibus circunccludi contingeret. Nam quum tam leuis armaturæ quàm cataphracti equites optimè armati sint, securè hostes insequi, ac se subinde ad peditatum recipere valerent. Neque id inutile fuerit, si extremi peditum ordines clypeis ac parmis vtantur, quo antequam cominus in pugnam descendant, sagittas excipere absque nocumento possint: tanta enim sagittarum, veluti grando erit, vt quamplurimi vel armorum, vel aliarum rerum tegumenta desideraturi sint. Nec sanè olim Marcus Antonius sagittarijs Parthis aliter quàm militum capita clypeis tegendo restitit. Quin & posteriores Romani contra Gothos et Hunnos, qui omnes ferè sagittarij erant, testudinem clypeis itidem conficientes, quamcitissimè poterant, in hostem concurrebant: quia cominus pugnantes, facilius multo victoriam consequebantur. Summa est, vt Deum opt. max. enixè precemur, ne bellum, posteaquam incœptum fuerit, protrahatur, sed facultas illico confligendi nobis detur. Etenim Turcæ, si bellum protrahendum foret, ob equorum multitudinem ac patientiam militum, innumerasque pecuniarum myriadas, facilè tandem superiores euadere possent. Sed si statim confligatur, verisimile est, peditatum nostrum nobis victoriam pariturum. Et quoniam si huiusmodi conflictu decernendum esset, alea totius orbis imperij iaceretur, ne cessarium iudicauerim, vt maximus rerum omnium militarium apparatus fieret, quemadmodum ab ijs, qui sibi timent fieri consueuit, contemptis nonnullorum vanis atque inutilibus verbis, qui Turcas antequam periculum faciant, nihili faciunt: quo vbi bellum incœptum fuerit, adeo nobis omnia bene disposita sint, vt non tantùm virtute, armis, ordine, machinis æreis, atque alijs huius generis rebus, Turcis non cedamus, sed ne numero quidem militum multo illis inferiores simus. Cæterùm nonnulli sunt, qui existiment, Turcam si ipse aut Austriam, aut Italiam inuaderet, in fugam verti facilius posse, quàm si Christiani in Turcicas prouincias profecti, eo loci ipsum adorirentur, vbi post longorum itinerum labores, etiam commeatus inopiam sustinere fortassis cogerentur. Et hęc quidem opinio forsan non aberraret à scopo, si principes Christiani adeò vnanimes essent, vt ad primum ipsius Turcę aduentus rumorem, validas ad resistendum vires in vnum colligerent. Sed sperare vix possumus hoc futurum. Nam nullus vnquam sibi persuadebit, Turcam aduentare, quous-